

สังคมศาสตร์ปริทัศน์

ฉบับ วิชาการ

เศรษฐศาสตร์
ประชากรศาสตร์
ปรัชญา
การศึกษา

กึ่งคมดำสตร์ปริทัศน์

ฉบับวิชาการ

สุชาติ สวัสดิ์ศรี
รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

บรรณาธิการ
บรรณาธิการร่วม

ฉบับพิเศษ

ตีพิมพ์เนื่องในโอกาสที่ศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์

อดีตนายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มีอายุครบ ๖๐ ปี

ในวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๑๘

สังคมศาสตร์ปริทัศน์

เจ้าของ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

คณะกรรมการบรรณาธิการ

นายชาณุวิทย์ เกษตรศิริ
นายทักษ์ เฉลิมเตียรณ
นายบัณฑิต อ่อนคำ
นายไมตรี อิงกากรณ์
นายรังสรรค์ ณะพรพันธ์
นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี

กองบรรณาธิการ

นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี	บรรณาธิการ
นายนิวดี ทองเพชร	ฝ่ายศิลป์
นางสาวยุพา ทองช่วง	ฝ่ายธุรการ

สำนักงานกองบรรณาธิการ

นิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์

จุฬา ซอย ๒ ถนนพญาไท กรุงเทพฯ ๕
โทรศัพท์ ๕๒๑๖๕๒

กองจัดการและฝ่ายอำนวยการ

นายสมบัติ จันทร์วงศ์	ผู้อำนวยการบริหาร
นายเฉลิม ไชยพุกษ์กุล	ผู้ช่วย
นางสาวรุ่งฤดี นาใต้	ผู้ช่วย
นางสาวนลินรัตน์ ศิริธนาสวัสดิ์	ผู้ช่วย

สำนักงานกองจัดการและฝ่ายอำนวยการ

ห้อง ๕๒๓ ชั้น ๕

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โทรศัพท์ ๒๑๖๑๑๑ ต่อ ๒๑๒

หรือ ตู้ ปณ. ๕/๘๔ กรุงเทพฯ ๕

สมุดสารปี

ฉบับวิชาการ ปี ๑๔ เล่ม ๑-๒ มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๕

		บทบรรณาธิการ
	๔	ชุกติพิภพใหม่ : เมื่อนายเข้ม เข็นขี้ng อายุครบ ๖๐ ปี
		เศรษฐศาสตร์
สมนึก ทับพันธุ	๕	การวิเคราะห์ราคาข้าวและอัตราผลตอบแทนจากการเก็บกักตุนข้าวในประเทศไทย
ศวิตรี กาญจนกฤษ	๕๕	การวิเคราะห์การอพยพของประชากรเข้าเขตนครหลวงโดยอาศัย Gravity Model
ไตรรงค์ สุวรรณศิริ	๖๘	การขุดแร่ภายใต้การคุ้มกันของรัฐ
		ประชากรศาสตร์
เกติ ประดิษฐ์รัฐสินธุ์	๘๓	การศึกษาการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยตั้งแต่ปี ๒๕๑๓ จนถึงปัจจุบัน
		ปรัชญา
ปรัชชา ช่างขวัญขึ้น	๑๑๖	รัฐในอุดมคติของเพลโต
ภรณ์ นาคะเดชะ	๑๕๐	อภิปรัชญาเบื้องต้น
		การศึกษา
วุฒิชัย มุลศิริ	๑๘๖	แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของไทยจากสมัชชาฯ โศกข์จนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๕๑๕

ปก : นวัตกรรม กองเผยแพร่

คิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏในวารสารนี้ ย่อมเป็นของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว หากได้หมายความว่า คณะกรรมการบรรณาธิการผู้จัดทำวารสารนี้ จะเห็นด้วยเสมอไป

บทบรรณาธิการ

ยุคทมิฬ 'ใหม่': เมื่อนายเข้ม เย็นยิ่ง อายุครบ ๖๐ ปี

ยุคสมัยนี้ดูเหมือน "ความรักชาติ" จะถูกผูกขาดโดยกลุ่มคนหรือกลุ่มขบวนการที่ชอบอ้างกาเอาเพียงไม่กี่กับท แม้ว่าคาเอาที่ใช้อย่างนั้นจะดูไม่ออกว่า "จริงใจ" เพียงใดหรือไม่ก็ตาม แต่กาเอา ๓-๔ ประโยคนั้นก็มีความจริงซึ่งที่จะ ระวังความร้าวรานให้กับคนในชาติไม่มากนักน้อยโดยเฉพาะการเน้นความสามัคคีในลัทธิประชาธิปไตยของระบบรัฐสภา ได้ก่อให้เกิดขบวนการที่มุ่งหน้าจะพิฆาต เพื่อรักษาสลประโยชน์ของตน หรือกลุ่มตน ไว้ให้มากที่สุดและนานที่สุด ด้วย การปลุกให้เกิดความชิงชังโดยสูตร "ชาวพิฆาตชาย" ที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา อย่างน้อยจึงมีส่วน ทำให้เกิดความสับสนจนถึงขั้นเลือดตกยางออก ผู้นำกรรมกร ชาวนา และผู้นำนักศึกษาประชาชนจำนวนไม่น้อยได้ถูก ฆาตกรรมหรือไม่บางคนก็ต้องหลบเงีบ เพราะหวนเกรงภัยมิตอาจเกิดขึ้นแก่ตน ไม่ผิดไปจากเหตุการณ์บ้านเมืองใน "ยุคทมิฬ" ที่ผ่านมา หากเพียงแต่ว่า "ยุคทมิฬ" รุ่นใหม่ได้พัฒนาตัวเองออกมาในรูปแบบที่ถูกต้องตามกฎหมายมาก ขึ้นและกลายเป็นรัฐบาลที่อ้างว่าเป็นตัวแทนของประชาชนได้เต็มปากมากขึ้น แต่โดยแท้จริงแล้ว ความหวาดระแวง ความฉ้อฉล ตลอดจนการแก่งแย่งผลประโยชน์ส่วนควมมากกว่าการจัดสรรความเป็นธรรมให้กับส่วนรวม ยังคงปรากฏ มีอยู่ในสังคมไทย และดูเหมือนจะเบ้นไปเ็นทางรุนแรงมากขึ้นทุกที

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจึงทำให้เรานึกไปถึง จดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง ที่เขียนถึงนายท่าน เกียรติ ก้อง แห่งหมู่บ้านไทยเจริญ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ที่เรียกร้องให้ยกเลิกกาของหมู่บ้านเกิดขึ้น และผลที่ตามมา นั้น หากจะมองดูกันแล้ว กติกาว่าด้วยระบบรัฐสภาที่เกิดขึ้นในสังคมของหมู่บ้านไทยเจริญต่อมาหลังจากนั้น อันที่จริงมิได้เกิดมาจากกาที่นายท่าน เกียรติก้อง ได้ยอมให้มันขึ้นเลย หากแต่ว่ากติกานั้นแลกเปลี่ยนได้มาด้วยเลือดเนื้อของ นักเรียนนักศึกษา และประชาชนที่รวมมือร่วมใจกันเรียกร้องอย่างสันติ จนนำไปสู่เหตุการณ์นองเลือดเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ครึ่งหนึ่งก่อนหน้าเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม เพียง ๕ เดือน นายเข้ม เย็นยิ่งได้เสนอหลักการเพื่อให้ได้มาซึ่ง กติกา โดยกล่าวถึง ประชาชนไทยโดยสันติวิธี ตอนหนึ่งนายเข้ม เย็นยิ่ง ได้กล่าวว่า "ถ้ายึดมั่นในหลักประชา ธรรมแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชาธรรมนอกจากสันติวิธี..." และได้กล่าวต่อไปว่า "ประชาธรรมย่อม สำคัญต่อประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการ ประชาธรรมก็ยอมไม่มีทางที่ใครจะหีบยื่นให้..."

ความเชื่อมั่นในพลังประชาชนของนายเข้ม เย็นยิ่ง นั้นไม่มีผู้ใดคิดใจสงสัย และเพราะเหตุนี้เองจึงก่อให้เกิด กลุ่มศูนย์และพลังมวลชนต่าง ๆ ทั้งชาวนา กรรมกร นักเรียนนักศึกษา และปัญญาชน เพื่อรวมตัวกันเรียกร้องหาความ เป็นธรรม ซึ่งผลที่เกิดขึ้นตามมาของพลังดังกล่าวก็คือ การทำทายจากผู้มีอำนาจในการปกครอง นับตั้งแต่การ เกิดกรณีบ้านนาทราย กรณีดังแดง กรณีสร่างธุร์ฐาน กรณีฆ่าหมู่ที่บตตาน ตลอดจนกรณีฆาตกรรมผู้นำของประ ชาชนต่าง ๆ เหล่านี้ ด้านหนึ่งอาจคิดได้ว่าเป็นการพิสูจน์พลังประชาชนที่รวมตัวกันเหนียวแน่นมากขึ้น โดยหลักการ ของสันติประชาธรรม หากแต่ผลที่เกิดขึ้นนอกด้านหนึ่งจนถึงแก่มีการเลือดตกยางออกนั้น ได้ทำให้กลุ่มพลังต่าง ๆ มี ความสงสัยต่อกติกาของผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญคนใหม่ที่ก้าวขึ้นมาอำนาจ และยังสงสัยมากขึ้นไปอีกลงหลักสันติ ประชาธรรมของนายเข้ม เย็นยิ่งว่าจะยังใช้การได้หรือไม่ในหมู่บ้านแห่งนี้ เพราะในหมู่บ้านเดียวกัน แม้จะไม่มีเพลง ปลุกใจให้รักชาติของหลวงวิจิตรวาทการออกต่อไป แต่เราทุกคนก็ยังได้ยินเสียง "เปรี๊ยะ...เปรี๊ยะ...ดังเสียงฟ้าผ่า..." ดังแว่วมาแทนอยู่ตลอดเวลา

ถ้าหากจะเป็นเช่นนั้นน้อยเรื่อยไป ลูกบ้านทั้งหลายของหมู่บ้านไทยเจริญ ก็อยากใคร่ถามนายเข้ม เย็นยิ่ง ซึ่ง จะมอายุเว่ยนมาครบ ๖๐ ปีในวันที่ ๕ มีนาคม สกน ว่าหลักการสันติเพื่อประชาชนนั้นยังจะมีเงื่อนไขให้ใช้ได้อยู่หรือไม่

การวิเคราะห์ราคาข้าว และอัตราผลตอบแทน จากการเก็บกักตุนข้าว ในประเทศไทย

สมนึก ทับพันธุ์

๑. บทนำ

งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายประการแรก ที่จะวิเคราะห์และศึกษาการเคลื่อนไหวของราคาข้าวว่าจะมีลักษณะเป็นเช่นไร แต่จะไม่เน้นหนักว่าการเคลื่อนไหวของราคาดังนั้นเกิดจากอะไร เพราะมีนักเศรษฐศาสตร์หลายท่านได้ทำการศึกษาไว้แล้ว ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ว่า สาเหตุที่ราคาข้าวมีการผันผวนขึ้นลงมาก ก็เพราะว่า

๑. ข้าวเป็นสินค้าเกษตรกรรมอย่างหนึ่งที่จำเป็นแก่การดำรงชีพ ฉะนั้นจึงมีความยืดหยุ่นต่อราคาต่ำ การที่ปริมาณการผลิตเปลี่ยนแปลงไปเพียงเล็กน้อย จะทำให้ราคาเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนที่มากกว่า

๒. ลักษณะการผลิตข้าว (หรือสินค้าเกษตรกรรมอื่น ๆ) ต้องอาศัยระยะเวลาผลิตนานหลายเดือน การปรับปริมาณการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการจึงทำได้ลำบากกว่ากรณีของสินค้าทางอุตสาหกรรม เช่นถ้าเกิดมีความต้องการจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นอย่างกระทันหัน เราก็ไม่สามารถหาอุปทานข้าวไปสนองความต้องการได้ เราต้องรอไปอีกอย่างน้อย ๙๐ วัน จนกว่าผลผลิตจะออกสู่ท้องตลาด ราคา ก็จะพุ่งขึ้นสูงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากจะศึกษาถึงลักษณะของการผันผวนของราคาแล้ว งานวิจัยนี้ ยังมุ่งศึกษาถึงผลตอบแทนที่ผู้เก็บตุนข้าว จะได้จากการผันผวนของราคาข้าว เพราะตามปกติทุก ๆ ปี ราคาข้าวตอนระยะฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นใหม่ ๆ จะต่ำมากแล้วจะค่อย ๆ ขยับสูงขึ้น ๆ จนถึงจุดยอดราว ๆ ก่อน จะถึงฤดูเก็บเกี่ยว ของ ปีเพาะปลูกต่อไป หมายความว่า พ่อค้าโดยทั่วไปที่มองเห็นความแตกต่างของราคาของสองระยะเวลาดังกล่าวนั้น จะแสวงหากำไร โดยการซื้อข้าว ในราคาต่ำมาเก็บไว้ แล้วขายเมื่อราคาสูงขึ้น

เนื่องจากข้าวมีหลายชนิด แตกต่างกันทั้งด้านคุณภาพและราคา ฉะนั้นเราจะกำหนดลงไปเสียในตอนนี้ว่า เราจะเลือกศึกษาข้าวชนิดใดชนิดเดียวกันเราก็ต้องกำหนดให้แน่ลงไปอีกว่า

จะศึกษาราคาข้าวในตลาดประเภทใด เช่นกัน เพราะแม้ว่าข้าวจะมีคุณภาพและชนิดเดียวกัน ราคาที่ซื้อขายกัน อาจแตกต่างกันมากก็ได้ถ้ามีการซื้อขายต่างตลาดกัน เช่นราคาในตลาดขายส่งย่อมจะต่ำกว่าราคาในตลาดขายปลีก หรือราคาขายปลีกในภาคใต้ย่อมจะสูงกว่าราคาขายปลีกในตลาดกรุงเทพฯ หรือในตลาดภาคกลาง เป็นต้น

ข้าว ในงานวิจัยชิ้นนี้จะหมายถึงข้าวเจ้าเท่านั้น ข้าวสารเจ้าแบ่งออกเป็นเกรดต่าง ๆ มากมาย* แต่เราจะเลือกเฉพาะข้าวสารเจ้า ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ และ ๕ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ด้วยเหตุผลง่าย ๆ คือ ข้าวทั้งสองชนิดเป็นข้าวชั้นดีที่นิยมบริโภคกันทั้งในและนอกประเทศ และเชื่อว่าการผันผวนของราคาข้าวทั้งสองเกรดนี้จะมีมากกว่าเกรดอื่น ๆ ซึ่งเร็วกว่า ฉะนั้นการลงทุนในการเก็บตุนข้าวชั้นดีจึงน่าจะเป็นการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนดีกว่า ส่วนข้าวเปลือกเจ้านั้นจะเลือกศึกษาเฉพาะราคาข้าวเปลือกเจ้าชั้นพิเศษและชั้นที่ ๑ ราคาของข้าวทุกชนิดก็กล่าวมาแล้วเป็นราคาขายส่งในตลาดกรุงเทพฯ-ธนบุรี ซึ่งกรรมการค้าภายในเป็นผู้ทำการเก็บรวบรวมไว้

การผันผวนของราคาข้าวเปลือกเจ้าที่ขานาได้ รับก็เป็นเรื่องที่น่าจะศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

* ถ้าผู้ใดสนใจการแบ่งเกรดข้าวสาร ขอให้ดูประกาศของกระทรวงพาณิชย์ เรื่องการกำหนดมาตรฐานข้าวใหม่ ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๐๐

เช่นกัน งานวิจัยนี้จะศึกษาราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาได้รับชนิดเมล็ดยาว (long-grain) เท่านั้น ราคาของข้าวเปลือกเจ้าประเภทนี้จะใช้ราคาเฉลี่ยของแต่ละภาค แต่เนื่องจากตัวเลขสถิติของภาคใต้อาจยังไม่สมบูรณ์ เราจึงละเว้นไม่วิเคราะห์ราคาในภาคใต้นี้เสีย กองเศรษฐกิจการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้รวบรวมตัวเลขราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาได้รับนี้

สิ่งหนึ่งที่เราควรจะได้รับทราบแน่ชัดเสียแต่ตอนนี้ก็คือในบางเดือนราคาข้าวจะถูกบันทึกไว้เป็นสองราคาด้วยกัน คือราคาข้าวใหม่และราคาข้าวเก่า ซึ่งราคาข้าวประเภทหลังจะสูงกว่าประเภทแรก จากการสังเกตและสอบถามชาวนาคู ปรางค์ว่า ถูกเก็บเกี่ยวเริ่มต้นจริงๆ ราวเดือนพฤศจิกายน ในภาคเหนืออาจจะเร็วกว่านี้ จังหวัดที่อยู่ต่ำลงมาทางใต้อาจจะเริ่มช้าหน่อย แต่โดยทั่วไปเดือนธันวาคมจะมีข้าวใหม่ (ข้าวที่เก็บเกี่ยวในปีเพาะปลูกที่ผ่านมาแล้วนั่นเอง) ออกสู่ท้องตลาดแล้ว ขณะเดียวกันก็ยังมีข้าวชื้อการขายข้าวเก่าคือข้าวที่ยังเหลือจากผลผลิตของฤดูเพาะปลูกปีก่อนโน้นอยู่บ้าง ราคาของข้าวทั้งสองจะแตกต่างกันมาก แต่ราคานั้นจะห่างกันน้อยลง ๆ จนกระทั่งราคาเท่ากันก็ราวเดือนมีนาคม หรืออาจถึงพฤษภาคม และการจดบันทึกหลังจากนั้นก็จะเป็นการบันทึกราคาเดียว ในงานวิจัยชิ้นนี้จะให้ราคาในเดือนธันวาคมเป็นของข้าวใหม่ และถือเอาในเดือนนี้เป็นเดือนเริ่มต้นของการที่

มีผลผลิตข้าวออกสู่ตลาด และราคาในเดือนพฤศจิกายนก็จะเป็นราคาข้าวเก่าเดือนสุดท้ายของปีเพาะปลูกนั้น ๆ

ในส่วนที่อยู่ถัดไปนี้จะกล่าวถึงลักษณะการผันผวนของราคาข้าวแบบต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการวิเคราะห์การผันผวนของราคาต่าง ๆ เหล่านี้ ในส่วนที่สามจะแสดงลักษณะของการผันผวนของราคาข้าวสาร และข้าวเปลือกเจ้าทั้งในตลาดกรุงเทพ-ธนบุรี และตลาดในชนบท ในส่วนนี้เรายังจะศึกษาความเคลื่อนไหวของราคาข้าวภายในกับราคาข้าวส่งออกอีกด้วย และในส่วนที่สี่จะเป็นการศึกษาถึง อัตราผลตอบแทนจากการเก็บต้นทุนข้าวของพ่อค้าและชาวนาในภาคต่าง ๆ

๒. การวิเคราะห์อนุกรมเวลา (Time Series Analysis)

โดยทั่ว ๆ ไปในอนุกรมเวลาทุก ๆ อนุกรมจะประกอบด้วยส่วนประกอบ (components) ๔ ตัวคือ (ดูหนังสืออ้างอิง ๑ หน้า ๓๕๑ และ ๒ หน้า ๕๗๔-๕๗๖)

๑. การเคลื่อนไหวผันผวนแบบไม่คาดฝัน (Accidental หรือ Irregular Fluctuation, I)
๒. การเคลื่อนไหวผันผวนตามฤดูกาล (Seasonal Fluctuation, S)
๓. การเคลื่อนไหวแบบแนวโน้มระยะยาว (Secular Trend, T)

๔. การเคลื่อนไหวผันผวนแบบวัฏจักร (Cyclical Fluctuation, C)

ลักษณะการเคลื่อนไหวแบบที่สองเท่านั้นที่เราจะให้ความสนใจเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะว่าการเคลื่อนไหวของราคาข้าวแบบนี้มีผลโดยตรงต่ออัตราผลตอบแทนของการเก็บกักข้าว กล่าวคือจากการสังเกตจะพบว่าในตอนปลายฤดูเก็บเกี่ยว ราคาข้าวจะต่ำมากและราคาจะค่อยๆ เติบโตสูงขึ้น จนอยู่ในระดับค่อนข้างสูงมากในตอนก่อนฤดูเก็บเกี่ยวครั้งใหม่ ปรากฏการณ์เป็นเช่นนี้ทุกๆปี เพราะการผลิตข้าวเป็นแบบฤดูกาล ฉะนั้นถ้าพ่อค้าหรือชาวนาคนใดที่มองเห็นความแตกต่างของราคาในช่วงของปีก็น่าจะเก็บกักข้าวโดยอาจจะซื้อเข้ามาเก็บกักตอนราคาต่ำๆ หรือประวิงเวลาไม่ขายข้าวของตนในขณะที่ที่ราคาต่ำๆ รอจนกว่าราคาจะสูงขึ้นจึงทำการขาย แต่อย่างไรก็ตามการเก็บกักข้าวไว้ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษา (Storage Costs) ฉะนั้น พ่อค้าหรือชาวนาที่เก็บกักข้าวจะมีกำไรมากน้อยแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับว่าความแตกต่างของราคาในแต่ละระยะเวลาจะมีมากน้อยเท่าใด สูงพอที่จะคุ้มกับค่าใช้จ่ายหรือไม่

การเคลื่อนไหวของราคาตามฤดูกาลนั้นมักจะเกิดกับสินค้าเกษตรกรรมเกือบทุกชนิด เพราะการผลิตต้องอาศัยฤดูกาลเป็นสำคัญ แม้ว่าการสร้างเขื่อนและการปรับปรุงการชลประทานจะขยายพื้นที่ภายใต้โครงการชลประทานออกไป

ทุกๆ ปี แต่พื้นที่ที่ได้รับการชลประทานยังเป็นจำนวนเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดในบางแห่งที่มีการชลประทาน คีการทำนาอาจทำได้ ๒ ครั้ง แต่ผลผลิตของการทำนาครั้งที่สอง (ทำนาในฤดูแล้ง) ยังมีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนผลผลิตทั้งหมด (ดูตารางที่ ๑) เมื่อผลผลิตส่วนใหญ่ออกสู่ท้องตลาดเพียงปีละครั้ง แต่การบริโภคมีอยู่ตลอดเวลา คำถามก็คือการจัดสรรจำนวนผลิตเพื่อการบริโภคในแต่ละเดือน แต่ละวัน จะเป็นอย่างไร และราคาในแต่ละเดือนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ทฤษฎีที่มีชื่อว่า Intertemporal Price Theory ได้ถูกนำมาใช้อธิบายความเกี่ยวพันกันของระดับราคา ณ ช่วงเวลาต่างๆกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างราคาตอนต้นฤดูเก็บเกี่ยวกับราคาในเดือนถัดๆ ไป และทฤษฎีนี้ยังสามารถตอบให้เราทราบด้วยว่า ปริมาณที่ผลิตขึ้นได้นั้นถูกบริโภคไปเท่าไร และเก็บกักเพื่อไปขายในเวลาทีราคาสูงๆ ไว้เท่าไร ได้อีกด้วย (๑๐; หน้า ๑๒๕๔) ตามทฤษฎีนี้กล่าวว่า เมื่อสินค้าใดมีปริมาณการผลิตออกมากและระดับราคาตกต่ำมากจะมีความต้องการที่จะเก็บกักไว้ขายในขณะที่ราคาสูงขึ้น จะเก็บกักไว้เป็นปริมาณเท่าใดก็ขึ้นอยู่กับผลตอบแทนที่จะได้นั้นสูงมากน้อยแค่ไหน ฉะนั้นถ้าหากตลาดการค้าข้าวมีการแข่งขันสมบูรณ์แล้ว

ความแตกต่างระหว่าง ราคักราคา ในแต่ละเวลาจะเท่ากับมูลค่าของค่าใช้จ่ายในการเก็บทุนเท่านั้น (๓ หน้า ๑๒๕๖) นั่นคือการแข่งขันสมบูรณ์จะทำให้กำไรส่วนเกิน (excess profits) หายไป รูปข้างล่างอาจจะอธิบายความสัมพันธ์ของราคาตามที่ทฤษฎีกล่าวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากรูปนั้น เรามีข้อสมมุติดังนี้

ตารางที่ ๑ ผลผลิตของข้าวเปลือกเจ้า (The Production of Non - Glutinous Paddy) (ตันตัน)

ปีเพาะปลูก	ผลผลิตครั้งที่ ๒		เปอร์เซ็นต์ ของ
	(๑)	(๒)	
๑๕๕๕	๑๐.๗	๔๓๕๐.๗	๐.๒๕
๑๕๖๐	๑๗.๒	๕๑๖๘.๓	๐.๓๓
๑๕๖๑	๑๘.๕	๕๕๗๖.๒	๐.๓๓
๑๕๖๒	๒๐.๐	๖๓๘๔.๖	๐.๓๒
๑๕๖๓	๒๒.๐	๖๕๖๓.๘	๐.๓๒
๑๕๖๔	๓๖.๔	๖๗๓๕.๔	๐.๕๔
๑๕๖๕	๔๕.๓	๖๓๘๕.๒	๐.๗๑
๑๕๖๖	๖๓.๘	๘๑๖๕.๕	๐.๗๘
๑๕๖๗	๑๒๑.๕	๖๖๗๘.๕	๑.๘๒
๑๕๖๘	๑๘๒.๓	๖๗๕๕.๔	๒.๗๐
๑๕๖๙	na.*	na.	na.
๑๕๗๐	na.	na.	na.
๑๕๗๑	na.	na.	na.
๑๕๗๒	na.	na.	na.

* na : ไม่มีข้อมูล

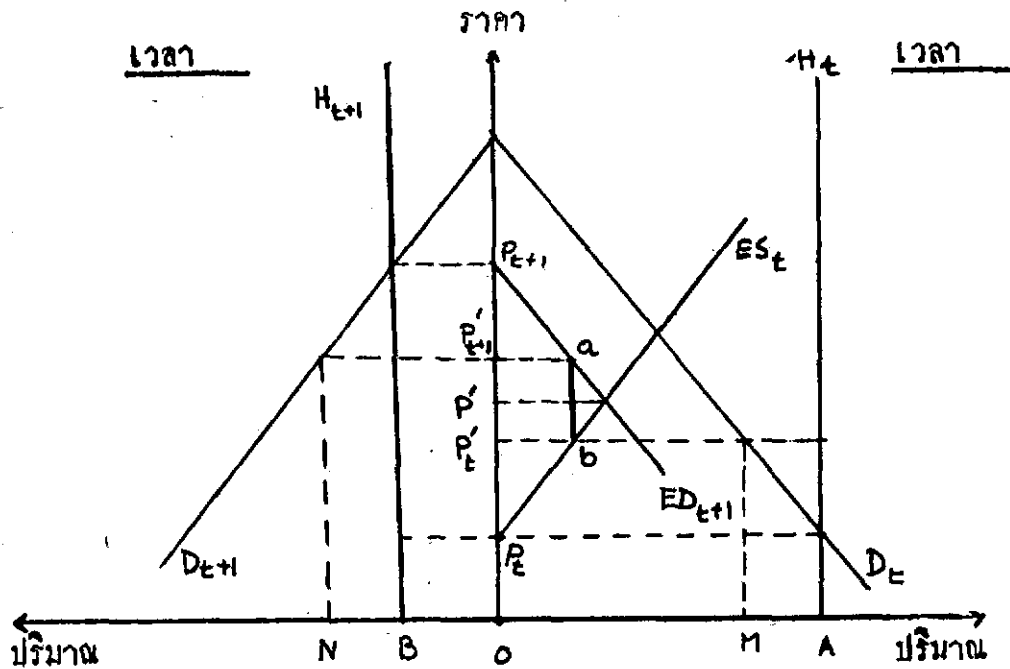
ที่มา : กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

๑. การผลิตข้าวทำได้ปีละ ๒ ครั้ง และผลผลิตของการทำนาครั้งที่สองมีปริมาณน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณผลผลิตข้าวจากการทำนาครั้งแรก, $H_t =$ ผลผลิตจากนาครั้งแรก

H_{t+1} จากนาครั้งที่สอง

๒. เราสมมติให้มีระยะเวลาเพียง ๒ ระยะเวลาคือ เวลา t และ เวลา t + 1

๓. อุปสงค์ของข้าวในแต่ละระยะเวลาคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

รูปที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ของราคากระหว่างระยะเวลาต่าง ๆ กัน

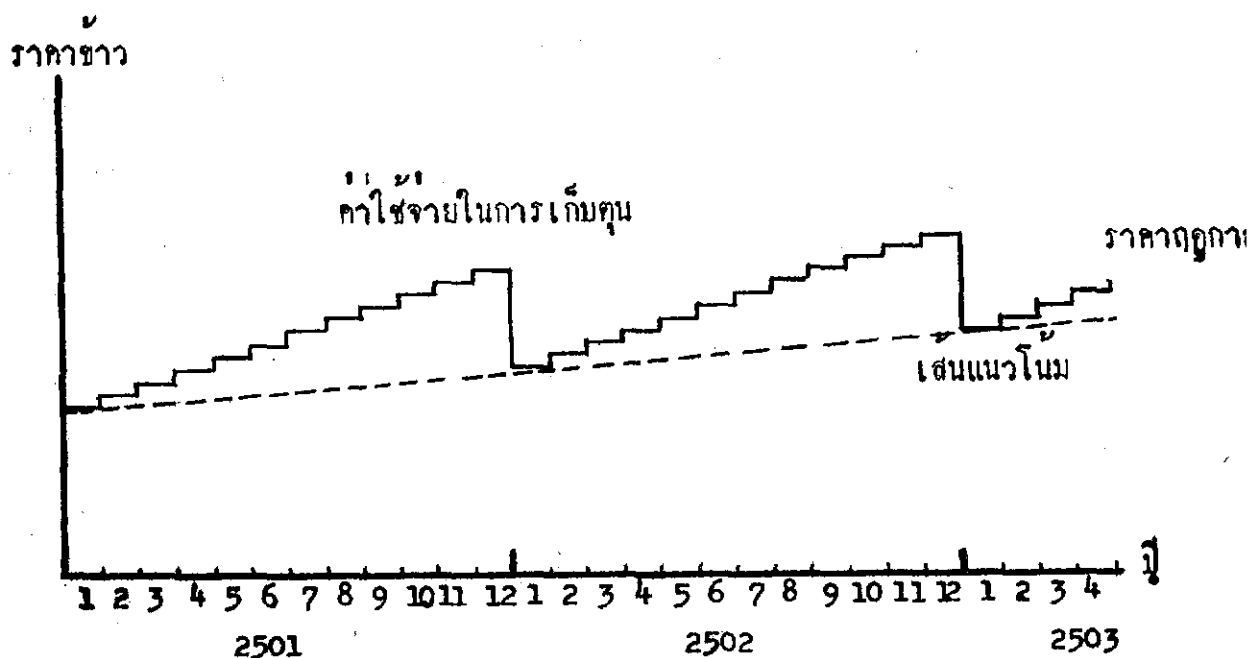
ในเวลา t ถ้าไม่มีการเก็บทุนข้าวเลย คุณภาพในฤดูกาลจะเกิดขึ้นเมื่อพลังของอุปสงค์ และอุปทานร่วมกันกระทำให้อุปสงค์ส่วนเกิน หรืออุปทานส่วนเกินหายไป ราคาที่ซื้อขายกันก็จะ เป็น P_t ซึ่งจะเห็นว่า มีระดับต่ำมาก เพราะอุปทานมีเป็นจำนวนมาก ในเวลา $t+1$ อุปทานที่ผลิตได้ มีน้อยมาก แต่ระดับอุปสงค์ยังคงเดิม ฉะนั้นราคาจะมีระดับสูงมาก เป็น P_{t+1} ชาวนา หรือพ่อค้าที่เห็นความแตกต่างของราคาเช่นนี้ก็จะเก็บข้าวบางส่วนไว้ไปขายในเวลา $t+1$ ราคา ในเวลา t จะสูงขึ้นเพราะขณะนั้นอุปสงค์เพิ่มขึ้น คือนอกจากจะมีอุปสงค์เพื่อการบริโภคแล้ว ยังมีอุปสงค์เพื่อเก็บทุนเก็บกำไรอีก ขณะเดียวกันในเวลา $t+1$ การที่พ่อค้าเก็บทุนข้าวไว้แล้ว นำออกขายในตอนนี้ จะทำให้อุปทานเพิ่มขึ้น ราคา ก็จะลดลง ดังนั้นถ้าหากไม่มีค่าใช้จ่ายในการ เก็บทุนแล้ว เราพอจะมองเห็นว่าในที่สุดราคาในแต่ละเวลาจะเท่ากัน เพราะถ้าราคาในเวลา t ยังต่ำกว่า ก็จะชักจูงให้พ่อค้าเก็บทุนให้มากขึ้น ราคาในเวลา t ก็จะเพิ่มขึ้นและราคาในเวลา $t+1$ ก็จะลดลง เพราะอุปทานมีมากขึ้น จากรูปเราจะได้จุดดุลยภาพโดยการสร้างเส้นอุปทานส่วนเกิน (Excess Supply Curve) ในเวลา t และเส้นอุปสงค์ส่วนเกิน (Excess Demand Curve) ในเวลา $t+1$ เส้นอุปทานส่วนเกินเป็นเส้นปริมาณการผลิตที่เหลือจากการบริโภคในเวลา t ถ้า

หากราคาเพิ่มสูงขึ้นจากราคา P_t อุปสงค์ส่วนเกิน แสดงถึงปริมาณการบริโภคที่เพิ่มมากขึ้นในเวลา $t+1$ ถ้าหากราคาลดต่ำลงจาก P_{t+1} คุณลักษณะจะอยู่ที่ราคา P' ในกรณีที่ไม่มีค่าใช้จ่ายในการเก็บตุน

แต่ในการเก็บตุนจะต้องมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น ระดับราคาในเวลา $t+1$ จะต้องสูงกว่าราคาในเวลา t แน่ ๆ สมมติว่าระยะ ab ในรูปเป็นค่าใช้จ่ายในการเก็บตุนต่อหน่วย ระดับราคาในเวลา t จะเท่ากับ P'_t และในสภาพคุณลักษณะ P'_t นี้จะต้องต่ำกว่าราคาในเวลา $t+1$ เท่ากับค่าใช้จ่ายในการเก็บตุนพอดี ถ้าเป็นเช่นนั้นการบริโภคในเวลา t จะเท่ากับ OM และปริมาณ

ที่เก็บตุนจะเท่ากับ MA การบริโภคในเวลา $t+1$ จะเท่ากับ ON ซึ่งมากกว่าผลผลิตที่ผลิตได้ในช่วงเวลานั้นเท่ากับ BN ซึ่งจะเป็นสิ่ง ๆ เกี่ยวกับปริมาณ MA ที่พ่อค้าหรือชาวนาเก็บตุนไว้ในเวลา t

เวลา t หรือ $t+1$ นั้นอาจจะแทนเดือนต่าง ๆ ก็ได้ ถ้า t กับ $t+1$ ห่างกัน ๑ เดือน H_{t+1} ในที่นี้ก็จะมีความหมายเป็นสต็อกข้าวคงเหลือจากการบริโภคเดือนที่แล้ว แต่อย่างเดียวกันก็ใช้ได้ ฉะนั้นถ้าเรานำภาพจุดคุณลักษณะการบริโภคและการเก็บตุนหลาย ๆ เวลามาปะติดปะต่อกัน เราก็อาจจะได้ภาพการเคลื่อนไหวของราคาในแต่ละเดือน ตามรูปที่ ๒

รูปที่ ๒ แสดงการเคลื่อนไหวของราคาต่อเนื่องกันหลาย ๆ ปี

จากการวิเคราะห์ข้างต้นเราอาจจะสรุปได้ว่าพ่อค้าหรือชาวนาจะเก็บทุนข้าวไว้ก็ต่อเมื่อเขาเห็นว่าระดับราคาที่สูงขึ้นนั้นจะต้องคุ้มกับค่าใช้จ่ายในการเก็บทุน ในตลาดที่มีการแข่งขันสมบูรณ์ราคาคุณภาพและปริมาณคุณภาพจะเป็นไป ในขนาดที่ทำให้ระดับราคาที่สูงขึ้นเท่ากับค่าใช้จ่ายในการเก็บทุนพอดี และผู้เก็บทุนจะได้แต่เพียงกำไรปกติ (Normal Profits) เท่านั้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากเราสามารถทราบถึงระดับกำไรของผู้เก็บทุนอันเกิดจากการเก็บทุนนี้ได้ เราก็คงจะทราบได้ว่า ลักษณะของตลาดข้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตลาดการเก็บทุนข้าว มีการแข่งขันกันมากน้อยเพียงใด ถ้าเราพบว่ากำไรจากการเก็บทุนข้าวมีมาก เราอาจจะกล่าวได้ว่าได้มีการผูกขาดในตลาดข้าวขึ้นแล้ว และกล่าวโจมตีว่าพ่อค้ากักตุนข้าวเป็นปีศาจคู่ต่อสู้ที่นับว่าถูกต้อง แต่ถ้าพบว่าพ่อค้าหรือชาวนาไม่ได้มีกำไรจากการเก็บทุนข้าวเกินกว่าปกติธรรมดาเลย เราก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าได้มีการผูกขาดกันขึ้นแล้ว และการโจมตีพ่อค้าก็นับว่าไม่ยุติธรรมต่อพ่อค้าอย่างยิ่ง

๓. การเคลื่อนไหวตามฤดูกาลของราคาข้าว

ตามที่กล่าวมาแล้วในส่วนที่สองว่า อนุกรมเวลาใดๆจะประกอบด้วย การเคลื่อนไหว ๔ แบบ มีแบบจำลอง (Model) ที่ใช้ศึกษาอนุกรมเวลาแบบนี้ ๒ แบบคือ

๑. แบบจำลองที่ส่วนประกอบสัมพันธ์กันในเชิงบวก (Additive Model) คือ $Y = T + C + S + I$ และ

๒. แบบจำลองที่ส่วนประกอบสัมพันธ์กันในเชิงผลคูณ (Multiplicative Model) คือ $Y = T.C.S.I.$

โดยที่ Y เป็นตัวเลขข้อมูลอนุกรมเวลาในเวลาใดเวลาหนึ่ง

T เป็นแนวโน้มระยะยาว

C เป็นการผันผวนแบบวัฏจักร

S เป็นการผันผวนตามฤดูกาล

I เป็นการผันผวนแบบไม่คาดฝัน

เราสามารถใช่วิธีการทางสถิติมาแยกเอาส่วนประกอบแต่ละตัวออกจากอนุกรมเวลาแต่ละระยะเวลาได้ (ดูภาคผนวกที่หนึ่ง) จากการศึกษาค้นคว้าทั้งสองแบบจำลองทั้งสองกับอนุกรมเวลา

ของราคาข้าวสารและข้าวเปลือก เราพบว่า Additive Model ให้ผลทางสถิติที่ไม่ดีนัก^๒ แต่ตามแบบจำลอง Multiplicative จะให้ผลทางสถิติที่ดีกว่าแม้ว่าจะยังไม่ดีที่สถิติก็ตาม (วิธีการแยกตัวประกอบต่างๆ คูณากันที่หนึ่งเช่นเดียวกัน) ฉะนั้นงานวิจัยนี้จะยึดถือว่า อนุกรมเวลา มีความสัมพันธ์ของตัวประกอบในแบบของ Multiplicative Model.

ตารางที่ ๒ และ ๓ แสดงดัชนีราคาของการผันผวนตามฤดูกาลของราคาข้าวในตลาดกรุงเทพ-ธนบุรี และราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาได้รับ

ตารางที่ ๒ ดัชนีราคาตามฤดูกาลคงที่ของราคาขายส่งข้าวในตลาดกรุงเทพ ฯ
(The Constant Seasonal Price Index of the Bangkok Whole Sale Prices)

เดือน	ข้าวสาร (๒๕๐๒-๒๕๕๕)		ข้าวเปลือก (๒๕๐๔-๒๕๕๕)	
	๑๐๐%	๕%	ดัชนีพิเศษ	ดัชนี ๑
ธันวาคม	๕๓.๒๕	๕๒.๗๗	๕๓.๖๒	๕๔.๖๔
มกราคม	๕๓.๐๖	๕๓.๓๐	๕๓.๕๑	๕๕.๐๕
กุมภาพันธ์	๕๓.๔๗	๕๓.๓๒	๕๒.๕๓	๕๓.๐๑
มีนาคม	๕๔.๓๓	๕๔.๑๒	๕๒.๘๑	๕๕.๓๖
เมษายน	๕๔.๕๒	๕๔.๗๓	๕๔.๗๐	๕๓.๕๗
พฤษภาคม	๕๗.๕๕	๕๗.๔๓	๕๗.๕๗	๕๗.๕๒
มิถุนายน	๑๐๑.๘๑	๑๐๒.๑๘	๑๐๑.๐๒	๑๐๑.๘๓
กรกฎาคม	๑๐๕.๐๘	๑๐๔.๗๒	๑๐๕.๓๒	๑๐๔.๒๒
สิงหาคม	๑๐๕.๕๑	๑๐๕.๕๒	๑๐๕.๓๓	๑๐๕.๗๓
กันยายน	๑๐๗.๐๗	๑๐๗.๖๖	๑๐๗.๔๒	๑๐๗.๕๕
ตุลาคม	๑๐๖.๕๕	๑๐๗.๑๓	๑๐๘.๕๐	๑๐๘.๐๑
พฤศจิกายน	๑๐๖.๕๖	๑๐๖.๗๗	๑๐๗.๔๓	๑๐๖.๖๗
เฉลี่ย	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐
ความแปรปรวน	๓๖.๘๖	๓๘.๕๒	๔๐.๕๒	๓๘.๗๔
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	๖.๐๗	๖.๒๔	๖.๔๐	๖.๒๒

๒. ค่า Durbin-Watson ต่ำ และทำให้เราไม่สามารถจะปฏิเสธข้อสมมุติฐานที่ว่าไม่มี Auto-correlation ในตัว I นั้นก็หมายความว่า Model ไม่สามารถแยก Components ต่างๆ ออกได้หมด ยังมีบางส่วนตกค้างอยู่ในตัว I

ตารางที่ ๓ ดัชนีราคางวดตามฤดูกาลของราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาได้รับ ๒๕๑๐-๒๕๑๔

(The Constant Seasonal Price Index of the Farm Prices)

เดือน	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคกลาง
ธันวาคม	๘๖.๖๗	๘๕.๗๔	๘๗.๔๘
มกราคม	๘๒.๔๓	๘๔.๔๔	๘๔.๔๗
กุมภาพันธ์	๘๒.๓๐	๘๓.๓๕	๘๐.๕๘
มีนาคม	๘๔.๘๓	๘๔.๔๐	๘๓.๘๘
เมษายน	๘๓.๔๔	๘๓.๘๕	๘๖.๒๔
พฤษภาคม	๑๐๐.๑๐	๘๘.๔๖	๘๖.๓๐
มิถุนายน	๑๐๐.๒๓	๑๐๓.๓๖	๑๐๓.๘๔
กรกฎาคม	๑๐๔.๗๐	๑๐๓.๘๕	๑๐๗.๓๕
สิงหาคม	๑๑๐.๐๒	๑๐๘.๓๓	๑๑๐.๕๖
กันยายน	๑๐๖.๐๕	๑๑๐.๕๖	๑๐๘.๑๑
ตุลาคม	๑๑๒.๑๕	๑๐๔.๖๓	๑๐๗.๕๕
พฤศจิกายน	๑๐๓.๖๘	๑๑๐.๕๘	๑๐๑.๗๕
เฉลี่ย	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐
ความแปรปรวน	๕๕.๗๗	๓๕.๑๖	๕๗.๐๒
ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน	๗.๔๗	๖.๒๖	๗.๕๕

จะเห็นว่าราคาข้าวทุกประเภทที่ศึกษามีการเคลื่อนไหวตามฤดูกาลทั้งสิ้น เมื่อนำเอาผลที่ได้
นี้ไปเปรียบเทียบกับผลที่ได้จากการศึกษาของคนอื่น ๆ เช่นที่ศึกษาโดยนายสมนึก ศรีปลั่งและ
ของ นายไพรัช กฤษณะมิต (ดู ตารางที่ ๔) จะมีความแตกต่างกัน กล่าวคือจากการศึกษาความ
เคลื่อนไหวตามฤดูกาลของราคาข้าวเปลือกของงานวิจัยทั้งสองดังกล่าวปรากฏว่า เดือนที่มีดัชนี
ราคาสูงสุด และต่ำสุดเกิดก่อนผลจากการศึกษาในงานวิจัยชั้นนี้ นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาขนาด
(Magnitude) ของการผันผวนตามฤดูกาลแล้ว งานวิจัยชั้นนี้จะได้ค่าดัชนีต่ำสุดเล็กกว่า และ
ดัชนีสูงสุดใหญ่กว่าผลที่ได้จากงานวิจัยทั้งสองข้างต้น ถ้าหากรูปแบบของการผันผวนตามฤดูกาล

ตารางที่ ๔ สรุปการเคลื่อนไหวตามฤดูกาลของราคาข้าวในตลาดกรุงเทพฯ
(Summary on the Price Movements of Rice and Paddy)

รายการ	เดือนที่มกราคม		ดัชนีราคา	
	ต่ำสุด	สูงสุด	ต่ำสุด	สูงสุด
ผลวิจัยของนายสมนึก ศรีปลั่ง				
(๒๔๕๐ - ๒๕๐๓)				
ข้าวเปลือกชนิดที่ ๑	ม.ค.	ก.ย.	๕๓.๖๓	๕๐๔.๗๖
" ๒	ม.ค.	ก.ย.	๕๔.๖๓	๕๐๔.๕๕
ข้าวสาร ๑๕ %	ม.ค.	ก.ย.	๕๐.๒๐	๕๐๖.๕๓
ผลวิจัยของนายไพรัช				
(๒๔๕๐ - ๒๕๐๔)				
ข้าวเปลือกชนิดที่ ๑	ม.ค.	ก.ย.	๕๑.๑๐	๕๐๖.๐๐
" ๒	ม.ค.	ก.ย.	๕๓.๕๐	๕๐๕.๓๐
ข้าวสาร ๑๐๐-๕ %	ม.ค.	พ.ย.	๕๑.๔๐	๕๐๕.๐๐

ที่มา : สมนึก ศรีปลั่ง (๓ : หน้า ๕๑ - ๕๕)

ไพรัช กฤษณะมิต (๔ : หน้า ๗๒ - ๗๓)

คงที่ (Constant Pattern) ความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้อาจอธิบายได้จากความจริงที่ว่าข้อมูลที่ใช้คำนวณแตกต่างกัน งานวิจัยทั้งสองนั้นใช้ข้อมูลราคาของเดือนธันวาคมที่เป็นราคาข้าวเก่า เพราะสมมติให้มกราคมเป็นเดือนเริ่มต้นฤดูกาลซึ่งต่างจากงานวิจัยชิ้นนี้ ข้อมูลของราคาข้าวเก่าสูงกว่าราคาข้าวใหม่ในเดือนเดียวกันมาก ฉะนั้นการใช้วิธีเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Moving Average) เพื่อเป็นแนวทางหาดัชนีราคาตามฤดูกาลโดยใช้ข้อมูลตามแบบของนายสมนึก ศรีปลั่งและนาย ไพรัช กฤษณะมิต ย่อมจะทำให้ได้ค่าดัชนีต่ำสุด และสูงสุด เกิดขึ้นเร็วกว่า

การเคลื่อนไหวตามฤดูกาลของราคาข้าวสาร ๑๐๐% และ ๕% นั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก และมีการเคลื่อนไหวติดตามกันอย่างใกล้ชิด จากการสังเกตและการใช้เหตุผลพิจารณาความสัมพันธ์ของราคาข้าวทั้งสองชนิดนี้ เราอาจจะตั้งสมมุติฐานได้ว่า การผันผวนของราคาข้าว ๕% จะมีมากกว่าราคาข้าว ๑๐๐% ทั้งนี้เพราะข้าวทั้งสองชนิดสามารถนำมาบริโภคทดแทนกันได้ค่อนข้างจะสมบูรณ์ แต่โดยปกติทั่วไปผู้บริโภคพอใจที่จะบริโภคข้าว ๑๐๐% มากกว่า ถ้าหากราคาเปลี่ยนไป เช่นในเวลาที่มีแนวโน้มลดลงการบริโภคข้าวจะมากขึ้นทั้งสองประเภทตามกฎของอุปสงค์ที่มีความเอียงของเส้นเป็นลบ^๓ แต่การบริโภคข้าว ๕% จะเพิ่มเป็นเปอร์เซ็นต์ที่

^๓ การกล่าวเช่นนี้ได้ก็หมายความว่า กำหนด ให้เส้นอุปสงค์ค่อนข้างคงที่ ราคาลดลงเนื่องจากอุปทานเพิ่มขึ้นอย่างเฉียดขังเป็นกรณีที่เกิดขึ้นเสมอ ๆ ในการผลิตสินค้าเกษตร

น้อยกว่า ทั้งนี้เพราะเมื่อราคาลดลงนั้น ผู้บริ
โภคที่เคยบริโภคข้าว ๑๐๐% อยู่แล้วก็จะบริโภค
เพิ่มขึ้นและขณะเดียวกันผู้ที่เคยบริโภคข้าว ๕%
เพราะจำเป็นต้องบริโภคเนื่องจากราคาข้าว ๑๐๐%
สูง หรือรายได้ยังไม่พอ ครั้นราคาลดลงก็จะหัน
ไปบริโภคข้าว ๑๐๐% แทนข้าว ๕% ฉะนั้นปริ
มาณการบริโภคข้าว ๕% จึงเพิ่มในเปอร์เซ็นต์
ที่ไม่มากกว่าของข้าว ๑๐๐% นั่นคือการลดลง
ของราคาข้าว ๑๐๐% จะลดลงช้ากว่าการลดลง
ของราคาข้าว ๕% ตรงกันข้ามเมื่อราคาโดย
ทั่วไปมีแนวโน้มขึ้นสูงปริมาณการลดลงในการ
บริโภคของข้าว ๑๐๐% จะเป็นเปอร์เซ็นต์
ที่มากกว่า เพราะผู้บริโภคบางคนที่เคยบริโภค
ข้าว ๑๐๐% นี้ จะบริโภคไม่ได้เมื่อราคาสูงขึ้น
จึงต้องหันไปบริโภคข้าวคุณภาพต่ำกว่า คือ
ข้าว ๕% กล่าวโดยสรุปก็คือข้าวสาร ๑๐๐%
มีค่าความยืดหยุ่นต่อราคาสูงกว่าของข้าว ๕%
 ฉะนั้นการผันผวนของราคาจึงมีน้อยกว่าของข้าว
๕% ข้อสมมุติฐานอันนี้ได้รับการยืนยันได้โดย
คุณผลจากตารางที่ ๒ เราจะเห็นว่าค่าความเบี่ยง
เบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของ
ดัชนีราคาข้าว ๑๐๐% มีน้อยกว่าของข้าว ๕%
แม้ว่าความแตกต่างกันจะมีเพียงเล็กน้อยคือระ
หว่าง ๖.๐๗ ของข้าว ๑๐๐% กับ ๖.๒๔ ของ
ข้าว ๕% แต่เราก็พอจะเชื่อได้มากกว่า การ
ผันผวนตามฤดูกาลของข้าว ๕% มีมากกว่า

ถ้ามาดูความสัมพันธ์ระหว่างราคาข้าว เจ้า
กับราคาข้าวเปลือกแล้วจะเห็นว่า ดัชนีราคา
ของการผันผวนตามฤดูกาลของข้าวเจ้า จะถึง
จุดต่ำสุดและสูงสุดก่อนดัชนีราคาข้าวเปลือก
ซึ่งจากภาพความสัมพันธ์ดังกล่าวเราอาจจะ
กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวตามฤดูกาลของราคา
ข้าวเป็นไปในรูปที่ว่าราคาข้าวสารนำราคาข้าว
เปลือกตาม ข้ออธิบายค่ากล่าวข้างต้นนี้อาจจะ
เป็นดังต่อไปนี้ พอดีว่ามีการผันผวนตาม
ฤดูกาลมากพอควร พอดีจึงมักจะซื้อข้าว
เปลือกเก็บตุนไว้ตอนราคาต่ำๆ (ซึ่งก็คือตอนฤดู
เก็บเกี่ยวซึ่งระยะนี้ราคาข้าวสารและข้าวเปลือก
อยู่ในระดับต่ำมาก) สมมุติว่าราคาข้าวสารได้
ถึงจุดต่ำสุดแล้วและกำลังจะเพิ่มขึ้น (หรืออาจ
จะลดแต่อัตราลดลงลดน้อยด้อยลง : Di-
minishing Rate) อาจจะเป็นเพราะต่างประเทศ
เริ่มสั่งซื้อข้าวจากประเทศเราแล้วก็ได้ พอดี
ค่าก็จะซื้อข้าวเปลือกเอามาเป็นข้าวสารขายเมื่อ
อุปสงค์ของข้าวเปลือกสูงขึ้น ราคาก็ควรจะ
สูงขึ้นตามไปในทันที (สมมุติว่าไม่มี time
lags) แต่ขณะนั้นอุปทานของข้าวเปลือกมีมาก
เหลือเกิน ชานาเก็บเกี่ยวได้ก็นำสินค้าออกสู่
ตลาดเพราะไม่มียุ้งฉางเก็บ ขณะเดียวกันทาง
ด้านพ่อค้า สมรรถนะของโรงเก็บหรือโกดัง
(Storage Capacity) ก็มียุ้งจำกัด ฉะนั้น
แม้ว่าราคาข้าวสารจะขยับขึ้นสูงแล้วก็ตาม รา
กาข้าวเปลือกก็อาจจะลดต่ำลงไปได้อีก อย่างที่

ก็แค่รักษาระดับคงที่ ระยะต่อมาเมื่อต่างประเทศสามารถซื้อข้าวจากไทยไปสต็อกไว้เพียงพอ กับความต้องการแล้วก็จะลดการสั่งซื้อลง ราคาข้าวสารก็จะเพิ่มในอัตราที่ลดลงจนถึงราคาสูงสุด และเริ่มลดลงในเวลาต่อมา (โดยทั่วไปก็จะเป็นระยะเวลาก่อนหน้าฤดูเก็บเกี่ยวใหม่เพียงเล็กน้อย) แต่พ่อค้าข้าวยังต้องซื้อข้าวเปลือกอยู่อีกเพื่อชดเชยกับสต็อกที่ลดลงอย่างมากในตอนที่ต่างประเทศสั่งซื้อเข้ามาเยอะ ฉะนั้นราคาข้าวเปลือกจึงยังเพิ่มขึ้น ขณะที่ราคาข้าวสารถึงจุดสูงสุดแล้ว อย่างไรก็ตามความจุของโกดังมีจำกัด ประกอบกับพ่อค้าคาดว่าราคาจะลดลงในอีกไม่นานเพราะฤดูเก็บเกี่ยวกำลังจะมาถึงจึงลดการซื้อข้าวเปลือกลงบ้าง ราคาข้าวเปลือกก็จะลดลงในเวลาต่อมา

ที่กล่าวไปแล้วนั้นเป็นการวิเคราะห์ราคาข้าวในตลาดกรุงเทพฯ-ธนบุรี เท่านั้น ราคาที่น่าจะศึกษาอีกตลาดหนึ่งก็คือ ราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาได้รับ (Farm Price) ตารางที่ ๓ แสดงผลการวิจัยของราคาข้าวเปลือกเมล็ดยาวที่ชาวนาได้รับตามภาคต่างๆ (ยกเว้นภาคใต้ซึ่งเราไม่มีตัวเลขที่สมบูรณ์พอ) ถ้าพิจารณาคุณค่าขั้นต่ำสุดและสูงสุดแล้ว จะเห็นว่าตัวเลขขั้นนี้ของภาคเหนือมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสองภาคที่เหลือแม้ว่าการเคลื่อนไหวตามฤดูกาลของราคาในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน แต่ขนาดของการผัน

ผวนในภาคกลางมีมากกว่า (ถ้าเบี่ยงเบนมาตรฐานของภาคกลางเท่ากับ ๗.๕๕ แต่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเพียง ๖.๒๖ เท่านั้น) ขนาดของการผันผวนในภาคเหนือก็สูงพอควร แต่ก็ยังน้อยกว่าในภาคกลาง ข้ออธิบายที่ว่าทำไมราคาในภาคกลางจึงมีการผันผวนมากกว่าภาคอื่นๆ ก็อาจจะเป็นไปได้ว่า ชาวนาในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมปลูกข้าวเหนียวกันมากเพราะเป็นข้าวชนิดที่พวกเขาใช้บริโภคเป็นประจำ ชาวนาบางคนอาจจะบันทึกินผลิตข้าวเจ้าบ้าง แต่ก็ทำเพื่อการค้า ฉะนั้นโดยทั่วไปข้าวที่ผลิตได้จึงถูกขนส่งมาขายในภาคกลาง หรือในกรุงเทพฯ หรือแม้กระทั่งในภาคใต้ซึ่งจะทำให้อุปทานข้าวเปลือกในภาคกลางมีมากกว่าที่ผลิตได้ในภาคซึ่งปริมาณการผลิตก็มามากมายมหาศาลอยู่แล้ว ฉะนั้นโดยเปรียบเทียบแล้วราคาในภาคกลางจะมีแนวโน้มที่ต่ำกว่าในอีกสองภาคในระยะฤดูเก็บเกี่ยว (ส่วนปัญหาว่าทำไมชาวนาในภาคอื่นๆ หรือแม้ในภาคกลางจึงไม่เก็บทุนไว้ก่อนจะได้อีกครั้งในตอนหลัง) แต่ในระยะต่อมาโดยเฉพาะระหว่างฤดูฝนราคาข้าวในภาคกลางจะเพิ่มขึ้นสูงมากกว่าราคาในอีกสองภาค อาจจะเป็นเพราะว่าในขณะนั้นอุปทานในแต่ละภาคลดลงอย่างมาก (จากการส่งออกมากในตอนแรกๆ) แต่พลังของอุปสงค์ในภาคกลางมีมากกว่าในภาคอื่นๆ โดยเปรียบเทียบก็ได้

แต่ถ้าจะดูถึงความสัมพันธ์ระหว่างราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาได้รับในแต่ละภาคกับราคาขายส่งในตลาดกรุงเทพ-ธนบุรีแล้ว จากตัวเลขในตารางที่ ๒ และที่ ๓ บอกอะไรแก่เราไม่ได้มากนัก การที่ดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดของราคาข้าวในภาคกลางและตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดที่หลังดัชนีต่ำสุดของราคาขายส่งข้าวในตลาดกรุงเทพ อาจมีความหมายได้ว่า พ่อค้าคนกลางในแต่ละภาคมีอำนาจในการกำหนดราคาโดยดูราคาในตลาดกรุงเทพเป็นหลักและ/หรือการที่สมรรถภาพของการขนส่งมีอยู่จำกัด ก็อาจจะเป็นข้ออธิบายได้ว่าราคาข้าวโดยเฉลี่ยในภาคทั้งสองจะถึงจุดต่ำสุดที่หลัง แต่การให้สมมุติฐานข้างต้น จะถูกทำลายไป ถ้าหันมาพิจารณาณาคณิดดัชนีราคาสูงสุดของตลาดทั้งสอง ดัชนีราคาสูงสุดในแต่ละภาคเกิดก่อนดัชนีราคาสูงสุดในกรุงเทพ ๑-๒ เดือน นั่นก็คือเมื่อมองจากแง่นี้ได้เราอาจสรุปว่าราคาข้าวในตลาดกรุงเทพเป็นผู้ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีเรายังเชื่อว่าราคาในภาคต่างๆกับราคาในตลาดกรุงเทพ ต้องมีความสัมพันธ์กันอยู่บ้างไม่มากก็น้อย แต่ผลของงานวิจัยนี้ไม่สามารถบอกเราได้อย่างชัด

แจ้ง อาจจะเป็นเพราะความไม่น่าเชื่อถือของตัวเลขราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาได้รับก็ได้

๔. ความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวของราคาตามฤดูกาลของราคาข้าวภายในประเทศกับราคาส่งออก

ความสัมพันธ์ราคาข้าวภายในประเทศจะเท่ากับราคาส่งออกหักด้วยภาษีการส่งออก (พรีเมียมข้าวเป็นภาษีส่งออกที่สำคัญที่สุด) และส่วนเพิ่มของผู้ส่งออก^๔ (exporter's margin) (๑๒; หน้า ๒๔๔) ถ้าหากเราสมมุติให้ภาษีส่งออกและส่วนเพิ่มของผู้ส่งออกอยู่คงที่ การผันผวนของราคาส่งออกและราคาภายใน จะมีลักษณะและรูปแบบที่คล้ายคลึงกันมาก และเคลื่อนไหวคิดตามกันอย่างใกล้ชิด คำถามก็คือว่า ราคาใดเป็นผู้นำและราคาใดเป็นผู้ตาม Melvin M. Wagner และนายโสภณทองปาน กล่าวว่า "...ทราบเท่าที่มีการพิจารณา รวมถึงประเทศผู้บริโภครายใหญ่ ๆ การบริโภครวมของโลกหรือที่เป็นตัวกำหนดอุปสงค์ในตลาดโลก มิใช่การส่งออกรวมของโลก ฉะนั้นการบริโภครวมของโลกจึงเป็นตัวกำหนดราคาในตลาดโลก" (๑๑; หน้า ๑๐-๑๑)

๔. ส่วนเพิ่มนี้ประกอบด้วยกำไรของผู้ส่งออกและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการส่งออกทุกอย่าง

ในกรณีนี้หมายความว่าประเทศไทยเผชิญกับอุปสงค์ที่มีค่าความยืดหยุ่นต่อราคาเป็นอสงไขย และนั่นคือราคากายในประเทศจะเป็นผู้ตามราคาในตลาดโลก^๕ อย่างไรก็ตาม “ราคาตลาดโลก” นั้นไม่มีในโลกแห่งความเป็นจริง (ผิดกับการซื้อขายข้าวสาลีหรือสินค้าอื่นๆบางชนิด) ในการซื้อ-ขายระหว่างประเทศ ผู้ซื้อและผู้ขายมักจะยึดเอาราคาส่งออกของข้าวไทย ณ ตลาดกรุงเทพฯเป็นหลัก (คือใช้ราคา Bangkok free on board) (๕ : หน้า ๘๘ และ ๖ หน้า ๔๑) ศาสตราจารย์ Ingram เองก็เชื่อว่าราคาส่งออกจะเป็นตัวกำหนดการเคลื่อนไหวของราคาข้าวภายในประเทศ เขาพบว่าราคาส่งออกกับราคาข้าวเปลือกมีการเคลื่อนไหวใกล้เคียงกันมาก และมีค่าสหสัมพันธ์ (Correlation) เป็นบวกที่สูงมาก และนั่นคือการที่ราคาส่งออกเพิ่มขึ้น (หรือลดลง) จะทำให้ราคาข้าวเปลือกเพิ่มขึ้น (หรือลดลง) ตามไปในทันทีด้วย (๗ หน้า ๕๒๐)

ตามตารางที่ ๕ แสดงให้เห็นถึงดัชนีราคาตามฤดูกาลของราคาข้าวส่งออกชนิด ๑๐๐ % และ ๕ % ก่อนหักและหลังหักค่าพรีเมียมออกแล้ว จะเห็นว่า การผันผวนในราคาข้าวส่งออก

มีน้อยกว่าราคากายในประเทศมาก (พิจารณาจากค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน) อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานหลังหักค่าพรีเมียมแล้วจะมีมากกว่าก่อนหักค่าพรีเมียม ซึ่งเราพอจะสรุปได้ว่า ผลของการเก็บพรีเมียมจะก่อให้เกิดการผันผวนตามฤดูกาลของรายรับของผู้ส่งออก ซึ่งสิ่งๆนี้มีผลทำให้ราคากายในประเทศผันผวนไปได้ ส่วนหนึ่ง (เพราะการผันผวนในรายรับของผู้ส่งออกยังน้อยกว่าการผันผวนภายในประเทศ) ยังมีปัจจัยอย่างอื่นอีกมากที่เชื่อว่ามีอิทธิพลต่อการผันผวนของราคากายในประเทศมาก เช่นธรรมชาติของการผลิตข้าวที่ต้องใช้เวลาอย่างน้อย ๓-๔ เดือน ซึ่งจะทำให้ผลผลิตออกมาในบางเดือนและน้อยหรือไม่มีเลยในบางเดือน เราไม่มีข้อมูลที่พอจะให้ทราบถึงปริมาณผลผลิตที่มีขายในเดือนต่างๆเป็นเท่าไร หรือปริมาณการผลิตได้ในแต่ละเดือนเป็นเท่าไร มิฉะนั้นเราอาจจะสามารถผันผวนตามฤดูกาลของปริมาณผลผลิตที่ออกสู่ตลาดได้ และเราก็คาดว่า การผันผวนจะเป็นไปในทางตรงข้ามกับราคา กล่าวคือเดือนใดที่มีผลผลิตออกมากราคาข้าวจะต่ำ ฉะนั้น ปริมาณจริงสูงแต่ดัชนีราคาจึงต่ำ เป็นต้น

๕. มีนักเศรษฐศาสตร์บางท่านก็เชื่อว่าเส้นอุปสงค์ของข้าวส่งออกของไทยเป็นเส้นที่มีสโลปเป็นลบ เพราะสัดส่วนของข้าวส่งออกของไทยต่อข้าวส่งออกทั้งหมดมีถึง ๑ : ๔

๕. อัตราการเพิ่มขึ้นของราคาข้าวภายในประเทศ

ถ้าให้ R เป็นอัตราผลตอบแทนสัมบูรณ์ (Absolute rate of return)

n เป็นระยะเวลาเก็บรักษาเป็นเดือน

Y_p เป็นมูลค่าของสต็อก ณ เวลาเริ่มซื้อเก็บทุน

Y_n เป็นมูลค่าของสต็อก ณ เวลาขาย

C_n เป็นค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษา (Costs of Holding) สะสมจากเวลาเริ่มเก็บทุนจนถึงเวลาขาย

$$\therefore R = \frac{1}{Y_p}(Y_n - Y_p - C_n) \dots\dots\dots(1)$$

ตารางที่ ๕ ดัชนีราคาคงที่ตามฤดูกาลของราคาข้าวส่งออก (The Constant Seasonal Price Index of the Bangkok f. o. b. Prices)

เดือน	๑๐๐ % rice	๕ % rice	หลังหักค่าพรემเยม	
			๑๐๐ % rice	๕ % rice
ธันวาคม	๑๐๐.๖๘	๑๐๐.๖๑	๑๐๒.๑๗	๑๐๑.๕๔
มกราคม	๘๔.๕๔	๘๖.๗๒	๘๖.๖๖	๘๖.๓๘
กุมภาพันธ์	๘๗.๘๗	๘๕.๘๗	๘๕.๐๕	๘๕.๒๐
มีนาคม	๘๗.๑๐	๘๗.๓๖	๘๖.๓๒	๘๕.๘๓
เมษายน	๘๖.๒๘	๘๖.๖๒	๘๔.๖๓	๘๔.๖๘
พฤษภาคม	๘๗.๔๓	๘๗.๖๐	๘๕.๕๔	๘๕.๗๗
มิถุนายน	๘๘.๘๘	๘๘.๘๓	๘๘.๓๐	๘๘.๑๘
กรกฎาคม	๑๐๑.๘๘	๑๐๑.๘๒	๑๐๑.๕๔	๑๐๑.๕๔
สิงหาคม	๑๐๒.๗๘	๑๐๒.๖๖	๑๐๓.๖๗	๑๐๓.๓๗
กันยายน	๑๐๓.๖๕	๑๐๓.๔๑	๑๐๕.๔๕	๑๐๕.๘๒
ตุลาคม	๑๐๓.๒๗	๑๐๓.๖๑	๑๐๓.๕๘	๑๐๔.๔๗
พฤศจิกายน	๑๐๒.๘๔	๑๐๓.๔๘	๑๐๔.๕๐	๑๐๕.๗๘
ความแปรปรวน	๕.๕๖	๘.๑๓	๑๖.๕๐	๑๘.๕๗
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	๓.๐๘	๓.๐๒	๔.๑๑	๔.๐๔

จาก (๑) เราเขียนเสียใหม่เป็น

$$R = \frac{Y_n - Y_p}{Y_p} - \frac{C_n}{Y_p}$$

= อัตราในการเพิ่มขึ้นของราคา

- อัตราค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาต่อมูลค่าของสต็อกเมื่อเริ่มเก็บ

ฉะนั้นสิ่งแรกที่เราจะทำในตอนนั้นก็คือ ต้องหาอัตราการเพิ่มขึ้นของราคาเสียก่อน แต่เนื่องจากเราต้องการจะศึกษาเฉพาะกรณีอัตราผลตอบแทนที่เกิดตามฤดูกาลเท่านั้น ฉะนั้นจากการวางดัชนีราคาตามฤดูกาลข้างต้นก็จะบอกเราได้เลยว่าอัตราเพิ่มขึ้นของราคาโดยเฉลี่ยแต่ละเดือนเป็นเท่าใด ปัญหาที่ก็คือว่าเราจะเลือกเก็บข่าวในเดือนไหน เราอาจจะตอบคำถามนี้ได้โดยอาศัยการพิจารณาดังนี้

๑. เราจะเก็บข่าวเมื่อราคาตามฤดูกาลต่ำสุด และ/หรือ

๒. เราจะเก็บข่าวเมื่อผลผลิตตามฤดูกาลสูงสุด

เดือนที่มีราคาตามฤดูกาลต่ำสุด อาจจะไม่ใช่เดือนๆ เดียวกับเดือนที่มีผลผลิตออกมามากที่สุด เพราะมีช่วงห่างของเวลา (time lag) ระหว่างการนำผลผลิตออกมาขายกับการขายจริงๆ เกิดขึ้น

๑. เดือนที่มีดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดอาจจะมีได้ ๒ อย่าง คือ อย่างแรกเป็นเดือนที่มีค่าดัชนีฤดูกาลเฉลี่ยต่ำสุดของระยะเวลาที่ทำการศึกษา และอย่างหลังเป็นเดือนที่มีความถี่ของการเป็นเดือนที่มีค่าดัชนีต่ำสุดในแต่ละปี เดือนอย่างแรกเราดูได้จากตารางที่ ๒ และ ๓ ส่วนเดือนอย่างที่สองเราต้องจดบันทึกความถี่จากดัชนีราคาแต่ละปีที่หาได้จากการทำ Ratio to moving-average การจดบันทึกความถี่ดังกล่าวได้แสดงไว้แล้วในตารางที่ ๖ ก. และ ๖ ข.

๒. เดือนที่มีผลผลิตตามฤดูกาลสูงสุดนั้นเป็นสิ่งที่เรากำหนด ไม่ได้ เพราะยังไม่มีสถิติข้อมูลแต่เราอาจจะสมมุติเอาเดือนใดเดือนหนึ่งได้จากการคิดหาเหตุผลต่างๆ เรารู้ว่าการทำนาครั้งแรกจะให้ผลผลิตสูงกว่าการทำนาครั้งที่สอง ฉะนั้นเดือนที่มีผลผลิตออกมามากที่สุดจึงควรจะเป็นฤดูเก็บเกี่ยวของการทำนาครั้งแรก ตามปกติฤดูเก็บเกี่ยวจะเริ่มราวเดือนพฤศจิกายนและจะสิ้นสุดอย่างช้าที่สุดราวกลางเดือนกุมภาพันธ์ เมื่อเกี่ยวเสร็จชาวนาจะใช้เวลานวดข้าวอีกเล็กน้อย ฉะนั้นจึงเชื่อว่าราวกลางเดือน

ธันวาคม หรืออาจจะราวปลายธันวาคมผลผลิตจะออกสู่ท้องตลาดมากที่สุด ดังนั้นเราจะสมมุติว่าเดือนธันวาคมนี้เป็นเดือนที่มีผลผลิตออกมากที่สุด เมื่อเราทราบว่าเราจะเริ่มต้นเก็บต้นข้าวเดือนอะไรเราก็สามารถคำนวณราคาที่เพิ่มขึ้นจากเดือนที่เริ่มเก็บนั้นได้ตารางที่ ๖ ก. และ ๖ ข. แสดงผลของการคำนวณดังกล่าว

ตารางที่ ๖ ก. ความถี่ของเดือนที่มดชนราคาตามฤดูกาลต่ำสุดในตลาดขายส่งกรุงเทพฯ ฯ

เดือนที่มดชนราคาต่ำสุด	ข่าวสาร		ข้าวเปลือกชนิดพิเศษ	ชนิดอื่น
	๑๐๐ %	๕ %		
จำนวนที่มดชนราคาตามฤดูกาลต่ำสุดเกิดขึ้นในเดือนนี้				
ธันวาคม	๔	๔	๕	๓
มกราคม	๓	๓	๒	๒
กุมภาพันธ์	๓	๒	๑	๑
มีนาคม	—	๑	๒	๐
เมษายน	๒	๒	—	๑
พฤษภาคม	—	—	—	—
มิถุนายน	๑	๑	๑	๑
รวม	๑๓	๑๓	๑๑	๑๑

ตารางที่ ๖ ข. ความถี่ของเดือนที่มดชนราคาตามฤดูกาลต่ำในภาคต่าง ๆ

เดือนที่มดชนราคาต่ำสุด	ภาคเหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคกลาง
จำนวนที่มดชนราคาตามฤดูกาลต่ำสุดเกิดขึ้นในเดือนนี้			
ธันวาคม	—	๑	๑
มกราคม	๓	—	—
กุมภาพันธ์	๑	๑	๑
มีนาคม	—	—	—
เมษายน	—	๒	๑
พฤษภาคม	—	—	๑
รวม	๔	๔	๔

หมายเหตุ : * เพื่อสะดวกเราจะเลือกเอาเดือนนี้

ตารางที่ ๗ ก. อัตราเพิ่มขึ้นของราคาข้าวในตลาดกรุงเทพฯ

(The Rates of the Bangkok Wholesale Price Appreciation.)

ระยะเวลา การถือครอง	ข้าวสาร		ข้าวเปลือก					
	๑๐๐%		๕% (๑)		ชนิดพิเศษ		ชนิด ๑	
	(๑).	(๒),(๓).	(๒).	(๓).	(๑).	(๒),(๓).	(๑).	(๒),(๓)
เริ่มเก็บในเดือน								
	มกราคม	ธันวาคม	ธันวาคม	มีนาคม	ธันวาคม	มีนาคม	ธันวาคม	
๑	๐.๔๑	-๐.๑๕	๐.๕๐	๑.๘๕	๐.๒๕	๑.๖๑	๐.๔๑	
๒	๑.๒๗	๐.๒๒	๐.๕๕	๔.๗๖	-๐.๖๕	๕.๑๖	-๑.๖๓	
๓	๑.๘๖	๑.๐๘	๑.๓๔	๘.๒๑	-๐.๘๑	๘.๔๗	-๒.๒๘	
๔	๔.๕๓	๑.๖๗	๑.๕๖	๑๑.๕๒	๑.๑๘	๑๑.๘๖	-๐.๖๗	
๕	๘.๗๕	๔.๓๔	๔.๖๖	๑๒.๕๒	๓.๕๕	๑๓.๓๗	๒.๘๘	
๖	๑๒.๐๒	๘.๕๖	๕.๔๑	๑๕.๑๑	๗.๔๐	๑๕.๕๕	๖.๑๕	
๗	๑๒.๘๕	๑๑.๘๓	๑๑.๕๕	๑๕.๕๕	๑๐.๗๐	๑๕.๖๕	๕.๕๘	
๘	๑๔.๐๑	๑๒.๖๖	๑๓.๑๕	๑๔.๕๒	๑๑.๗๑	๑๔.๓๑	๑๑.๐๕	
๙	๑๓.๔๕	๑๓.๘๒	๑๔.๘๕	-	๑๔.๓๐	-	๑๓.๓๑	
๑๐	๑๓.๕๐	๑๓.๓๐	๑๔.๓๖	-	๑๔.๗๘	-	๑๓.๓๗	
๑๑	-	๑๓.๗๑	๑๔.๐๐	-	๑๓.๘๑	-	๑๒.๐๓	

- หมายเหตุ :
- (๑) เป็นเดือนที่มีดัชนีราคาต่ำสุด
 - (๒) เป็นเดือนที่มีความตุงสูงสุดของการเป็นเดือนที่มีดัชนีราคาต่ำสุด
 - (๓) เป็นเดือนที่มีผลผลิตออกมามากที่สุด

ตารางที่ ๗ ข. อัตราเพิ่มขึ้นของราคาข้าวเปลือกเมล็ดยาว

(The Rates of the Long-Grain Paddy Farm Price Appreciation.)

ระยะเวลา การถือครอง	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง
	(๑) , (๓)	(๒)	(๑),(๒)	(๓)	(๑),(๒)	(๓)
	เริ่มเก็บในเดือน					
	ธันวาคม	มกราคม	เมษายน	ธันวาคม	เมษายน	ธันวาคม
๑	๒.๗๗	-๐.๑๔	๖.๖๑	-๑.๓๑	๗.๐๖	-๓.๐๑
๒	๒.๖๓	๒.๓๗	๑๑.๕๑	-๒.๓๕	๑๔.๖๐	-๖.๕๐
๓	๕.๑๔	๑.๐๐	๑๕.๕๔	-๑.๓๔	๑๘.๑๘	-๕.๖๐
๔	๓.๗๗	๗.๖๖	๑๖.๕๘	-๓.๘๕	๒๑.๗๒	-๘.๒๔
๕	๑๐.๔๓	๗.๗๗	๑๕.๑๑	๒.๗๒	๑๘.๘๗	-๑.๑๘
๖	๑๐.๕๔	๑๒.๒๖	๑๒.๗๘	๗.๖๒	๑๘.๗๕	๖.๓๖
๗	๑๕.๐๓	๑๗.๕๘	๘.๗๓	๘.๑๕	๑๒.๕๑	๕.๕๑
๘	๒๐.๓๕	๑๓.๖๑	-	๑๒.๕๕	-	๑๓.๐๘
๙	๑๖.๓๘	๑๕.๗๑	-	๑๕.๒๒	-	๑๐.๖๓
๑๐	๒๒.๔๘	๑๑.๒๔	-	๘.๘๕	-	๑๐.๕๑
๑๑	๑๔.๐๑	-	-	๔.๖๔	-	๔.๒๗

- หมายเหตุ : (๑) เป็นเดือนที่มอดชนราคาต่ำสุด
 (๒) เป็นเดือนที่มอดสูงสุดของการเป็นเดือนที่มอดชนราคาต่ำสุด
 (๓) เป็นเดือนที่มอดผลผลิตออกมากที่สุด

๖. ค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษา (Storage Costs)

ค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษานี้ประกอบด้วย

๑. ส่วนที่สูญเสียไปในระหว่างการเก็บรักษา
๒. ค่าเบี้ยประกันภัย
๓. ค่าเช่าโกดัง

ข้อมูลของรายการค่าใช้จ่ายเหล่านี้ได้โดยตรงจากการไปสัมภาษณ์พ่อค้าข้าวทั้งที่เป็นผู้ส่งออกและเจ้าของโรงสีข้าวในเขตพระนครธนบุรี ความจริงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ข้างต้น ยังไม่ครอบคลุมถึงค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาทั้งหมด ยังมีค่าใช้จ่าย เช่นค่ากรรมกรขนขึ้น-ลงโกดัง เป็นต้น แต่ที่ไม่รวมไว้ก็เพราะเหตุว่าค่าใช้จ่ายประเภทนี้ค่อนข้างจะคงที่ เพราะเกิดขึ้นเพียง ๑-๒ ครั้ง ตลอดระยะเวลาการเก็บรักษา และเมื่อเทียบกับมูลค่าของสต็อกแล้วนับว่าน้อยมาก

๖.๑ ส่วนที่สูญเสียไปในระหว่างการเก็บรักษา ค่าใช้จ่ายประเภทนี้เป็นปัญหาสำคัญในการเก็บสินค้าต่าง ๆ มาก ถ้าโกดังหรือยุ้งฉางมีคุณภาพไม่ดีการสูญเสียก็จะมีมาก ค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาก็จะสูง ส่วนที่สูญเสียไปในระหว่างการเก็บรักษานี้อาจแบ่งได้เป็น ๒ ชนิด คือ

๖.๑๑ ส่วนที่สูญเสียไปในรูปของน้ำหนักที่ลดลง การสูญเสียประเภทนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่เก็บ ถ้าเก็บไว้นานน้ำหนักก็จะลดลงมาก แต่จากการสัมภาษณ์พ่อค้าข้าวตอบว่าน้ำหนักของ

ข้าวสารลดลงบ้างเหมือนกันแต่ไม่มาก คือไม่เกิน ๑% จากระยะเวลาเริ่มเก็บจนถึงเวลาขาย ตามปกติเขาจะเก็บข้าวสารไว้ไม่เกิน ๖ เดือน ถ้าสมมุติว่าน้ำหนักของข้าวสารลดลงแบบอัตราเส้นตรง ฉะนั้นจะลดลงเดือนละ $\frac{1}{6}\%$ หลังจากเดือนที่ ๖ แล้ว สมมุติได้น้ำหนักไม่ลดลงอีก

ในกรณีของข้าวเปลือกพ่อค้าตอบว่าน้ำหนักลดลงมากจริง ๆ แต่ลดลงในช่วงที่ข้าวเปลือกยังอยู่ในมือของชาวนาและพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น เมื่อข้าวเปลือกมาถึงตลาดกรุงเทพฯ แล้ว น้ำหนักก็ไม่ใคร่ลดลงอีกแล้ว แม้ว่าในช่วงที่อยู่ในมือชาวนาหรือพ่อค้าคนกลาง น้ำหนักที่ลดลงก็ไม่ถือว่าเป็นต้นทุนของการเก็บรักษา เพราะชาวนาขายข้าวใช้หน่วยปริมาตร (เป็นเกวียน) พ่อค้าคนกลางซื้อจากชาวนาแล้วไปขายต่อ อาจจะเป็นรูปปริมาตรหรือรูปน้ำหนักก็ได้ ซึ่งทั้งสองกรณีน้ำหนักที่ลดลงก็จะไม่เป็นต้นทุนในการเก็บรักษาประการใด

๖.๑๒ การสูญเสียในรูปปริมาณ การสูญเสียประเภทนี้ยากที่จะวัดออกมาได้เพราะปัจจัยที่ทำให้เกิดการสูญเสียประเภทนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก และขนาดของการทำลายก็แตกต่างกันออกไปตามแต่ละแห่งแต่ละเวลา เช่น การสูญเสียจากการทำลายของหนู หรือ มอด, สัตว์เลี้ยง เช่นไก่, กระจับปี่ การเสียหายจากการขนย้ายเป็นต้น ตามปกติพ่อค้าหรือชาวนาเก็บข้าวไว้ในรูปของข้าวเปลือกเพราะป้องกันจากการทำลายของมอด

ได้บ้าง การป้องกันการสูญเสียด้วยสาเหตุอื่น ๆ ก็ต้องอาศัยความระมัดระวัง เอาใจใส่ดูแลรักษาการสูญเสียจากการขนถ่าย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแน่ ๆ และค่อนข้างจะคงที่ การควบคุมอย่างใกล้ชิดอาจจะลดปริมาณการสูญเสียลงได้มาก จากการสัมภาษณ์พ่อค้าก็ตอบว่าประมาณยาก แต่มีแน่ ๆ เขาคิดว่าไม่มากนักคงไม่เกินราว ๑ % เราจะสมมุติว่าเอาตัวเลขนั้นมาใช้ในการคำนวณหาค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาและขอสมมุติต่อไปว่า ค่าใช้จ่ายอันนี้คงที่ที่ ๑ % ตลอดเวลา

๖.๒ ค่าเบี้ยประกันภัย อัตราค่าเบี้ยประกันภัยที่พ่อค้าจ่ายมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละลักษณะโครงสร้างและที่ตั้งของโกดังที่เก็บข้าว ถ้าตั้งอยู่ในบริเวณที่การเข้าการออกสะดวกและโครงสร้างทำด้วยวัสดุทนไฟ ค่าเบี้ยประกันภัยจะต่ำกว่าโกดังที่อยู่ในบริเวณแอ่งค้ำทางเข้าออกลำบากและโครงสร้างเป็นวัสดุไม่ทนไฟ จากการสอบถามเจ้าของโกดัง ๑๐ แห่งในเขตนครหลวงที่ทำการเก็บข้าวอัตราค่าเบี้ยประกันภัยปรากฏอยู่ในตารางที่ ๘ เราจะใช้ค่าเฉลี่ยเป็นตัวแทนในการคำนวณหาค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษา

ตารางที่ ๘ อัตราค่าเบี้ยประกันในการเก็บรักษาข้าวในตลาดกรุงเทพ-ธนบุรี (๒๕๑๖)

จำนวนตัวอย่าง	อัตราค่าเบี้ย
๓	๐.๒๕ %
๔	๐.๓๐ %
๓	๐.๓๕ %
เฉลี่ย	๐.๓๐๒ %

๖.๓ ค่าเช่าโกดัง (Rent of Godown) อัตราค่าเช่าโกดังก็เช่นเดียวกับอัตราค่าเบี้ยประกันภัยที่มีอัตราแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งของโกดัง ถ้าเป็นโกดังที่รุดใหญ่เข้าถึงสะดวกก็แพงกว่าเรือใหญ่ ๆ เทียบท่าสะดวก อัตราค่าเช่าก็จะสูงกว่าโกดังที่รุดใหญ่เข้าไม่ถึงการคมนาคมไม่สะดวก อัตราค่าเช่าที่ได้จากการไปสัมภาษณ์แสดงไว้ในตารางที่ ๙ เช่นเดียวกันเราจะใช้ค่าเฉลี่ยเป็นตัวแทนของค่าใช้จ่ายประเภทนี้

ตารางที่ ๘ อัตราค่าเช่าโกดังเก็บข้าวในตลาดกรุงเทพ-ธนบุรี (๒๕๑๖)

จำนวนตัวอย่าง	อัตราค่าเช่า
	(บาท: ๑๐๐ กก. ต่อเดือน)
๒	๐.๕๐
๒	๐.๖๐
๓	๐.๗๔
๓	๑.๐๐
เฉลี่ย	๐.๗๔๕

ตารางที่ ๑๐ ค่าเช่าโกดัง : กิจเป็นเปอร์เซ็นต์ของราคาข้าวเฉลี่ย ๓ ปี

ปี	ราคาเฉลี่ยของข้าว			
	สาร ๑๐๐ %	สาร ๕ %	เปลือกชนิดพิเศษ	ชนิด ๑
	บาท/ ๑๐๐ กก.		บาท/ ๑๐๐๐ กก.	
๒๕๑๔	๑๗๖.๕๗	๑๖๐.๒๗	๑,๐๑๐.๐๐	๘๖๒.๐๐
๒๕๑๕	๑๖๗.๕๐	๑๘๓.๗๕	๑,๒๑๓.๐๐	๑,๑๒.๘๐๐
๒๕๑๖	๓๑๓.๐๐	๓๐๑.๐๐	๑,๗๖๕.๐๐	๑,๖๘๑.๐๐
เฉลี่ย	๒๓๐.๐๓	๒๑๕.๐๑	๑,๓๓๖.๑๓	๑,๒๓๓.๖๗
อัตราค่าเช่า	๐.๗๔๕	๐.๗๔๕	๗.๔๕	๗.๔๕
กิตเป็นเปอร์				
เซ็นต์	๐.๗๒๔	๐.๗๔๖	๐.๕๕๖	๐.๖๐๔

ที่มา: กรมการค้าภายใน

ในตารางที่ ๑๑ แสดงค่าใช้จ่ายในการเก็บทุนข้าว สะสมทุก ๆ เดือน ของข้าวชนิดต่าง ๆ ในตลาดกรุงเทพ สำหรับในภาคต่าง ๆ นั้นเราจะยึดถือค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาของข้าวเปลือกชนิดพิเศษเป็นตัวแทน

ตารางที่ ๑๑ ค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาข้าวสะสม

ระยะเวลา โครงการ	ค่าเช่าสะสม				ส่วนสูญเสีย		ค่าเบี่ยง ประจักษ์	(เปอร์เซ็นต์) ค่าใช้จ่ายสะสม			
	ข้าวสาร		ข้าวเปลือก		ปริมาณ	น้ำหนัก		ข้าวสาร ๑๐๐%	ข้าวเปลือก	ข้าวเปลือก	
	๑๐๐%	๕%	ชนิดพิเศษ	ชั้นที่ ๑						ชนิดพิเศษ	ชั้นที่ ๑
๑	๐.๓๒๔	๐.๓๔๖	๐.๕๕๖	๐.๖๐๔	๑.๐	๑/๖	๐.๒๕๕	๑.๔๑๖	๑.๕๓๘	๑.๖๔๘	๑.๖๕๖
๒	๐.๖๔๘	๐.๖๙๒	๑.๑๑๒	๑.๒๐๘	๑.๐	๒/๖	๐.๕๑๐	๒.๐๓๒	๒.๐๗๖	๒.๕๙๖	๒.๕๙๒
๓	๐.๙๗๒	๑.๐๓๘	๑.๖๖๘	๑.๘๑๒	๑.๐	๓/๖	๐.๗๖๕	๒.๕๔๗	๒.๖๑๓	๓.๒๔๘	๓.๓๘๗
๔	๑.๒๙๖	๑.๓๙๔	๒.๒๒๕	๒.๔๑๖	๑.๐	๔/๖	๑.๐๒๐	๓.๐๖๓	๓.๑๕๑	๓.๘๙๒	๔.๑๘๓
๕	๑.๖๒๐	๑.๗๓๐	๒.๗๓๑	๓.๐๒๐	๑.๐	๕/๖	๑.๒๗๕	๓.๕๗๖	๓.๖๘๖	๔.๖๑๐	๔.๙๗๖
๖	๑.๙๔๔	๒.๐๗๖	๓.๓๓๗	๓.๖๒๔	๑.๐	๑.๐	๑.๕๓๐	๔.๐๙๕	๔.๒๒๗	๕.๔๘๘	๕.๗๗๕
๗	๒.๒๖๘	๒.๔๒๒	๓.๘๙๓	๔.๒๒๔	๑.๐	๑.๐	๑.๗๘๕	๔.๕๙๔	๔.๕๙๘	๖.๐๖๘	๖.๔๐๔
๘	๒.๕๙๒	๒.๗๖๘	๔.๔๕๐	๔.๘๓๒	๑.๐	๑.๐	๒.๐๓๑	๕.๑๑๓	๕.๕๖๖	๖.๖๕๐	๗.๐๓๓
๙	๒.๙๑๖	๓.๑๑๔	๕.๐๐๖	๕.๔๓๕	๑.๐	๑.๐	๒.๒๘๖	๕.๖๓๓	๕.๗๘๐	๗.๒๓๒	๗.๖๖๒
๑๐	๓.๒๔๐	๓.๔๖๐	๕.๕๖๒	๖.๐๔๐	๑.๐	๑.๐	๒.๕๔๑	๕.๙๙๑	๕.๗๑๑	๗.๘๑๓	๘.๒๙๑
๑๑	๓.๕๖๔	๓.๘๐๖	๖.๑๑๘	๖.๖๕๔	๑.๐	๑.๐	๒.๗๙๖	๕.๘๔๐	๖.๐๘๒	๗.๓๙๔	๘.๙๒๐

๑๖. อัตราผลตอบแทนจากการเก็บหุ้นข้าว เมื่อเอาอัตราค่าเพิ่มขึ้นของราคาตามตารางที่ ๑๖ ก และ ๑๖ ข ลบออกด้วยค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาตามตารางที่ ๑๑ ผลที่ได้ก็จะเป็นอัตราผลตอบแทนสมบูรณ์ (absolute rate of return) ตามตารางที่ ๑๒ ก. , ๑๒ ข. , และ ๑๒ ค.

จากตารางที่ ๑๒ ก. จะเห็นว่าถ้าการเก็บหุ้นมีระยะต่ำกว่า ๔ เดือน อัตราผลตอบแทนติดลบ แต่หลังจากระยะนั้นอัตราผลตอบแทนจะเป็นบวก ในขณะที่อัตราผลตอบแทนเป็นลบนั้นการเปลี่ยนแปลงมีไม่มากนัก แต่หลังจากเดือนที่สี่แล้ว อัตราจะเพิ่มสูงในทันที แต่อัตราการเพิ่มจะค่อย ๆ ลดลงจนกระทั่งอัตราผลตอบแทนสูงสุดราว ๗-๘ เดือนของการเก็บหุ้น ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น?

ตารางที่ ๑๓ แสดงเปอร์เซ็นต์ของจำนวนข้าวเปลือกจากชนบทสู่ตลาดกรุงเทพฯ ในแต่ละเดือนจะเห็นว่าเกือบ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ของปริมาณข้าวที่ส่งมาขาย ในตลาดกรุงเทพฯ เกิดขึ้นในช่วงเดือนธันวาคมถึงมีนาคม ซึ่งจะทำให้ราคามีความโน้มเอียงที่จะลดลงหรืออย่างก็อยู่ระดับคงที่แต่การเก็บหุ้นข้าวต้องเสียค่าใช้จ่าย ฉะนั้นในช่วงนี้พ่อค้าต้องประสบกับการขาดทุนก่อนข้างแน่ คำถามที่อาจจะเกิดขึ้นก็คือ ก็เมื่อการขายข้าวในช่วงนี้ขาดทุน ทำไมชาวนาหรือพ่อค้าในชนบทยังทำการขายข้าว ในช่วงนี้มากมาย และทำไมพ่อค้าในตลาดกรุงเทพฯ จึงไม่

เลื่อนการขาย - ขายข้าว ออกไปอีก คำถามแรก อาจเห็นคำตอบได้ง่ายขึ้น ถ้าพิจารณาตารางที่ ๑๔ และ ๑๕ จะเห็นว่า กว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ของข้าวที่ ชาวนาขาย เกิดขึ้น ระหว่าง ๔ เดือนแรกของปี (นับตั้งต้นจากเดือนธันวาคม) การที่เขาต้องรีบขายก็เพราะเขาต้องการเงินมาใช้จ่าย เมื่อข้าวออกสู่มือพ่อค้าคนกลางแล้ว พ่อค้าจะส่งขายตลาดกรุงเทพฯ ทันที พ่อค้าจะไม่กักตุนไว้ ทั้งนี้เนื่องจาก

- (๑) จะประสบกับการขาดทุนดังกล่าวแล้ว
- (๒) พ่อค้าต้องการเงิน ทุนหมุนเวียนและ
- (๓) สมรรถภาพความจุของโกดัง หรือที่เก็บมีอยู่จำกัด

สำหรับคำถามอันหลัง อาจตอบได้ว่า ในช่วงแรกของปีพ่อค้าในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะผู้ส่งออกจะต้องรีบรวบรวมสินค้าข้าว ส่งมอบตามสัญญาขายข้าวให้กับ ต่างประเทศ เพราะในระยะแรกของปีนี้ เรียกได้ว่าเป็นฤดูกาล ส่งออกจากตารางที่ ๑๖ แสดงให้เห็นว่าปริมาณส่งออกกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ส่งมอบระหว่างเดือนธันวาคม ถึงเมษายน

ต่อคำถามที่ว่าทำไมอัตราผลตอบแทนจึงพุ่งสูงมากทันทีหลังจากการเก็บหุ้นระยะเวลา ๔-๕ เดือน และการเพิ่มค่อย ๆ เพิ่มในอัตราที่ลดลงในระยะต่อ ๆ มา ที่จริงแล้วคำถามนี้ก็ค่อนข้างเกี่ยวกับการถามว่าทำไมราคาจึงพุ่งสูงในช่วงดังกล่าว ได้กล่าวมาแล้วว่ากว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ของข้าวส่งออกเกิดขึ้นในช่วงเดือน ธันวาคมถึง

เมษายน ฉะนั้นในระยะหลังช่วงดังกล่าว ปริมาณสต็อกข้าวในตลาดกรุงเทพฯ จึงลดลงอย่างมากมาย ขณะเดียวกันปริมาณข้าวที่ส่งจากชนบทเข้ามาใน กรุงเทพฯ ก็มีปริมาณลดลง เนื่องจากจำนวนข้าวคงเหลือใน ชนบทลดลงมากประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งการขนส่งลำบากขึ้นเพราะเริ่มเข้าฤดูฝน (๔ หน้า ๒๒๘) จึงทำให้ราคาเพิ่มสูงมากและยังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะความต้องการจากต่างประเทศยังมีอยู่ พอถึงระยะ

เดือนกันยายน ทางประเทศชดอ การสั่งซื้อลดลง เพราะเหตุว่าปริมาณข้าวในสต็อกของเขาเพียงพอที่จะใช้บริโภคตามที่เขาคต้องการแล้ว และเขาก็คาดว่าราคาจะลดลงอีก ไม่ก็เดือน ข้างหน้า เพราะฤดูเก็บเกี่ยวใหม่ใกล้เข้ามาแล้ว ดังนั้นจึงทำให้ราคาเพิ่มขึ้นเล็กน้อยและอาจไม่เพิ่มเลยแต่การเก็บต้นทุนต้องเสียค่าใช้จ่าย ฉะนั้นแม้ว่าราคาจะไม่ลดลง อัตราผลตอบแทนก็ลดลงได้ในช่วงท้ายๆ ของปี

ตารางที่ ๑๒ ก. อัตราผลตอบแทนจากการเก็บตุนข้าวสารในตลาดกรุงเทพฯ

(The Rate of Return on Holding Rice in Bangkok Wholesale Market)

จำนวนเดือน ที่เก็บตุน	เปอร์เซ็นต์			
	ข้าวสาร ๑๐๐ %		ข้าวสาร ๕ %	อัตราดอกเบี้ยสะสม
	(๑)	(๒),(๓)	(๑),(๒),(๓)	
๑	-๑.๑๑	-๑.๗๑	-๑.๐๑	๑
๒	-๐.๗๖	-๑.๘๖	-๑.๕๓	๒
๓	-๐.๖๕	-๑.๔๗	-๑.๒๖	๓
๔	๑.๔๗	-๑.๓๕	-๑.๑๕	๔
๕	๕.๑๗	๐.๗๖	๐.๕๗	๕
๖	๗.๕๓	๔.๔๗	๕.๑๕	๖
๗	๘.๔๑	๗.๓๕	๗.๓๕	๗
๘	๕.๒๒	๗.๘๗	๘.๑๘	๘
๙	๘.๓๔	๘.๖๘	๘.๕๕	๙
๑๐	๘.๔๑	๗.๘๑	๘.๖๔	๑๐
๑๑	-	๗.๘๗	๗.๕๒	๑๑

- หมายเหตุ (๑) วัดจากเดือนที่มีดัชนีราคาต่ำสุด
 (๒) วัดจากเดือนที่มีความถ่วงสูงสุด
 (๓) วัดจากเดือนที่มีผลผลิตสูงสุด

ตาราง ๑๒ ข. อัตราผลตอบแทนจากการเก็บต้นข้าวเปลือกในตลาดกรุงเทพฯ

(The Rate of Return on Holding Paddy in Bangkok Wholesale Market.)

(เปอร์เซ็นต์)

จำนวนเดือน ที่เก็บต้น	พื้นที่เศษ		พื้นที่ ๑		อัตราดอกเบี้ยสะสม
	(๑)	(๒), (๓)	(๑)	(๒), (๓)	
๑	๐.๑๔	-๑.๔๖	-๐.๑๕	-๑.๓๕	๑
๒	๒.๒๖	-๓.๑๘	๒.๕๗	-๔.๒๒	๒
๓	๔.๕๗	-๔.๐๕	๕.๐๘	-๕.๖๗	๓
๔	๗.๕๒	-๒.๘๑	๗.๖๘	-๔.๘๕	๔
๕	๗.๗๘	-๐.๗๕	๘.๓๕	-๒.๑๐	๕
๖	๕.๖๒	๑.๕๑	๕.๘๒	๐.๔๒	๖
๗	๕.๕๒	๔.๖๓	๕.๒๕	๓.๑๘	๗
๘	๗.๘๗	๕.๐๖	๗.๒๘	๔.๐๖	๘
๙	-	๗.๐๗	-	๕.๖๕	๙
๑๐	-	๖.๕๗	-	๕.๐๘	๑๐
๑๑	-	๕.๔๒	-	๓.๑๑	๑๑

หมายเหตุ (๑) วัดจากเดือนที่มกราคม
(๒) วัดจากเดือนที่มีความสูงที่สุด
(๓) วัดจากเดือนที่ผลผลิตสูงที่สุด

ตารางที่ ๑๒ ก. อัตราผลตอบแทนจากการเก็บต้นข้าวเปลือกเมล็ดยาวในตลาดชนบท

(The Rate of Return on Holding Paddy in Upcountry)

จำนวนเดือน ที่เก็บต้น	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง		อัตราดอกเบี้ยสะสม
	(๑), (๓)	(๒)	(๑), (๒)	(๓)	(๑), (๒)	(๓)	
๑	๑.๐๒	-๑.๘๕	๔.๘๖	-๓.๐๖	๕.๓๑	-๔.๗๖	๑
๒	๐.๑๓	-๐.๑๓	๕.๐๑	-๔.๘๕	๑๒.๑๐	-๕.๐๐	๒
๓	๑.๕๐	-๒.๒๔	๑๒.๓๐	-๔.๕๘	๑๔.๕๑	-๕.๘๘	๓
๔	-๐.๒๒	๓.๖๗	๑๒.๔๕	-๗.๘๘	๑๗.๓๓	-๑๒.๒๓	๔
๕	๕.๗๐	๓.๐๓	๑๔.๓๗	-๒.๐๒	๑๔.๑๓	-๕.๕๒	๕
๖	๕.๐๕	๖.๗๗	๗.๒๕	๒.๑๓	๑๓.๒๖	๐.๘๗	๖
๗	๘.๕๖	๑๑.๕๑	๒.๖๖	๒.๐๘	๖.๔๔	๓.๘๔	๗
๘	๑๓.๗๐	๖.๕๖	-	๕.๕๔	-	๖.๔๓	๘
๙	๕.๑๕	๑๒.๔๘	-	๗.๕๕	-	๓.๕๕	๙
๑๐	๑๔.๑๕	๓.๔๓	-	๑.๐๘	-	๒.๗๐	๑๐
๑๑	๕.๓๕	-	-	-๓.๗๕	-	-๔.๑๒	๑๑

หมายเหตุ (๑) วัดจากเดือนที่มกราคม
(๒) วัดจากเดือนที่มีความสูงที่สุด
(๓) วัดจากเดือนที่ผลผลิตสูงที่สุด

ตารางที่ ๑๓ เปอร์เซ็นต์รายเดือนของปริมาณข้าวที่ส่งจากต่างจังหวัดเข้ามาขายในตลาดกรุงเทพฯ
(The Percentages Monthly Distribution of the Paddy from Up-Countries arriving the Bangkok Market)

เดือน	๒๔๘๔	๒๔๘๕	๒๔๘๖	๒๔๘๗	๒๔๘๘	๒๔๘๙	๒๕๐๐	๒๕๐๑	เฉลี่ย
ม.ก.	๕๕.๐๖	๕๓.๕๕	๕๓.๖๑	๕๓.๕๒	๕๓.๒๓	๕๓.๐๓	๕๒.๗๐	๕๕.๘๑	๕๔.๐๔
ก.พ.	๑๐.๒๑	๑๒.๕๘	๕.๒๗	๘.๗๕	๑๖.๖๘	๑๐.๖๐	๑๔.๗๐	๑๗.๔๐	๑๒.๒๕
มี.ค.	๑๒.๗๑	๖.๑๖	๑๓.๔๑	๑๒.๓๓	๑๘.๓๘	๑๒.๐๑	๑๔.๕๐	๒๒.๐๐	๑๓.๖๒
เม.ย.	๖.๒๕	๗.๗๖	๑๐.๕๖	๘.๔๓	๑๒.๔๘	๔.๑๒	๑๐.๐๘	๑๓.๒๘	๘.๕๖
พ.ค.	๕.๗๖	๗.๕๑	๗.๓๘	๒.๕๑	๓.๗๖	๕.๕๒	๘.๕๐	๖.๖๕	๕.๕๖
มิ.ย.	๕.๒๔	๖.๕๕	๗.๐๓	๓.๖๕	๕.๕๘	๕.๕๕	๗.๐๖	๕.๗๕	๖.๒๐
ก.ค.	๖.๘๔	๗.๑๓	๘.๐๑	๕.๘๓	๘.๑๑	๖.๕๑	๑๒.๒๗	๖.๐๑	๗.๓๕
ก.ย.	๘.๕๘	๗.๘๕	๗.๗๖	๕.๘๕	๔.๕๐	๗.๑๘	๖.๖๑	๒.๕๑	๖.๘๐
ก.พ.	๗.๔๓	๗.๕๗	๕.๕๕	๑๓.๖๕	๒.๕๖	๗.๕๕	๓.๗๔	๒.๒๐	๖.๕๘
ค.ค.	๕.๗๐	๗.๕๕	๓.๕๗	๑๑.๓๘	๒.๘๕	๑๐.๗๘	๓.๒๑	—	๖.๒๕
พ.ย.	๕.๑๗	๘.๒๓	๔.๘๗	๗.๑๔	๑.๐๒	๗.๑๐	๒.๕๕	—	๕.๐๒
ธ.ค.	๑๐.๐๓	๕.๕๒	๘.๕๘	๒.๕๗	๑๐.๐๐	๑๐.๕๒	๓.๗๒	—	๗.๒๔

ที่มา : กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์
หมายเหตุ ในปี ๒๕๐๑ สํารวจแต่เดือนกันยายนเท่านั้น

ความแตกต่างระหว่างการเก็บตุนข้าวสารกับข้าวเปลือกที่เห็น ได้ชัดประการหนึ่งคือถ้าผู้เก็บตุนเก็บข้าวในเดือนธันวาคม การเก็บตุนข้าวสารจะดีกว่า แต่ถ้าเก็บตุนข้าวเริ่มเดือนมีนาคม การลงทุนเก็บข้าวเปลือกจะดีกว่า อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเก็บตุนจะมีกำไรบ้างในบางเดือน แต่กำไรที่เกิดขึ้นก็ไม่สูงมากนัก

การที่จะประเมินว่า ผู้ลงทุนควรจะลงทุนในธุรกิจการเก็บตุนข้าวหรือไม่นั้น เราจะต้อง

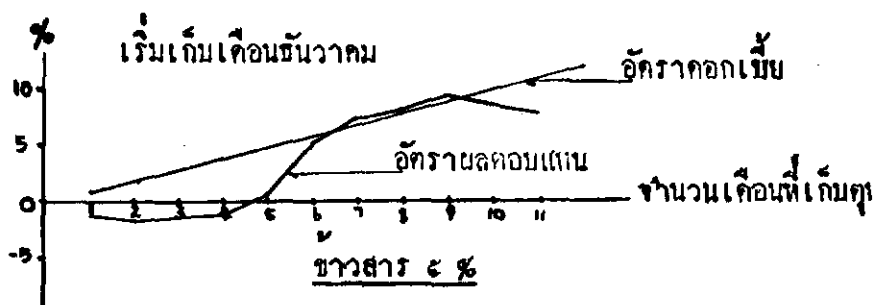
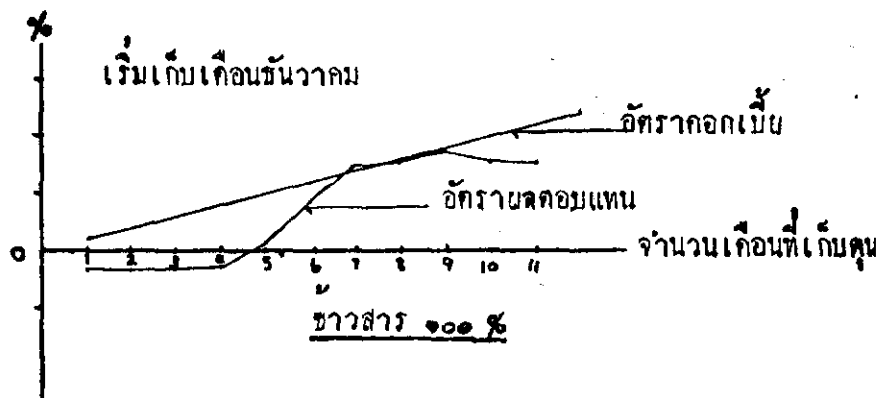
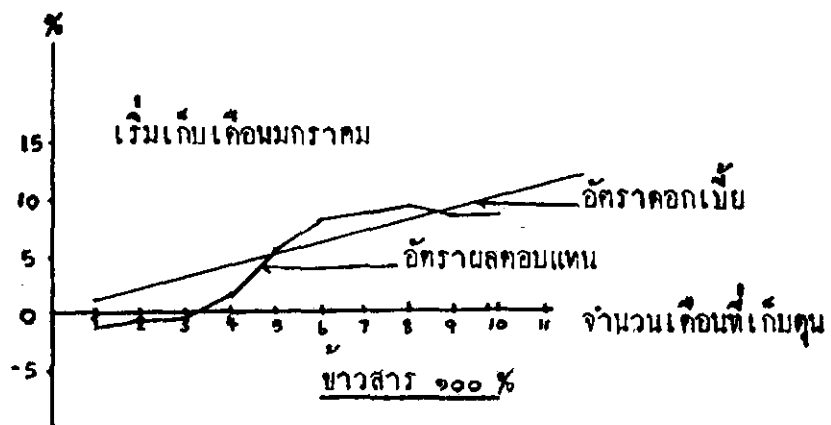
เปรียบเทียบอัตราผลตอบแทนจากการเก็บตุนกับต้นทุนแห่งค่าเสียโอกาส (opportunity costs) ของเงินทุนที่ลงทุนไป สำหรับผู้ลงทุนที่มีเหตุมีผลที่ต้องการ แสวงหากำไรสูงสุดจากการลงทุนแล้ว ถ้าอัตราผลตอบแทนที่ได้จากการลงทุนเก็บตุนข้าว ต่ำกว่าอัตราต้นทุนแห่งค่าเสียโอกาสที่เขาจะได้ จากการลงทุนทางอื่น เขาก็จะไม่เก็บตุนข้าว ปัญหาที่ถือว่าเราจะใช้อะไรเป็นตัวแทนของ ต้นทุนแห่งค่าเสียโอกาส

กาส ก็จะได้เห็นได้ชัด ๆ ว่าถ้าผู้ลงทุนไม่ดำเนินธุรกิจเก็บทุนข้าว แต่เอาเงินไปให้เขากู้ ผลตอบแทนที่ได้รับก็คือดอกเบี้ย ตรงข้ามถ้าเขาไม่มีเงินลงทุนแต่ไปกู้เขามาเขาก็ต้องจ่ายค่าดอกเบี้ย ถ้าหากว่าผลตอบแทนที่ได้จากการลงทุนไม่คุ้มกับค่าดอกเบี้ยที่จ่าย เขาก็จะไม่ลงทุน ฉะนั้นเราพอจะกล่าวได้ว่าอัตราดอกเบี้ยในท้องตลาดที่นักลงทุน สามารถทำได้ เป็นสิ่งที่บอก ถึงค่าของต้นทุนแห่งค่าเสียโอกาสได้ (๑๐ หน้า ๕๐๕)

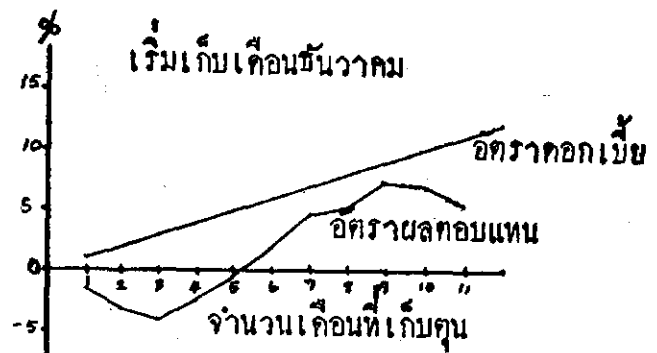
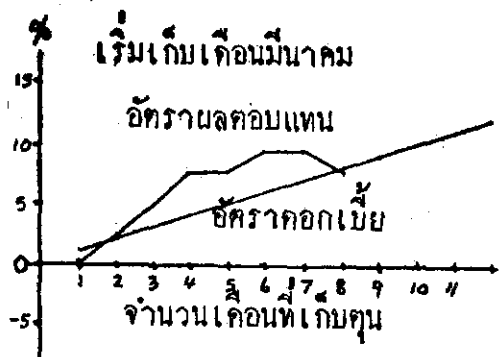
ในธุรกิจการค้าข้าว พ่อค้าสามารถกู้จากธนาคาร พาณิชย์ใน รูปของ เงิน เบิกเกิน บัญชี (Loan Overdraft) อัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารเรียกเก็บเงินกู้ประเภทนี้ในระยะ ๑๐ ปี ที่แล้วมา (๒๕๐๖-๒๕๑๖) เฉลี่ยประมาณร้อยละ ๑๒ ต่อปี หรือร้อยละ ๑ ต่อเดือนซึ่งเราได้แสดงการเปรียบเทียบ ระหว่างอัตราดอกเบี้ย กับอัตราผลตอบแทนไว้ในตารางที่ ๑๒ ข้างต้นแล้ว และได้แสดงเป็นรูปกราฟดังในรูปที่ ๓, ๔, และ ๕ จะเห็นว่าถ้าพ่อค้าในตลาด กรุงเทพฯ เลือกเก็บทุนข้าวสารในเดือนธันวาคมแล้ว จะไม่มีเดือนใดเลยที่อัตรา ผลตอบแทนจะ สูงเท่ากับ อัตราดอกเบี้ย การเก็บทุนข้าวเปลือกก็เป็นเช่นเดียวกัน พิจารณาตาม หลักการลงทุนแล้วพ่อค้า ไม่ควรลงเมื่อเก็บทุนในเดือนนี้ แต่ถ้าเก็บข้าวในเดือนมกราคม เขาจะได้กำไรบ้างเล็กน้อยหลังจาก

เก็บทุนไปแล้ว ๕-๘ เดือน ในกรณีของข้าวเปลือกถ้าเก็บ ทุนในเดือน มีนาคม แล้ว อัตราผลตอบแทนส่วนใหญ่จะสูงกว่าอัตราดอกเบี้ย กรณีดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การเก็บทุนข้าวสารในเดือนมกราคม และข้าวเปลือกในเดือนมีนาคมจะให้ผลคุ้มค่า แต่การลงทุนเก็บทุนข้าวเปลือกเป็นโครงการการลงทุนที่น่าสนใจมากกว่า

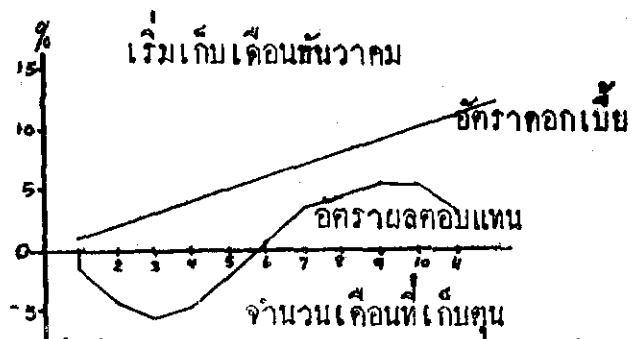
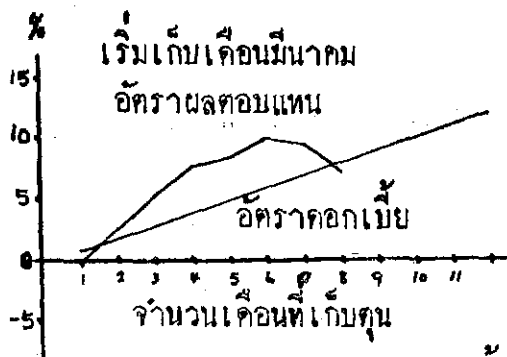
หันมาพิจารณากรณีการเก็บทุนของชาวนาในแต่ละภาค ถ้าชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง เริ่มเก็บข้าว ในเดือนธันวาคม (แทนที่จะขายไปเลย) จะพบว่าเกือบครึ่งหนึ่งของปีที่อัตราผลตอบแทนดีกลับ แม้ว่าในครึ่งหลังของปี อัตราผลตอบแทนจะเป็นบวกก็ตาม อัตรานี้ก็ยิ่งต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยเป็นอันมาก ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าราคาในเดือนธันวาคมยังสูงมากอยู่ อาจจะเป็นเพราะมี time lag ระหว่างระยะที่ผลผลิตเก็บเกี่ยวได้กับระยะที่ซื้อขายจริง ๆ ก็ได้ ลักษณะเช่นนี้อาจจะเป็นข้ออธิบายอย่างหนึ่งที่ว่า ทำไมชาวนารับขายข้าวทันทีเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จ แต่ถ้าหากเขาเก็บข้าวในเดือนเมษายน อัตราผลตอบแทนจะสูงมาก และสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยอีกด้วย อันนี้หมายความว่าพ่อค้า ควรจะเริ่ม เก็บทุนข้าว ในเดือนเมษายนจะดีกว่า

รูปที่ ๑ อัตราผลตอบแทนจากการเก็บหุ้นข่าวสารเจ้าในตลาดกรุงเทพ-ธนบุรี

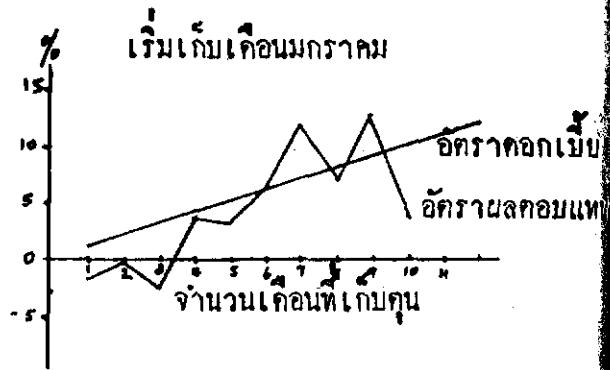
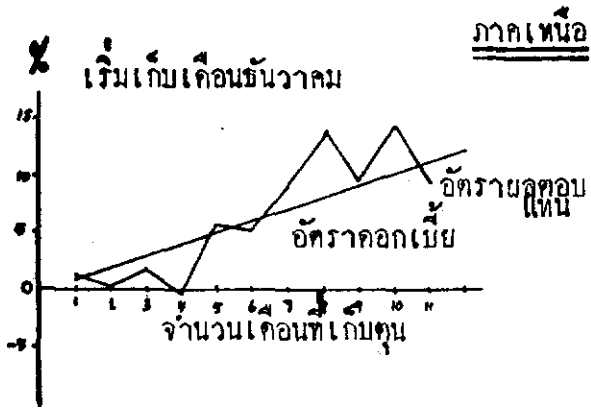

ชาวเปลือกขนที่เต็ม

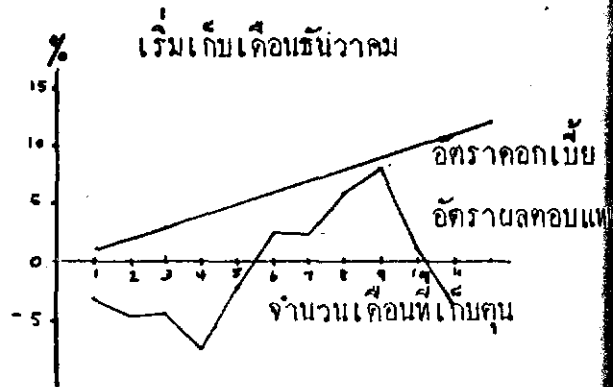
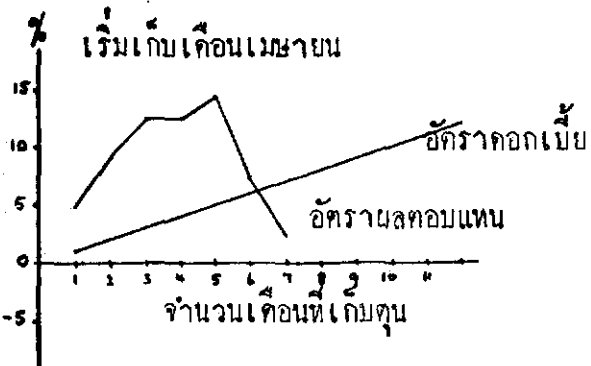

ชาวเปลือกขนที่หนึ่ง

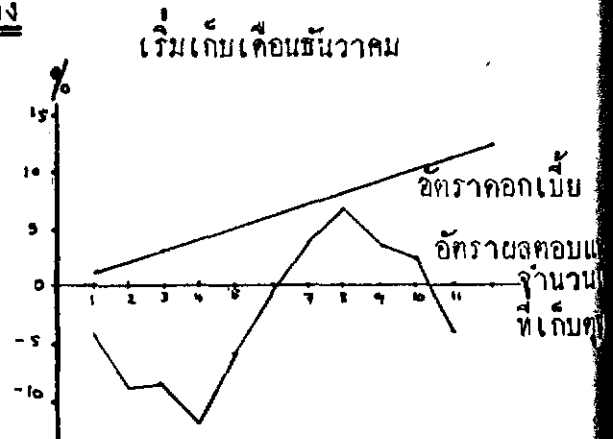
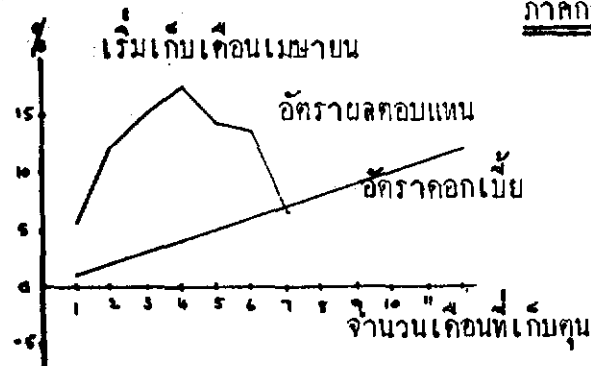
รูปที่ ๔ อัตรารวมลอบแทนจากการเก็บกุ้งชาวเปลือกในคลองกรุงเทพ-ธนบุรี

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคกลาง

รูปที่ ๕ อัตราผลตอบแทนจากการเก็บตุ๋นข้าวเปลือกในตลาดชนบท

ตาราง ๑๔ เปอร์เซ็นต์การขายข้าวของชาวนาในเดือนต่างๆ

(The Percentages of Monthly Sales of Paddy by the Farmers.)

เดือน	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ^๑	ภาคกลาง ^๒	
		๒๔๘๘/๘๘	๒๔๘๘/๒๕๐๐
ม.ค.	๘.๐๕	๒๒.๖๑	๒๑.๒๐
ก.พ.	๑๒.๘๖	๒๕.๑๔	๒๔.๔๓
มี.ค.	๑๖.๑๕	๒๐.๑๓	๑๘.๔๔
เม.ย.	๓.๖๒	๘.๔๕	๑๑.๓๐
พ.ค.	๓.๘๓	๔.๖๓	๕.๓๔
มิ.ย.	๖.๖๓	๒.๐๑	๒.๔๓
ก.ค.	๕.๒๔	๒.๓๑	๒.๑๓
ธ.ค.	๓.๖๒	๔.๘๓	๔.๓๕
ก.ย.	๑๐.๐๐	๔.๐๖	๓.๖๘
ต.ค.	๒.๓๘	๓.๑๓	๓.๓๔
พ.ย.	๓.๓๓	๐.๘๑	๐.๘๒
ธ.ก.	๑๕.๒๔	๐.๘๓ ^{๓/}	๐.๕๘ ^{๓/}

ที่มา : ๑ พันธุม ดิษยมณฑล (๘ : หน้า ๓)

๒ อุทิศ นาคสวัสดิ์ (๘ : หน้า ๑๘๗)

หมายเหตุ : ๓ ไม่รวมการขายข้าวใหม่ของชาวนา

ตารางที่ ๑๕ เปอร์เซ็นต์ของชาวนาที่ทำการขายข้าวในทันทีหลังจากเก็บเกี่ยวด้วยสาเหตุต่าง ๆ
 (The percentages of farmers that make sales early under various
 conditons.)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑/	
สาเหตุ	%ของชาวนา
ต้องการเงินสด	๓๑.๖๕
ชำระหนี้	๒๑.๐๓
ใช้จ่ายในครอบครัว	๒๑.๓๐
ใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล	๓.๕๗
ภาคกลาง (๒๕๐๐) ๒/	
สาเหตุ	%ของชาวนา
ภายใต้สัญญาชำระหนี้	๖.๕๕
ภายใต้สัญญาอื่น ๆ	๑.๕๕
ต้องการเงินสด	๖๕.๔๓
ราคาดี	๓๔.๖๒
มีพอกำมาก	๒๐.๘๖
อื่น ๆ	๖.๕๕

ที่มา : ๑/ พันธุน ดิษยมณฑล (๘: หน้า หน้า ๑)
 ๒/ อภิศ นาคสวัสดิ์ (๘: หน้า ๑๘๖)

ตารางที่ ๑๖ เปอร์เซ็นต์เฉลี่ยของปริมาณการส่งข้าวออก

(The Average Percentage of the Monthly Rice Exports by Grades.)

1960-1971

เดือน	ปริมาณการส่งออกของ	
	ข้าวสาร ๑๐๐%	ข้าวสาร ๕%
ม.ค.	๑๒.๕๓	๑๒.๑๒
ก.พ.	๑๑.๕๖	๑๒.๘๑
มี.ค.	๑๐.๐๔	๑๐.๓๘
เม.ย.	๘.๖๒	๑๐.๒๖
พ.ค.	๗.๒๖	๘.๑๕
มิ.ย.	๗.๐๕	๘.๒๖
ก.ค.	๗.๐๖	๗.๗๖
ธ.ค.	๗.๒๘	๖.๖๐
ก.ย.	๖.๕๗	๖.๘๓
ต.ค.	๕.๕๑	๕.๕๕
พ.ย.	๕.๕๔	๕.๕๕
ธ.ค.	๕.๕๕	๖.๒๗

ที่มา : กรมศุลกากร

ในภาคเหนือ เดือนธันวาคม เป็นเดือนที่มีดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุด เมื่อนำเอาอัตราผลตอบแทนไปเปรียบเทียบกับอัตราดอกเบี้ยพบว่าครึ่งหนึ่งต่ำกว่า และอีกครึ่งหนึ่งสูงกว่าเล็กน้อย อัตราผลตอบแทนของภาคเหนือต่ำกว่าในอีกสองภาคเล็กน้อย

๘. ใครได้รับประโยชน์จริงๆ จากการเก็บหุ้นข้าว

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นเราพอจะกล่าวได้ว่า การผันผวนตามฤดูกาลมีมากพอควรที่จะทำให้ออกค้าหรือนักลงทุนมองเห็นและลงทุนเก็บหุ้นข้าว ในบางปีการผันผวนมีมากจนทำให้ผู้เก็บหุ้นมีกำไรมาก บางปีการผันผวนมีน้อยกำไรก็น้อยหรืออาจจะขาดทุน แต่โดยเฉลี่ยแล้วออกค้ามีโอกาสที่จะได้กำไรบ้าง แต่การได้กำไรของออกค้านั้นเป็นกำไรที่เกิดจากการเก็งกำไร ต้องมิใช่เพียงการเก็บหุ้นอย่างเดียวก็จะเกิดกำไร ถ้าออกค้าในตลาดกรุงเทพ ฯ เลือกเก็บข้าวเปลือกเดือนธันวาคมเขาจะขาดทุน แต่ถ้าเลือกเก็บเดือนมีนาคมเขาจะได้กำไร นั่นคือถ้าคาดการณ์ผิดก็มีหวังขาดทุนและเราก็เชื่อได้ว่ามีออกค้าหลายคนทีเดียวที่คาดการณ์ผิดและบางคนก็ต้องเลิกทำธุรกิจนี้ บางคนทนรอจน

กว่าจะโชคดีถึงถูกและได้กำไรมาชดเชยแต่โดยทั่วไปสถานการณ์เป็นไปในทำนองที่ว่าโดยเฉลี่ยแล้วทุกคนได้กำไรเล็กน้อยจากการเก็บหุ้น

ขอให้สังเกตว่าในการวิเคราะห์ครั้งนี้เราวิเคราะห์ในรูปแบบเฉลี่ยของทั้งหมด อัตราผลตอบแทนที่คำนวณออกมาได้มีขนาดต่ำกว่าหลาย ๆ คนคาดเอาไว้มาก ในโลกแห่งความเป็นจริงมีพ่อค้าหลายคนประสบกับการขาดทุน แต่บางคนก็ได้กำไรมหาศาล ต้องยอมรับกันว่านโยบายของรัฐบาลบางอันเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการผันผวนในราคาข้าวภายในประเทศเช่นนโยบายฟรีเมียวม และนโยบายกำหนดโควตา และก็เป็นที่ความจริงที่ว่าพ่อค้าข้าวรายใหญ่ ๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ส่งออกมีอิทธิพลเหนือข้าราชการบางคน ขณะที่เรื่องราวหรือนโยบายสำคัญ ๆ เกี่ยวกับเรื่องข้าวกำลังถกเถียงกันอยู่ในคณะรัฐมนตรีหรือคณะกรรมการระดับอื่น ๆ พ่อค้าบางคนมีพรายกระซิบสามารถรู้ล่วงหน้าว่าอะไรจะเป็นอะไร ฉะนั้นเขาจึงสามารถปรับตัวไว้คอยทำได้ก่อนคนอื่น ตัวอย่างเช่นในกรณีทีคณะรัฐมนตรีกำลังตัดสินใจเกี่ยวกับการลดค่าฟรีเมียวมข้าว และมีที่ท่าว่าคณะรัฐมนตรีจะลดค่าฟรีเมียวมลงแน่ ๆ พ่อค้าที่ไหวทันก็จะรีบซื้อข้าวคุณเข้าไว้ก่อนในขณะที่ราคายังต่ำอยู่ กว่าพ่อค้าคนอื่นจะรู้ราคาก็ขึ้นสูงไปเสียแล้ว พ่อค้าคนที่รู้ข่าว

ก่อนก็จะตักตวงกำไรไปมาก (แต่ขอให้เข้าใจว่ากำไรที่เขาได้นี้ไม่ได้เกิดการผูกขาดข้าว แต่เกิดจากสิ่งที่เราอาจจะเรียกได้ว่าการผูกขาดในข้าวสาร) พวกที่ไหว้วไม่ทันก็อาจจะไม่ได้รับประโยชน์หรืออาจจะขาดทุนก็ได้

สำหรับในชนบท ผู้เก็บคนข้าวเป็นได้ทั้งตัวชาวนาเองและพ่อค้าในท้องถิ่นหรือพ่อค้าจากที่อื่น ๆ เราได้กล่าวมาแล้วว่าผู้เก็บคนข้าวจะขาดทุนถ้าเริ่มเก็บในเดือนธันวาคม ผู้ที่จะ

เก็บในเดือนนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นชาวนาเพราะเป็นข้าวที่เขาผลิตได้เอง ถ้าชาวนาพบว่าการเก็บคนทำให้เขาขาดทุนเขาก็จะไม่เก็บจะขายในทันที เพราะเขาไม่สามารถยอมรับสภาพการขาดทุนได้นานเหมือนกับพ่อค้าอื่น ๆ ตารางที่ ๑๔ และ ๑๕ แสดงให้เห็นความจริงอันนี้ ความจริงชาวนาประสงค์ที่จะเก็บข้าวไว้ขายในราคาที่สูง ๆ จากตารางที่ ๑๗ แสดงให้เห็นว่า ขณะที่ราคาต่ำ ๆ (เดือนมกราคมเป็นต้น) ชาวนาเก็บข้าวไว้

ตารางที่ ๑๖ เปอร์เซ็นต์ของข้าวที่ชาวนาเก็บไว้ขายในเดือนต่าง ๆ

(The percentages of paddy kept for sales in various months by the farmers 2499-2500¹)

เดือน	เปอร์เซ็นต์ของผลผลิตทั้งหมด
ม.ค.	๔๐.๓๑
ก.พ.	๒๕.๗๕
มี.ค.	๑๗.๘๕
เม.ษ.	๑๐.๘๕
พ.ค.	๘.๕๓
มิ.ย.	๗.๖๘
ก.ค.	๖.๕๕
ต.ค.	๔.๔๑
ก.ย.	๐.๗๗
พ.ย.	๐.๒๕
ธ.ค.	- ๐/

ที่มา : อุตสาหกรรม (๘ : หน้า ๒๑๔)

Notes : ๑/ ข้าวที่ขายในปี ๒๔๙๙ - ๒๕๐๐ เป็นข้าวที่ผลิตในปี ๒๔๙๘

๒/ ไม่นับข้าวใหม่

๓/ ตัวเลขเหล่านี้คิดจากปริมาณที่เก็บไว้ขายเท่านั้น ไม่คิดรวมที่เก็บไว้บริโภค, ทำพันธุ์และให้สัตว์เลี้ยง

รอขายในราคาสูงๆ ขึ้นไปถึง ๔๐ เปอร์เซ็นต์
ของผลผลิตที่ผลิตได้ทั้งหมด (อีก ๖๐% อาจจะ
ขายไปช่วยสาเหตุตามตารางที่ ๑๕ ข้างต้นก็ได้
และบาง ส่วนอาจจะเก็บไว้บริโภคและทำพันธ์)
แต่ในเดือนกันยายนและตุลาคม ซึ่งราคาสูงชาว
นาจะเก็บข้าวไว้ขายเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ชาว
นาไทยก็ได้ เชื่อว่าเป็นผู้มีหัว เศรษฐ ศาสตร์พยายาม
แสวงหากำไรสูงสุดเหมือนกัน แต่มีเหตุ
จำเป็นที่เขาต้องรีบขายก่อน เช่น ไม่สามารถ
ทนต่อการขาดทุนได้นานกว่าพ่อค้าอื่น ๆ หรือ
ด้วยเหตุตามตารางที่ ๑๔ ดังกล่าวไปแล้ว

เมื่อชาวนาจำเป็นต้องขายข้าวออกไป พ่อ
ค้าคนกลาง พวกนายทุนเงินกู้ เจ้าของที่ดิน
ก็จะทำการเก็บทุนข้าวแทน ถ้าผู้เก็บทุนเหล่านี้
เป็นผู้ที่มี ไหวพริบ คีต กงจะ ไม่เก็บทุนใน
เดือนธันวาคมเป็นแน่ (ยกเว้นในภาคเหนือ)
ทั้ง ๆ ที่อัตราดอกเบี้ยในแต่ละภาคสูงมาก (นั่น
คือค่าแห่งการเสีย โอกาสของเงินลงทุนสูง
ด้วย) พ่อค้าในชนบทก็ยังประสงค์ที่จะทำการ
ค้าข้าว เพราะถ้าเก็บในเดือนเมษายนแล้ว
เขาจะได้กำไรสูงมาก ตารางที่ ๑๕ แสดงให้
เห็นว่าชาวนา ขายข้าวส่วนใหญ่ ให้กับพ่อค้าใน
ท้องถิ่น ฉะนั้นเราอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่ได้ประ
โยชน์จากการเก็บทุนข้าวในชนบทจริง ๆ นั้น

คือพ่อค้าในชนบท (ซึ่งอาจจะเป็นนายทุน
เงินกู้ด้วยก็ได้) ชาวนาจะไม่ได้รับประโยชน์
มากนัก

๕. สรุปและเสนอแนะ

ถ้าการผันผวนในราคาข้าวมีมาก ผู้ผลิต
คือชาวนาและผู้บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริ
โภคในเมืองจะได้รับความกระทบกระเทือนมาก
ผลกระทบนี้ จะยังมีมาก ขึ้นถ้าหาก หน่วย ผลิตมี
ขนาดเล็ก ๆ เมื่อเทียบกับทั้งหมด ซึ่งพวก
เหล่านี้จะไม่มีความสามารถยื่นหยัดต่อสู้กับการ
ผันผวน ของ ราคา ได้นานนัก ถ้าราคาลดลงมาก
พวกเขาจำเป็นต้องเอา เงินทองหรือปัจจัย ที่กัน
ไว้สำหรับเป็นทุน ในการเพาะ ปลูกปีต่อไปมา
บริโภคซึ่งจะทำให้ผลผลิตและรายได้ของเขาใน
ปีต่อไปลดลงอีก ลักษณะการเกษตรของไทย
มีลักษณะเช่นว่านี้เหมือนกัน กล่าวคือ มี
จำนวนครอบครัวชาวนาเป็นจำนวนมาก และ
การเปลี่ยนแปลงในผลผลิตของแต่ละครอบครัว
ไม่มี ผล กระทบ กระเทือน ต่อ ระดับ ราคา เลย
ฉนั้นเราจึงเชื่อได้ว่า ถ้าหากรัฐบาลไม่มีนโยบาย
หรือโครงการช่วย เหลือชาวนาอย่างจริงจังแล้ว
ทั้งราคาของผลผลิตและรายได้ของชาวนาจะ
เป็นสิ่งที่หาความแน่นอนมิได้เลย

การผันผวนในราคาข้าวมีผลกระทบกระ
เทือนผู้ บริโภค ในแง่ ที่ว่า ข้าวเป็น อาหาร หลัก

ของคนไทย เมื่อข้าวมีราคาสูงขึ้นยามที่ผลผลิตออกมาน้อย ค่าครองชีพของผู้บริโภคก็จะสูงขึ้น ไปด้วย อัตราค่าจ้างในภาคอุตสาหกรรมก็พลอยถูกกระทบกระเทือนคือ อาจจะเพิ่มขึ้นซึ่งจะทำให้อัตราการ พัฒนา อุตสาหกรรมล่าช้าลง ผลกระทบทั้ง กล่าวนี้จึงเป็น ข้ออ้างที่สำคัญของรัฐบาลที่เข้ามาควบคุมตลาดการค้าข้าว ซึ่ง

การควบคุมเช่นนี้ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ตึงเครียด เพราะนอกจากจะเป็น เหตุให้เกิด การบิดเบือน และมีข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ไม่ตรงกับหลักการค้าแบบเสรีแล้ว ถ้าการควบคุมกระทำอย่างไม่มีประสิทธิภาพ การตั้งราคาควบคุมก็จะเกิดผลเสียคือสินค้าจะพากันหนีเข้าตลาดมืดหมด อย่างที่เป็นอยู่ทุกครั้งที่ในอดีตที่ผ่านมา

ตารางที่ ๑๘ เปอร์เซ็นต์ของผลผลิตที่ชาวนาขายไปให้กับพ่อค้าแบบต่างๆ

(The Percentage Sales of Production by Farmers to Various Traders.)

ชนิดของพ่อค้า	๒๔๘๔/๘๕	๒๔๘๕/๒๕๐๐
	(เปอร์เซ็นต์)	
ขายปลีก	๒.๒๖	๒.๔๐
ผ่านนายหน้า	๑.๒๕	๒.๐๓
พ่อค้าในท้องถิ่น	๔๔.๓๒	๔๒.๔๘
พ่อค้าจร	๒๕.๕๐	๓๕.๕๔
โรงสีท้องถิ่น	๕.๔๐	๑๐.๕๐
เจ้าของที่ดิน	๑.๓๓	๑.๕๔
สหกรณ์	๑.๑๓	๑.๐๓
โรงสีในตลาดรวมข้าว	๑๐.๔๓	๕.๕๐
รวม	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐

ที่มา : อุตศ นาคสวัสดิ์ (๕ : หน้า ๑๘๗)

นโยบายเกี่ยวกับการลด การผันผวนของ
ราคาข้าว ในประเทศต่างๆ ส่วน มากกระทำกัน
ในรูปแบบที่ว่ารัฐบาลจะทำการซื้อผลผลิตส่วน
เกินทั้งหมดถ้าราคาในท้องตลาดต่ำกว่าราคา
รับซื้อขั้นต่ำ และจะนำเอาผลผลิตออกมาขาย
ที่ราคาในท้องตลาดสูงกว่าราคาควบคุมขั้นสูง (๕:
หน้า ๓๔๖) สำหรับเรื่องการกำหนดราคาขั้น
สูงนี้รัฐบาลไทยกระทำเป็นครั้งคราว ในยามที่
เกิดการขาดแคลน และราคาสูงมากจริง ๆ เท่า
นั้น จึงเชื่อได้ว่า รัฐบาลพอใจที่จะให้ราคา
ข้าวสูงขึ้นเท่าที่จะไม่ทำให้ผู้ บริโภคเดือดร้อน
แต่ในเรื่องการกำหนดราคาการรับซื้อขั้นต่ำนั้นเป็น
โครงการที่ประสงค์จะช่วย ยกระดับรายได้ของ
ชาวนาโดยสัญญาว่าจะซื้อข้าวเปลือกจากชาวนา
ณ ราคาระดับที่กำหนด อย่างไม่จำกัดเพื่อรักษา
ระดับราคา มิให้ต่ำกว่าระดับราคาที่กำหนดนั้น
แต่โครงการรักษาระดับราคาไม่ให้ต่ำลงไปอีก
นี้ล้มเหลว เหตุผลที่ล้มเหลวนั้นศาสตราจารย์
Dr. Delane E. Welsch ได้กล่าวไว้อย่าง
ละเอียดแล้วในหนังสือ *Agricultural Pro-
blems in Thailand: Some Policies
Alternatives* ซึ่งเราอาจสรุปได้ดังนี้ (๓: หน้า
๑๒-๑๓)

๑. นโยบายพยุงราคาข้าว ไม่ถูก
ต้องตามหลักเศรษฐศาสตร์ เราทราบว่
ราคาข้าวภายใน ประเทศขึ้นอยู่กับราคา ใน

ตลาดโลกและราคาใน ประเทศต่ำกว่าราคา
ในตลาดโลก เพราะพรีเอมิยมข้าวเป็นเหตุ
สำคัญ ฉะนั้นถ้าจะยกระดับราคาภายในประ
เทศ วิธีที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดก็คือ การ
ลดหรือยกเลิกพรีเอมิยมข้าว ความพยายามที่
จะรักษาระดับราคา ให้สูงกว่าราคาสมมุติ
นั้นจำเป็นต้องอาศัยเงินเป็นจำนวนมหาศาล
แต่ประเทศไทยทำไม่ได้ เพราะมันหมายถึง
ว่า เราจะต้องเก็บภาษีจากคนที่ไม่ใช่ชาวนา
ซึ่งมีเพียง ๒๐ เปอร์เซ็นต์ (อาจจะเก็บได้
จริง ๆ เพียง ๗-๑๐% ที่เหลือเจตนาจง
ใจหลีกเลี่ยงบางคนอาจจะไม่ยอมให้เก็บเอา
คือ ๆ) เอามาช่วยคนอื่นอีก ๘๐ เปอร์เซ็นต์
ที่เป็นชาวนา ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก

๒. นโยบายการพยุงราคาไม่ถูกต้อง
ตามหลักปฏิบัติ กล่าวคือ รัฐบาลยังไม่
มีโกดัง หรือยุ้งฉางเก็บข้าวเพียงพอ แม้ว่า
รัฐอาจจะหาเงินได้มากมายมหาศาล พอที่จะ
ซื้อข้าวจากชาวนาได้ แต่ปัญหาก็คือรัฐบาล
ไม่มีที่จะเก็บข้าว ฉะนั้นโครงการพยุงราคา
จึงล้มเหลว

๓. นโยบายพยุงราคาไม่ถูกหลักการ
จัดการบริหาร เพราะว่ามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
อย่างน้อย ๔ หน่วยงาน (เป็นหน่วย

งานระดับกระทรวงด้วย แต่ทราบว่าปัจจุบันกระทรวงเกษตร และ สหกรณ์เป็นผู้ดำเนินการ แต่เพียงผู้เดียว) ซึ่งจะทำให้ชาดผู้รับผิดชอบ และการประสานงานทำได้ลำบาก

เหตุ ผลของ ความล้มเหลวอันหนึ่ง นอกเหนือไปจากข้างบนก็คือ เชื่อว่ารัฐบาลเองก็ยังไม่ให้ความสนใจในการผันผวนของราคาข้าวให้กระจ่างชัดเสียก่อน ความจริงโครงการประกันราคามีจุดมุ่งหมายเพื่อ รักษาเสถียรภาพ ของราคาและรายได้ปีต่อปี ไม่ใช่ในแบบการผันผวนเดือนต่อเดือน นั่นคือการประกันราคาต้อง คุจากแนวโน้มแต่เพียงอย่างเดียว ข้อมูลที่ใช้พิจารณาต้องขจัดการผันผวนตาม ฤดูกาลออกไปเสียก่อน เราจะไปลดการผันผวนของราคาที่เป็น ไปตามฤดูกาลนั้นไม่ได้ เพราะจากการศึกษาเราพบว่า การเพิ่มขึ้นของราคาไม่สูงนัก และไม่แตกต่างจากค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษามากเท่าใด และ ฉะนั้นถ้าไปลดการผันผวนตามฤดูกาลลงไป พ่อค้าก็อาจจะขาดทุน เขาก็จะเลิกทำการเก็บทุนข้าว ถ้าเป็นเช่นนั้น ราคาจะผันผวนมากขึ้นมิใช่ลดลง

จากที่เป็นมาในอดีต ราคารับซื้อของรัฐบาลไม่ว่าใครจะมีการปรับปรุงกันมากนัก กล่าวได้ว่ารัฐบาลไม่ว่าใครจะคำนึงเรื่องการผันผวนตาม

ฤดูกาลเลย ในระยะฤดูเก็บเกี่ยวราคาข้าวในคุณภาพจะต่ำมากและต่ำกว่าราคาที่รัฐบาลประกันมากด้วย เพราะตัวฤดูกาลทำให้ผลผลิตออกมาหน้านั้นเอง รัฐบาลควรจะปรับราคาเสียใหม่ โดยคำนึงถึงปัจจัยฤดูกาลเข้าประกอบการพิจารณาด้วย กล่าวคือ ตอนต้นฤดูเก็บเกี่ยวราคา รับซื้อควรจะให้ต่ำหน่อยโดยคุจากแนวโน้มจากปีที่แล้วด้วย ราคาขั้นต่ำกับปีที่แล้วไม่ควรจะต่างกันมาก อันใดสูงกว่าก็ขึ้นอยู่กับว่าแนวโน้มของราคาเพิ่มขึ้นหรือลดลง ราคาประกันจะปรับให้สูงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อฤดูเก็บเกี่ยวผ่านพ้นไปแล้ว

โดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า การผันผวน ความฤดูกาลของราคาข้าวมีไม่มากนัก ซึ่งจะทำให้ผู้เก็บทุนข้าวได้กำไรอยู่ในระดับปกติ ไม่สูงเท่าที่หลายคนคาดว่าจะได้ จากการที่พบว่า อัตราการเพิ่มขึ้นของราคาไม่มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดกับการเพิ่มขึ้นของ ค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษา สิ่งนี้พอจะบอกได้ว่าในสถานการณ์เก็บทุนข้าวมีการแข่งขันกันพอสมควร ไม่มีเหตุผลสมควรอันใดที่เราจะไปลดการผันผวนตามฤดูกาลนี้ เพราะเราจะไม่ได้ประโยชน์อันใดเลย การลดการผันผวนควร จะทำกับการผันผวนที่เกิดขึ้นระหว่างปีต่อปีมากกว่า ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่เราสนใจศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้ที่สนใจอาจจะนำไปศึกษาต่อก็ได้ ซึ่งผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะให้แนวทางแก่ทางผู้สนใจได้บ้างไม่มากนัก

ภาคผนวกที่หนึ่ง

๑. แบบจำลองที่ตัวประกอบสัมพันธ์กันในเชิงบวก (Additive Model) ที่ใช้ในงานวิจัยขั้นนี้คือ

$$Y_{it} = (a_i s_i)_t + b T_t + U_{it}$$

i เป็นเดือนเริ่มจากเดือนธันวาคมเท่ากับ ๑ (i = ๑, ๒.....๑๒)

t เป็นปี, t=1 เมื่อเป็นปีที่เริ่มต้นของอนุกรมเวลาที่ใช้

Y_{it} เป็นราคาข้าวในเดือนที่ i ของปีที่ t

a_i เป็นตัวสัมประสิทธิ์ของฤดูกาลในเดือนที่ i

s_i เป็นตัวฤดูกาลรายเดือนมีค่าคงที่ต่อไปนี้

$s_๑ = ๑$ ทุก ๆ เดือนของปี

$s_๒ = ๑$ เมื่อเป็นเดือนมกราคม

= ๐ ถ้าเป็นเดือนอื่น

$s_๓ = ๑$ เมื่อเป็นเดือน กุมภาพันธ์

= ๐ ถ้าเป็นเดือนอื่น

.

.

.

$s_{๑๒} = ๑$ เมื่อเป็นเดือน พฤศจิกายน

= ๐ เมื่อเป็นเดือนอื่น

b เป็นค่าสัมประสิทธิ์ของแนวโน้ม

(Trend)

T เป็นค่าแนวโน้ม (Trend)

U_{it} เป็นการผันผวนแบบไม่คาดฝัน (Irregular Fluctuation) ที่มีค่าเฉลี่ย (Mean) เป็นศูนย์ และค่าความแปรปรวน (Variance) เป็น $a^๒$

จากการใช้ Model อันนี้ ค่า R_u ออกมาต่ำมาก, ค่า t-statistic ก็ต่ำจนเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าค่าสัมประสิทธิ์ที่ได้แตกต่างจากศูนย์ นอกจากนั้นค่า Durbin-Watson ยังต่ำมากจนเราสงสัยว่าจะมี Autocorrelation ในตัว U_{it} (รายละเอียดดูได้จากภาคผนวกของวิทยานิพนธ์ เรื่อง The Price Analysis and the Rate of Return on Holding Rice and Paddy in Thailand ของนายสมนึก ทับพันธุ์)

๒. แบบจำลองที่ตัวประกอบอยู่ในรูปผลคูณ (Multiplicative Model) มีการแยกตัวประกอบจากกันดังต่อไปนี้

$$\text{จาก } Y = TC \cdot SI$$

หาอัตราส่วนระหว่างค่าอนุกรมเวลากับค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ (Ratio to Moving - Average) โดยที่เราใช้การเฉลี่ยเคลื่อนที่ระยะ ๑๒ เดือนนั้นค่าเฉลี่ยเคลื่อนที่ที่คำนวณได้ จะเป็นค่าของแนวโน้มและวัฏจักร (TC) นั่นคือ

$$\text{Ratio to moving - average} = \frac{Y}{TC}$$

$$= SI$$

นำเอา SI มาจัดใส่ตารางตามชื่อเดือน
ต่าง ๆ เช่น SI ของเดือนมกราคม ปี ๒๕๐๓
กับ SI ของเดือนเดียวกัน แต่ในปีอื่นๆ ก็อยู่ใน
Column เดียวกัน จากนั้นเฉลี่ยแต่ละ Co-
lumn ค่าเฉลี่ยที่ได้ใหม่นั้นจะเป็น S เพราะ
ว่าเราสมมุติให้ค่าเฉลี่ยของ I เป็นศูนย์ จาก
นั้นรวมค่าเฉลี่ย (S) ที่ได้เข้าด้วยกัน ซึ่งมันจะ

ใกล้เคียงกับ ๑๒๐๐ ความจริงแล้ว มันควรจะ
เท่ากับ ๑๒๐๐ ทั่วๆ ไป (เพราะในแต่ละเดือน
ถ้าไม่มีการผันผวนตามฤดูกาล ค่าดัชนีจะเท่ากับ
๑๐๐) ฉะนั้นเราต้องหาตัวปรับ (correction
factor) หาได้โดยเอาค่าผลบวกของ S ที่ได้ทั้ง
หารด้วย ๑๒๐๐ เอาผลหารที่ได้ไปคูณกับ S แต่
ละตัวก็จะได้อัตราการผันผวนตามฤดูกาลที่ต้องการ

ภาคผนวกที่สอง

ความน่าจะเป็นการขาดทุนจากการเก็บหุ้นชั่ว

ภาคผนวกนี้ต้องการจะเสนอความเห็นเพิ่มเติมบางประการซึ่งอาจใช้ประกอบการพิจารณาและศึกษาภาวะของตลาดการเก็บหุ้นชั่วได้บ้าง

อัตราผลตอบแทนตามความหมายในบทความข้างต้น คำนวณได้จากสูตร

$$R = \frac{Y_n - Y_p - C_n}{Y_p}$$

โดยที่

- R = อัตราผลตอบแทน
- Y_p = มูลค่าของสต็อกตอนเริ่มเก็บหุ้น
- Y_n = มูลค่าของสต็อกตอนขาย
- C_n = ค่าใช้จ่ายในการเก็บหุ้นถึงเดือนที่ขาย

อัตราผลตอบแทนเช่นนี้ เราเรียกว่าเป็นอัตราผลตอบแทนสัมบูรณ์ (Absolute Rate of Return) กล่าวคือเป็นอัตราผลตอบแทนที่มีได้ค่านิ่งถึงเวลา (time period) ถ้าอัตราผลตอบแทนจากการเก็บหุ้นชั่วระยะ ๑ เดือนเท่ากับ ๑ เปอร์เซ็นต์ และจากการเก็บหุ้นระยะเวลา ๘ เดือนเท่ากับ ๖ เปอร์เซ็นต์ เราจะบอกไม่ได้ที่เดียวเลยว่าเราควรเก็บหุ้นไว้ ๘ เดือนแล้วค่อยขาย ทั้งนี้เพราะว่าถ้าเราขายหลังจากเก็บไว้ ๑ เดือน เราได้กำไร ๑ เปอร์เซ็นต์แล้วเราสามารถนำเงินนั้นไปลงทุนอย่างอื่นต่อไปได้ อย่างนี้ก็หมายความว่าอัตราผลตอบแทนจากการขายหุ้นหลังจากเก็บไว้ ๑ เดือน เท่ากับ

ร้อยละ $\frac{1}{10} \times 12 = 12$ เปอร์เซ็นต์ต่อปี ซึ่งจะสูงกว่าการขายในกรณีหลังเพราะเราจะได้กำไรเพียง $\frac{6}{10} \times 12 = 7.2$ เปอร์เซ็นต์ต่อปีเท่านั้น ฉะนั้นอัตราผลตอบแทนอีกชนิดหนึ่งที่ควรทำเพราะมีประโยชน์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอัตราผลตอบแทนสัมบูรณ์ก็คืออัตราผลตอบแทนต่อปี (Annual Rate of Return) ซึ่งเรากำหนดได้ง่ายๆ ดังนี้

$R_a = \frac{R}{n} \times 12$ ซึ่งเราอาจจะสรุปหลักเกณฑ์ในการพิจารณาใช้อัตราผลตอบแทนทั้งสองได้ดังนี้

๑. ถ้าหากผู้เก็บหุ้นชั่วไม่สามารถลงทุนในโครงการอื่น ๆ ที่มีให้เลือกได้แล้ว หลังจากที่ตั้ง

ทุนเก็บทุนข้าวไปแล้ว การใช้อัตราผลตอบแทนตามแบบ R_o ก็เพียงพอแก่การตัดสินใจว่าควรขายในเดือนไหน ซึ่งคำตอบก็คือควรขายในเดือนที่อัตราผลตอบแทนสัมบูรณ์ R_o สูงที่สุด

๒. ถ้าผู้เก็บทุนมีโครงการที่มีให้เลือกอยู่ตลอดเวลา เขาก็ควรจะตัดสินใจขายข้าวโดยใช้การพิจารณาจาก R_o กล่าวคือ เขาจะขายเมื่ออัตราผลตอบแทนต่อปีสูงสุด

ผลของการตัดสินใจจาก ๑ ไม่จำเป็นต้องเป็นอันเดียวกับ ๒ แต่ทั้ง ๑ และ ๒ เป็นเพียงเครื่องช่วยในการตัดสินใจต่อผู้ลงทุนว่าจะเก็บทุนเมื่อใด และจะขายเมื่อใด อย่างไรก็ตาม ยังมีหลักเกณฑ์อีกอย่างหนึ่งที่พอจะช่วยให้ผู้ลงทุนทำการตัดสินใจว่าควรจะเก็บทุนหรือขายเมื่อไรดี ก็คือ ให้พิจารณาว่าการขายให้แต่ละเดือนแต่ละเวลานั้นมีความน่าจะเป็นที่จะขาดทุน (Probability of Losses) มากน้อยเพียงใด ถ้าเขาคิดสินใจว่าจะลงทุนเก็บทุนข้าว เขาก็ควรจะเลือกเก็บทุนเมื่อเห็นว่าการเก็บทุนในเวลานั้นมีความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนน้อยที่สุด

คำว่า "ขาดทุน" มีความหมายในที่นี้ดังต่อไปนี้

พ่อค้าจะขาดทุน ถ้า Y_n น้อยกว่า $Y_p + C_h$

โดยที่ Y_n = เป็นมูลค่าสต็อกเมื่อตอนขาย

Y_p = เป็นมูลค่าสต็อกเมื่อตอนซื้อ

C_h = เป็นต้นทุนในการเก็บทุนข้าว

(Cost of Holding)

โปรดสังเกตว่าต้นทุนในการกักตุนข้าว C_h ในที่นี้แตกต่างจากค่าใช้จ่ายในการเก็บทุน C_n ที่ใช้ในการคำนวณหาอัตราผลตอบแทน ต้นทุนในการเก็บทุนข้าวนี้ นอกจากจะประกอบด้วย ค่าเช่าโกดัง ค่าเบี้ยประกันภัย ส่วนสูญหายทั้งในรูปน้ำหนักและปริมาณแล้ว ยังรวมถึงค่าต้นทุนแห่งการเสียโอกาส (Opportunity cost) ของเงินที่ลงทุนซื้อข้าวมาเก็บทุนด้วย ซึ่งด้วยเหตุผลอันเดียวกันกับเหตุผลที่ให้ไว้ในงานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ราคาข้าวและอัตราผลตอบแทนจากการเก็บทุนข้าวที่ว่า ถ้าผู้เก็บทุนข้าวกู้เงินเขามาซื้อข้าวเพื่อเก็บทุน เขาต้องเสียดอกเบี้ย หรือถ้าเขาเอาเงินของเขามาลงทุนเอง เขาก็ต้องสูญเสียสิ่งที่เขาควรจะได้ คือดอกเบี้ยถ้าเขานำเอาเงินไปให้ผู้อื่นลงทุน นั่นคือเขาขายข้าวในราคาที่ความแตกต่างของราคาน้อยกว่าอัตราดอกเบี้ยที่เขาจะต้องจ่าย (และ

ควรจะได้) บวกกับค่าใช้จ่ายในการเก็บตุน ก็เท่ากับว่าเขาขาดทุน ฉะนั้นการที่จะสมมุติว่า อัตราดอกเบี้ยในท้องตลาดเท่ากับอัตราต้นทุนแห่งค่าเสียโอกาสก็จะเป็นสิ่งที่ไม่ดีจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นัก โดยสรุปเราอาจจะพูดได้สั้นๆ ว่า ต้นทุนในการเก็บตุนข้าวเท่ากับค่าใช้จ่ายในการเก็บตุนข้าวบวกกับค่าดอกเบี้ยที่เสียไป

จากตัวเลขค่าใช้จ่ายในการเก็บตุนข้าวที่คำนวณได้ในงานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ราคาข้าวและอัตราผลตอบแทนจากการเก็บตุนข้าวของนายสมนึก ทับพันธุ์ เมื่อบวกค่าดอกเบี้ยเงินกู้ตามอัตราที่ธนาคารพาณิชย์เรียกเก็บ (๑๒%) เราก็จะสามารถคำนวณหาได้ว่ามีเดือนไหนปีไหนบ้างที่ขายข้าวขาดทุน ($Y_n < Y_p + C_h$) และเดือนไหนปีไหนบ้าง ที่ขายได้กำไร ($Y_n > Y_p + C_h$) จากนั้นเราก็คำนวณความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนจากการเก็บตุนข้าวได้จากสูตร

$$(P_r)_n = \frac{\text{จำนวนปีที่ขายข้าวขาดทุนในเดือนที่ } n}{\text{จำนวนปีทั้งหมด}} \times ๑๐๐$$

ผลของการคำนวณได้แสดงไว้แล้วในตารางที่ ๑ และที่ ๒ ในการเลือกที่จะเริ่มเก็บตุนเดือนไหนนั้น เรามีทางเลือก ๓ ทางเหมือนกับที่กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องที่ยกตัวอย่างไปแล้ว กล่าวคือ เราเริ่มเก็บตุนข้าวเมื่อ

๑. เดือนนั้นมีดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุด

๒. เดือนนั้นเป็นเดือนที่ความถี่สูงสุดของการเป็นเดือนที่มีดัชนีฤดูกาลต่ำสุดในแต่ละปี

๓. เดือนนั้นเป็นเดือนที่มีผลผลิตออกมากที่สุด ซึ่งก็คือเดือนธันวาคมตามสมมุติ

ในกรณีการเก็บตุนข้าวสาร ๑๐๐ เปอร์เซนต์ จะเห็นว่า ถ้าพ่อค้าหรือผู้กักตุนเริ่มเก็บข้าวเดือนมกราคม และขายในอีกแปดเดือนต่อมาก็จะพบกับความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนน้อยที่สุดคือ ๔๒.๘๕ เปอร์เซนต์ หมายความว่าในการขายข้าว ๑๐๐ ครั้งในเดือนนี้ จะขาดทุนประมาณ ๔๓ ครั้ง แต่ถ้าเขาขายหลังจากเก็บตุนได้เพียงเดือนเดียวเขาจะขาดทุนถึง ๗๘ ครั้งในการขาย ๑๐๐ ครั้ง จะเห็นได้ก็อย่างหนึ่งว่า ความน่าจะเป็นที่ขายขาดทุนลดลงเรื่อยๆ เมื่อระยะเวลาเก็บตุนนานขึ้นๆ และถึงระดับต่ำสุดเมื่อถือครองมาถึงเดือนที่แปด แต่ถ้าหากเราเลือกเก็บข้าวเดือนธันวาคม ความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนจะต่ำกว่าการเก็บข้าวในเดือนมกราคม หมายความว่าถ้าหากผู้เก็บตุนข้าวต้องการจะลดความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้ว เขาควรจะเลือกเก็บข้าวในเดือนธันวาคมดีกว่า ผลอันนี้รู้สึกจะขัดกับผลที่ได้จากการศึกษาอัตราผลตอบแทนจากการเก็บตุนข้าวที่สรุปว่าผู้เก็บตุนข้าวที่ต้องการกำไรสูงสุด ควรจะเริ่มเก็บข้าวในเดือนมกราคม ฉะนั้นผู้กักตุนข้าวจะต้องตัดสินใจเอาเองว่าจะเลือกเอาการหา

กำไรสูงสุด (maximize profits) เป็นจุดมุ่งหมายหรือเอาการลดความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนน้อยที่สุด (minimize the Probability of losses) เป็นจุดมุ่งหมาย

ในกรณีการเก็บหุ้นข้าว ๕ เปอร์เซ็นต์ ผู้กักตุนที่เริ่มเก็บข้าวเดือนธันวาคม และขายอีก ๔-๕ เดือนต่อมา จะไม่สามารถขายได้ในราคาคุ้มทุน ๕๐ ครั้งใน ๑๐๐ ครั้ง ความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนต่ำสุดประมาณ ๒๘.๖ เปอร์เซ็นต์ จะเกิดขึ้นเมื่อเขาเก็บข้าวไว้เป็นเวลาอย่างน้อย ๗ เดือนและไม่เกิน ๑๐ เดือน จะเห็นว่าแม้ว่าการเก็บหุ้นข้าว ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์จะให้อัตราผลตอบแทนสูงกว่าการเก็บหุ้นข้าว ๕ เปอร์เซ็นต์ แต่ความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนจากการเก็บหุ้นข้าว ๕% ต่ำกว่ามาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะข้อสมมุติฐานที่ว่าการผันผวน ในราคาข้าว ๕% สูงกว่าการผันผวนของข้าว ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เป็นจริงก็ได้ ฉะนั้นโอกาสที่ราคาที่เพิ่มขึ้นจนคุ้มทุนของข้าว ๕ เปอร์เซ็นต์จึงมีมากกว่า นั่นคือความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนจึงต้องมีน้อยกว่า

ในการเก็บหุ้นข้าวเปลือกในตลาดกรุงเทพฯ ผู้กักตุนที่เริ่มเก็บข้าวในเดือนมีนาคม จะพบกับความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนต่ำสุดในการศึกษาเรื่องอัตราผลตอบแทนก็สรุปไว้เหมือนกันว่า ผู้เก็บหุ้นที่มีเหตุมีผล ควรจะเลือกเก็บข้าวเดือน

มีนาคม เพราะเขาจะได้รับอัตราผลตอบแทนสูงสุด

ความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนจากการเก็บหุ้นข้าวเมล็ดยาวในภาคต่างๆ ก็ได้แสดงไว้แล้วเหมือนกันในตารางที่ ๒ ผู้เก็บหุ้นที่เลือกเก็บข้าวในเดือนที่มีดัชนีฤดูกาลต่ำสุดจะพบกับความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนต่ำกว่าการไปเก็บหุ้นในเดือนอื่นๆ (นอกจากกรณีของภาคเหนือที่ความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนสูงกว่าการเก็บหุ้นในเดือนอื่นๆ) นั่นคือหมายความว่าผู้กักตุน ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หากพยายามจะหากำไรสูงสุดและต้องการที่จะลดความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนให้ต่ำสุดในเวลาเดียวกัน เขาก็ควรจะเก็บข้าวในเดือนมีนาคม ในภาคเหนือผู้เก็บหุ้นจะต้องเลือกเอาว่าจะเอาอัตราผลตอบแทนสูงสุดโดยการเก็บหุ้นในเดือนธันวาคมหรือจะเอาความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนต่ำสุดโดยการเก็บหุ้นข้าวในเดือนมกราคม

กล่าวโดยสรุปการคำนวณหาความน่าจะเป็นที่จะขาดทุน เป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ลงทุนตัดสินใจว่าจะดำเนินธุรกิจเก็บหุ้นข้าวหรือไม่และเมื่อไรได้ นอกเหนือไปจากการใช้วิธีการศึกษาเรื่องอัตราผลตอบแทนจากการเก็บหุ้น จากการคำนวณความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนของการเก็บ

ตารางที่ ๑ ความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนจากการเก็บตุนข้าวในตลาดขายส่งกรุงเทพฯ

(The Probability of Taking Losses from Holding Rice and Paddy in the Bangkok Wholesale Market)

(เปอร์เซ็นต์)

ระยะเวลาถือข้าว	ข้าวสาร ๑๐๐ %		ข้าวสาร ๕ %		ข้าวเปลือกชนิดพิเศษ		ข้าวเปลือกชนิด ๑	
	(๑),	(๒), (๓)	(๑), (๒), (๓)	(๑), (๒), (๓)	(๑), (๒), (๓)	(๑), (๒), (๓)	(๑), (๒), (๓)	
๑	๗๘.๕๗	๖๔.๒๘	๕๐.๐๐		๕๘.๓๓	๖๖.๖๗	๕๘.๓๓	๕๘.๓๓
๒	๕๗.๑๔	๕๗.๑๔	๕๗.๑๔		๔๑.๖๖	๖๖.๖๗	๓๓.๓๓	๖๖.๖๗
๓	๖๔.๒๘	๖๔.๒๘	๖๔.๒๘		๓๓.๓๓	๗๕.๐๐	๔๑.๖๖	๗๕.๐๐
๔	๕๗.๑๔	๕๗.๑๔	๕๐.๐๐		๓๓.๓๓	๕๘.๓๓	๓๓.๓๓	๖๖.๖๗
๕	๖๔.๒๘	๕๐.๐๐	๕๐.๐๐		๒๕.๐๐	๕๘.๓๓	๑๖.๖๗	๗๕.๐๐
๖	๕๗.๑๔	๔๒.๘๕	๓๕.๗๑		๒๕.๐๐	๔๐.๐๐	๒๕.๐๐	๖๖.๖๗
๗	๕๐.๐๐	๓๕.๗๑	๒๘.๕๗		๒๕.๐๐	๔๑.๖๖	๒๕.๐๐	๕๘.๓๓
๘	๔๒.๘๕	๔๒.๘๕	๒๘.๕๗		๓๓.๓๓	๕๐.๐๐	๕๐.๐๐	๕๐.๐๐
๙	๕๐.๐๐	๓๕.๗๑	๒๘.๕๗		—	๓๓.๓๓	—	๔๑.๖๖
๑๐	๕๐.๐๐	๕๐.๐๐	๒๘.๕๗		—	๔๑.๖๖	—	๕๐.๐๐
๑๑	—	๔๒.๘๖	๓๕.๗๑		—	๔๑.๖๖	—	๕๐.๐๐

- หมายเหตุ (๑) วัดจากเดือนที่มกราคมถึงตุลาคม
 (๒) วัดจากเดือนที่มีความถี่สูงสุดของการเป็นเดือนที่มกราคมในแต่ละปี
 (๓) วัดจากเดือนที่มีผลผลิตมากที่สุด (ธันวาคม)

ตารางที่ ๒ ความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนจากการเก็บตุนข้าวเปลือกเมล็ดยาวในภาคต่างๆ

(The Probability of Losses from Holding the Long-Grain Paddy in Up-Country.)

ระยะเวลาถือข้าว	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		ภาคกลาง	
	(๑),(๓)	(๒)	(๑),(๒)	(๓)	(๑),(๒)	(๓)
๑	๘๐.๐๐	๒๐.๐๐	๔๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๔๐.๐๐	๘๐.๐๐
๒	๔๐.๐๐	๖๐.๐๐	๒๐.๐๐	๘๐.๐๐	๐.๐๐	๖๐.๐๐
๓	๖๐.๐๐	๔๐.๐๐	๒๐.๐๐	๘๐.๐๐	๐.๐๐	๘๐.๐๐
๔	๘๐.๐๐	๖๐.๐๐	๒๐.๐๐	๘๐.๐๐	๐.๐๐	๘๐.๐๐
๕	๑๐๐.๐๐	๖๐.๐๐	๖๐.๐๐	๘๐.๐๐	๒๐.๐๐	๘๐.๐๐
๖	๘๐.๐๐	๖๐.๐๐	๖๐.๐๐	๖๐.๐๐	๒๐.๐๐	๖๐.๐๐
๗	๖๐.๐๐	๒๐.๐๐	๖๐.๐๐	๖๐.๐๐	๔๐.๐๐	๖๐.๐๐
๘	๖๐.๐๐	๖๐.๐๐	-	๘๐.๐๐	-	๘๐.๐๐
๙	๘๐.๐๐	๔๐.๐๐	-	๘๐.๐๐	-	๘๐.๐๐
๑๐	๖๐.๐๐	๘๐.๐๐	-	๘๐.๐๐	-	๘๐.๐๐
๑๑	๘๐.๐๐	-	-	๘๐.๐๐	-	๘๐.๐๐

- หมายเหตุ (๑) วัดจากเดือนที่มีดัชนีฤดูกาลต่ำสุด
 (๒) วัดจากเดือนที่มีความถี่สูงสุดของการเป็นเดือนที่มีดัชนีฤดูกาลต่ำสุดในแต่ละปี
 (๓) วัดจากเดือนที่มีผลผลิตสูงสุด (ธันวาคม)

คนข้าวในตลาดกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด พบว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกันอย่างหนึ่งคือความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนจะลดลงเรื่อย ๆ เมื่อระยะเวลาการเก็บตุนยืนยาวออกไป แต่ไม่เกิน ๑๐-๑๑ เดือน นอกจากนี้เรายังพบว่าผลการคำนวณความน่าจะเป็นที่จะขาดทุนให้แนวการตัดสินใจแตกต่างจากการศึกษาอัตราผลตอบแทนในบางกรณี ฉะนั้นผู้กักตุนจะต้องเลือก (Trade off) เอาว่าจะใช้หลักเกณฑ์อะไรหรืออันไหน ไปพิจารณา

สมนึก ทับพันธุ์

คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

หนังสืออ้างอิง

- (1) Frederick E. Croxton and others, Practical Business Statistics. 4th ed. Prentice-Hall, Inc. New Jersey 1969.
- (2) Ya-Lun Chou, Statistical Analysis: With Business and Economic Applications. Holt, Rinehart and Winston Inc. New York 1963.
- (3) สมนึก ศรีปลั่ง การเคลื่อนไหวของราคาข้าวในตลาดกรุงเทพฯ วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๐๓
- (4) Phairach Krisanamis, Paddy Price Movement and Their Effects on the Economic Situation of Farmers in the Central Plain. Ph. D. Thesis Dep. of Economics. Indiana University 1967.
- (5) Bertral M. Renaud and Phiphit Suphaphiphat, "The Effect of Rice Export Tax on the Domestic Rice Price level in Thailand." The Malayan Economic Review Vol. XVI No. 1. April 1971
- (6) Sura sanitanont Thailand's Rice Export Tax; Its Effects on the Rice Economies. Ph. D. Thesis, Dep. of Economics, University of Wisconsin, July 1967.
- (7) James C. Ingram, Economic Change in Thailand Since 1850 - 1970, Oxford University Press, London, 1971.
- (8) พันธุม ดิษยมณฑล และผู้อื่น สินค้าเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ ๒๕๑๕
- (9) อุกฤษ นาคสวัสดิ์ ภาวะหนี้สินและการค้าข้าว ของชาวนาในภาคกลาง พ.ศ. ๒๕๐๐ กองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ๒๕๐๑
- (10) Jack Hirshleifer and David L. Shapiro, "The Treatment of Risk and Unvertainty" in The Analysis and Evaluation of Public Expenditures: The PPB system, A compendium of papers submitted to the Subcommittee on Economy in Government of the Joint Economic Committee, Congress of the United States, U.S. Government. Printing Office Washington 1969.
- (11) Melvin M. Wagner and Sopin Tongpan, The Structure of the Thai Prices: Some Preliminary Findings (Kasetsart University, 1965)

การวิเคราะห์การอพยพ ของประชากร เข้าเขตนครหลวง โดยอาศัย Gravity Model

สาวิตรี กาญจนกฤษ

Gravity Model เป็นหุ่นจำลอง (Model) ที่นำมาจากหลักของความโน้มถ่วง (Gravitation) ในสาขาวิชาฟิสิกส์ (Physics)* Gravity Model ที่ง่ายที่สุด หรือ Simple Gravity Model ที่ใช้กับการอพยพ (Migration) มีหลักว่า การอพยพระหว่าง ๒ เขต (regions) แปรผันโดยตรงกับจำนวนประชากรซึ่งเป็นแรงดึงดูดการอพยพ (Force of Attraction) ในถิ่นที่อยู่ดั้งเดิม (Origin) และในถิ่นจุดหมายปลายทาง (destination) และแปรผกผันกับระยะทางระหว่าง ๒ จุดนั้น ซึ่งเป็นสิ่งขัดขวางการอพยพ (Obstruction) จะเห็นได้ว่า Gravity Model นี้เป็นความสัมพันธ์ที่อธิบายความเป็นจริงอยู่มาก เนื่องจากว่าถิ่นที่มีคนอยู่มากย่อมมีการเคลื่อนไหวเข้า และออกมากตามหลักของความน่าจะเป็น (Probability

* สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับ Gravity Model อ่าน Walter, Isard, *Methods of Regional Analysis : An Introduction to Regional Science* (Cambridge : The M. I. T. Press, 1960) ch. 11.

Theory) และระยะทางก็เป็นเครื่องกีดขวาง การติดต่อเดินทางของประชากรใน ๒ เขต ถ้า ๒ เขตนั้นอยู่ห่างกันมาก การติดต่อของประชากรตลอดจนการเดินทางอพยพเคลื่อนย้ายก็มีความยากลำบากมากขึ้นทำให้การเคลื่อนย้ายหรืออพยพมีปริมาณลดลง

จาก Simple Gravity Model นี้ จะเห็นได้ว่าตัวแปรผันไม่ค่อยมีความหมายทาง เศรษฐกิจ จึงผิดกับ Neoclassical Model ของ Migration ซึ่งส่วนใหญ่มักจะอธิบาย การเคลื่อนย้ายอพยพระหว่าง ๒ เขตด้วยความแตกต่างของรายได้ (Wage Differentials) หรือความแตกต่างของการจ้างงาน (Employment Differentials) ซึ่งถือเป็นตัวแปรผันทางเศรษฐกิจ เพื่อที่จะนำ Gravity Model ซึ่งอธิบายการเคลื่อนไหวยระหว่าง ๒ เขตได้อย่างที่น่าจะเป็นมาใช้ให้มีความหมาย ทางเศรษฐกิจ จึงมีการนำ Gravity Model ที่ง่าย ๆ ดังกล่าวแล้ว มาดัดแปลงเพิ่มเติมเพื่อ สามารถอธิบายการอพยพได้ใกล้เคียงความจริงและ มีความหมายยิ่งขึ้นตามที่นักเศรษฐศาสตร์ต้องการและเรียก Gravity Model ที่ดัดแปลง แล้วนี้ว่า Generalized Gravity Model ซึ่งเป็นการขยาย Simple Gravity Model

โดยรวมเอาตัวแปรผันต่าง ๆ ที่แสดงถึงความ คึกว่าของถิ่นจุดหมายปลายทางเหนือดินตั้งเดิม ไว้ภายใต้ความหมายของตัวแปรผันซึ่งเป็นแรง ดึงดูดของการอพยพและให้ความหมายแก่สิ่งขัด ขวางการอพยพว่าไม่ได้หมายความว่าเพียงระยะ ทางที่เป็นกิโลเมตรเท่านั้นแต่หมายถึงระยะทาง ทางสังคม (Social Distance) คือสิ่งใดก็ตามที่เป็นเครื่องกีดขวางหรือทำให้การอพยพ ระหว่าง ๒ ถิ่นมีความยากง่ายต่างกัน ได้แก่ ภาษาที่เพี้ยนกันไป ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ที่แตกต่างกัน เป็นต้น

บทความนี้จะได้นำ Generalized Gravity Model มาใช้กับการอพยพของ ประชากรจากจังหวัดต่าง ๆ เข้าสู่เขตนครหลวง หรือกรุงเทพมหานครใหญ่ (Greater Bangkok Metropolitan Area หรือ BMA) ในช่วง ๑๙๖๕-๑๙๗๐^๒

ความแออัดของกรุงเทพมหานครเป็นที่ กล่าวขวัญถึงเสมอ ๆ ว่าก่อให้เกิดปัญหาทั้งทาง เศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ เนื่องจากกรุงเทพฯ ธนบุรี นนทบุรี และสมุทรปราการ มีความ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจกันเป็นอย่างมาก จึงเป็นการสะดวกที่จะพูดถึงความเจริญ

๒. บทความนี้เขียนจาก Dissertation ของ ผู้เขียนคือ Savitri Garnjanagoonchorn, *Internal Migration into the Bangkok Metropolitan Area*, University of Pittsburgh, 1974.

และสิ่งที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ในการที่จะนิยาม กรุงเทพมหานครใหญ่ BMA ว่ารวมถึง จังหวัดพระนคร ธนบุรี นนทบุรี และสมุทรปราการ ในขณะที่เนื้อหาของ BMA มีเพียง ๐.๖ % ของประเทศ จำนวนประชากรมีถึง ๑๐.๕๓% ของประเทศ^๓ ทั้งๆ ที่อัตราการเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติ (natural growth rate) ของประชากรใน BMA ในช่วง ๑๙๖๐-๑๙๖๕ ประมาณ ๒.๙% ต่อปี เทียบกับอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งมีประมาณ ๓.๑% แต่อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร (population growth rate) ใน BMA เป็นประมาณ ๔% แสดงว่าประชากรที่เพิ่มอย่างมากของ BMA ได้มาจากการอพยพมาจากต่างจังหวัด^๔ อะไรเป็นตัวที่มีความสัมพันธ์หรืออิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายของประชากรเข้าสู่ BMA? และมีข้อเสนอแนะอะไรบ้างเพื่อที่จะลดการอพยพเข้าสู่ BMA ถ้าหากว่าการอพยพนี้ก่อให้เกิดผลเสียส่วนรวม (social cost) มากกว่าผลได้ส่วนรวม (social benefits)?

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการอพยพของประชากรต่างจังหวัดเข้า BMA ในช่วง ๑๙๖๕-๑๙๗๐ แล้ว สามารถกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ได้คือ

๑. ประชากรในจังหวัดดั้งเดิม (TPOP_i)^๕ เป็นที่คาดได้ว่าจังหวัดดั้งเดิมใดที่มีจำนวนประชากรในระยะนั้นมาก ก็ย่อมมีการอพยพเข้ามา ตามหลักความน่าจะเป็น (probability principle)

๒. ระยะทางระหว่างจังหวัดดั้งเดิมกับกรุงเทพฯ (DISTN_i) โดยที่ให้ระยะทางนี้เป็นตัวประมาณ (Proxy) ของความยากลำบากซึ่งเป็นอุปสรรคของการอพยพที่เรียกว่า ระยะทางทางสังคม (social distance) ดังได้กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นถ้าหากระยะทางระหว่างจังหวัดดั้งเดิมกับกรุงเทพฯ ยิ่งใกล้ การอพยพก็จะมีมาก

๓. ระดับของรายได้เฉลี่ยประจำเดือนสำหรับทุกอาชีพของประชากรในจังหวัดดั้งเดิมในปี ๑๙๖๘ (MAERN_i) ถ้ายิ่งรายได้

๓. สถิติได้มาจากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๑๑ สำนักงานสถิติแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี้ ข้อมูลที่เกี่ยวกับประชากรส่วนใหญ่ที่ใช้ในบทความนี้ได้มาจากสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๐๑ หรือ ๒๕๑๑

๔. เนื่องจากการอพยพระหว่างประเทศ ในปัจจุบันนี้เป็นจำนวนน้อยมากและทำได้ยากกว่าสมัยโบราณ เมื่อไม่มีกฎหมายห้ามการย้ายเข้าเมือง การอพยพจากต่างประเทศจึงไม่มีจำนวนมากพอที่จะกระทบกระเทือนการเพิ่มของประชากร ใน BMA

๕. ตัวห้อยข้างล่าง (Subscript) i หมายถึงจังหวัดต้นทาง i หนึ่งเป็นที่น่าสนใจกว่า คุณสมบัติของจังหวัดปลายทางคือ BMA ไม่ถูกกล่าวถึงในตัวแปรอิสระต่างๆ เนื่องมาจากว่ามีจังหวัดปลายทางมีเพียง BMA แห่งเดียว จึงไม่มีความแตกต่างในจังหวัดปลายทางไม่ว่าจะอพยพมาจากถิ่นใดก็ตาม

ในจังหวัดดั้งเดิมคือ ประชากรที่นำที่จะอพยพ
เข้า BMA น้อยลง

๔. อัตราการว่างงานในจังหวัดดั้งเดิม
(UNE_i) ถ้าจังหวัดดั้งเดิมมีอัตราการว่าง
งานสูง การอพยพออกจากจังหวัดนั้นย่อมมี
มาก ในขณะที่จังหวัดที่มีอัตราการว่างงานต่ำ
ก็น่าจะมีการอพยพออกน้อย

๕. จำนวนประชากรที่อยู่ในเขตเมือง
(urban area) ของจังหวัดดั้งเดิม ($UPOP_i$)^๖
โดยมีสมมุติฐานที่ว่า ประชากรในเมืองของ
จังหวัดดั้งเดิมมีแนวโน้มที่จะย้ายเข้ากรุงเทพฯ
มากกว่าประชากรในชนบทของจังหวัดดั้งเดิม
เนื่องจากโดยเปรียบเทียบแล้วประชากรในเขต
เมืองมีความเป็นอยู่คล้ายกับในกรุงเทพฯ มาก
กว่าประชากรในชนบท ความยากลำบากของ
ประชากรในเมืองที่จะปรับตัวให้เข้ากับกรุง
เทพฯจึงมีน้อยกว่า อุปสรรคที่กั้นการอพยพ
จึงมีน้อยกว่า ตลอดจนประชากรในเมือง
สามารถรับข่าวสาร ตลอดจนความน่าสนใจ

ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดต่างๆ ของกรุงเทพฯ ได้มาก
กว่าชาวชนบท ดังนั้นถ้าประชากรในเขตเมือง
ของจังหวัดดั้งเดิมโตมามากก็มีแนวโน้มที่จะมีการ
อพยพสู่ BMA มาก

๖. จำนวนร้อยละของประชากรที่
ได้รับการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาหนึ่งชั้นขึ้นไปของ
จังหวัดดั้งเดิม (SUE_i) โดยมีสมมุติฐานที่
ว่าประชากรที่มีการศึกษาสูงกว่าจะมีการเคลื่อนไหว
ไว้มากกว่าประชากรที่มีการศึกษาต่ำ เนื่อง
จากรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการงานมากกว่า
ตลาดจนตลาดงาน (Job Market) ของผู้ม
ีการศึกษาสูง กว้างกว่าของผู้มีการศึกษาต่ำ

๗. จำนวนโรงเรียนที่ขัดขวาง (inter-
vening schools) ระหว่างจังหวัดดั้งเดิม
กับ BMA ($ISCHO_i$)^๗ ยังมีโรงเรียนอำนวยความสะดวก
ในการศึกษามากในระยะทางไกลๆ
เขตจังหวัดดั้งเดิม ก็เป็นที่คาดว่ามีการอพยพ
เข้ามาเพื่อศึกษาใน BMA น้อยลง

๖. ประชากรในเขตตัวเมือง (urban area) ในที่นี้หมายถึงประชากรในเขตเทศบาลของจังหวัดต่างๆ

๗. คำว่าขัดขวาง (intervening) ในที่นี้ หมายถึง โอกาสที่ขัดขวางการเดินทาง (intervening oppor-
tunities) ซึ่งหมายถึงโอกาสต่างๆ ที่มีอยู่ก่อนถึงจุดหมายปลายทางของการอพยพ โอกาสต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีมากก็ทำ
ให้การอพยพไปยังจุดหมายปลายทางดังกล่าวลดน้อยลง โอกาสเหล่านี้อาจได้แก่ งาน โรงเรียน โรงพยาบาล สถานบริ
การสาธารณะ เป็นต้น สำหรับขอบเขตหรือบริเวณที่อยู่ในเขตขัดขวางการเดินทางระหว่างจังหวัดดั้งเดิมกับ BMA ใน
ที่นี้หมายถึงจังหวัดดั้งเดิมและเขตจังหวัดที่มีชายแดนติดกับจังหวัดต้นทาง การที่นิยามดังนี้ เพราะกรุงเทพฯ เป็นจุดสำ
คัญจุดใหญ่ที่สุดซึ่งเมื่อประชากรจากจังหวัดต่างๆ ต้องการจะอพยพเข้ากรุงเทพฯ ประชากรเหล่านั้นจะไม่ให้ความสนใจ
ต่อโอกาสในจังหวัดต่างๆ ทุกจังหวัดที่ไกลกับจังหวัดดั้งเดิมมากกว่ากรุงเทพฯ แต่จะพิจารณาเฉพาะโอกาสในจังหวัด
ใกล้เคียงเท่านั้น สำหรับเรื่อง intervening opportunities อ่าน Saumel A. Stouffer, "Intervening
Opportunities A: Theory Relating Mobility and Distance," *American Sociological
Review*, Vol 5 (December, 1940) pp. 845-867 และ "Intervening Opportunities and
Competing Migrant," *Journal of Regional Science*, vol. 2, no. 1 (spring, 1960), pp. 1-28

๔. จำนวนครอบครัวที่ขัดขวาง (intervening households) ระหว่างจังหวัดดั้งเดิม กับ BMA (IHOU_i)^๔ โดยมีความหมายว่า ถ้ายังมีครอบครัวในเขตขัดขวางมากก็ยังมีโอกาสในการหางานมากขึ้น ทำให้มีการอพยพเข้า BMA น้อยลง

๕. จำนวนประชากรซึ่งอพยพจากจังหวัดดั้งเดิมไปยัง BMA เมื่อช่วงสามะโนที่แล้ว (PM_i)^๕ ตัวแปรผันตัวนี้แสดงถึงอิทธิพลของบ้านเดียวกัน เพื่อนฝูงและญาติพี่น้อง (friends and relatives effect) ซึ่งเป็นแหล่งข่าวสารจากเมืองหลวง และที่พักอาศัยของผู้ที่เดินทางมาที่หลัง ทั้งยังให้ความอบอุ่นทางใจ ทำให้ความเสี่ยงเกี่ยวกับสถานที่ใหม่คือเมืองหลวงลดลง โดยทั่วไปชาวต่างจังหวัดมีความสนิทสนมกันดีกว่าชาวกรุงเทพฯ จึงเป็นที่คาดว่า ถ้าประชากรจากจังหวัดใดเดินทางมายัง BMA มากเมื่อช่วงก่อน ก็น่าจะเดินทางมายัง BMA มากในช่วงห้าปีที่ศึกษาเช่นกัน

เมื่อนำตัวแปรผันเหล่านี้มาพิจารณาโดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบสมการถดถอย (Regres-

sion Analysis) โดยให้จำนวนผู้อพยพจากต่างจังหวัด เข้ากรุงเทพฯ ในปี ๑๙๖๕-๑๙๗๐ (TMIG_i) ซึ่งแยกเป็นเพศชาย หญิง และทั้งสองเพศ เป็นตัวแปรผันตาม (dependent variable) และตัวแปรผันอันเป็นปัจจัยทั้ง ๕ ดังกล่าวแล้ว (แยกตามเพศเช่นเดียวกันสำหรับตัวแปรที่แยกได้) เป็นตัวแปรผันอิสระ (independent variables) ผลปรากฏว่าจำนวนประชากรที่อพยพจากต่างจังหวัดเข้า BMA เมื่อช่วงสามะโนก่อนมีความสัมพันธ์อย่างสูงมากกับตัวแปรผันตาม จนทำให้ไม่เห็นอิทธิพลของตัวแปรผันอิสระตัวอื่น^{๖๖} ซึ่งแสดงว่าการเคลื่อนย้ายของประชากรมีลักษณะเช่นเดียวกันหรือถูกกระทบกระเทือนด้วยปัจจัยเดียวกันตามระยะเวลาที่ล่วงไป ในการทำการวิเคราะห์แบบถดถอยนี้ (Regression Analysis) จึงไม่ได้รวมจำนวนของผู้อพยพในช่วง ๑๙๕๕-๑๙๖๐ เข้าไว้ด้วยและเหลือตัวแปรผันอิสระเพียง ๔ ตัวเท่านั้น ผลของ

๔. สำหรับการนิยามขอบเขตของถิ่นที่ขัดขวางเป็นเช่นเดียวกับกรณีนิยามในเรื่องโรงเรียนที่ขัดขวาง ก็หมายถึงครอบครัวในเขตจังหวัดดั้งเดิมและในจังหวัดที่มีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดดั้งเดิมรวมกันทั้งหมด

๕. การที่ใช้ช่วงสามะโนที่แล้วหมายถึงปี ๑๙๕๕-๑๙๖๐ เนื่องมาจากประโยชน์ในการเก็บข้อมูลจาก *สามะโนประชากรและเคหะ ๒๕๐๓* ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับการอพยพเข้า BMA ของประชากรจากจังหวัดต่าง ๆ

๖๖. ความสัมพันธ์ (Simple Correlation) ระหว่างจำนวนอพยพของประชากรในช่วง ๑๙๖๕-๑๙๗๐ และจำนวนอพยพของประชากรในช่วง ๑๙๕๕-๑๙๖๐ สูงมากประมาณ .๘๕ ทั้ง ๓ ประเภท

สมการถดถอย (regression equations) ทั้ง ๓ ประเภทมีดังนี้ **
สำหรับประเภทชาย

$$\begin{aligned}
 \text{TMMIG} = & 2,700.44 - 2.242 \text{ DISTN} + .028 \text{ MUPOP} \\
 & (0.50) \quad (-0.85)^* \quad (0.75) \\
 & + 128,537 \text{ MUNE} - 3,777 \text{ MAERN} \\
 & (3.00)^* \quad (-0.38) \\
 & + .0064 \text{ TMPOP} - 333 \text{ ISCHO} \\
 & (2.32)^{**} \quad (-.78) \\
 & - .0011 \text{ IHOUS} - 1877.24 \text{ MSUE} \\
 & (-.51) \quad (.11) \quad R^2 = .58
 \end{aligned}$$

สำหรับประเภทหญิง

$$\begin{aligned}
 \text{TFMIG} = & 3,323.42 - 2.555 \text{ DISTN} + .051 \text{ FUPOP} \\
 & (2.23)^{**} \quad (-4.7)^* \quad (0.63) \\
 & + 100,755 \text{ FUNE} - 3,421 \text{ MAERN} \\
 & (2.423)^{**} \quad (-0.30) \\
 & + .0057 \text{ TFPOP} - 277 \text{ ISCHO} \\
 & (2.43) \quad (-.66) \\
 & - .0008 \text{ IHOUS} - 849.05 \text{ FSUE} \\
 & (-.43) \quad (-.34) \quad R^2 = .61
 \end{aligned}$$

**	*	หมายความว่ามี	ความหมาย (significant)	ระดับ (level)	1 %
**	"	"	"	"	5 %
***	"	"	"	"	10 %

ตัวเลขในวงเล็บใต้ค่าของตัวสัมประสิทธิ์ (coefficient) เป็นค่าของ T ratio

สำหรับตัวอักษรที่ต่างกันของตัวแปรผันในสมการทั้ง ๓ แสดงถึงการแยกประเภทของตัวแปรผันที่เนื่องมาจากประชากร M หมายความว่าเพศชาย F เพศหญิง และ B คือสองเพศรวมกัน เช่น TMMIG หมายถึงจำนวนผู้ชายที่อพยพเข้า BMA ในปี ๑๙๖๕-๑๙๗๐, TFMIG หมายถึงจำนวนผู้หญิงที่อพยพเข้า BMA ในปี ๑๙๖๕-๑๙๗๐ และ TBMIG หมายถึงจำนวนประชากรทั้งหญิงชายที่อพยพเข้า BMA ในปี ๑๙๖๕-๑๙๗๐ เป็นต้น

สำหรับประเภททั้งสองเพศรวมกัน

$$\begin{aligned}
 \text{TBMIC} &= 5.885.36 - 4.863 \text{ DISTN} + .0371 \text{ BUPOP} \\
 &\quad (2.00)^{**} \quad (-4.46)^* \quad (1.17) \\
 &+ 222.678 \text{ BUNE} - 7.358 \text{ MAERN} \\
 &\quad (3.16)^* \quad (-1.42) \\
 &+ .0065 \text{ TBPOP} \quad 560 \text{ ISCHO} \\
 &\quad (2.57)^{**} \quad (-.680) \\
 &- .0021 \text{ THOUS} \quad - 5856.55 \text{ BSUE} \\
 &\quad (-.568) \quad (-.68) \quad R^2 = .615
 \end{aligned}$$

จาก สมการถดถอย (regression equations) ทั้งสามนี้ จะเห็นได้ว่าตัวแปรผัน ๒ ตัวคือ ระยะทางระหว่างจังหวัดกับกรุงเทพฯ และประชากรของจังหวัดตั้งเดิม ซึ่งเป็นตัวแปรผันตั้งเดิมของ gravity model ที่ง่ายที่สุด (simple gravity model) มีความหมาย (significant) ในการอธิบายการอพยพเข้า BMA ของชาวต่างจังหวัดมาก เมื่อเทียบกับตัวแปรผันตัวอื่น การที่ระยะทางมีความหมาย มากในการ อธิบายการ อพยพอาจเนื่องมาจากการคมนาคมและการขนส่งในประเทศไทยไม่ค่อยพัฒนาเมื่อเทียบกับการคมนาคมขนส่งในประเทศที่พัฒนาแล้ว ความยากลำบากของการเดินทางมีมาก ยิ่งกว่านั้นยังระยะทางระหว่างจังหวัดตั้งเดิมจากกรุงเทพฯ ไกลกันมาก ความรู้ของชาวต่างจังหวัดเกี่ยวกับกรุงเทพมหานครก็ยังมีน้อยลง เป็นการเพิ่มความเสี่ยงในการ โยกย้ายที่อยู่ สำหรับชาวต่าง

จังหวัดมากขึ้น สำหรับตัวแปรผันอิสระซึ่งมีความหมายมากอีกตัวคือประชากรในจังหวัดตั้งเดิม ก็ไม่เป็นที่น่าแปลกใจที่เมืองหลวงอันเป็นจุดดึงดูดที่ใหญ่ที่สุดของประเทศจะดึงดูดประชากรจากแหล่งที่มีประชากรมาก ๆ กว่าแหล่งที่มีประชากรน้อย

การจ้างงานก็มีอิทธิพลต่อการอพยพมากเช่นกัน แสดงให้เห็นถึงปัญหาทางเศรษฐกิจของประชากรต่างจังหวัด การที่ชาวต่างจังหวัดอพยพเข้า BMA น่าจะเนื่องมาจากการขาดงานในต่างจังหวัด เพราะตามสมการถดถอย (regression equations) การว่างงานเป็นตัวแปรผันที่สำคัญ และมี เครื่องหมาย เป็นบวกตามที่คาดไว้ แสดงว่าจังหวัดที่มีอัตราว่างงานมากมีการอพยพเข้า BMA มากกว่าจังหวัดที่มีอัตราว่างงานน้อย ตัวแปรผันที่เกี่ยวกับการขัดขวาง (intervening variables) ทั้งสองไม่ค่อยมีความสำคัญในการ อธิบายตัวแปรตาม

อาจเนื่อง มาจากเหตุผลทาง ภูมิศาสตร์เป็นส่วน ใหญ่ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมอาจ ไม่เป็นไปตาม เหตุผล ที่สร้างนิยาม ขึ้นดังกล่าว แล้ว อย่างไรก็ตามนี่เป็นแค่เพียงการทดลอง เบื้องต้นเท่านั้น ถ้าหากว่าได้มีการทดลอง ทดลองจนการศึกษาที่ละเอียดแล้ว ตัวแปรผัน ที่ขัดขวาง (intervening variables) อาจ จะเป็นตัวอธิบายการอพยพที่สำคัญก็ได้

รายได้เฉลี่ย ประจำเดือน ของประชากร ในจังหวัดคงเดิมไม่มีนัยสำคัญ (significant) อาจเนื่องมาจากว่ารายได้ ประจำเดือน ของประ ชากรในกรุงเทพฯสูงมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ เสีย จนความแตกต่างของรายได้เฉลี่ยของประชากร ของจังหวัดต่างๆ ไม่มีความสำคัญไป^{๑๒} ชาว ต่างจังหวัดมุ่งแต่เทียบเงินเดือนที่ตนได้รับกับ ที่ควรจะได้รับในกรุงเทพฯ เท่านั้น โดยไม่ คำนึงถึงเงินแหล่งอื่นเลย

การศึกษาของประชากรในจังหวัดค้นทาง ได้สัมประสิทธิ์ที่มีเครื่องหมายเป็นลบ ผิดกับที่ คาดไว้ และไม่มีความสำคัญ (insignificant)^{๑๓} จึงไม่สามารถตีความหมาย ของตัว แปรผันตัวนี้ ได้ในขั้นนี้

โดยทั่วไปจำนวน ประชากร ที่อยู่ในเขต เมืองส่อแนวโน้มที่จะมีความสำคัญ ในการอธิบายการอพยพเข้า BMA ถึงแม้ว่าในสมการ ทั้ง ๓ ที่แสดงไว้ ตัวแปรผันตัวนี้จะไม่มีความ หมายในการอธิบายตัวแปรผันตาม แต่ความสัมพันธ์เชิงเดียว (simple correlation) ของตัว แปรผันนี้ และตัว แปรผัน ตามที่สูงมาก พอสถกวรร (ประมาณ .๔)

จากการทำการวิเคราะห์ แบบสมการถดถอย (Regression Analysis) ดังกล่าวมาแล้ว ช่วยทำให้เห็นว่าตัว แปรผันที่เลือกมานั้น ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากร ที่อพยพจากต่างจังหวัดเข้า BMA ในช่วง ๑๙๖๕-๑๙๗๐ มากน้อยต่างกันอย่างไรบ้าง ซึ่ง พอดีที่จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการเสนอแนะ ได้บ้าง

การที่จะทราบว่าจะประโยชน์หรือโทษ ของ การที่ประชากรจากต่างจังหวัดหลังไหลเข้าสู่เขต นครหลวง (BMA) จะมีมากหรือน้อยกว่ากัน นั้นจะต้องได้พิจารณาถึงประโยชน์ (benefits) และสิ่งที่สูญเสีย (costs) อันเนื่องมาจากการ เคลื่อนย้ายนั้นที่มีต่อผู้ย้าย ตลอดจน ผู้ที่ถูกระ

๑๒. กรุงเทพฯ - ธนบุรี มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ยสำหรับประชากรในปี ๑๙๖๘ - ๑๙๖๙ เกือบ ๒ เท่าของรายได้ต่อ เดือนเฉลี่ยสำหรับประชากรในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ และประมาณ ๑ เท่าครึ่งของประชากรในภาคใต้

๑๓. อย่างไรก็ตาม การทำการวิเคราะห์แบบสมการถดถอย (Regression Analysis) ในแบบ log linear ได้เครื่องหมายของตัวแปรผันตัวนี้เป็นบวกตามที่คาดไว้ ซึ่งหมายความว่า แหล่งที่มีคนมีการศึกษามาก มีแนวโน้มที่จะมีการย้ายเข้าเมืองหลวงมาก

ทบกระเทือนจากการอพยพนั้นทั้งหมดและตลอดช่วงเวลาที่มิผลกระทบทบกระเทือนจากการอพยพนั้นด้วย ซึ่งพอสรุปคร่าว ๆ ได้ว่า การอพยพของประชากรจากถิ่นหนึ่งไปสู่อีกถิ่นหนึ่งย่อมก่อให้เกิดประโยชน์และการสูญเสียแก่สังคมที่ประชากรนั้นย้ายออกจาก ย้ายไปสู่และตัวของประชากรผู้ย้ายเอง การที่จะคิดเป็นตัวเลขออกมาถึงผลได้ผลเสียของการอพยพเคลื่อนย้ายนั้นต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมากซึ่งนอกจากจะมีผลได้ผลเสียที่คิดเป็นจำนวนเงินได้แล้ว ยังมีผลเสียผลได้ที่คิดเป็นจำนวนเงินไม่ได้ เช่น สุขภาพจิตเปลี่ยนแปลงเมื่อต้องพบสิ่งแปลกใหม่ที่มิได้คาดคิดมาก่อน เป็นต้น^๔

ถ้าหากว่าการ ประเมินผลได้และผลเสียของการอพยพนี้ออกมาเป็นผลเสียมากกว่าผลได้หรือรัฐบาลมีนโยบายที่จะกันคนออกจากเขตนครหลวงซึ่งหนาแน่นจนเกินเหตุ การวิเคราะห์จากสมการถดถอย (regression equations) จะสามารถแนะถึงสิ่งที่จะใช้เป็นนโยบายในการลดจำนวนการอพยพเข้าเขตนครหลวงของประชากรในต่างจังหวัดได้^๕ ตัวแปรผันอิสระที่มีนัยสำคัญ (significant) มากในสมการถดถอย

ที่คำนวณไว้คือระยะทางสามารถใช้เป็นแนวแนบนโยบายได้ เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรผันอิสระตัวนี้ กับตัวแปรผันตามมีลักษณะเป็นลบ การเพิ่มระยะทางที่กั้นขวางระหว่างจังหวัดตั้งเดิมและกรุงเทพฯ น่าจะทำให้การอพยพของคนจากจังหวัดตั้งเดิมนั้นเข้าเขต BMA น้อยลง ถึงแม้ว่าระยะทางเป็นกิโลเมตร จะไม่สามารถเพิ่มหรือลดลงได้ ระยะทางอาจจะเพิ่มหรือลดได้ในลักษณะของความยากง่ายของการเดินทาง การเสนอแนะนโยบายในที่นี้มิได้ต้องการที่จะเพิ่มความยากลำบากของการเดินทางของประชากรเข้าเขตนครหลวงเพื่อที่จะลดจำนวนการอพยพเข้าเมืองหลวง การคมนาคมที่ดีขึ้นมิได้หมายถึงการเคลื่อนย้ายมากขึ้นของประชาชนคนไทยในการที่จะเคลื่อนย้ายไปยังที่ที่เขาคิดว่าจะให้ความพอใจสูงสุดในการครองชีพ การคมนาคมที่ดีภายในประเทศน่าที่จะทำให้มีการย้ายออกจากเขตเมืองหลวงมากขึ้นด้วย ซึ่งจะทำให้มีการกระจายของพลเมืองที่ดีขึ้นถ้าหากว่าการอพยพเข้าสุทธิ (net in - migration) สู่ BMA จะไม่เพิ่มขึ้นด้วยอัตราสูงอย่างที่เคยเป็นมา นอกจากนี้ความง่ายในการติดต่อคมนาคม

๔. สำหรับการวางแผนทางการคิดผลได้ผลเสียของการเคลื่อนย้าย วิทยานิพนธ์ของผู้เขียนเสนอโครงร่าง ด้านต่าง ๆ ของผลได้ผลเสียไว้แล้ว
 ๕. อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ที่เป็นการวิเคราะห์จากสมการถดถอยในช่วงเวลาเดียวในอดีตคือช่วง ๑๙๖๕ - ๑๙๗๐ ของที่เกิดในอดีตไม่จำเป็นต้องเป็นจริงในปัจจุบัน สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ตัวแปรผันอิสระจะมีอิทธิพลต่อตัวแปรผันตามการวิเคราะห์แบบถดถอยในช่วงเวลาหนึ่ง (cross-section regression analysis) ภายใตสมมติฐานที่ว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่มากเกินไปหรือว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เกิดแก่ตัวแปรผัน ทุกตัวในอัตราส่วนเสมอกันโดยประมาณ

กมระหว่างดินต่าง ๆ ภายในประเทศอาจทำให้ แหล่งชุมชนในภาคต่าง ๆ ดึงดูดประชากรจาก ภาคอื่น ๆ ไปแทนการเข้าสู่กรุงเทพฯ ถ้าหาก ว่าแหล่งชุมชนเหล่านั้น ได้รับการพัฒนาให้ดึงดูด ความสนใจของประชาชนในภาคต่าง ๆ ของ ประเทศ ซึ่งแหล่งชุมชนเหล่านั้นจะกลายเป็น แหล่งที่ก่อให้เกิดการจ้างงานและความเจริญ ของประชากรในภาคต่างๆโดยไม่ปล่อยให้ความ เจริญตกอยู่กับภาคกลางภาคเดียวอย่างที่เคย เป็นมาและปล่อยให้ภาคอื่นล้าหลังอย่างมาก เมื่อเทียบกับภาคกลาง^{๖๖}

ตัวแปรอิสระที่มีนัยสำคัญ (significant) เช่นกันคือ จำนวนประชากรในจังหวัดกึ่งเค็ม จะเห็นได้ว่าประชากรต่างจังหวัดกึ่งเค็มมาก่อ ให้เกิดการอพยพเข้านครหลวงมาก การที่จะ ลดการอพยพเข้านครหลวงโดยอาศัยตัวแปรผัน นี้อาจทำได้ โดยการลดจำนวนประชากรในต่าง จังหวัดซึ่งมีรายได้ต่อหัวต่ำมากเมื่อเทียบกับรายได้ ต่อหัวในกรุงเทพฯ การวางแผนครอบครัว อาจช่วยได้มากในการลดอัตราการเกิดของประ ชากรในต่างจังหวัด ถ้าหากมีการเผยแพร่การวาง แผนครอบครัวที่ถูกหลักวิธี ไปยังประชากรใน ต่างจังหวัดก็อาจจะเป็นการลดปัญหาเนื่องมาจาก ประชากร ในต่างจังหวัดล้น งานจนเกิดการว่าง

งานเป็นอันมาก ทั้งที่ว่างงานจริงๆ และว่างงาน แอบแฝง ทั้งเป็นการลดการอพยพของคนต่าง จังหวัดเข้าสู่กรุงเทพมหานครอีกด้วย

อัตราการว่างงานของประชากรในจังหวัด กึ่งเค็ม ซึ่งเป็นตัวแปรอิสระ ที่มีอิทธิพล ต่อการ เคลื่อนย้าย อพยพของ ประชากร เข้าสู่ เขต นคร หลวง (ตัวแปรผันตัวนี้มีนัยสำคัญในทั้ง ๓ สม การ) สามารถใช้เป็นตัวกำหนดนโยบายได้โดย แน่ระว่า ถ้าหากจังหวัดใดมีอัตราการจ้างงาน สูงก็จะมี การเคลื่อนย้ายอพยพเข้าสู่ BMA น้อย จังหวัดใดมีอัตราการจ้างงานต่ำ หรือมีอัตรา การว่างงานสูงก็มีการอพยพเข้าเขต BMA มาก เพราะฉะนั้น วิธีการที่จะกันคนเข้ามาคั่งใน เขตนครหลวงเพื่อหางาน โดยการกระจายงาน ออกไปยังต่างจังหวัดก็จะทำให้อัตราการจ้างงาน ในจังหวัดต่าง ๆ สูงขึ้น ประชากรก็จะย้ายเข้า เขตนครหลวงน้อยลง นอกจากการหลังไหล เข้ามาหางานถาวรของชาวต่าง จังหวัดเนื่อง จาก การว่างงานของประชากรแล้ว การเข้ามาหา งานทำเมื่อสิ้นสุดฤดูกาลทำนาก็เป็นเหตุที่ทำให้กรุง เทพมหานครแน่นขึ้นด้วย ถ้าหากได้มีการกระ กระจายงานเช่นการย้ายโรงงานอุตสาหกรรมออกไป จาก เขต นคร หลวง ไปยังจ ังหวัด ต่าง ๆ หรือ แหล่งชุมชนในภาคต่าง ๆ ก็จะเป็นการสร้างงาน

๖๖. ความคิดเกี่ยวกับแหล่งชุมชนนี้ได้มาจากเรื่อง growth poles หรือ growth centers สำหรับผู้ที่สนใจอาจหา อ่านได้จาก H.W. Richardson, *Regional Economics* (London: The Camelot Press, 1969) และ E.M. Hoover, *An Introduction to Regional Economics* (New York: Alfred A. Knopf, 1971 และ 1975) เป็นต้น

ให้แก่ประชากรในภาคต่าง ๆ และประหยัดค่าเดินทางของ ประชากรที่ไม่ต้องเข้า มาทำงานใน เขตนครหลวง เป็นการกระจายความเจริญสู่ ชนบทด้วย

เนื่องจาก รายได้เฉลี่ยของ ประชากร ใน เขตเมืองหลวง สูงกว่าประชากรในต่างจังหวัด มากเสียจนตัวแปรผันตัวนี้ไม่มีความหมายในการ อธิบาย การ อพยพของ ประชากรเข้า เขต เมือง หลวง ประชากรไม่เปรียบเทียบรายได้ในถิ่น ไกลเคียง หรือถิ่นอื่นกับรายได้ของตน แต่จะมุ่ง เข้าสู่เมืองหลวงอย่างเดียว ถ้าหากมีการกระ- กระจายงาน และรายได้ออกไปต่างจังหวัดมากกว่านี้ จนไม่เกิดการเน้น ในรายได้ของ เขตกรุงเทพ ฯ เหมือนต่างจังหวัดแล้ว ความแตกต่างของราย ใต้ของ ประชากรในเขต ต่างจังหวัด อาจมีความ หมายในการดึงดูดประชากรไปสู่แหล่งที่มีรายได้สูง กว่าเขตรอบด้านในภาคต่างๆ ได้ แทนที่ประชา กรจะหลั่งไหลเข้า BMA ดังที่เป็นมา

อัตราประชากรที่มีการศึกษาในจังหวัดตั้ง เคิม ถึงแม้จะไม่มีความสำคัญ (insignificant) และมีเครื่องหมายผิดใน สมการถด ถอยข้างต้น แต่เมื่อทำสมการถดถอยในรูปของ log form

ตัวแปรผันตัวนี้มีเครื่องหมาย ถูกและมีนัยสำคัญ (significant) ด้วย^{๑๓} ซึ่งเป็นแนวโน้มนโยบาย ว่า ถ้าเขตจังหวัด ไคมีอัตราประชากร ที่มีการ ศึกษาสูง มากก็มีการย้ายเข้ามาสู่ เขตนคร หลวง มากอาจเนื่องมาจาก ลักษณะของงาน ตลอดจน เครื่องมือเครื่องใช้ ที่เป็นหลักสำคัญของผู้มี การ ศึกษาสามารถรวมกันอยู่ที่เขตนครหลวงเป็นส่วนมาก ถ้าหากได้มีการกระจายโอกาสเหล่านี้ ไปสู่ประชา กรในแหล่งชุมชนของภาคต่างๆ แล้ว ก็จะเป็น การลดการอพยพของประชากร เข้าสู่เขต นคร หลวง แต่จะมีการกระจายงานจากแหล่งชุมชน ในภาคต่างๆ ไปสู่ถิ่นต่างๆ ของภาคอื่นๆ แทน

เนื่องมาจากสม การถดถอยที่หาไว้ไม่แสดง ถึงความหมายของ ตัวแปรผันอิสระอื่น ๆ เช่น ถ้า ประชากรที่อาศัย อยู่ในเมือง ของจังหวัด ขึ้น ทางยิ่งมาก ยังมีคนอพยพเข้าสู่มากหรือตัวแปร ผันที่ซับซ้อนต่าง ๆ เช่น ครอบครัวในเขตชั ด ขวาง และโรงเรียนในเขตชั ดขวางก็มีได้มีความ หมายในการอธิบายการอพยพเข้าสู่ นครหลวงจึง เป็นการ ยากที่จะเสนอ แนวนโยบาย จากตัวแปร ผันเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ตามได้หมายความว่าตัว แปรผันอิสระเหล่านี้จะไม่มีประโยชน์ในการที่จะ

๑๓. สำหรับผู้ที่สนใจใน log form ของตัวแปรผันเหล่านี้ กรุณาอ่านได้จาก Dissertation ของผู้เขียน ดัง อ้างอิงไว้แล้ว

ใช้เป็นตัวที่จะทำให้การอพยพของประชากรเข้าสู่เขตมหานครลดลง และกระจายประชากรไปสู่จังหวัดต่าง ๆ ของภาคต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งนี้ได้กล่าวมาแล้วว่าการนิยามตัวแปรผันขัดขวางที่ถูกต้องกับความเป็นจริงมากกว่านั้น อาจจะได้ตัวแปรขัดขวางที่มีความหมายและใช้เป็นตัวกำหนดนโยบายที่ดีได้

สำหรับการอพยพในช่วงก่อนซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างสูงกับการอพยพในช่วงนี้ น่าจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้มีการเสนอข่าวคราวเกี่ยวกับ การงาน และเครื่องอำนวยความสะดวกทั้งหลายในแหล่งชุมชนที่ต้องการจะสร้างให้เป็นศูนย์กระจายความเจริญแห่งภาคต่าง ๆ ของประเทศ เพื่อที่ ประชากรจะได้ ไม่อพยพเข้า กรุงเทพฯ เนื่องจากความไม่รู้ถึงโอกาสในที่อื่น ๆ ซึ่งใกล้ต่อดินแดนทางที่ตนอยู่กว่ากรุงเทพฯ การที่ให้ประชากรเข้าถึงข่าวสารต่าง ๆ เป็นการทำให้เกิดการใช้ทรัพยากร คือแรงงานมนุษย์ ตลอดจนค่า ใช้จ่าย ในการขนส่งเดินทางต่าง ๆ อย่างเหมาะสมที่สุด (optimal allocation of resources) ไม่เกิดการเดินทางเข้าสู่เมืองหลวง เพื่อการหางานโดยไม่คำนึงถึงแหล่งอื่นเนื่องจากความไม่รู้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหา

ว่างงานและการผิดหวังของผู้เดินทางเข้าสู่เมืองหลวงและต้องเดินทางกลับ เป็นต้น

ปัญหาต่างๆในกรุงเทพมหานครปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่เป็นอันมาก เนื่องมาจากความหนาแน่น แออัดของประชากร จนกระทั่งได้มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการย้ายเมืองหลวง อาจลดลงได้บ้าง ถ้าหากว่าประชากรจะได้เปลี่ยนเส้นทางอพยพไปสู่แหล่งอื่น ๆ ของประเทศหรือการที่พยายามทำความเจริญต่าง ๆ เช่นเดียวกับกรุงเทพฯ ให้มีหลายแห่งกระจายไปยังภาคต่าง ๆ เช่นภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ซึ่งศูนย์ที่มีลักษณะเหมือนกรุงเทพฯ ในภาคต่าง ๆ เหล่านี้ จะกระจายความเจริญไปสู่จังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหล่านั้น เรื่อง growth centers หรือ ศูนย์เหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษาให้ละเอียดต่อไปอย่างไรก็ดี บทความนี้เป็นแค่เพียงการวิเคราะห์ โดยอาศัยข้อมูลที่พอหาได้ ข้อมูลอื่น ๆ ที่มีประโยชน์และน่าจะมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายของประชากรอาจจะมีอย่างอื่นอีก เช่น การบริการด้านสาธารณสุข โดยใช้จำนวนโรงพยาบาลหรือผู้ชำนาญการแพทย์ ของแต่ละจังหวัด อาจเป็นตัวแปรอิสระที่มีความหมายต่อการ

เคลื่อนย้ายของประชากรก็ได้ นอกจากนี้ค่า
ครองชีพที่ต่างกันของจังหวัดต่าง ๆ ก็อาจมี
ความหมายได้ ตลอดจนอัตราจรรยาบรรณ ปัญหา
สิ่งแวดล้อมเป็นพิษในจังหวัดต่าง ๆ ล้วนแต่
เป็นตัวแปรที่น่าสนใจ การแยกวิเคราะห์ตาม
อายุ ระดับการศึกษา การงาน จะทำให้

สามารถทราบถึงลักษณะของประชากรที่อพยพ
เข้ามา และถ้าทราบความต้องการแรงงานของ
เขต ปัญหาการว่างงานก็จะลดลง และกระจาย
แรงงานที่เหลือเพื่อไปยังแหล่งต่างๆของประเทศ
ซึ่งน่าจะเป็นการลดปัญหาของเขตนครหลวง
และขณะเดียวกันลด ปัญหาของประเทศด้วย

สาวตรี กาญจนบุญชู

คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คอยพบกับ

รักเมืองไทย

เล่มหนึ่ง

หนังสือรวมบทความทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สมบัติ จันทรวงศ์ และ รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์

บรรณาธิการ

รักเมืองไทย

เล่มสอง

หนังสือรวมบทความทางเศรษฐศาสตร์

ฉรงค์ชัย อัครเสถณี และ รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์

บรรณาธิการ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

ตีพิมพ์เนื่องในโอกาสที่ศาสตราจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ มีอายุครบ ๖๐ ปี

การขุดรีด ภายใต้การคุ้มกัน ของวีรจ

ไตรรงค์ สุวรรณคีรี

นโยบายการคุ้มกันอุตสาหกรรมภายในประเทศนั้น น่าจะมีส่วนส่งเสริมให้นายทุนทำการขุดรีดผู้บริโภคนลักษณะกำไรเกินควร และผู้บริโภคน่าจะเสียหายในทางอื่น ๆ ด้วย สิ่งนี้เป็นสิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์ทั้งทุนนิยมและสังคมนิยมทราบอย่างชัดเจน และต้องการจะวัดผลเสียเหล่านั้นมาเป็นเวลาช้านาน แต่ก็ยังไม่มีใครเคยประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป บทความความชิ้นนี้ต้องการเพียงเสนอแนวทางและวิธีการใหม่ที่เราเห็นว่าน่าจะตรงกับความเป็นจริงและได้ผลมากกว่า

เมื่อตรวจสอบผลงานทางวิชาการของนักเศรษฐศาสตร์ทั่วโลกในการพยายามวัดผลเสียที่เกิดจากการให้การคุ้มกันแก่อุตสาหกรรมที่รัฐบาลต้องการส่งเสริม เราก็จะพบว่า วิธีการวัดเหล่านั้นยังมีข้อบกพร่องหลายประการกล่าวคือ

ประการแรก นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ถือกันว่า อุตสาหกรรมทุกอย่างจะยังคงอยู่รอดได้ต่อไปแม้รัฐบาลจะเลิกการคุ้มกันก็ตาม เพียงแต่ผลิตผลของอุตสาหกรรมเหล่านั้นจะมีปริมาณลดลง

เท่านั้น ซึ่งเรื่องนี้ไม่น่าจะเป็นความเข้าใจที่ถูกก้อง ทั้งนี้เพราะมีอุตสาหกรรมจำนวนหนึ่งที่มีประสิทธิภาพการผลิตต่ำมาก คุณภาพสินค้าก็เลวทราม แต่ราคาขายกลับสูง เนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง ประสิทธิภาพการผลิตที่ต่ำนี้ ยังผลให้กำไรที่ได้รับอาจจะต่ำกว่าอัตราปกติ ในกรณีเช่นนี้ การยกเลิกการคุ้มกันทุกชนิด (รวมทั้งกำแพงภาษีขาเข้าด้วย) จะทำให้อุตสาหกรรมเหล่านี้ต้องล้มเลิกกิจการ การสมมติว่า อุตสาหกรรมทุกประเภทจะยังคงอยู่รอดได้แม้รัฐบาลจะเลิกการให้การคุ้มกันนั้น จึงเป็นข้อสมมติที่ห่างไกลความเป็นจริง

ประการที่สอง นักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นมิได้ให้ความสำคัญแก่การปรับปรุงประสิทธิภาพให้ดีขึ้นของผู้ผลิต ในกรณีที่จำเป็นต้องอยู่ในฐานะที่ต้องแข่งขันอย่างเสรีกับผู้ผลิตในตลาดโลก ประสิทธิภาพที่เลวทรามและต้นทุนการผลิตที่สูงในปัจจุบันนั้น ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะผู้ผลิตเพิกเฉยที่จะปรับปรุง เนื่องจากตนสามารถชดเชยกำไรจากผู้บริโภคได้มากโดยการตั้งราคาในระดับสูงเข้าไว้ ไม่มีใครสามารถแย่งตลาดภายในประเทศของตนได้ ทรายไตที่ตนยังได้รับการคุ้มกันจากรัฐบาล

ประการที่สาม นักเศรษฐศาสตร์ส่วนมากมิได้ให้ความสำคัญแก่ผลของการคุ้มกันที่กระทบต่อวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้าสำเร็จรูป ส่วนใหญ่คงให้ความสำคัญแก่ผลของการคุ้มกันที่กระทบต่อสินค้าสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียว

ประการที่สี่ นักเศรษฐศาสตร์ส่วนมากมิได้ให้ความสำคัญต่อผลของการคุ้มกันที่มีต่ออัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ ทั้งนี้เพราะการให้การคุ้มกันโดยการสกัดกั้นการทะลักเข้ามาของสินค้าต่างประเทศนั้น ทำให้เงินตราต่างประเทศที่มีอยู่ในประเทศผู้คุ้มกันมีจำนวนสูงกว่าที่ควรจะเป็น ในสถานการณ์ที่ปราศจากการคุ้มกันเมื่อมีเงินตราต่างประเทศอยู่ในประเทศสูงเกินความเป็นจริงเช่นนี้ ก็จะทำให้ค่าของเงินสกุลท้องถิ่นสูงกว่าความเป็นจริงไปด้วย การมีค่าสูงกว่าความเป็นจริงของเงินตราในแง่หนึ่ง จะมีผลกระทบกระเทือนถึงความต้องการของโลกที่จะมีต่อสินค้าออกของประเทศนั้นด้วย

เพื่อขจัดข้อบกพร่องทั้ง ๔ ประการดังกล่าวข้างต้นนี้ การวัดผลเสียที่เกิดจากการให้การคุ้มกันแก่อุตสาหกรรมภายในประเทศ ควรจะแบ่งออกเป็น ๔ ประการดังนี้คือ (ควรจะระบุไว้ในขั้นนี้ด้วยเลยว่า เราจะถือว่าผลดีที่จะมีต่อสวัสดิการของผู้บริโภคในสถานการณ์ที่ไม่มีการคุ้มกันนั้น ก็คือผลเสียต่อสวัสดิการของผู้บริโภคในสถานการณ์ของการมีการคุ้มกันนั่นเอง)

ก. **ผลเสียทางต้นทุนสถิตยภาพ (The Static Cost)** ถ้าหากเรายกเลิกการคุ้มกันที่มีอยู่ในปัจจุบัน โรงงานบางโรง อุตสาหกรรมบางชนิดที่ไม่เคยคิดจะปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตเพื่อลดต้นทุน ก็จะมีสามารถเป็นอุตสาหกรรมนอกตีฟุงได้อีกต่อไป อุตสาหกรรมที่มีประสิทธิภาพเร็วที่สุดในประเทศก็จะต้องล้มเลิกกิจการ ประชาชนซึ่งเคยถูกรัฐบังคับให้ซื้อสินค้าในราคาแพงจากอุตสาหกรรมนอกตีฟุงเหล่านี้ ก็จะสามารถซื้อสินค้าชนิดเดียวกันที่มีคุณภาพดีกว่า และราคาถูกกว่าจากต่างประเทศด้วยจำนวนเงินที่เคยจ่ายให้อุตสาหกรรมนอกตีฟุงเท่าเดิม บัดนี้ผู้บริโภคสามารถจะซื้อสินค้าได้เป็นจำนวนมากขึ้น ส่วนที่มากขึ้นนั้นเราจะเรียกว่าเป็น**ผลเสียทางต้นทุนสถิตยภาพ**¹

ข. **ผลเสียทางต้นทุนจลนภาพ (The Dynamic Cost)** เนื่องจากการคุ้มกันของรัฐบาลทำให้ต่างประเทศที่ผลิตสินค้าชนิดเดียวกันในราคาถูกกว่าและคุณภาพดีกว่า (บางชนิด) ไม่สามารถจะเข้ามาขายแข่งขันในตลาดภายในประเทศได้ ผู้ผลิตภายในประเทศจึงได้รับสิทธิการผูกขาดตลาดภายในที่ถูกต้องตามกฎหมาย การผูกขาดเช่นนี้ทำให้ผู้ผลิตสามารถโกงราคาสินค้าในระดับที่สูง ทำให้ได้กำไรลักษณะเกินควรในระดับที่สูงเช่นเดียวกัน ถ้าหากเราเลิกให้การคุ้มกัน กำไรเกินควรดังกล่าวจะหายไปเนื่องจากผู้ผลิตต้องขายแข่งกับสินค้าต่างประเทศ นอกจากนั้นหน่วยผลิตที่ยังคงอยู่รอดดำเนินการต่อไปจะเลิกนอกตีฟุง ขวนขวายปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต ทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าสามารถลดลงมาได้ ราคาที่จะลดมาได้ส่วนหนึ่งเช่นกัน การลดลงของราคาอันทำให้ต้องสูญเสียกำไรส่วนที่เกินควร และการลดของต้นทุนการผลิตสินค้านั้น สามารถจะอธิบายให้

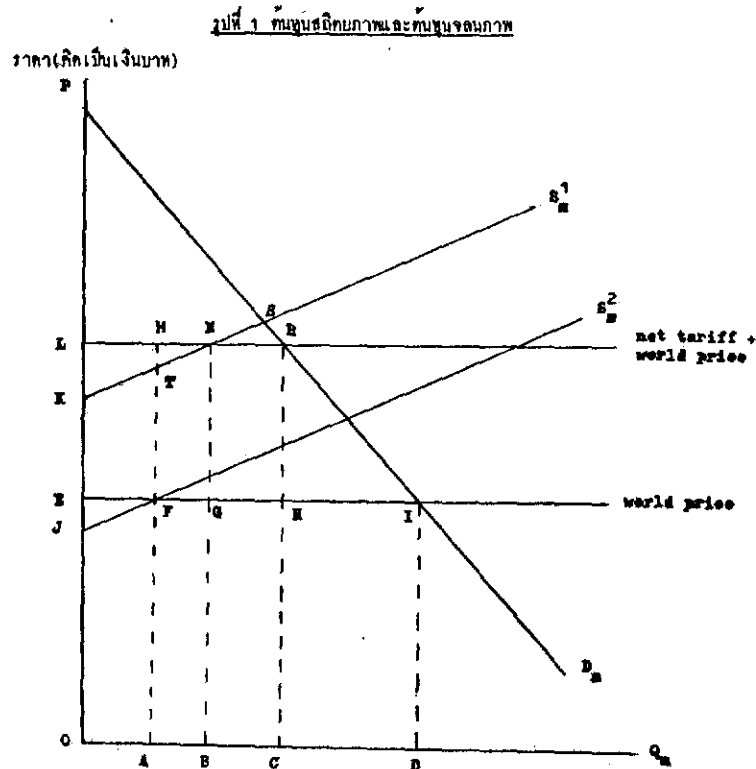
1. กำหนดให้ v' = มูลค่าเพิ่มในราคาตลาดโลกของอุตสาหกรรมที่ต้องล้มไป
 v = มูลค่าเพิ่มในราคาภายในประเทศของอุตสาหกรรมที่ต้องล้มไป

$$v' = \frac{I}{(I+Z)} v$$

โดยที่ Z = ความแตกต่างสุทธิระหว่างราคาภายในประเทศกับราคาในตลาดโลกหลังจากปรับปรุงด้วยอัตราส่วนของค่าเงินสกุลท้องถิ่นที่สูงกว่าที่ควรจะเป็น อันเป็นผลจากการคุ้มกันอุตสาหกรรม (net realized effective rate of protection)

$$\begin{aligned} \text{ต้นทุนสถิตยภาพ} &= v - v' \\ &= \left(1 - \frac{1}{1+Z}\right) v \end{aligned}$$

แจ่มชัดได้ โดยการใช้ภาพดังต่อไปนี้ (ดูรูปที่ ๑)

ภาพที่ ๑ แกนนอนแสดงจำนวนผลิตผลทางหัตถอุตสาหกรรม (Manufacturing products) แกนตั้งแสดงราคาของผลิตผลทางหัตถอุตสาหกรรม

D_m = เส้นอุปสงค์ (ความต้องการ) ที่มีต่อสินค้า (คิดเฉพาะตลาดภายในประเทศ)

S_m^1 = เส้นอุปทานของสินค้า (คิดเฉพาะตลาดภายในของประเทศ)

OL = ราคาสินค้าหัตถอุตสาหกรรมในตลาดโลก + อัตราภาษีศุลกากรหลังจากปรับปรุงให้ต่ำลงโดยอัตราที่เกินความจริงแห่งค่าของเงินสกุลท้องถิ่น^๒ (rate of overvaluation)

๒. ถ้า t = อัตราภาษีศุลกากรขาเข้า

R' = อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศที่เป็นจริง (Shadow exchange rate of domestic currency)

R = อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศที่กำลังเป็นอยู่ (ซึ่งเกินความเป็นจริง)

t' = อัตราภาษีศุลกากรหลังจากปรับปรุงแล้ว

$$t' = (1+t) \frac{R}{R'} - 1$$

BC = ปริมาณสินค้านำเข้าภายใต้การคุ้มกัน

OB = ผลผลิตของสินค้าที่อุตสาหกรรมภายใต้การคุ้มกัน

OE = ราคาสินค้าที่อุตสาหกรรมในสถานการณ์ของการไร้การคุ้มกัน

หลังจากเรายกเลิกการคุ้มกันแล้ว ราคาสินค้าภายในประเทศจะต่ำลงมา จนเท่ากับ ราคาในตลาดโลก (คือเท่ากับ OE) เส้น S_m^1 จะเคลื่อนไปเป็นเส้น S_m^2 อันเนื่องมาจากการปรับปรุง ประสิทธิภาพของการผลิต ผู้ผลิตภายในประเทศที่สามารถจะลดต้นทุนการผลิตด้วยเจดีย์ ให้ลงมา เท่ากับราคาในตลาดโลกได้เท่านั้น ที่จะสามารถอยู่รอดเพื่อแข่งขันต่อไปได้ ดังนั้น OA ก็คือ ปริมาณสินค้าของผู้ผลิตที่สามารถรอดอยู่ได้ ส่วน AB ก็คือปริมาณสินค้าจากผู้ผลิตที่จะล้มเลิก หรือออกไปจากการแข่งขัน

เมื่อถึงจุดนี้ เราสามารถจะเห็นได้ชัดจากภาพว่า การลดลงของราคาสินค้าจาก AM มาเป็น AF นั้นจะประกอบด้วยสิ่ง ๒ ประการดังนี้คือ

MT = อัตรากำไรเกินควร

TF = ส่วนเกินของต้นทุนการผลิตที่เกิดจากความไร้ประสิทธิภาพในการผลิตของ อุตสาหกรรมนอนตีฟุ้งทั้งหลาย

MT น่าจะเรียกว่าการชู้ครีตทางตรง และ TF น่าจะเรียกว่าการชู้ครีตทางอ้อม พอ จะมีเหตุผลที่คิดเสียไปได้ว่า ในขณะที่มีการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตนั้น นอกจากต้นทุน การผลิตจะลดลงมาแล้ว คุณภาพของสินค้าก็จะถูกปรับปรุงให้ดีขึ้นเท่าเทียม (หรือใกล้เคียง) กับสินค้าจากต่างประเทศ ดังนั้น ณ จุด F เดียวกัน ไม่เพียงแต่ต้นทุนการผลิตเท่านั้นที่จะเท่า เทียมกับสินค้าต่างประเทศ คุณภาพก็จะเท่าเทียมหรือใกล้เคียงกับสินค้าจากต่างประเทศด้วยเช่นกัน

AB = ปริมาณสินค้าของผู้ผลิตที่ต้องหายไปจากการแข่งขัน เพราะต้นทุนไม่สา มารถจะลดลงมาได้เทียบเท่ากับราคาสินค้าจากต่างประเทศได้ เมื่อผู้ผลิตที่ไร้ ประสิทธิภาพเหล่านี้ต้องหายไป สินค้าส่วนนี้ก็จะหายไปด้วย แต่สินค้า

จากต่างประเทศจะถูกนำเข้ามาทดแทนเพื่อสนองความต้องการของตลาด

AD = ปริมาณสินค้านำเข้าหลังจากยกเลิกการคุ้มกัน

ดังนั้น

FGNM = ผลเสียหายที่ตกแก่ผู้บริโภคในรูปของต้นทุนสวัสดิภาพอันเกิดจากการให้การคุ้มกันของรัฐบาล

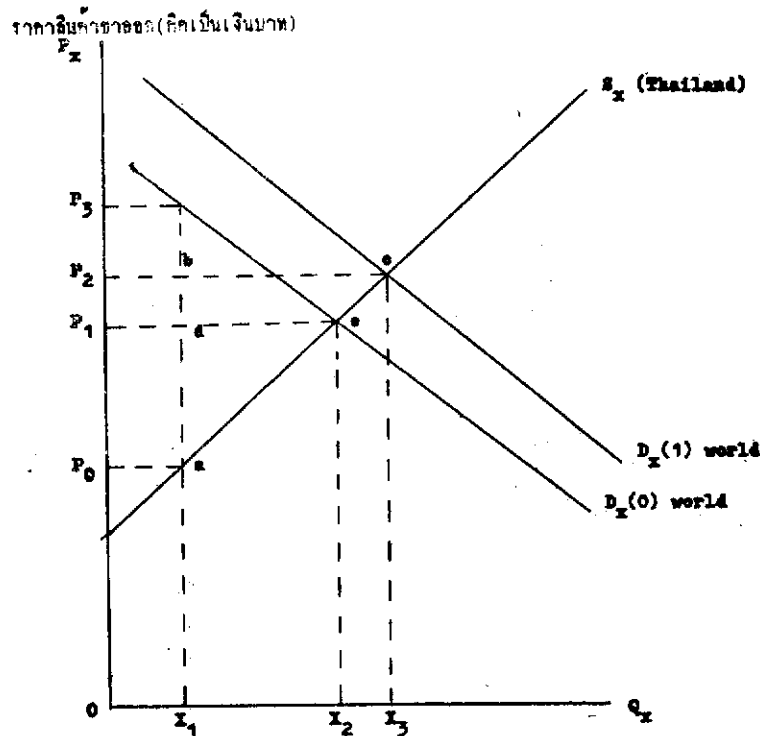
EFML = ผลเสียหายที่ตกแก่ผู้บริโภค ในรูปของต้นทุนจลนภาพอันเกิดจากการให้การคุ้มกัน

GHRN = การสูญเสียรายรับของรัฐบาลที่เคยเก็บได้จากการการตั้งกำแพงภาษีอากร ซึ่งจะกลายเป็นผลเสียต่อสวัสดิการของผู้บริโภค เนื่องจากรัฐบาลมีเงินใช้จ่ายน้อยลง (ถ้าหากรัฐบาลใช้จ่ายทุกบาททุกสตางค์เพื่อสวัสดิภาพของประชาชนจริงๆ) ผลเสียต่อผู้บริโภคส่วนนี้จะสุทธิต่อและหักล้างกันได้กับผลดีที่ประชาชนได้รับเนื่องจากการได้บริโภคสินค้าในราคาถูกลงจากต่างประเทศในปริมาณ BC

พื้นที่ KTML นั้นคือ สวัสดิการของผู้ผลิต (ที่สามารถอยู่รอดทำการผลิตต่อไป) ซึ่งต้องสูญเสียไป (welfare loss) ในขณะที่พื้นที่ EJF คือสวัสดิการที่ผู้ผลิตกลุ่มนี้ได้รับเพิ่มขึ้น (welfare gain) พื้นที่ KTML อาจจะทำกับ หรือมากกว่า หรือน้อยกว่าพื้นที่ EFJ เล็กน้อย

ทรัพย์สินที่เคยใช้ในการผลิตสินค้าปริมาณ AB ก็จะเคลื่อนย้ายไปทำการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ซึ่งเรื่องนี้เป็นความจริงอย่างยิ่งสำหรับประเทศที่นโยบายคุ้มกันกำลังกดดันมิให้อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกได้งอกขึ้น เนื่องจากทางด้านอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกมีอัตราการค้าคุ้มกันเป็นลบ (negative effective rate of protection) และยังมีภาวะภาษีขาออกจากสินค้าทางด้านการเกษตรบางชนิดเป็นต้น การยกเลิกนโยบายการค้าคุ้มกันก็จะทำให้ผู้ผลิตทั้งทางการเกษตรและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกสามารถมีอัตรากำไรที่สูงขึ้น และสามารถจะขยายออกไปได้อย่างรวดเร็ว ปริมาณสินค้าเพื่อการส่งออกจะขยายออกไปเป็นจำนวน X_1 X_2 ดังแสดงชัดเจนอยู่ในภาพที่ ๒

รูปที่ ๒ ส่วนเกินของผู้ผลิตอันเกิดจากสินค้าส่งออกที่เพิ่มขึ้น

จากภาพที่ ๒ นี้ เรากำหนดให้ S_X เป็นเส้นอุปทานของสินค้าเพื่อการส่งออก D_X เป็นเส้นอุปสงค์ที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการของตลาดโลกที่มีต่อสินค้าส่งออกดังกล่าว P_X คือราคาของสินค้าส่งออกซึ่งแสดงมูลค่าในรูปของเงินตราที่ใช้ภายในประเทศนั้น (เช่นเป็นหน่วยเงินบาทสำหรับประเทศไทย) และ Q_X ก็คือปริมาณสินค้าเพื่อการส่งออก

ถ้าหาก $OP_3 =$ ราคาในตลาดโลกของสินค้าเพื่อการส่งออก + ภาษีขาออก

$P_0 P_3 =$ ภาษีขาออก

ดังนั้น $OP_0 =$ ราคาสินค้าส่งออกที่ผู้ผลิตภายในประเทศได้รับจริงๆ

หลังจากเวกเลิกการเก็บภาษีขาออก ราคาสินค้าในตลาดโลกจะกลับมาเป็นราคา ณ จุดดุลยภาพคือ OP_1 OP_1 นี้จะเป็นราคาเต็มที่ผู้ผลิตภายในประเทศได้รับ ปริมาณสินค้าเพื่อการส่งออกก็จะเพิ่มจาก OX_1 ไปเป็น OX_2

ดังนั้น พื้นที่สามเหลี่ยม ade ก็จะเป็นส่วนเกินที่ตกแก่ผู้ผลิต (producer surplus) อันสืบเนื่องมาจากการเลิกภาษีขาออกดังกล่าวแล้ว

การมีอัตราการค้าที่ระดับที่สูงจะทำให้ค่าของเงินสกุลท้องถิ่นสูงเกินความเป็นจริง (overvaluation) ดังได้บรรยายไว้ในเบื้องต้น การยกเลิกการค้าที่ระดับสูงจะทำให้ค่าของเงินดังกล่าวตกต่ำลง เมื่อเราไม่มีเหตุผลอะไรจะแสดงให้เห็นว่าความต้องการของโลกที่มีต่อสินค้าขาออกของเรา (เมื่อวัดมูลค่าในรูปของเงินตราต่างประเทศ) จะเลื่อนไปทางขวาทั้งเส้น การที่เงินสกุลท้องถิ่นลค่าของเงินลงมาจะมีผลอยู่อย่างเดียวกันคือ ความต้องการของโลกเมื่อวัดในรูปของเงินตราสกุลท้องถิ่นจะเลื่อนสูงขึ้นไปเท่ากับจำนวนเปอร์เซ็นต์ของการลดลงของค่าเงินตราสกุลท้องถิ่นนั่นเอง

การวิเคราะห์ในลักษณะที่กล่าวในย่อหน้าที่ผ่านมาจะกระทำได้ดีโดยการสมมุติเอาว่าเส้นอุปทานของสินค้าเพื่อส่งออก (S_X) นั้นจะอยู่คงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งการสมมุติเอาเช่นนี้ก็เพื่อความสะดวกเท่านั้น แต่อาจไม่ตรงตามความเป็นจริง ทั้งนี้เพราะการที่เงินตราสกุลท้องถิ่นมีค่าลดลงจะมีผลทำให้ราคาสินค้าพวกวัตถุดิบที่ต้องซื้อมาจากต่างประเทศต้องสูงขึ้น การเลื่อนขึ้นข้างบนของ S_X จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เหมือนกัน

ถ้าสมมุติว่าเส้นความต้องการอันใหม่ของโลกหลังจากมีการลดค่าของเงินตราสกุลท้องถิ่นแล้ว กลายเป็นเส้น $D_X(1)$,

OP_2 = ราคาใหม่ของสินค้าส่งออกหลังจากการลดค่าของเงินตราสกุลท้องถิ่น

X_2X_3 = ปริมาณการเพิ่มขึ้นของสินค้าส่งออกเนื่องมาจากการลดค่าของเงินตราสกุลท้องถิ่น

X_1X_3 = ปริมาณการเพิ่มขึ้นทั้งหมดของสินค้าส่งออกซึ่งเกิดจากทั้งการยกเลิกภาษีขาออก และการลดค่าของเงิน

พื้นที่ abc = ส่วนเกินที่ตกแก่ผู้ผลิตทั้งหมด (producer surplus)

ส่วนพื้นที่ bdec = ส่วนเกินที่ตกแก่ผู้ผลิตอันเนื่องมาจากการลดค่าของเงินโดยเฉพาะ

ส่วนเกินที่ตกแก่ผู้ผลิตเหล่านี้ก็คือการเพิ่มขึ้นของสวัสดิการทางเศรษฐกิจ (welfare gain) ที่ตกแก่ผู้ผลิตนั่นเอง ซึ่ง welfare gain ที่ได้แก่ผู้ผลิตเท่ากับ Δabc นั้นพอจะถือได้ว่าเท่าเทียมหรือสู้สู้กับ welfare gain ซึ่งผู้ผลิตเหล่านี้เคยได้รับในการผลิตสินค้าเพื่อสนอง

ตลาดภายในประเทศ จำนวน AB ภายใต้นโยบายการคุ้มกันก่อนจะมีการยกเลิก welfare gain อันหลังนี้ก็คือพื้นที่ของ MNT ในรูปที่ ๑ นั้นเอง

จะเห็นว่าผลดีและผลเสียที่ตกอยู่กับผู้ผลิตนั้นค่อนข้างจะเท่าๆกัน เราสามารถจะมองข้ามเสียก็ได้ ดังนั้น ผลเสียจากการให้การคุ้มกันที่ยังคงเหลือแก่การสนใจและคำนวณก็คือ ผลเสียทั้งทางด้านต้นทุนสถิตภาพ (Static Cost) และต้นทุนจลนภาพ (Dynamic Cost) ที่ตกอยู่กับผู้บริโภคเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ก. ส่วนเกินของผู้บริโภคเนื่องจากการได้บริโภคสินค้านำเข้าเพิ่มขึ้น (The Consumer Surplus on the Increased Consumption of Imports)

หลังจากการยกเลิกการคุ้มกัน การบริโภคสินค้านำเข้าจะเพิ่มขึ้นเท่ากับปริมาณ CD ดังปรากฏในภาพที่ ๑ CD นี้คือปริมาณการเพิ่มขึ้นสุทธิ ซึ่งก็หมายถึงส่วนแตกต่างระหว่างปริมาณที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากการยกเลิกภาษีนำเข้ากับปริมาณที่ลดลงเนื่องจากการลดค่าของเงินตราสกุลท้องถิ่น (เช่นเงินตราสำหรับประเทศไทย)

การเพิ่มขึ้นสุทธิของ CD นี้ เราสามารถจะหาคำนวณได้จากสูตรดังต่อไปนี้

$$dM = CD = N_m \left(\frac{t'}{1+t} \right) M \quad \text{----- (1)}$$

ในที่นี้ $\frac{t'}{1+t} = \frac{dP_m}{P_m}$

t' = อัตราภาษีนำเข้าสุทธิ หลังจากปรับปรุงให้ต่ำลงด้วยอัตราส่วนค่าของเงินตราสกุลท้องถิ่นที่สูงกว่าที่เป็นจริง (rate of overvaluation)

P_m = ราคาของสินค้านำเข้า

M = มูลค่าของสินค้านำเข้า

N_m = ความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปสงค์ภายในประเทศที่มีต่อสินค้านำเข้า

ดังนั้น ส่วนเกินของผู้บริโภค (Consumer surplus) จึงเท่ากับ

$$CS = \frac{1}{2} \left(\frac{t'}{1+t} \right) dM \quad \text{----- (2)}$$

ง. ผลที่มีต่ออัตราการก้าอันเกิดจากการลดลงของราคาสินค้าที่ส่งออกไปขายต่างประเทศ (Terms-of-Trade Effect) เมื่อยกเลิกการคุ้มกันและภาษีนำเข้าและขอยก จะทำ

ให้ปริมาณสินค้าออกทะลุสู่ตลาดโลกมากขึ้น ยิ่งกว่านั้น การที่ค่าของเงินตราสกุลท้องถิ่นต้องลดลงโดยอัตโนมัติก็จะมีช่วยส่งเสริมการส่งสินค้าออกมากขึ้นไปอีก

กำหนดให้ $\frac{dP_x}{P_x} =$ อัตราการลดลงของราคาสินค้าที่ส่งไปขายในตลาดโลกที่มีการแข่งขันอย่าง

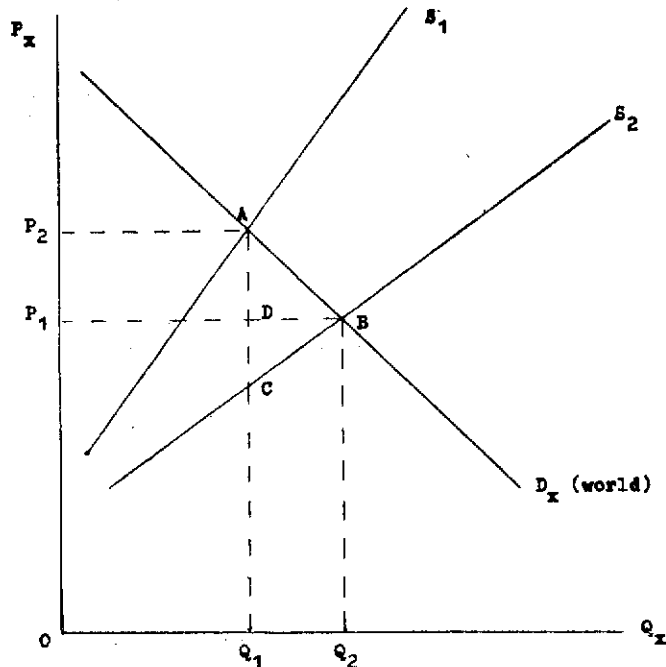
เสรีผลเสียที่เกิดจากการลดลงของราคาสินค้าส่งออกส่งไปขายในตลาดโลก จะเท่ากับ

$$\frac{dP_x}{P_x} \cdot X$$

ในที่นี้ X คือปริมาณสินค้าออกที่มีอยู่ในปัจจุบัน

รูปที่ 3 ผลที่มีต่ออัตราการการค้า

ราคาสินค้าส่งออก (เงินตราต่างประเทศ)

จากรูปที่ ๓ แกนนอน (Q_x) แสดงถึงปริมาณสินค้าส่งออก ส่วนแกนตั้ง (P_x) แสดงถึงราคาสินค้าส่งออกซึ่งปรากฏค่าในรูปของเงินตราต่างประเทศ (เช่น เงินเหรียญอเมริกัน) เมื่อมีการยกเลิกอากรขาออก และเงินตราสกุลท้องถิ่นมีค่าลดลงโดยอัตโนมัติ เส้นอุปทานของสิน

ค่าขายออก (S_x) จะเคลื่อนย้ายจากเส้น S_1 มาเป็นเส้น S_2 ส่วนเส้น D_x ในรูปที่ ๓ คือ เส้นอุปสงค์ของโลกที่มีต่อสินค้าออกของเรา ในที่นี้ เราสมมติว่า อุปสงค์ของโลกที่มีต่อสินค้าออกของเราคงที่ การที่เส้นอุปทานสินค้าขายออกเปลี่ยนตำแหน่งจากเส้น S_1 มาเป็นเส้น S_2 มีผลทำให้ ราคาสินค้าออกของเราลดลง จากเดิม OP_2 เหลือเพียง OP_1 จุดศูนย์กลางจุดใหม่ (คือจุด B)

$\frac{AC}{OP_2}$ คือ อัตราส่วนระหว่างส่วนแตกต่างของต้นทุนการผลิตกับราคาสินค้าขายออกที่ขายในปัจจุบัน อัตราส่วนดังกล่าวนี้ เกิดจากการเก็บภาษีขาออก และเกิดจากการที่เงินตราสกุลท้องถิ่นมีค่าสูงกว่าที่เป็นจริง ซึ่งสามารถคำนวณจากสูตรดังต่อไปนี้

$$\frac{AC}{OP_2} = (1 + t_x) (1 + dr) - 1$$

ในที่นี้ t_x = อัตราภาษีขาออก

dr = อัตราส่วนค่าของเงินตราสกุลท้องถิ่นส่วนที่สูงกว่าที่เป็นจริง

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าหาก $t_x = 8.71\%$ และ $dr = 20\%$

$$\frac{AC}{OP_2} = (1.0871) (1.2) - 1 = 30\% \text{ (โดยประมาณ)}$$

ทางคำนวณอุปสงค์ของโลกที่มีต่อสินค้าออกของเรา

$$\frac{dQ_x}{Q_x} = N_x \frac{dP_x}{P_x} \quad (3)$$

ในที่นี้ N_x = ความยืดหยุ่นต่อราคาของอุปสงค์ของโลกที่มีต่อสินค้าออกของเรา

$\frac{dQ_x}{Q_x}$ = อัตราการเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์ของโลกที่มีต่อสินค้าออกของเรา

$$\frac{AD}{OP_2} = \frac{dP_x}{P_x} = \text{อัตราการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าออกของเราในตลาดโลก}$$

ทางค่านอุปทาน

$$\frac{Qd_x}{Q_x} = \frac{dP}{P} E_x \quad \text{----- (4)}$$

$$\frac{dP}{P} = \frac{DC}{OP_2}$$

(หมายเหตุ: อาจจะไม่เท่ากันเลยทีเดียว เนื่องจากความลาดชันของเส้น S_1 และเส้น S_2 ไม่เท่ากัน)

$$\begin{aligned} \text{แต่ } \frac{DC}{OP_2} &= \frac{AC}{OP_2} = \frac{AD}{OP_2} \\ &= 0.30 = \frac{dP_x}{P_x} \end{aligned}$$

แทนค่าที่หาได้ข้างต้นนี้ในสมการที่ (4) เราจะได้

$$\frac{dQ_x}{Q_x} = \left(0.30 = \frac{dP_x}{P_x}\right) E_x \quad \text{----- (5)}$$

เมื่อเราทราบค่าของ N_x และ E_x เราจึงจะสามารถหาค่าของ $\frac{dP_x}{P_x}$ ได้จากสมการที่ (5) และสมการที่ (5)

ผลรวมสุทธิของผลเสียจากการคุ้มกัน จะเท่ากับผลรวมของผลทั้งสี่ประเภทดังกล่าวแล้ว คือ $a + b + c + g$ นั้นเอง (ซึ่งแน่นอนว่า ค่าของ g จะต้องเป็นลบ)

สรุป

เนื่องจากได้มีนักเศรษฐศาสตร์จำนวนหลายท่านได้พยายามคำนวณผลเสียของการคุ้มกัน เช่น A.C. Harberger, Harvey Leibenstein, D. Schwartzman, R.H. Snape และ Bela Balassa แต่ผลปรากฏว่า ไม่มีใครจะสามารถเสนอวิธีการในคิดคำนวณอันน่าพอใจ ส่วนใหญ่ก็ป้องกันความยุ่งยากโดยการสมมุติเอาว่าอุตสาหกรรมต่างๆ ทำการผลิตโดยมีต้นทุนคงที่เสมอ (Constant Cost) ทั่วๆ ที่ในตำราทั่วๆ ไปยอมรับว่าการผลิตในอุตสาหกรรมนั้นอยู่ในระดับที่ต้นทุนสูงขึ้น (Increasing Cost) การใช้ข้อสมมุติที่ผิดพลาดความเป็นจริง ได้นำไปสู่ความไม่น่าเชื่อถือหลายประการ แม้แต่ Bela Balassa เองก็ไม่กล้าเผชิญความจริงที่จะยอมรับว่า

เส้นต้นทุนของอุตสาหกรรมภายในประเทศอยู่ในลักษณะที่ลาดชัน และไม่สามารถคิดค่าแวนผลของการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตโดยการลดต้นทุนลงมาในสถานการณ์ของการคุ้มกันได้อย่างชัดเจนที่ร้ายที่สุดก็คือทำนาคำนวณ welfare loss ผิดพลาดในข้อที่เกี่ยวกับการขยายตัวของการผลิตสินค้าออก

การเสนอแนะแนวทางและวิธีการตามที่ผู้เขียนได้บรรยายมาทั้งหมดนั้น จึงถือได้ว่าเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีใครคิดมาก่อนในประวัติศาสตร์ของวิชาเศรษฐศาสตร์ จึงสมควรที่นักเศรษฐศาสตร์ที่สนใจในสาขานี้จะลองทบทวนไตร่ตรองว่าข้อเสนอของผู้เขียน ผิดพลาดประการใดบ้าง เพื่อจะได้แสดงตอบโต้กันให้เกิดความเจริญอย่างน้อยก็เพื่อสนองความใคร่ซึ่งกันและกัน แม้ว่า การคิดอย่างลึกซึ้งตามกันของทฤษฎีทุนนิยมแบบตะวันตกเจ้าเหล่านี้ จะไม่สามารถช่วยเศรษฐกิจของประเทศไทยให้รอดพ้นจากความหายนะฉิบหายได้อีกแล้วก็ตามที

ไตรรงค์ สุวรรณคีรี

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสืออ้างอิง

1. Balassa, Bela. "Tariff Protection in Industrial Countries: An Evaluation," *Journal of Political Economy* (December 1965).
2."Effective Protection: A Summary Appraisal," in Herbert Grubel and Harry G. Johnson, eds., *Effective Tariff Protection*. (Geneva: 1971).
3. Balassa and Associates. *The Structure of Protection in Developing Countries* (Baltimore: John Hopkins University Press for I.B.R.D, 1971).
4. Basevi, Giorgio. "The Restrictive Effect of the U.S. Tariff and its Welfare Value," *American Economic Review*. (September 1968).
5. Boltho, Andrea. *Foreign Trade Criteria in Socialist Economies*. (Cambridge University Press, 1971).
6. Corden, W.M. *The Theory of Protection*. (London: Oxford University Press, 1971).
7. Harberger, A.C. "Using Resources at Hand More Effectively," *Papers and Proceeding of the American Economic Review*. (May 1958).

8."Monopoly and Resource Allocation," *American Economic Review*. (1966).
9. Hotelling, Harold. "The General Welfare in Relation to Problems of Taxation and of Railway and Utility Rates," *Economica*. (1938).
10. Herbert G. Grubel and Harry G. Johnson, *Effective Tariff Protection*. (Geneva: 1971).
11. Power, John H. "Import Substitution as an Industrialization Strategy," *The Philippine Economic Journal*, V, No. 2 (1966).
12."The Role of Protection in Industrialization Policy with Particular Reference to Kenya," *Eastern Africa Economic Review*, IV (June 1972).
13."Protection and Employment: A Macroeconomic Approach," *Institute for Development Studies*, Discussion Paper, University of Nairobi, November, 1972.
14."A Note on Protection and the Processing of Primary Commodities," *Working Paper No. 60*, *Institute for Development Studies*. University of Nairobi, August 1972.
15."Thoughts on Income Distribution in Relation to Economic Development", Unpublished.
16. Schwartman, D. "The Burden of Monopoly," *Journal of Political Economy*. (December 1960).
17. Snape, R.H. "Sugar: Costs of Protection and Taxation," *Economica*. (February 1969)
18. Suwankiri, Trairong, "Protection Structure and Import Substitution in Thailand," M.A. Thesis, University of the Philippines, April 1970. Reprinted in *The Journal of Economics*, Issued by the Economic Society of Thailand Vol, 1, 1970
19. Vajda, I. *The Role of foreign Trade in a Socialist Economy*. Budapest, 1965
20. Wemelsfelder, J. "The Short-Term Effect of the Lowering of Import Duties in Germany," *Economic Journal* (1960.)

การศึกษาการเปลี่ยนแปลง ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ถึงปัจจุบัน

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีนโยบายการลดอัตราการเพิ่มประชากร จากร้อยละ ๓.๒ ต่อปีในปี ๒๕๑๓ มาเป็นร้อยละ ๒.๕ ต่อปี ในปี ๒๕๑๘ โดยมุ่งที่จะลดอัตราภาวะเจริญพันธุ์ของประเทศเป็นหลัก การศึกษาประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยในรอบห้าปีที่ผ่านมา ได้มุ่งศึกษาปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์ นักศึกษาและนักวิจัยต่างก็มุ่งที่จะเก็บข้อมูลและศึกษาประเด็นต่างๆ ที่ตนเองสนใจ ส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้วิธีการดั้งเดิมที่ตนได้ศึกษามาหรือได้ใช้มาตั้งแต่แรกเริ่ม มิได้มีการแก้ไขปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาของตนให้ดีขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาเดิมมีลักษณะกว้างๆ ไปอย่างไร ในปัจจุบันก็ยังคงกว้างอยู่ อย่างนั้น เคยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลก็ยังคงใช้วิธีการดั้งเดิมอยู่ จึงเปรียบเสมือนเป็นการย้ายอยู่กับที่บนผืนแผ่นดินเดิม ไม่ได้มีการบุกเบิกทางวิชาการให้คืบหน้าออกไปแต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นการใช้วิธีการใหม่ ๆ ในการเก็บข้อมูลหรือวิธีการใหม่ ๆ ในการวิเคราะห์ใน

ระดับที่สูงกว่าการศึกษา บัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์ ด้วยการทำการางไขว้ตัวแปรเพียง ๒ หรือ ๓ ตัว แม้ว่าทำการางไขว้แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรเพียง ๒ ถึง ๓ ตัว จะเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ในขั้นแรกเริ่มในระยะที่ยังอยู่ในขั้นบุกเบิก แต่ผลงานวิจัยในรอบห้าปีที่แล้วมามีมากเพียงพอ และเริ่มช้า ๆ ซาก ๆ จนน่าเบื่อหน่าย พันธุระยะขั้นบุกเบิกไปแล้ว จึงน่าจะได้มีการนำวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทีละขั้นซึ่งยิ่งขั้นกว่าเดิม การเก็บข้อมูลควรจะเปลี่ยนมาใช้วิธีการที่ได้มาซึ่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือดีกว่าวิธีการสัมภาษณ์ประชาชนที่ผู้สัมภาษณ์เองไม่รู้จักคุ้นเคยเพียงพอที่จะได้ข้อมูลส่วนบุคคลถูกต้องเชื่อถือได้ วิธีการที่ดีกว่าเช่นการใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่ปะปนกับชาวบ้านในห้องดินนั้นเป็นระยะเวลานาน ๆ พอที่ชาวบ้านจะเข้าใจและให้ความร่วมมืออย่างดี ข้อมูลที่ได้จะเชื่อถือและเจาะประเด็นศึกษาลึกซึ่งมากกว่า ขอบเขตหรือเป้าหมายของการศึกษาคควรจะเฉพาะเจาะจงให้มากขึ้น ไม่ใช่ครอบคลุมจักรวาลจนไม่ได้อะไรที่เป็นประโยชน์ลึกซึ้งมากกว่าที่ได้เคยทำมา การวิเคราะห์ข้อมูลควร

หาทางยกระดับให้ดีกว่า เช่น การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ การวิเคราะห์เชิงถดถอยหรือการวิเคราะห์เชิงบัจจัย (แทนที่จะยังคงทำการางไขว้ ข้อมูลตัวแปรเพียง ๒ หรือ ๓ ตัว) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องหรือประเด็นที่ได้มีผู้ศึกษากันมามากมายแล้ว*

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอผลงานหรือบทความวิจัยที่มีการเก็บข้อมูลทางประชากรที่ได้ทำมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ถึงปัจจุบัน เพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงบัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์ ปัญหาบางประการที่เกี่ยวข้องกับการนำตัวแปรแต่ละตัว มาศึกษาหาความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ ตลอดจนวิธีการที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหลาย ๆ ตัวพร้อมกัน ที่มีผลต่อระดับการเจริญพันธุ์

การศึกษาบัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการเจริญพันธุ์ เป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งนี้เพราะการวิเคราะห์แนวโน้มภาวะเจริญพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงประชากรจะสมบูรณ์หรือเป็นที่กระจ่างแจ้งไม่ได้หากขาดซึ่งความรู้และความเข้าใจ

* ความพยายามในค้ำนี้ ได้มีผู้เคยทำมาบ้างแล้วโดยใช้การวิเคราะห์บัจจัย (Factor Analysis) ดู สุชาติ ประดิษฐ์รัฐสินธุ์ "การวิเคราะห์เชิงบัจจัยเกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย ๒๕๐๓" (โรเนียว), คู่มือหน้า ๑๐๐-๑๐๕ ของบทความนี้

เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลกระทบต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ ภาวะเจริญพันธุ์ ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ มากมายนับตั้งแต่ปัจจัยทางสังคม การศึกษา วัฒนธรรม ค่านิยมและภูมิหลัง ทางศาสนา ตลอดจนปัจจัยทางด้านจิตวิทยา สังคม เศรษฐกิจ ประชากรและนโยบายของรัฐบาลในการวางแผนครอบครัวและประชากร

ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยต่างๆที่มีผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์ ยังช่วยชี้ให้เห็นถึงแนวทางการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์ ของประชากรทั้งหมดในอนาคต จึงมีประโยชน์ต่อการตั้งข้อสมมติฐานที่ใกล้เคียงกับความจริงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระดับภาวะเจริญพันธุ์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการฉายภาพประชากรเพื่อประมาณจำนวนประชากรในอนาคต

การศึกษาวิจัยที่แล้ว ๆ มาส่วนมากมักจะมุ่งศึกษาปัจจัยเหล่านี้เพียงไม่กี่ปัจจัย ส่วนใหญ่แล้วสนใจที่จะแสดงหรืออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านี้ทีละตัว หรือจำนวนหนึ่งกับดัชนีที่แสดงระดับภาวะเจริญพันธุ์ ตามข้อเท็จจริงแล้ว ปัจจัยเหล่านี้ทีละปัจจัยหรือจำนวนหนึ่งโดยตัวของมันเองอาจไม่มีผลต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ แต่ความสลับซับซ้อนของความ

สัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเหล่านี้ร่วมกันต่างหากที่มีผลกระทบต่อการศึกษาและการมีบุตรของบุคคลและคู่สมรส การศึกษาในอดีตที่แล้มาแล้วจะ ไม่มีผู้ใดสนใจที่จะวิจัยปัจจัยเหล่านี้ว่ามีความสัมพันธ์กันเองอย่างไร และสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์อย่างไร อย่างไรก็ตามการที่จะศึกษาตามลักษณะที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้อาจจะทำได้ เพราะยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนข้อมูล ปัญหาเกี่ยวกับการวัดตัวแปรหรือปัจจัยเหล่านี้ ตลอดจนการขาดทฤษฎีทั่วไปที่เพียงพอ

ในประเทศไทย การทบทวนวรรณกรรมทางด้านประชากร จะชี้ให้เห็นว่าการศึกษาวิจัยทางประชากรในเรื่องที่เกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะเจริญพันธุ์ กับลักษณะส่วนบุคคลและครอบครัวของผู้ให้สัมภาษณ์ หรือของคู่สมรส หรือของทั้งสองคน ปัจจัยที่มักจะถูกใช้กันเป็นตัวแปรอิสระหรือตัวแปรกำหนดในการศึกษาเหล่านี้ คือ ลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมของบุคคล ส่วนตัวแปรตามหรือตัวแปรที่ถูกกำหนดได้แก่ ลักษณะทางด้านการวาง

แผนครอบครัวและภาวะเจริญพันธุ์^๒ มีงานวิจัยเพียงสองสามชิ้นเท่านั้นที่ใช้หน่วยของการวิเคราะห์สูงกว่าระดับของบุคคล เพื่อที่จะศึกษาว่าลักษณะของหน่วยรวมเช่น ลักษณะทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม ของเขตที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับระดับภาวะเจริญพันธุ์ ของเขตนั้น ๆ อย่างไร^๓

หากจะระบุให้เฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น ปัจจัยที่กระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์ที่มักพบกันในการศึกษาวิจัยทางประชากร คืออายุของสตรีที่เคยสมรสแล้ว อายุแรกสมรส ระยะเวลาของการสมรส จำนวนครั้งของการสมรส สถานภาพการสมรสในปัจจุบัน การศึกษาที่สำเร็จ สถานภาพการเข้าร่วมแรงงาน อาชีพของสตรี หรือของกลุ่มสมรส เขตที่อยู่อาศัยในเมืองหรือ

ชนบท การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา คำนีแสดงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความเป็นเจ้าของที่ดิน การประกอบอุตสาหกรรมภายในครัวเรือน ความเพียงพอของรายได้ ความสามารถในการออมทรัพย์ การเป็นหนี้ เชื้อชาติ และสมาชิกของกลุ่มศาสนา ความเชื่อ และการปฏิบัติตนทางศาสนา ความรู้ ทักษะคติ และการปฏิบัติตนในการวางแผนครอบครัว

สำหรับตัวแปรที่แสดงถึงระดับภาวะเจริญพันธุ์ที่ใช้กัน มีจำนวนการตั้งครรภ์ จำนวนบุตรเกิดรอด จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ จำนวนบุตรในอุ้มคต ความพอใจในเพศของบุตร ความต้องการมีบุตรเพิ่ม อย่างไรก็ตาม มาตราวัดภาวะเจริญพันธุ์ที่ใช้ในที่นี้ คือ จำนวนบุตรเกิดรอด และจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่

๒. ตัวอย่างผลงานที่สำคัญทางด้านนี้ได้แก่ Donald O. Cowgill, et. al., *Family Planning in Bangkok: Thailand* (Bangkok: Center for Population and Social Research, 1969); Institute of Population Studies, *The Potharam Studies*, 2nd ed., (Bangkok: Institute of Population Studies, 1971); Suchart Prasithrathsint, "Some Factors Affecting Fertility and Knowledge, Attitude and Practice of Family Planning Among Rural Thai Women" Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, Working Paper No. 2, October, 1973; Suchart Prasithrathsint "Economic and Fertility Behavior of the Rural People in Thailand," Unpublished Ph.D. thesis. Brown University. 1971; John Knodel and Visid Prachuabmoh, "The Fertility of Thai Women" Institute of Population Studies. Chulalongkorn University, Research Report No. 10, November 1973; Visid Prachuabmoh, et. al., "The Rural and Urban Populations of Thailand: Comparative Profiles," Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, Research Report No. 8. 1970.

๓. Suchart Prasithrathsint "Socio-Economic Factors Affecting Fertility: A 1960 Census Data Analysis" in Prasithrathsint, "Economic...." *op. cit.*, *Contributed Papers, Sydney Conference*, August, 1960 (Canberra: Australian National University, 1968), pp. 355 - 362.

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองกลุ่มนี้ในบางครั้งจะกำหนดได้อย่างชัดเจนว่าตัวแปรใดเป็นตัวแปรอิสระและตัวแปรใดเป็นตัวแปรตาม หากสามารถกำหนดลำดับเวลาความมาก่อนหลังของตัวแปรทั้งสอง ได้ตามหลักตรรกวิทยา สามัญสำนึก หรือหากกำหนดได้ว่าตัวแปรใดเป็นตัวแปรที่มีลักษณะถาวรเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าตัวแปรนั้น ก็เป็นตัวแปรอิสระหรือตัวแปรกำหนด ตัวแปรใดที่เป็นตัวแปรที่เกิดขึ้นก่อนอีกตัวแปรหนึ่ง ตัวแปรนั้นก็ควรเป็นตัวแปรอิสระ ได้เมื่อเปรียบเทียบกับอีกตัวแปรหนึ่ง แต่หากกำหนดความมาก่อนหลังและความถาวรเปรียบเทียบไม่ได้แน่นอน นักวิจัยอาจจะกำหนดขึ้นเองโดยอาศัยทฤษฎีที่มีอยู่หรือตรรกวิทยาทั่วไปได้^๔ เนื้อหาของบทความในส่วนต่อไปจะเป็นการสรุปย่อผลงานวิจัยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆกับระดับภาวะเจริญพันธุ์

อายุ

การศึกษาวิจัยโดยทั่วไปได้พบว่า จำนวนบุตรเกิดรอดต่อสตรีที่เคยสมรสแล้วหนึ่งคนเพิ่มขึ้นตามลำดับกับอายุของสตรีในช่วงที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ คือตั้งแต่อายุ ๑๕ - ๑๙ ปี ตารางที่ ๑ แสดงให้เห็นชัดว่าโดยเฉลี่ยสตรีไทยหนึ่งคนจะมีบุตรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามอายุและเมื่อจะพ้นวัยเจริญพันธุ์ จะมีบุตรประมาณ ๖ คน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ได้หมายความว่าภาวะเจริญพันธุ์ ของสตรีจะผันแปรไปในอัตราที่สูงขึ้นอย่างสม่ำเสมอทุกอายุ ทั้งนี้เมื่อวัดด้วยอัตราภาวะเจริญพันธุ์ เฉพาะอายุแล้ว ระดับภาวะเจริญพันธุ์ ของสตรีที่เคยสมรสแล้วจะมีค่าต่ำในตอนระยะแรก ๆ แล้วค่อยๆสูงขึ้น เมื่อสูงสุดแล้วจะลดลงตามอายุ เช่นที่แสดงไว้ในตาราง ๒ อัตราจะสูงสุดเมื่ออายุ ๒๕-๒๙ ปี และลดลงหลังจากนั้นจนถึงค่าต่ำสุดที่อายุ ๔๕-๔๙ ปี

๔. ผู้สนใจในรายละเอียดเกี่ยวกับการกำหนดตัวแปรประเภทต่าง ๆ ในการวิเคราะห์ข้อมูลดูได้จาก Morris Rosenberg, *The Logic of Survey Analysis* (New York : Basic Books, Inc., Publishers, 1968).

ตาราง ๑ : จำนวนบุตรเกิดรอดของสตรีในแต่ละหมวดอายุ จำแนกตามเขตสำรวจ

อายุ	ก บางเขน	ข โพธาราม	ค สำมะโน ๒๕๑๓	
			๔ เมือง	ชนบท
๑๕-๑๙	๐.๕	—	.๓	.๘
๒๐-๒๔	๑.๕	๑.๕	๑.๘	๑.๓
๒๕-๒๙	๒.๖	๒.๘	๓.๑	๒.๓
๓๐-๓๔	๓.๕	๔.๓	๔.๔	๓.๕
๓๕-๓๙	๔.๘	๕.๔	๕.๓	๔.๕
๔๐-๔๔	๕.๕	๖.๒	๖.๕	๕.๖
๔๕-๔๙	—	—	๖.๓	๕.๘

๔ Donald O. Cowgill, *et. al.*, *Family Planning in Bangkok Thailand* (Bangkok: Center for Population and Social Research, June, 1969), p. 13.

๖ Amos H. Hawley and Visid Prachuabmoh, "Family Growth and Family Planning in a Rural District of Thailand", in *Family Planning and Population Programs* ed. by Bernard Berelson, *et. al.*, (Chicago: the University of Chicago Press, 1966), p. 530.

๓ John Knodel and Visid Prachuabmoh, *The Fertility of Thai Women*, Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, Research Report No. 10 (Bangkok: Institute of Population Studies, 1973), p. 12.

ตาราง ๒ อัตราภาวะเจริญพันธุ์ ของสตรีในเวลา ๑ ปี ที่สำรวจได้จากการศึกษาต่างๆ

อายุ	๑ ๑๕-๑๙	๒ ๑๕-๑๙-๒๔	๓ ๑๕-๑๙-๒๔	๔ ๑๕-๑๙	๕ ๑๕-๑๙-๒๔
๑๕-๑๙	.๐๖๘๖	.๐๖๖๔	.๐๗๑๙๗	.๐๘๖๒	.๐๗๑๒๗
๒๐-๒๔	.๒๒๒๐๗	.๒๕๗๙	.๒๕๕๕๗	.๒๒๒๐๗	.๒๒๒๐๗
๒๕-๒๙	.๓๑๓๕	.๓๐๒๖	.๒๙๖๕๖	.๒๙๖๕๖	.๒๙๖๕๖
๓๐-๓๔	.๓๐๓๕	.๒๗๗๑	.๒๗๗๑	.๒๗๗๑	.๒๗๗๑
๓๕-๓๙	.๒๕๒๑	.๒๒๒๑	.๒๒๒๑	.๒๒๒๑	.๒๒๒๑
๔๐-๔๔	.๑๓๑๐	.๑๑๒๓	.๑๑๒๓	.๑๑๒๓	.๑๑๒๓
๔๕-๔๙	.๐๕๖๗	.๐๕๕๑	.๐๕๕๑	.๐๕๕๑	.๐๕๕๑
รวม	๑.๓๒๖๑	๑.๒๖๐๘	๑.๒๖๐๘	๑.๒๖๐๘	๑.๒๖๖๒๗

1. A. Das Gupta, Thip Chalothorn and others, "Population Perspectives on Thailand" *Sankhya* (Indian Journal of Statistics) Series B, Vol. 27, 1965.
2. Report of the Survey of Population Change, 1964-67, National Statistical Office.
3. John Knodel and Visid Prachuabmoh, "The Fertility of Thai Women", Institute for Population Studies, Bangkok 1973.
4. Warren C. Robinson, "Notes on Fertility Trends in Thailand", National Economic and Social Development Board, 1974, p. 8a.
5. Institute of Population Studies, Chulalongkorn University "Tables on Fertility and Family Planning", data from Rounds I and II of the Longitudinal Study of Social, Economic and Demographic Change in Thailand, August 1974,

อายุเมื่อแรกสมรส

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับภาวะเจริญพันธุ์ ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้สตรีมีโอกาสที่จะมีบุตรได้ ยิ่งโอกาสดังกล่าวจะรวดเร็วเท่าใด ก็ยิ่งใกล้ระยะเวลาที่สตรีอยู่ในวัยที่จะมีบุตรได้มากเท่าใด โอกาสที่สตรีจะมีบุตรจำนวนมากก็มีมากขึ้นเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่สตรียังขาดความรู้และการปฏิบัติตนในการคุมกำเนิดน้อย และไม่เป็นที่แพร่หลาย ปัจจัยสำคัญที่เบียดโอกาสให้สตรีเสี่ยงต่อการมีบุตรได้ คือ อายุแรกสมรสนี้ยิ่งสตรีสมรสเมื่ออายุน้อยเท่าใด โอกาสที่สตรีจะมีบุตรได้ก็ยาวนานมากขึ้นเท่านั้น และจำนวนบุตรที่มีก็มากขึ้นตามลำดับ (จากตาราง ๓) จะเห็นว่าในกลุ่มสตรีที่เคยสมรสแล้ว ผู้ที่สมรสเมื่ออายุน้อยกว่า ตามข้อเท็จจริง จะมีบุตรเกิดรอดมากกว่าผู้ที่สมรสเมื่ออายุมากกว่า

ตาราง ๓: จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยของสตรีที่เคยสมรสแล้วในแต่ละกลุ่มอายุ จำแนกตามอายุเมื่อแรกสมรสและเขตที่อยู่อาศัย

อายุเมื่อสมรส	เมือง				ชนบท			
	๑๕-๒๕	๓๐-๔๔	๔๕, +	รวม	๑๕-๒๕	๓๐-๔๔	๔๕, +	รวม
น้อยกว่า ๑๘	๒.๑๕	๖.๕๔	๗.๔๘	๕.๓	๒.๒๗	๕.๖๔	๖.๓๖	๔.๖๘
๑๘-๑๙	๒.๒๗	๖.๓๘	๗.๓๕	๕.๓๖	๒.๐๘	๕.๔๑	๖.๑๒	๔.๕๖
๒๐-๒๑	๑.๘๐	๕.๕๘	๖.๕๕	๕.๐๔	๑.๖๘	๔.๘๗	๖.๑๘	๔.๔๐
๒๒-๒๔	๑.๔๗	๕.๑๗	๖.๓๘	๔.๘๓	๑.๔๕	๓.๘๐	๔.๖๕	๓.๓๓
๒๕-๒๙	๑.๐๐	๓.๔๕	๕.๐๓	๓.๕๐	๐.๘๖	๒.๗๕	๓.๘๕	๒.๗๗
๓๐, มากกว่า ๓๐	-	๑.๔๕	๓.๘๒	๒.๖๘	-	๑.๘๓	๒.๐๘	๑.๘๒
ไม่ทราบ, ไม่ตอบ	-	-	๔.๕๐	๔.๗๑	-	-	-	-

ที่มา: John Knodel and Visid Prachuabmoh, *The Fertility of Thai Women* (Bangkok: Institute of Population Studies, 1973), p. 24.

ระยะเวลาของการสมรส

ความสัมพันธ์ระหว่างอายุและอายุแรกสมรส กับภาวะเจริญพันธุ์ ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านสังคมและประชากรที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง คือ ระยะเวลาของการสมรส คู่สมรสทุกคู่แต่งงานเมื่ออายุน้อย ไม่จำเป็นจะต้องมีระยะเวลาการสมรสที่นานกว่า ทั้งนี้เพราะผู้ที่สมรสเมื่ออายุน้อย อาจลงเอยด้วยการหย่า แยกกันอยู่ หรือเป็นหม้ายได้ โดยทั่วไปผู้ที่สมรสนานกว่าจะมีบุตรมากกว่า

ในที่สุด การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาการสมรสกับภาวะเจริญพันธุ์ ไม่อาจจะทำโดยวิธีง่าย ๆ แต่จะต้องมีการควบคุมตัวแปรอื่น เช่น อายุ และหรืออายุแรกสมรสด้วย ทั้งนี้ เพราะระยะเวลาการสมรสขึ้นอยู่กับหรือผันแปรไปกับอายุและอายุแรกสมรส กับสถานภาพการสมรสในปัจจุบัน ตาราง ๔ แสดงให้เห็นว่าระยะเวลาของการสมรสมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ ของสตรี บรรดาผู้ที่สมรสเมื่ออายุเท่ากัน ผู้ที่สมรสนานกว่าโดยทั่วไปมีบุตรเกิดรอดมากกว่าผู้ที่มีระยะเวลาการสมรสสั้นกว่า ข้อควรสังเกตอย่างหนึ่งคือ ผู้ที่ทำการสมรสมากกว่า ๓๐ ปีโดยเฉลี่ยจะมีบุตรเกิดรอดน้อยกว่าผู้ที่มีระยะเวลาการสมรสน้อยกว่า ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะคู่สมรสที่สมรสกันมาเป็นเวลานานมักเป็นผู้สูงอายุ ความทรงจำเกี่ยวกับประวัติการมีบุตรในอดีตอาจจะขาดตกบกพร่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบุตรของท่านสิ้นชีวิตในขณะที่อายุน้อยมาก

ตาราง ๔ จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยของสตรีที่เคยสมรสแล้ว จำแนกตามอายุเมื่อแรกสมรส และระยะเวลาของการสมรส

อายุเมื่อสมรส	ระยะเวลาของการสมรส			
	๑-๘	๑๐-๑๘	๒๐-๒๘	๓๐ และมากกว่า
๑๕-๑๗	๒.๐	๕.๐	๗.๖	๗.๖
๑๘-๒๐	๒.๕	๕.๒	๗.๔	๖.๘
๒๑-๒๓	๒.๒	๕.๒	๗.๐	๖.๑
๒๔ และมากกว่า	๑.๘	๔.๕	๕.๘	๕.๖

ที่มา: Suchart Prasithratsint, "Economic and Fertility Behavior of the Rural People in Thailand" Ph.D, Thesis, Brown University, 1971 (Unpublished), pp. 173-184.

เสถียรภาพของการสมรส

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะเจริญพันธุ์ กับระยะเวลาการสมรสที่เกิดขึ้น โดยแท้จริงแล้ว เกิดจากตัวแปรอีกตัวหนึ่งซึ่งมีผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์^๕ ตัวแปรนั้นคือเสถียรภาพของการสม

๕. ดู Sidney Goldstein, et. al., "The Effect of Broken Marriage on Fertility Levels in Thailand", Paper No. 4 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University)

รส กล่าวคือ เมื่อการสมรสระหว่างบุคคลต้องสิ้นสุดลงโดยการหย่าร้าง แยก ทอกทิ้งหรือการตายของสามี ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีก็ต้องถูกกระทบกระเทือนโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากต้องมีการสูญเสียเวลาระหว่างการสมรสที่สิ้นสุดลงกับการสมรสใหม่

การศึกษาวิจัยในประเทศไทยได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างชัดเจนระหว่างระดับภาวะเจริญพันธุ์กับเสถียรภาพของการสมรส สตรีที่ยังสมรสและอยู่กินกับสามีโดยเฉลี่ยมีบุตรเกิดรอดประมาณ ๔.๕๖ คน เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีที่สมรสแต่สามีไม่ได้อยู่ด้วยมีบุตรเกิดรอดประมาณ ๓.๓๔ ระดับภาวะเจริญพันธุ์ของแม่หม้ายและสตรีที่หย่าต่ำกว่าของสตรีที่สมรสและอยู่กินกับสามีมากมาย จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยของสตรีที่สมรสและสามีไม่อยู่ อยู่ในระดับระหว่างสตรีที่เป็นหม้ายกับสตรีที่หย่าขาดจากสามีแล้วเช่นที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ ๕ ที่อยู่อาศัยในเขตเมืองและเขตชนบท

ปัจจัยต่าง ๆ เท่าที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงเวลาที่สตรีมีโอกาสเสี่ยงต่อการมีบุตร ระยะเวลาและเสถียรภาพของโอกาสที่จะมีบุตร นอกจากการแบ่งแยกกลุ่มสตรีตามลักษณะของตัวแปรหรือปัจจัยเหล่านี้แล้ว ยังมีการแบ่งแยกสตรีโดยตัวแปรอีกตัวหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมอื่น ๆ มากมาย ตัวแปรดังกล่าวนี้คือ สถานที่อยู่อาศัย โดยทั่วไปมักจะแบ่งสถานที่อยู่อาศัยออกเป็น ๒ ประเภท คือ ชนบทและเมืองหรือแบ่งออกมาเป็นกลุ่มที่แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของความเป็นเมืองและชนบท

สตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมักมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำกว่าสตรีที่อยู่ในเขตชนบท ผู้ที่อยู่อาศัยในเขตกรุงเทพฯ มีภาวะเจริญพันธุ์โดยเฉลี่ยต่ำกว่าประมาณร้อยละ ๒๔ หรือ ๕ ของภาวะเจริญพันธุ์ของผู้ที่อยู่ในเขตชนบทเกษตร

สำหรับสตรีชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่มีอายุน้อย ผู้ที่มีการศึกษามากกว่ามีจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า ความแตกต่างในระดับภาวะเจริญพันธุ์ตามระดับของการศึกษาจะเห็นได้ชัดมากขึ้น สำหรับสตรีในเขตเมืองทุกกลุ่มอายุ ทั้งนี้เพราะความแตกต่างในระดับการศึกษาของสตรีในเขตเมืองมีมากกว่าสตรีในเขตชนบท เช่น ที่ได้แสดงไว้ในตาราง ๗

ตาราง ๕ จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยต่อสตรีที่เคยสมรสแล้วตามหมวดอายุและสถานภาพสมรส
ในปัจจุบัน

อายุ	สมรส		หม้าย	หย่าหรือแยก
	อยู่กับคู่สมรส	ไม่อยู่กับคู่สมรส		
๑๓-๑๕	.๔๕๘	.๕๓๐	.๖๕๐	.๕๓๒
๒๐-๒๔	๑.๔๔๒	๑.๐๘๕	๑.๑๑๕	๑.๐๓๐
๒๕-๒๙	๒.๗๘๐	๑.๕๕๒	๒.๑๘๓	๑.๔๕๕
๓๐-๓๔	๔.๒๐๔	๒.๕๘๗	๓.๑๓๕	๒.๒๖๔
๓๕-๓๙	๕.๔๕๖	๓.๕๗๒	๔.๐๓๐	๒.๕๑๕
๔๐-๔๔	๖.๒๗๓	๔.๖๐๒	๕.๐๐๔	๓.๗๐๒
๔๕-๔๙	๖.๓๘๖	๕.๑๐๓	๕.๒๒๑	๓.๘๑๖
๕๐-มากกว่า	๖.๑๔๖	๔.๔๓๒	๕.๓๕๘	๔.๐๔๕
รวม	๔.๒๘๐	๒.๖๔๗	๕.๑๓๕	๒.๕๔๐
ปรับโครงสร้างอายุ	๔.๕๖๐	๓.๓๔๔	๓.๖๕๗	๒.๗๓๕

ที่มา: Sidney Goldstein, *et. al.*, "The Effect of Broken Marriage on Fertility Levels in Thailand," Paper No.4, Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, p. 23.

ตาราง ๖ จำนวนบุตรรอดโดยเฉลี่ยต่อสตรีที่เคยสมรสแล้ว ๑ พันคนตามเขตที่อยู่อาศัย ปรับ
โครงสร้างอายุ ปี ๒๕๑๓

ที่อยู่	จำนวนเฉลี่ยของบุตร	ดัชนี
กรุงเทพฯ	๓๓๗๕	๗๖
เขตเมืองอื่น ๆ ที่ไม่ทำเกษตรกรรม	๓๗๗๘	๘๕
เขตเมืองที่ทำเกษตรกรรม	๓๕๕๗	๘๕
ชนบทที่ไม่ทำเกษตรกรรม	๓๕๘๒	๘๕
ชนบทเกษตรกรรม	๔๔๖๑	๑๐๐

ที่มา: Sidney Goldstein, "The Influence of Labour Force Participation and Education on Fertility in Thailand," *Population Studies*, Vol. XXVI, No.3, November, 1972, Table 1, p. 423.

ตาราง ๗ จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยของสตรีที่เคยสมรสแล้วตามหมวดอายุ จำแนกตามระดับการศึกษาและเขตที่อยู่อาศัย

ที่อยู่และบทเรียน	อายุ			อายุทั้งหมด
	๑๕-๒๕	๓๐-๓๔	๔๕ และมากกว่า	
ชนบท				
ไม่เรียน	๒,๖๒	๕,๕๗	๖,๖๕	๖,๕๑
๑-๓	๒,๗๗	๕,๖๕	๖,๘๐	๕,๕๖
๔	๑,๘๕	๕,๖๑	๖,๘๕	๔,๒๘
๕ และมากกว่า	๑,๕๔	๓,๖๕	—	๓,๓๑
ไม่ทราบ	๑,๕๑	๔,๔๖	๖,๑๑	๓,๕๕
รวม	๒,๐๒	๕,๖๔	๖,๔	๔,๕๕
เมือง				
ไม่เรียน	๒,๔๖	๕,๔๓	๕,๖๕	๕,๓๖
๑-๓	๑,๘๕	๔,๕๖	๕,๗๕	๔,๘๕
๔	๑,๕๗	๔,๔๑	๕,๒๗	๓,๖๗
๕-๘	๑,๖๒	๔,๐๔	๔,๗๘	๓,๓๖
๑๐ และมากกว่า	๑,๓๕	๒,๖๖	๓,๕๐	๒,๓๕
ไม่ทราบ	—	๔,๖๑	๖,๑๓	๔,๕๗
รวม	๑,๘๒	๔,๓๕	๕,๓๗	๓,๕๕

ที่มา: John Knodel and Visid Prachuabmoh, "The Fertility of Thai Women", Institute of Population Studies, Research, Report No. 10 (Bangkok Institute of Population Studies, 1973), Table 19, p. 56.

สิ่งที่ควรสังเกตและระมัดระวังในการใช้ตัวแปรดังกล่าวนี้ไม่ว่าจะอยู่ในรูปการแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม หรือแบ่งแบบแสดงความต่อเนื่องมีทั้งข้อดีและเสีย ข้อดีในแง่ที่ว่าตัวแปรดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นที่แบ่งคนชนบทออกจากคนในเขตเมือง อย่างไรก็ตามลักษณะดังกล่าวของตัวแปรนี้อาจจะพิจารณาเป็นข้อเสียก็ได้ กล่าวคือ เป็นตัวแปรที่มีลักษณะครอบคลุมกว้างขวางมากเกินไปที่จะใช้ประโยชน์ในการอธิบายอะไรได้ แต่หากนำมาใช้เป็นตัวแปรควบคุม จะมีประโยชน์มากในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างภาวะเจริญพันธุ์ ของสตรีกับลักษณะอื่น ๆ ของสตรี

ประสบการณ์การย้ายถิ่น

ในเรื่องเกี่ยวกับถิ่นที่อยู่อาศัย ข้อควรสังเกตอีกประการหนึ่งคือ คนเราโดยทั่วไปไม่อยู่อาศัยในที่แห่งเดียวตลอดชีวิต มักจะย้ายถิ่นไปอยู่อาศัยในที่หนึ่งทีใดในช่วงของวัฏจักรชีวิตของตน ในตอนที่ย้ายถิ่นเข้ามาใหม่ ๆ ผู้ย้ายถิ่นจะแตกต่างจากประชากรในท้องถิ่นที่เป็นจุดหมายปลายทาง อย่างไรก็ตาม เมื่ออยู่ไปนาน ๆ จะถูกกลืนและมียลักษณะคล้ายคลึงกับคนท้องถิ่นมากขึ้น ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาวะเจริญพันธุ์กับการย้ายถิ่นก็ยืนยันในเรื่องนี้^๖ ความแตกต่างในระดับภาวะเจริญพันธุ์ตามสถานภาพของการย้ายถิ่นระหว่างผู้ไม่ย้ายถิ่นกับผู้ย้ายถิ่นตลอดชีพจะน้อยกว่าระหว่างผู้ไม่ย้ายกับผู้ที่เพิ่งย้ายเข้าในรอบห้าปีที่แล้ว (ดูตาราง ๘)

ตาราง ๘ : จำนวนบุตรเกิดรอดต่อสตรี ๑ พันคน จำแนกตามอายุและสถานภาพการย้ายถิ่นของสตรี

อายุ	การย้ายถิ่นตลอดชีพ		การย้ายถิ่น ๕ ปีที่ผ่านมา	
	ไม่เคยย้าย	ย้าย	ไม่เคยย้าย	ย้าย
๒๐	๔๕๒	๕๗๖	๕๐๐	๕๖๔
๒๐-๒๔	๓๗๗	๓๔๓๕	๓๗๗	๓๒๕๔
๒๕-๒๙	๒๖๗๖	๒๖๗๑	๒๖๙๐	๒๓๐๓
๓๐-๓๔	๔๐๖๗	๓๙๘๐	๔๐๖๑	๓๙๘๖
๓๕-๓๙	๕๒๖๗	๕๑๘๐	๕๒๗๐	๔๕๐๘
๔๐-๔๔	๕๙๕๗	๕๘๗๖	๕๙๘๕	๕๔๗๙
๔๕-๔๙	๖๑๐๕	๕๖๑๗	๖๐๓๖	๕๕๑๗
๕๐, +	๕๗๒๓	๕๔๗๒	๕๖๘๔	๕๐๖๙
	๔๒๕๕	๔๓๐๘	๔๒๙๒	๓๒๘๔
รวม	๔๓๓๙	๔๒๐๕	๔๓๒๖	๓๘๗๘

ที่มา: Sidney Goldstein, "Interrelations between Migration and Fertility in Population Redistribution" in Thailand, Part II" *วารสารสังคมศาสตร์*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๐๔, ตาราง ๖, หน้า ๘๖ และตาราง ๗, หน้า ๘๘.

๖. Sidney Goldstein, "Interrelations Between Migration and Fertility in Population Redistribution in Thailand, Part II" *วารสารสังคมศาสตร์* ฉบับที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๐๔ หน้า ๒๕-๓๑.

การเข้าร่วมแรงงาน

สิ่งที่สำคัญมากกว่าลักษณะของสตรีที่ได้วิเคราะห์มาแล้วคือ กิจกรรมที่สตรีกำลังทำอยู่ อาทิเช่นในกลุ่มสตรีที่มีระดับการศึกษา ผู้ที่ทำงานนอกบ้าน จะมีพฤติกรรมภาวะเจริญพันธุ์แตกต่างจากผู้ที่อยู่กับบ้านและในบรรดาผู้ที่ทำงานนอกบ้าน ประเภทของงานที่ทำจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมภาวะเจริญพันธุ์แตกต่างกัน^๑

ผลการศึกษาวิจัยโดยใช้ตัวอย่างทั่วประเทศยกเว้นกรุงเทพฯ ได้ชี้ให้เห็นว่าสตรีที่เข้าร่วมแรงงานมีภาวะเจริญพันธุ์ สะสมสูงกว่าผู้ที่เป็นแม่บ้าน เมื่อแบ่งศึกษาเป็นหมวดอายุพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมแรงงานและภาวะเจริญพันธุ์ สะสมแตกต่างกันในระหว่างกลุ่มอายุ ในกลุ่มผู้ที่อยู่ตอนช่วงแรก ๆ ของภาวะเจริญพันธุ์ การเข้าร่วมแรงงานมีอิทธิพลมากหรือขัดแย้งกับการ

ตาราง ๕: จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยต่อสตรีที่เคยสมรสแล้ว ๑ พันคนตามหมวดอายุและสถานภาพการเข้าร่วมแรงงานและเขตที่อยู่อาศัย

อายุ	ทั่วราชอาณาจักร		กรุงเทพฯ	
	เข้าร่วมแรงงาน	ไม่เข้าร่วม	เข้าร่วมแรงงาน	ไม่เข้าร่วม
๑๓-๑๕	๔๗๘	๖๘๘	-	๕๖๔
๒๐-๒๔	๑๓๕๕	๑๕๕๘	๑๔๘๘	๑๖๔๑
๒๕-๒๙	๒๖๖๑	๒๗๖๐	๒๓๓๑	๒๖๐๕
๓๐-๓๔	๔๐๖๗	๓๘๘๗	๓๑๒๗	๓๖๕๗
๓๕-๓๙	๕๓๑๕	๔๘๖๒	๔๓๔๗	๔๓๓๑
๔๐-๔๔	๖๐๔๔	๕๖๑๖	๔๖๐๒	๕๔๔๐
๔๕-๔๙	๖๘๘๗	๕๘๕๕	๔๐๕๓	๔๔๐๖
๕๐, +	๕๘๔๘	๕๐๕๘	๓๖๘๘	๓๖๕๘
รวม	๔๒๕๓	๓๗๔๒	๓๓๓๔	๓๔๐๗
ปรับโครงสร้างอายุ	๔๔๖๐	๔๐๒๒	๓๒๕๖	๓๖๗๕

ที่มา: Sidney Goldstein "The Influence of Labour Force Participation and Education on Fertility in Thailand", *Population Studies*, Vo.. XXVI, No. 3 November, 1972, Table 4, p. 426.

๑. สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ "ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานนอกบ้านของสตรีไทยในชนบทกับภาวะเจริญพันธุ์" *วารสารสังคมศาสตร์* เดือน ตุลาคม ๒๕๐๔
 สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ "อุตสาหกรรมครัวเรือนและการเพิ่มประชากรไทย" *วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทัศน์* เดือนมกราคม ๒๕๐๕

มีบุตรมากกว่ากลุ่มสตรีที่อยู่ในตอนปลายภาวะเจริญพันธุ์ ความแตกต่างระหว่างสตรีกลุ่มที่ทำงานและไม่ทำงานนอกบ้านพอจะอธิบายได้ดังนี้ ภาวะเจริญพันธุ์ที่สะสมอาจบังคับสตรีหรือออกไปทำงานนอกบ้าน บุตรที่โตอาจจะเลี้ยงดูเลี้ยงดูได้แล้ว มารดาจึงมีอิสระมากขึ้นในอันที่จะออกไปทำงานนอกบ้าน สตรีในวัยดังกล่าวอาจจะยุติการมีบุตรโดยสมัครหรือไม่สมัครใจก็ได้และเป็นอิสระในอันที่จะออกไปทำงานมากขึ้น

ในทางตรงกันข้ามกับเขตอื่นๆ ของประเทศ ระดับภาวะเจริญพันธุ์ ของสตรีที่เข้าร่วมแรงงานในกรุงเทพฯ ต่ำกว่าระดับของแม่บ้านมาก ซึ่งพอจะอธิบายได้ดังนี้ ในเขตเมือง ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวขาดญาติผู้ใหญ่คอยดูแลบุตร รายได้ส่วนใหญ่มาจากสามีและสมาชิกของครอบครัวซึ่งต้องออกไปทำงานนอกบ้าน โอกาสที่จะมีงานทำมีน้อย การแข่งขันสูง และงานที่ทำมีลักษณะที่เป็นระเบียบวินัยมากกว่าในเขตชนบท (ตามตาราง ๑๐)

อาชีพ

หากลักษณะของงานที่สตรีทำมีผลกระทบต่อความแตกต่างทางด้านภาวะเจริญพันธุ์ ระหว่างสตรีที่ทำงานกับที่ไม่ทำงานนอกบ้านแล้ว สตรีที่ทำงานแตกต่างกันก็น่าจะมีภาวะเจริญพันธุ์แตกต่างกันด้วย ผลจากการสำรวจวิจัยในอดีตพบว่าสตรีที่ประกอบอาชีพแตกต่างกันมีภาวะเจริญ

ตาราง ๑๐ จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยต่อสตรีที่เคยสมรสแล้ว ๑ พันคน ตามอายุและอาชีพปี ๒๕๐๓

อายุ	กสิกรและ ชาวเหมืองแร่	พนักงานขาย	พนักงานบริการ และขนส่ง	ช่างฝีมือ	พนักงานบริหาร และวิชาชีพ
๑๓-๑๕	๔๗๗	๕๑๑	—	๕๕๒	—
๒๐-๒๔	๑๓๖๕	๑๔๕๖	๑๓๓๘	๑๖๖๓	๕๗๔
๒๕-๒๙	๒๖๘๓	๒๗๐๔	๒๓๗๕	๒๔๑๕	๒๑๓๘
๓๐-๓๔	๔๑๒๕	๓๗๑๔	๓๗๐๕	๓๕๓๕	๓๕๕๑
๓๕-๓๙	๕๔๐๔	๕๐๗๓	๔๒๔๓	๔๗๖๗	๓๖๗๑
๔๐-๔๔	๖๑๕๖	๕๒๑๑	๔๖๗๒	๕๘๓๐	๔๐๘๗
๔๕-๔๙	๖๓๕๖	๕๒๕๘	๔๕๘๓	๕๘๓๑	๔๗๒๗
๕๐, +	๖๑๖๒	๔๖๕๘	๔๕๔๕	๕๕๕๕	๕๑๖๒
รวม	๔๑๓๕	๔๑๔๓	๓๕๘๐	๔๔๖๐	๓๓๒๒
รวมปรับโครงสร้างอายุ	๔๕๐๓	๓๘๘๗	๓๕๕๒	๓๖๒๗	๓๕๐๘

ที่มา: เช่นเดียวกับตาราง ๙

พันธ์ุแตกต่างกันตามที่คาดหวัง^๕ สตรีที่ประกอบอาชีพเป็นชาวนาหรือซุกเหมืองเริ่มมีจำนวนบุตร
เกิดรอดสูงกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ ทุกอาชีพ สตรีที่ประกอบอาชีพเป็นพนักงานขายมีภาวะ
เจริญพันธ์ุสูงกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพช่างฝีมือ พนักงานขนส่งและผู้ใช้วิชาชีพและผู้บริหารตาม
ลำดับ^๕ (ดูตาราง ๑๐)

การประกอบอุตสาหกรรมครัวเรือน

นอกจากจะพบว่า ภาวะเจริญพันธ์ุ ของสตรีจะเกี่ยวข้องกับสถานภาพการทำงานและประ
เภทของงานอาชีพที่ทำแล้ว ยังมีการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า สตรีที่ประกอบกรอุตสาหกรรมครัว
เรือน นอกจากจะมีภาวะเจริญพันธ์ุจริงหรือจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่าสตรีที่ไม่ได้ประกอบกิจ
กรรมดังกล่าวแล้วยังต้องการจำนวนบุตรในอุดมคติมากกว่าสตรีที่ไม่ได้ประกอบกิจกรรมอีกด้วย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มอายุมากกว่า ๒๕ ปีขึ้นไป (ดูตาราง ๑๑)

ตาราง ๑๑ จำนวนบุตรเกิดรอดและจำนวนบุตรในอุดมคติโดยเฉลี่ยตามอายุของสตรี และการ
ประกอบกรอุตสาหกรรมในครัวเรือน

อายุ	บุตรเกิดรอด		บุตรในอุดมคติ	
	ประกอบการ	ไม่ประกอบการ	ประกอบการ	ไม่ประกอบการ
๑๕-๑๙	*	๐.๗	*	๓.๒
๒๐-๒๔	๑.๔	๑.๕	๔.๐	๓.๓
๒๕-๒๙	๒.๘	๓.๓	๓.๒	๓.๘
๓๐-๓๔	๔.๔	๔.๓	๔.๑	๓.๕
๓๕-๓๙	๖.๓	๖.๐	๔.๘	๔.๓
๔๐-๔๔	๘.๑	๖.๖	๕.๐	๔.๒
๔๕-๔๙	๗.๗	๖.๖	๕.๑	๔.๑
๕๐ และมากกว่า	๖.๗	๖.๕	*	๓.๕

* จำนวนตัวอย่างน้อยกว่า ๑๐

ที่มา: Suchart Prasithrathsint, "Home Industry and Population Growth in Thailand"
Thai Economic Review, Volume 1, Number 3, 1972, p. 24.

๘. Goldstein, "The Influence...." *op. cit.*, p. 425.

๙. *Ibid.*,

ความสัมพันธ์ระหว่างการประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือนกับการมีบุตรอาจจะสืบเนื่องมาจากลักษณะของการประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน ซึ่งสามารถใช้แรงงานเด็กได้ บางประเภทก็ไม่จำเป็นจะต้องใช้ออกแรงมาก จึงไม่ขัดแย้งกับการมีบุตรมาก

การมีทรัพย์สินถาวรในครอบครัว

จากข้อมูลที่ได้แสดงมาแล้วข้างต้น จะพบว่าการศึกษาและการเข้าร่วมแรงงานของสตรีในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์โดยแท้จริงแล้ว การศึกษาและกิจกรรมเศรษฐกิจที่สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นองค์ประกอบหรือสิ่งบ่งชี้สถานภาพของสตรี องค์ประกอบของสถานภาพของสตรีที่สำคัญอีกองค์ประกอบหนึ่ง คือ รัศมีรายได้หรือการมีทรัพย์สินถาวรไว้ในครอบครัวอันประกอบด้วยสิ่งของจำเป็นในครอบครัว และสิ่งบริโภคถาวรต่างๆ สิ่งของบางรายการชี้แสดงให้เห็นถึงความทันสมัย บางรายการแสดงให้เห็นถึงฐานะและความมั่นคง^{๑๐} ข้อมูลที่ได้จากทุกครอบครัวจะนำมาเป็นสิ่งที่กำหนดว่ารายการใดควรจะได้คะแนนหรือน้ำหนักมากน้อยเพียงใด สิ่งของรายการใดมีความถี่มากคือ ครอบครัวส่วนมากมี ก็จะได้คะแนนมาก

ตาราง ๑๒: จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยตามระดับคะแนนทรัพย์สินถาวร จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย

ระดับคะแนนทรัพย์สินถาวรในครอบครัว	เขตที่อยู่อาศัย	
	ชนบท	เมือง
ต่ำสุด	๔.๖๖	๓.๘๕
ต่ำ	๕.๔๕	๔.๒๗
กลาง	๕.๔๔	๔.๕๖
สูง	๕.๔๒	๔.๑๑
สูงสุด	๕.๗๐	๓.๗๕

ที่มา: John Knodel and Visid Prachuabmoh, "The Fertility of Thai Women," Research Report No. 10, Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, Table 18, p. 53.

๑๐. Prasithratsint, "Economic..." *op. cit.*, pp. 240-242 and pp. 285-292. การให้น้ำหนักหรือคะแนนโดยวิธีดังกล่าวได้มีผู้นำไปใช้ ในโครงการวิจัยอื่น ดู Knodel and Prachuabmoh, "The Fertility..." *op. cit.*, pp. 51-54. ผู้อ่านผลงานวิจัยทางประชากรในประเทศที่ใช้คะแนนดังกล่าวพึงระมัดระวังในเรื่องระบบการให้คะแนนที่แตกต่างกัน

สิ่งของรายการใดมีความถี่น้อยก็ได้คะแนนน้อย คะแนนที่ครอบครองได้ทั้งหมดจะเป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงระดับของความทันสมัยและความมั่งคั่ง

ในส่วนที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมภาวะเจริญพันธุ์ ผลของการศึกษาวิจัยได้พบว่า ในกลุ่มสตรีชนบทคะแนนทรัพย์สินถาวร ไม่มีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ในรูปแบบที่แน่นอน แต่สำหรับในเขตชนบทพบว่าผู้ที่ได้คะแนนน้อยสุดจะมีบุตรน้อยกว่าผู้ที่ได้คะแนนปานกลาง ผู้ที่ได้คะแนนปานกลางจะมีลูกมากกว่าผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด กลุ่มหลังโดยเฉลี่ยมีบุตรน้อยกว่าผู้ที่ได้คะแนนน้อยสุด

กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

นอกจากการศึกษาอาชีพและการมีทรัพย์สินถาวรในครอบครัวแล้วยังมีตัวแปรอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล ซึ่งมักจะพบว่ามีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ ตัวแปรเหล่านี้ได้แก่กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความเพียงพอของรายได้ ความสามารถในการออมทรัพย์สิน และการเป็นหนี้สิน^{๑๑} ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านี้กับภาวะเจริญพันธุ์ ไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบไม่สมมาตร หรือมีทิศทางเดียว ตัวแปรเหล่านี้ในช่วงเวลาหนึ่งอาจจะเป็นตัวแปรที่กำหนดภาวะเจริญพันธุ์ และในอีกช่วงเวลาหนึ่งเป็นผลซึ่งเกิดจากภาวะเจริญ

ตาราง ๑๑: จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยตามอายุของสตรีและการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

อายุ	การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน		
	เจ้าของทั้งหมด	เช่าบางส่วน	เช่าทั้งหมด
๑๕-๑๙	—	—	—
๒๐-๒๔	๑.๕	๑.๕	—
๒๕-๒๙	๓.๓	๒.๐	๔.๔
๓๐-๓๔	๔.๓	๓.๕	๔.๗
๓๕-๓๙	๖.๒	๔.๕	๖.๓
๔๐-๔๔	๖.๗	๖.๕	๗.๔
๔๕-๔๙	๖.๗	๗.๖	๖.๐
๕๐ และมากกว่า	๖.๗	๖.๒	๖.๕

^๑ หมายเหตุ: Prasithratsint, "Economic..." *op. cit.*, pp. 282-283.

^{๑๑} Prasithratsint, *op. cit.*; pp. 236-332; Knodel and Prachuabmoh, *op. cit.*, pp. 49-50.

พันธ์ุ กล่าวคือตัวแปรเหล่านี้เป็นได้ทั้งตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ขึ้นอยู่กับช่วงของความสัมพันธ์ที่เราศึกษา ดังนั้นเมื่อพบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านี้กับภาวะเจริญพันธ์ุ การตีความหมายจะต้องทำด้วยความระมัดระวัง ยกเว้นแต่ผู้วิจัยจะสามารถกำหนดได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรนั้นอยู่ในช่วงใด

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะเจริญพันธ์ุ กับความเป็นเจ้าของโนทีดิน ผู้ที่มีกรรมสิทธิ์โนทีดินโดยตลอดมีภาวะเจริญพันธ์ุ สูงกว่าผู้ที่ต้องการเช่าที่ดินบางส่วนและมีที่ดินบางส่วน กลุ่มหลังมีภาวะเจริญพันธ์ุ ต่ำกว่าผู้ไม่มีที่ดิน ยกเว้นแต่ผู้ที่อยู่ในกลุ่มอายุ ๔๕-๕๙ ปี ผู้ที่ไม่มีที่ดินทุกกลุ่มอายุมีภาวะเจริญพันธ์ุ สูงกว่าผู้ที่มีที่ดินทั้งหมด ซึ่งพอจะอธิบายได้ดังนี้ คือ ผู้ที่มีที่ดินเองมีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าผู้ที่ต้องเช่าบางส่วน ดังนั้นจึงสามารถจะเลี้ยงดูบุตรได้มากกว่า ผู้ที่ไม่มีที่ดินอาจจะเป็นเพราะภาวะเจริญพันธ์ุ สูง

ความเพียงพอของรายได้

สิ่งที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างภาวะเจริญพันธ์ุ กับการไว้ที่ดิน คือ ความเพียงพอของรายได้ ความสามารถในการออมทรัพย์และการเป็นหนี้สิน ผู้ที่ไว้ที่ดินมักจะเป็นบุคคลที่มีรายได้ไม่เพียงพอซึ่งไม่สามารถจะออมทรัพย์สินได้และมักจะเป็นหนี้สิน บุคคลเหล่านี้มักจะมีภาวะเจริญพันธ์ุสูงกว่าผู้ที่มีฐานะดีกว่า

ผู้ที่กล่าวว่าตนมีรายได้เพียงพอหรือสามารถออมทรัพย์ได้จากที่ดิน มีบุตรเกิดรอดน้อยกว่าผู้ที่กล่าวว่าตนมีรายได้ไม่เพียงพอหรือสามารถออมทรัพย์ได้ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการออมทรัพย์กับจำนวนบุตรเกิดรอดไม่สู้ชัดเจนนัก แม้แต่ในหลักทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เอง ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะความสามารถในการออมทรัพย์ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ อีกมากมาย เช่นมาตรฐานการครองชีพที่สูงกว่าในกลุ่มผู้มีรายได้เท่ากัน การลงทุนใหม่และการสะสมทุนในรูปอื่น ตัวแปรซึ่งสำคัญกว่าและน่าจะมีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธ์ุ อย่างใกล้ชิดกว่า คือ ภาวะการเป็นหนี้สิน จะเห็นได้ชัดเจนว่า ผู้ที่กล่าวว่าตนมีหนี้สินในทุกกลุ่มอายุ โดยเฉลี่ยมีจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่าผู้ที่ไม่เคยเป็นหนี้สิน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะกำหนดได้อย่างแน่นอนว่าตัวแปรใดเป็นตัวแปรอิสระตัวแปรใดเป็นตัวแปรตาม เป็นไปได้ที่ความจนและการเป็นหนี้สินอาจจะทำให้คนมีครอบครัวขนาดใหญ่เพราะคาดหวังว่าบุคคลจะได้ผลประโยชน์จากการมีบุตร แต่ก็อาจเป็นไปได้ที่ความยากจนและการเป็นหนี้สินเกิดจากการ

ที่บุคคลมีบุคลิกลักษณะมากเกินไปกว่าที่ตนสามารถจะเลี้ยงดูดูแลได้ โดยปกติบุคคลที่ยากจนและเป็นหนี้สิน มักจะขาดความรู้หรือมีความรู้เกี่ยวกับการคุมกำเนิด และมีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยต่อการปฏิบัติตนทางด้านวางแผนครอบครัว

ตาราง ๑๔: จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยของสตรีที่สมรสแล้ว จำแนกตามความเพียงพอของรายได้ ความสามารถในการออมทรัพย์ และการเป็นหนี้สิน

อายุ	ความเพียงพอของรายได้		ความสามารถในการออมทรัพย์		การเป็นหนี้สิน	
	เพียงพอ	ไม่เพียงพอ	สามารถออมได้	ไม่สามารถออมได้	เป็นหนี้	ไม่เป็นหนี้
๑๕-๑๙	-	-	-	-	-	-
๒๐-๒๔	๑.๗	๑.๖	๑.๗	๑.๕	๒.๔	๑.๖
๒๕-๒๙	๒.๘	๓.๒	๒.๕	๓.๓	๓.๐	๓.๔
๓๐-๓๔	๓.๓	๔.๑	๔.๖	๔.๓	๔.๘	๔.๒
๓๕-๓๙	๕.๐	๕.๓	๕.๔	๖.๑	๕.๓	๕.๗
๔๐-๔๔	๕.๐	๕.๘	๗.๓	๖.๘	๗.๕	๖.๖
๔๕-๔๙	๕.๕	๕.๖	๕.๕	๖.๘	๗.๖	๖.๓
๕๐ และสูงกว่า	๕.๘	๕.๗	๖.๗	๖.๖	๗.๕	๖.๓
	๕.๐	๕.๖	๕.๒	๕.๓	๕.๖	๕.๑

ที่มา: เหมือนกับตาราง ๑๓ หน้า ๓๑๒-๓๑๕, ๓๒๐-๓๒๓ และ ๓๒๗-๓๓๐

ตัวแปรทั้งหมดที่ได้วิเคราะห์มาแล้วเป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของบุคคลที่แสวงหา มาได้ ยกเว้นอายุและเพศ ยังมีลักษณะอื่นๆ ของบุคคลซึ่งเป็นสถานภาพที่ติดตัวมาแต่มีอิทธิพล ต่อความเชื่อ ทัศนคติและวิถีการดำรงชีวิตของบุคคล ลักษณะต่างๆ นี้ที่สำคัญมี อาทิ เช่น สมาชิก ภาวของกลุ่มเชื้อชาติและศาสนา การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพฤติกรรมภาวะเจริญพันธุ์ ของบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับสิ่งที่บุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเชื้อชาติและศาสนา เชื่อและปฏิบัติ ถ้าความเชื่อและบรรทัดฐานขัดกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ต้องการ บุคคล เหล่านี้ก็ยากที่จะเปลี่ยนแปลงความเชื่อและการปฏิบัติตนและยอมรับแบบลักษณะใหม่ ๆ ของพฤติกรรม ยกเว้นแต่ถ้า จะเป็นที่แน่ชัดว่า ตนจะได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว กลุ่มศาสนา

ประเทศไทยเป็นประเทศพุทธศาสนา ประชาชนส่วนมากเป็นชาวพุทธ ที่เหลือเป็นชาว มุสลิม คริสเตียน ฮินดูและขงจื้อ ด้วยเหตุนี้การยอมรับโครงการวางแผนครอบครัวของชาวพุทธ

ตาราง ๑๕: จำนวนบุตรเกิดออกโดยเฉลี่ยปรับโครงสร้างอายุแล้ว ต่อสตรี ๑ พันคน ในแต่ละ
กลุ่มศาสนา จำแนกตามเขตที่อยู่อาศัย

เขตที่อยู่อาศัย	กลุ่มศาสนา				ดัชนี (ใช้เขต ชนบทการเกษตร เป็นฐาน=๑๐๐)
	พุทธ	มุสลิม	ขงจื้อ	ยอดรวม	
กรุงเทพ	๓,๓๑๘	๓,๕๐๒	๓,๕๒๐	๓,๓๑๕	๗๖
เขตหัวเมืองอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกษตร	๓,๘๑๒	๒,๘๐๒	๓,๘๗๕	๓,๗๘๘	๘๕
เขตหัวเมืองอื่นที่เกษตรกรรม	๔,๐๑๓	๓,๖๑๓	๔,๐๔๕	๓,๘๕๗	๓๐
เขตชนบทที่ไม่ใช่เกษตร	๔,๐๑๘	๓,๒๖๑	๔,๒๓๐	๓,๘๘๒	๘๕
เขตชนบทที่เกษตรกรรม	๔,๕๑๗	๓,๔๑๑	๔,๗๐๘	๔,๔๖๑	๑๐๐
ยอดรวม	๔,๓๖๗	๓,๓๕๑	๓,๘๔๒	๔,๒๖๑	

ที่มา: Sidney Goldstoin, "Religious Fertility Differentials in Thailand, 1960" *Population Studies* Vol. XXIV, No. 3, Table 2, p. 330.

จึงเป็นตัวกำหนดที่สำคัญเกี่ยวกับความสำเร็จของโครงการรัฐบาลในอันที่จะลดภาวะเจริญพันธุ์
การศึกษาความแตกต่างภาวะเจริญพันธุ์ ระหว่างกลุ่มศาสนาในประเทศไทยได้ชี้ให้เห็นว่าชาวพุทธ
มีภาวะเจริญพันธุ์ สูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับคนไทยที่นับถือศาสนาขงจื้อและมุสลิม เช่นที่แสดง
ไว้ในตาราง ๑๕

สำนักงานคณะกรรมการสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ทำการศึกษานับถือนับเกี่ยวกับอนามัยครอบครัว
ครัวของชุมชนไทยมุสลิมในดอนใต้ของไทยได้พบว่า ในจังหวัดยะลา ไทยมุสลิมมีภาวะเจริญพันธุ์
ต่ำกว่าชาวพุทธ ซึ่งคาดคะเนว่าความแตกต่างนี้อาจเกิดขึ้นจากความแตกต่างในเรื่องอายุแรกสมรส
แบบลักษณะของการแยกคู่สมรส หมาย การสมรสใหม่ และความแตกต่างในเรื่องสุขภาพอนามัย
ความสามารถในการมีบุตรและการเข้าร่วมแรงงาน

งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าศาสนาพุทธแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในด้านที่ว่า ไม่มี
บทบัญญัติทางศาสนาที่ส่งเสริมให้ชาวพุทธมีบุตรมาก แต่ประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือ
ศาสนาพุทธมีแนวโน้มที่จะมีอัตราภาวะเจริญพันธุ์สูงประมาณ ๔๐-๕๐ ต่อพัน จึงน่าจะมีบางสิ่ง

บางอย่างที่ลึกซึ้งซับซ้อนอยู่ในวัฒนธรรมของชาวพุทธที่ส่งเสริมอรรถาภาวะเจริญพันธุ์สูง ลักษณะที่สำคัญ ๆ ได้แก่ความปรารถนาในการมีบุตรชาย ความเชื่อและการปฏิบัติตนในการถือศีลห้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อที่ห้าฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

ความพอใจในบุตรที่เป็นชาย

ความต้องการที่จะมีบุตรชายส่วนหนึ่งอาจเกิดขึ้นจากความต้องการของบิดามารดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบท ที่ต้องการจะมีบุตรชายอย่างน้อยหนึ่งคน เพื่อบวชสร้างบุญกุศลแก่บิดามารดาและตนเองและส่วนหนึ่งอาจเกิดจากความต้องการที่จะรักษาเชื้อสกุลครอบครัวของตนให้คงอยู่ตลอดไป เนื่องจากระบบครอบครัวไทยเป็นระบบที่สืบสายสกุลทางฝ่ายชาย ข้อความที่กล่าวมานี้มักจะพบกันอยู่เสมอในวรรณกรรมประชากรในประเทศไทย แต่ยังไม่มีการศึกษาถึงขั้นที่สรุปได้แน่นอน

ตาราง ๑๖: ความพอใจในเพศของบุตรของหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ความพอใจในเพศ	หมู่บ้านในภาคเหนือ	หมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	รวม
เด็กผู้ชาย	๒๓.๕	๓๕.๐	๓๒.๒
เด็กผู้หญิง	๕.๓	๕.๓	๖.๐
ไม่มีความพอใจ	๖๗.๕	๕๕.๖	๖๐.๘
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

ที่มา: ภาควิชาสังคมศาสตร์ รายงานวิจัย "อิทธิพลของความเชื่อและการปฏิบัติตนทางศาสนาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและประชากร" ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๑๗, ตาราง ๑๖ หน้า ๕๘.

การวิเคราะห์ความพอใจในบุตรเพศใดเพศหนึ่งเท่าที่ทำมาในอดีตอาศัยการอ้างอิงจากคำตอบคำถามมาตรฐานเบื้องต้นสองสามคำถาม เช่น คำตอบคำถามเกี่ยวกับความต้องการมีบุตรเพิ่มและองค์ประกอบทางเพศของบุตรในจำนวนที่ต้องการหรือของจำนวนบุตรที่คิดว่าเหมาะสมจากตัวเลขที่ได้ นักวิจัยก็พยายามสร้างคำอธิบายว่าน่าล้อมโดยอาศัยคำอธิบายดั้งเดิมเกี่ยวกับลักษณะ

ทั่วไปของวัฒนธรรมเอเชีย^{๑๒} ในปัจจุบันนี้ข้อบกพร่องและความไม่เพียงพอของมาตรการวัดความพอใจในจำนวนและเพศของบุตร ได้เริ่มเป็นที่แพร่หลายและได้มีการเสนอการวัดโดยวิธีการใหม่หลายวิธี^{๑๓} สำหรับประเทศไทยในเรื่องนี้ได้มีการวิจัยขั้นหนึ่ง ซึ่งหลีกเลี่ยงการอ้างอิงเอง โดยการถามคำถามที่ตรงเข้าที่สุด^{๑๔} คือ “ท่านคิดว่าการมีบุตรชายหรือการมีบุตรหญิงอย่างไหนดีกว่ากัน” และ “ท่านคิดว่าการมีบุตรชายเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับครอบครัวหรือไม่” จากคำถามดังกล่าวพบว่า ร้อยละ ๖๐ ของชาวชนบทไม่แสดงความพอใจในเพศใดเพศหนึ่งของบุตร แต่ร้อยละ ๓๐ กล่าวว่า บุตรชายดีกว่าบุตรหญิง สำหรับคำถามที่ว่า การมีบุตรชายจำเป็นหรือไม่สำหรับครอบครัว ส่วนใหญ่ร้อยละ ๘๐ ตอบว่าจำเป็น อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาใดๆ ทางข้อมูลว่าทำไมคนไทยจึงมีหรือไม่มี ความพอใจในบุตรเพศใดเพศหนึ่ง แม้ว่าได้มีการคาดคะเนกันเป็นเวลานาน

ตาราง ๑๗: ความจำเป็นของการมีบุตรชายในครอบครัว

ความจำเป็นของการมีบุตรชาย	หมู่บ้านในภาคเหนือ	หมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	รวม
จำเป็น	๗๔.๘	๘๖.๕	๘๐.๖
ไม่จำเป็น	๑๘.๐	๑.๘	๘.๖
ไม่ทราบ, ไม่ตอบ	๗.๒	๑๑.๓	๕.๖
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

ที่มา: เหมือนกับตาราง ๑๖

๑๒. ตัวอย่างของการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ คือ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ “อิทธิพลของการเลือกเพศของบุตรที่มีต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยในชนบท” *รวมอภิปราย*, ปีที่ ๓ เล่มที่ ๔. ๒๕๑๕ หน้า ๑๓๘-๑๕๕; Visid Prachuabmoh, John Knodel and Zoscars Alers, “Preference for sons Desire for Additional Children, and Family Planning in Thailand,” *Journal of Marriage and Family*, 36, 1974, pp. 601-614; John Knodel and Visid Prachuabmoh, “Preference for Sex of Children in Thailand: Results from the Second Round of a National Survey,” paper presented at the Conference on the Measurement of Preferences for Number and Sex of Children, East-West Population Institute, Honolulu, June 2-5, 1975.

๑๓. วิธีใหม่ที่สำคัญได้แก่ The Coombs Scale.

๑๔. ภาควิชาสังคมศาสตร์ “Religious Beliefs and Their Impact on the Social, Economic and Demographic Change of Rural Thai People,” (Monograph) (Department of Social Sciences, Mahidol University, 1974).

การถือศีล

ลักษณะของศาสนาพุทธที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะมีผลต่อประชากรคือ ความเชื่อและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการถือศีล โดยเฉพาะข้อที่ห้ามมิให้มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ในเรื่องนี้กล่าวกันว่า ได้รับแรงสนับสนุนจากความเชื่อในเรื่องนิยายชาวบ้านเกี่ยวกับความหนักเบาของการใช้กรรมเก่าหลังจากสิ้นชีวิตแล้ว¹⁵ ความเชื่อดังกล่าวอาจยังชักชวนบมิให้กุมกำเนิดได้

ในการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างการถือศีลกับการวางแผนครอบครัว ได้มีการใช้คำถามที่เกี่ยวข้องกันสองคำถาม ซึ่งเชื่อมโยงความเชื่อทางศาสนากับการทำแท้ง คำถามทั้งสองข้อนี้คือ “ท่านคิดว่าการคุมกำเนิดโดยวิธีการทำแท้งเป็นบาปหรือขจัดข้อถือศีลข้อที่ห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือไม่” และ “การที่คู่สมรสซึ่งมีบุตรมากและไม่ต้องการมีบุตรเพิ่มอีกโดยพยายามคุมกำเนิดแล้วแต่พลาดเกิดมีครรภ์ขึ้นมาจึงทำแท้งเป็นบาปหรือไม่เพราะเหตุใด” แม้ว่าสตรีส่วนมากจะเห็นด้วยกับการคุมกำเนิด แต่สำหรับการทำแท้งเพื่อคุมกำเนิดนั้นสตรีส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยและคิดว่าขัดต่อศาสนา (ดูตาราง ๑๘)

เกี่ยวกับสภาวะที่สตรียอมรับให้มีการทำแท้งได้มีการพบว่า สตรีโดยทั่วไปจะยอมรับการทำแท้งในกรณีต่อไปนี้ คือ เมื่อสตรีถูกข่มขืน เมื่อการตั้งครรภ์เป็นอันตรายต่อสุขภาพของมารดา เมื่อคู่สมรสไม่ต้องการมีบุตรและไม่สามารถจะเลี้ยงดูบุตรที่เพิ่มขึ้นได้ อย่างไรก็ตามสตรีไม่ถึงครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่ยอมรับการทำแท้งในสภาวะอย่างหนึ่งอย่างใดที่ระบุมาแล้วข้างต้น (ดูตาราง ๑๙)

ความรู้ ทักษะและการปฏิบัติตนในการคุมกำเนิด

จากการวิเคราะห์ที่ได้เสนอมาย่างต้น จะเห็นได้ชัดว่า ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรู้ ทักษะและการปฏิบัติตนในเรื่องการคุมกำเนิดจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระบุถึงวิธีที่ใช้และสภาวะที่ใช้ให้ชัดเจน คำตอบของผู้ให้สัมภาษณ์จึงจะได้ตรงจุด หรือมีฉะนั้นแล้วก็ต้องหาทางที่จะรู้ให้แน่ชัดว่า คำตอบที่ได้รับนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์กำลังคิดหรืออ้างอิงถึงวิธีใดในสภาวะใด จึงได้ใช้คำตอบเช่นนั้น การศึกษาเท่าที่ได้ทำกันมาใช้คำถามกว้าง ๆ ทั่วไปโดยไม่มีการระบุถึงวิธีหนึ่งวิธี

15. Ling. *op. cit.*,

โค จึงไม่ถูกต้องและไม่อาจตีความหมายจากข้อมูลที่ได้อย่างเต็มที่ ข้อมูลเท่าที่มีอยู่ชี้ให้เห็นว่า ความรู้ ทักษะคติและการปฏิบัติในการวางแผนครอบครัวมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในแนวทางที่คาดหวังคือ ผู้ที่รู้เรื่องการคุมกำเนิดมักจะมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้มากกว่าผู้ที่ไม่รู้และผู้ที่มีทัศนคติที่ดีมักจะใช้มากกว่าผู้ที่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการคุมกำเนิด

ตารางที่ ๑๔ : ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อการ ใช้วิธีการทำแท้งโดยครอบครัวที่ทำงานและมีลูกมากเพื่อคุมกำเนิด

ทัศนคติ	หมู่บ้านในตะวันออกเฉียงเหนือ	หมู่บ้านในภาคเหนือ	รวม
บ่าป	๘๗.๔	๘๘.๓	๖๗.๕
ไม่บ่าป	๕.๔	๒.๑	๓.๕
ไม่ทราบ	๔.๕	๔.๘	๔.๗
ไม่ตอบ	๒.๗	๔.๘	๓.๕
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

ที่มา: เหมือนกับตารางที่ ๑๓

ตารางที่ ๑๕ : ทัศนคติต่อการทำแท้งในสภาวะต่างๆ ของสตรีในชนบท

สภาวะหรือเงื่อนไขที่เห็นด้วย	ทัศนคติ		ไม่ทราบ
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
เมื่อผู้หญิงถูกข่มขืน	๔๒.๐	๕๕.๕	๒.๑
เมื่อการตั้งครรภ์เป็นอันตรายต่อสุขภาพของมารดา	๔๐.๑	๕๘.๒	๑.๗
เมื่อมีเหตุผลเชื่อได้ว่าเด็กจะไม่สมบูรณ์	๓๕.๒	๖๓.๘	๐.๕
สตรียังไม่ได้สมรส	๓๒.๗	๖๕.๖	๑.๗
คู่สมรสไม่ต้องการบุตรอีก	๑๕.๓	๘๐.๑	๐.๖
คู่สมรสไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรเพิ่มได้อีก	๑๕.๕	๘๐.๓	๐.๕

ที่มา: Robert G. Burnight and Boonlert Lsoorapai, "Attitudes of Rural Thai Women Toward Induced Abortion" Institute of Population and Social Research, Mahidol University: Working Paper No. 7, February 1975.

สำหรับในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะเจริญพันธุ์กับการปฏิบัติตนในด้านการคุมกำเนิด ข้อมูลที่มีอยู่ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ทำการคุมกำเนิดมีภาวะเจริญพันธุ์ สะสมสูงกว่าผู้ที่ไม่คุม^{๖๖} ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่คุมทำการคุมหลังจากที่ตนได้มีครอบครัวขนาดใหญ่แล้วโดยเฉลี่ยเมื่อมีบุตรประมาณ ๔-๘ คน^{๖๗} และอาจเป็นผู้ที่มีความสามารถในการมีบุตรมากกว่าผู้ที่ไม่คุม ความสัมพันธ์ ระหว่างการคุมกำเนิดกับภาวะเจริญพันธุ์ ในลักษณะดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัจจัยอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลหรือครอบครัว เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างยิ่ง

ตาราง ๒๐ ความรู้ ทักษะและการปฏิบัติเกี่ยวกับการคุมกำเนิดของชาวชนบทไทย

ความรู้	ทัศนคติ				การปฏิบัติ		
	เห็นด้วย	แล้วแต่กรณี	ไม่เห็นด้วย	รวม	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	รวม
รู้	๕๘.๘	๕.๒	๓๖.๐	๑๐๐.๐	๑๘.๐	๘๒.๐	๑๐๐.๐
ไม่รู้	๔๑.๔	๕.๔	๕๓.๓	๑๐๐.๐	—	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
ยอดรวม	๕๓.๒	๕.๓	๔๑.๕	๑๐๐.๐	๑๑.๕	๘๘.๕	๑๐๐.๐
จำนวน	๕๘๖	๕๘	๔๕๘	๑๑๐๓	๑๔๕	๑๐๗๓	๑๒๑๘

ที่มา: Prasithratsint, "Economic....." *op. cit.*, p. 342.

ดังนั้นในการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติตนกับภาวะเจริญพันธุ์ จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่ได้พิจารณามาแล้วข้างต้น ทั้งนี้เพราะปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้อาจเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะเจริญพันธุ์ โดยตรงหรือต่อความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติตนในการวางแผนครอบครัว ตัวอย่างเช่นจะพบว่าระดับการศึกษาและลักษณะของอาชีพ มีอิทธิพลต่อความรู้ ทัศนคติและการคุมกำเนิด กลุ่มผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามีแนวโน้มที่จะมีความรู้มากกว่า มีทัศนคติที่ดีกว่า และคุมกำเนิดมากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาต่ำกว่า (ดูตาราง ๒๑) กลุ่มผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตรจะมีความรู้ น้อยกว่า ทัศนคติที่ไม่ดีและคุมกำเนิดน้อยกว่ากลุ่มที่ไม่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ดูตาราง ๒๒)

^{๖๖} Knodel and Prachuabmoh, *op. cit.*, pp. 38-39.

^{๖๗} สุขชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ "การวางแผนครอบครัวของชาวชนบทไทย" *วารสารรามารับดี*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕, ๒๕๑๔, หน้า ๒๘-๓๘

ตารางที่ ๒๑ : ความรู้และการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการคุมกำเนิด จำแนกโดยระดับการศึกษาของสตรี

การศึกษา	ความรู้			ทัศนคติ				การปฏิบัติตน		
	รู้	ไม่รู้	รวม	เห็นด้วย	แล้วแต่	ไม่เห็นด้วย	รวม	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	รวม
ไม่มี	๕๓.๓	๔๘.๗	๑๐๐.๐	๔๑.๖	๕.๓	๕๓.๑	๑๐๐.๐	๓.๕	๕๖.๓	๑๐๐.๐
จบ ป.๑-ป.๓	๕๖.๘	๔๓.๒	๑๐๐.๐	๕๑.๑	๓.๗	๔๕.๒	๑๐๐.๐	๘.๑	๕๑.๕	๑๐๐.๐
จบ ป.๔ และสูงกว่า	๗๘.๘	๒๑.๒	๑๐๐.๐	๖๑.๕	๕.๘	๓๒.๗	๑๐๐.๐	๑๘.๖	๘๑.๔	๑๐๐.๐
รวม	๖๕.๖	๓๔.๓	๑๐๐.๐	๕๓.๐	๕.๓	๔๑.๗	๑๐๐.๐	๑๑.๘	๘๒.๐	๑๐๐.๐
จำนวน	๘๐๕	๔๒๔	๑๒๒๙	๔๕๓	๕๕	๔๖๖	๑๑๑๔	๑๔๔	๑๐๗๖	๑๒๒๐

ที่มา : เช่นเดียวกับตาราง ๒๐

ตาราง ๒๒ : ความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติตนในการคุมกำเนิด จำแนกตามประเภทของอาชีพ

ประเภทอาชีพ	ความรู้			ทัศนคติ				การปฏิบัติตน		
	รู้	ไม่รู้	รวม	เห็นด้วย	แล้วแต่	ไม่เห็นด้วย	รวม	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	รวม
อาชีพทางการเกษตร	๖๓.๑	๓๖.๙	๑๐๐.๐	๕๑.๐	๕๖.๗	๔๓.๓	๑๐๐.๐	๘.๗	๕๑.๓	๑๐๐.๐
อาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกร	๘๐.๕	๑๙.๕	๑๐๐.๐	๖๒.๑	๔.๐	๓๓.๙	๑๐๐.๐	๒๕.๑	๗๔.๙	๑๐๐.๐
รวม	๖๖.๗	๓๓.๓	๑๐๐.๐	๕๓.๒	๕.๔	๔๑.๔	๑๐๐.๐	๑๒.๐	๘๘.๐	๑๐๐.๐
จำนวน	๗๕๑	๑๑๘๖	๑๙๓๗	๕๗๔	๕๘	๔๔๖	๑๐๘๗	๑๔๑	๑๐๓๒	๑๑๗๓

ที่มา : เช่นเดียวกับตาราง ๒๑

การเลี้ยงดูวัยนมมารดา

ตัวแปรอีกตัวหนึ่งซึ่งมีผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์ คือ การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา เนื่องจากการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความเป็นหมัน ในขณะที่สตรีเลี้ยงบุตรด้วยนมของตนเองสตรีจะอยู่ในสภาวะที่เป็นหมัน จึงคาดคะเนได้ว่า สตรีที่เลี้ยงบุตรด้วยนมของตนเอง โดยเฉลี่ยน่าจะมีบุตรน้อยกว่าสตรีที่ไม่ได้เลี้ยงบุตรด้วยนมของตนเอง หรือเลี้ยงในระยะเวลาที่สั้นกว่า

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่เก็บได้จากสตรีทั่วไป เขตเมืองและเขตชนบทได้ชี้ให้เห็นชัดว่า การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเป็นสิ่งที่สตรีไทยปฏิบัติกันโดยทั่วไป (ดูตาราง ๒๓) และสตรีที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามีบุตรมากกว่าสตรีที่ไม่เลี้ยงบุตรด้วยนมของตนเอง^{๑๘} (ดูตาราง ๒๔) ที่เป็นได้เช่นนี้เพราะสตรีที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามักจะเป็นสตรีที่มีภาวะเจริญพันธุ์สูงกว่าและมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่าสตรีที่ไม่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา สตรีที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่ามักจะมีบุตรมากกว่าสตรีที่มีสถานภาพสูงกว่าตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ตาราง ๒๓ : ประสบการณ์การเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาของสตรีที่เคยสมรสแล้วอายุ ๑๕-๔๔ ปี ที่มีบุตรอายุไม่เกิน ๓ ปี ตามเขตที่อยู่อาศัย

ประสบการณ์และระยะเวลา การเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา	เขตที่อยู่อาศัย		
	ชนบท	เขตหัวเมือง	กรุงเทพฯ-ธนบุรี
ไม่เคย	๒.๐	๑๔.๘	๑๖.๕
น้อยกว่า ๑ ปี	๕.๓	๓๗.๐	๔๓.๗
๑๓-๒๓ เดือน	๒๕.๓	๒๕.๑	๒๒.๐
๒ ปีหรือมากกว่า	๒๘.๓	๓.๕	๒.๓
คำตอบที่ไม่มีตัวเลข	๑๓.๖	๑๐.๘	๑๐.๖
ไม่แน่ใจ, ไม่ทราบ	๒๕.๕	๕.๗	๕.๕
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

ที่มา: เหมือนกับตารางที่ ๓ หน้า ๓๔.

^{๑๘} Knodel and Prachuabmoh, *op. cit.*, pp. 32-35.

ตาราง ๒๔ : จำนวนบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยของสตรีที่เคยสมรสแล้วตามหมวดอายุและประสบการณ์
การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

อายุ	เคยเลี้ยงด้วยนมมารดา	ไม่เคยเลี้ยงด้วยนมมารดา
๑๕-๑๙	๑.๐	๐.๓
๒๐-๒๔	๑.๘	๐.๔
๒๕-๒๙	๒.๕	๐.๕
๓๐-๓๔	๓.๘	๒.๗
๓๕-๓๙	๔.๘	ก
๔๐-๔๔	๕.๖	ก
๔๕-๔๙	๕.๘	๒.๖

ก จำนวนตัวอย่างน้อยกว่า ๑๐

ที่มา : ข้อมูลเบื้องต้นของโครงการพัฒนาชนบทกลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ปี ๒๕๑๓

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ ที่ได้เสนอมานี้แล้วทั้งหมดชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ ระหว่างภาวะเจริญพันธุ์ กับตัวแปรหรือปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กันเองในขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ ด้วย เท่าที่แล้วยังไม่มีการศึกษาโดยนำเอาลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลมาหาความสัมพันธ์กันและพิจารณาว่าสายใยของความสัมพันธ์นี้มีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ อย่างไร แต่ได้มีการศึกษาโดยนำเอาลักษณะเขตต่าง ๆ มาหาความสัมพันธ์กันและพิจารณาว่าลักษณะของเขตรวมกันทั้งหมดมีอิทธิพลต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ อย่างไร ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

อิทธิพลของลักษณะของเขต

การศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยหลาย ๆ ปัจจัยอาจทำได้หลายวิธีเช่น การวิเคราะห์รายการ (Item Analysis) และการวิเคราะห์ปัจจัย (Factor Analysis) ส่วนการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหนึ่งตัวซึ่งเป็นตัวแปรอิสระกับตัวแปรอีกหลายตัวอาจจะทำได้โดยการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ที่ใช้กันอยู่ทั่วไป สำหรับการศึกษปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์ ที่จะถึงต่อไปนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่ใช้เขตเป็นหน่วยวิเคราะห์ แทนที่จะใช้บุคคลเป็นหน่วยวิเคราะห์ กล่าวคือ จะนำเอาลักษณะโดยเฉลี่ยทางค่านเศรษฐกิจสังคมและประชากรของหน่วยมาวิเคราะห์หา

ความสัมพันธ์กันโดยใช้การวิเคราะห์ปัจจัย จากนั้นจะใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์มาพิจารณาอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ว่ามีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ของเขตอย่างไร เขตที่เป็นหน่วยวิเคราะห์นี้ คือ เขตจังหวัด ลักษณะต่าง ๆ ของเขตคำนวณค่าเฉลี่ยจากข้อมูลสำมะโนประชากรปี ๒๕๐๓

ลักษณะของเขตที่จะนำมาวิเคราะห์ในที่นี้ทั้งหมด ๑๓ ตัวแปร เป็นตัวแปรตาม ๒ ตัว คือ อัตราส่วนเด็กและสตรี(๑) และอัตราส่วนร้อยละของประชากรเด็กที่มีอายุ ๐-๔ ปี(๑๓) ส่วนตัวอิสระ ๑๑ ตัว คือความหนาแน่นทางประชากร(๑๒) อัตราส่วนเพศ(๓) อัตราส่วนการพึ่งพาทางประชากร (dependency ratio)(๔) อัตราส่วนร้อยละของผู้อยู่ในครัวเรือนเกษตร(๕) อัตราส่วนร้อยละของผู้มีการศึกษา(๖) อัตราส่วนร้อยละของผู้ไม่มีกิจกรรมเศรษฐกิจ(๗) อัตราส่วนร้อยละของผู้ว่างกิจกรรมเศรษฐกิจเชิงเกษตร(๘) อุตสาหกรรม(๙) และบริการ(๑๐) คำนีการสมรสเมื่ออายุน้อย(๑๑) อัตราส่วนสมรสในวัยเจริญพันธุ์

ตาราง ๒๕ : เมตริกความสัมพันธ์เชิงเดียวระหว่างตัวแปรอิสระ

ตัวแปร	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓
๑	๑.๐๐	-.๑๖	-.๐๓	.๑๘	.๒๐	-.๐๖	-.๐๖	.๒๐	-.๑๗	-.๑๕	-.๑๒	-.๑๘	.๐
๒		๑.๐๐	.๐๓	-.๐๓	-.๖๕	.๒๑	.๖๐	-.๖๐	.๖๓	.๘๘	-.๑๘	-.๓๑	.๓
๓			๑.๐๐	.๗๕	-.๐๕	-.๐๖	.๔๑	-.๑๐	.๐๘	.๑๑	.๐๒	.๐๓	-.๐
๔				๑.๐๐	.๐๗	.๒๑	.๑๒	.๐๕	-.๐๑	-.๐๘	-.๒๗	-.๑๕	.๐
๕					๑.๐๐	-.๐๕	-.๖๕	.๗๐	-.๕๘	-.๗๗	.๑๑	.๓๕	-.๐๑
๖						๑.๐๐	-.๐๔	-.๑๒	.๑๗	.๑๒	-.๗๐	-.๔๒	.๒๑
๗							๑.๐๐	-.๖๓	.๕๕	.๗๑	.๐๔	-.๐๖	-.๐๑
๘								๑.๐๐	-.๘๑	-.๘๐	.๑๗	.๒๖	-.๐๖
๙									๑.๐๐	.๗๒	-.๒๐	-.๒๔	.๐๒
๑๐										๑.๐๐	-.๑๓	-.๒๕	.๑๘
๑๑											๑.๐๐	.๖๑	-.๑๘
๑๒												๑.๐๐	-.๐๘
๑๓													๑.๐๐

จากข้อมูลดังกล่าวนำมาหาความสัมพันธ์เชิงเดียว (Simple Correlation) ระหว่างตัวแปรเหล่านี้ก็แสดงในตารางที่ ๒๕ จากความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหล่านี้เฉพาะที่เป็นตัวแปร

อิสระแยกเป็นปัจจัยได้ ๓ ปัจจัยด้วยกันโดยวิธีแบบองค์ประกอบ (Component Method) แต่ตัวแปรจะมีน้ำหนัก (Loading) บนปัจจัยตามที่แสดงไว้ในตาราง ๒๖ ตัวแปรที่มีน้ำหนักบนปัจจัยที่ ๑ มากได้แก่ ความหนาแน่นทางประชากร อัตราส่วนร้อยละของประชากรในครัวเรือนเกษตร อัตราส่วนผู้ไม่มีกิจกรรมเศรษฐกิจ อัตราส่วนร้อยละของผู้ทำกิจกรรมเกษตร อัตราส่วนร้อยละของผู้ทำกิจกรรมอุตสาหกรรม อัตราส่วนร้อยละของผู้ทำกิจกรรมบริการ ตัวแปรเหล่านี้เรียกรวมกันว่า ปัจจัยของความเป็นเมือง ตัวแปรที่มีน้ำหนักต่อปัจจัยที่ ๒ มากได้แก่ อัตราส่วนร้อยละของผู้มีการศึกษา อัตราส่วนร้อยละของผู้สมรสที่มีอายุน้อยและอัตราส่วนสมรสในวัยเจริญพันธุ์ ตัวแปรเหล่านี้รวมกันเรียกว่าปัจจัยที่เกี่ยวกับบรรยากาศการสมรสของสตรี และตัวแปรที่มีน้ำหนัก

ตาราง ๒๖ : น้ำหนักของตัวแปรแต่ละตัวที่มีต่อปัจจัย ๓ ปัจจัย

ตัวแปร	ปัจจัย ๑	ปัจจัย ๒	ปัจจัย ๓
ความหนาแน่นทางประชากร	.๘๔๔๒๕	.๑๘๕๑๐	-.๐๔๐๐๑
อัตราส่วนเพศ	.๑๓๕๓๓	-.๑๐๖๓๔	.๕๔๓๑๐
อัตราส่วนการพึ่งพาทางประชากร	-.๐๕๐๕๘	.๒๔๔๒๕	.๕๐๕๓๐
อัตราส่วนร้อยละในครัวเรือนเกษตร	-.๘๕๓๐๕	-.๑๐๐๐๕	.๐๓๒๔๓
อัตราส่วนร้อยละของผู้มีการศึกษา	.๐๔๑๘๒	.๘๔๐๓๔	.๒๐๕๕๒
อัตราของผู้ไม่มีกิจกรรม	.๐๘๑๒๓๕	-.๑๕๕๕๔	.๓๒๓๘๘
อัตราส่วนร้อยละในกิจกรรมเกษตร	-.๘๗๐๕๕	-.๑๑๒๓๓	.๐๐๕๖๑
อัตราส่วนร้อยละในกิจกรรมบริการ	.๕๔๕๓๕	.๐๘๓๒๒	-.๐๑๒๖๓
ดัชนีการสมรสอายุน้อย	-.๐๕๓๔๐	-.๕๒๕๕๐	-.๐๘๖๖๓
อัตราส่วนสมรสในวัยเจริญพันธุ์	-.๒๓๓๕๐	-.๘๐๕๕๖	.๐๐๐๓๔

บนปัจจัยที่ ๓ ได้แก่ อัตราส่วนเพศ และอัตราส่วนการพึ่งพาทางประชากรรวมกันเรียกว่า ปัจจัยบรรยากาศทางประชากร จากนั้นมีค่าความหนาแน่นของแต่ละปัจจัยของแต่ละจังหวัดนำคะแนนปัจจัย (Factor score) ของแต่ละเขตไปหาความสัมพันธ์เชิงเดียวกับแต่ละเขตตามที่ได้แสดงไว้ในตาราง ๒๗ เพื่อใช้ประกอบการศึกษาเบื้องต้น ในขั้นต่อมาวิเคราะห์ปัจจัยไปหาความสัมพันธ์กับดัชนีซึ่งแสดงระดับภาวะเจริญพันธุ์ ของเขต ผลที่ปรากฏคือ ลักษณะของเขตมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กับระดับภาวะเจริญพันธุ์ ของเขตประมาณ .๔๙ กล่าวคือ ลักษณะของเขตหรือสภาพแวดล้อมสามารถอธิบายระดับภาวะเจริญพันธุ์ ของเขตได้ถึงร้อยละ ๒๔ (ดูตาราง ๒๘) ส่วนที่

เหลืออีกร้อยละ ๗๖ อาจจะสามารถอธิบายได้โดยลักษณะอื่น ๆ ของเขตที่ยังไม่ได้นำเข้ามาศึกษาและลักษณะส่วนบุคคลที่ได้นำมาวิเคราะห์แล้วข้างต้น

นอกจากลักษณะส่วนบุคคลและลักษณะของเขตแล้ว ปัจจัยที่กระทบกระเทือนระดับภาวะเจริญพันธุ์ในระดับชาติยังมีอีกมากมายที่สำคัญ ได้แก่ นโยบายและโครงการของรัฐบาลในการลดภาวะเจริญพันธุ์

ตาราง ๒๓ : ค่าสัมประสิทธิ์สัมพันธ์เชิงเดียวระหว่างตัวแปรและปัจจัย

ตัวแปร	F1	F2	F3
อัตราส่วนเด็กและสตรี	-.๑๖๗	.๐๓๗	.๔๕๕
ความหนาแน่นทางประชากร	.๘๗๒	.๒๔๐	-.๐๘๐
อัตราส่วนเพศ	.๑๐๒	-.๐๒๘	.๒๕๐
อัตราส่วนการพึ่งพาทางประชากร	-.๐๖๒	.๒๕๓	.๓๖๘
อัตราส่วนร้อยละในครัวเรือนเกษตร	-.๘๘๕	-.๑๗๔	.๐๗๗
อัตราส่วนร้อยละของผู้การศึกษา	.๑๖๕	.๘๑๒	.๑๓๓
อัตราของผู้นิยมกิจกรรม	.๗๗๐	-.๐๑๖	.๒๐๑
อัตราส่วนร้อยละในกิจกรรมเกษตร	-.๘๗๐	-.๒๐๐	-.๐๒๕
อัตราส่วนร้อยละในกิจกรรมอุตสาหกรรม	.๘๐๐	.๒๒๑	.๐๒๑
อัตราส่วนร้อยละในกิจกรรมบริการ	.๕๗๒	.๑๗๓	.๐๕๒
ดัชนีการสมรสอายุน้อย	-.๑๔๒	-.๕๖๕	-.๐๗๓
อัตราส่วนสมรสในวัยเจริญพันธุ์	-.๒๘๕	-.๖๕๓	.๑๑๔
F1	๑.๐๐๐	.๑๘๕	.๐๒๑
F2	.๑๘๕	๑.๐๐	.๐๕๘
F3	.๐๒๑	.๐๕๘	๑.๐๐๐

ตาราง ๒๔ : การวิเคราะห์สหสัมพันธ์เชิงถดถอยโดยใช้ปัจจัย

ปัจจัย	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยปรับมาตรฐาน Standard Regression Coefficient	ค่า + ที่คำนวณได้
F 1.	.๑๐๒	.๘๔๖
F 2.	.๑๗๘	๑.๔๗๓
F 3.	-.๐๗๐	-.๖๕๗

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

.๔๕๕

ค่าสัมประสิทธิ์ของการกำหนด

.๒๔๔

ค่า F

๗.๒๑๕

จำนวนแปรตัวแปรทั้งหมด α รวมทั้งตัวแปรอิสระ คือ อัตราส่วนเด็กและสตรี

จำนวนกรณี

๗๑

โครงการวางแผนครอบครัวเอกชน และการสื่อสารมวลชน ตลอดจนระบบการคมนาคมและ
อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม แต่การวิเคราะห์ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ
เหล่านี้ที่มีต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ ยังไม่มีผู้ใดทำในประเทศไทย

โดยสรุป จะเห็นได้ว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์ นั้นมีมากมาย ตั้งแต่
ปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เป็นลักษณะของปัจจัยบุคคลของกลุ่ม
ของเขตสิ่งแวดล้อม และของประเทศ งานวิจัยเท่าที่ได้ทำมาแล้วในอดีต แม้ว่าจะให้ข้อมูลเบื้องต้น
ทันทีแสดงให้เห็นว่าปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เกี่ยวข้องหรือมีผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์อย่างไร แต่
ก็ยังไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นที่กระจ่างแจ้งเพียงพอ คำอธิบายส่วนมากได้จากการคาดคะเนอ้างอิงของนัก
วิจัยที่พยายามวาดภาพบรรยายสถิติตัวเลขที่ได้ ปัญหาทางด้านการวัดความถูกต้องและความเชื่อได้
ยังมีอยู่แทบทุกกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่พยายามวัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสอง
ตัวแปรพร้อมกันในคำถามเดียวกัน เช่น จำนวนบุตร และเพศของบุตร ปัญหาส่วนใหญ่ยังเกิดขึ้น
จากวิธีการเก็บข้อมูลที่ใช้แบบสอบถามกับผู้ให้สัมภาษณ์ ในประการแรกผู้สัมภาษณ์ไม่คุ้นเคยกับ
ผู้ตอบ การซักถามแม้ว่าจะได้คำตอบ คำตอบที่ได้อาจไม่มีความหมายที่แท้จริงก็ได้ เพราะเป็นคำ
ตอบที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของสังคมโดยที่ผู้ตอบได้นำมาใช้ตามที่ได้รับฟังมา และผู้ตอบมีชีวิตความ
เป็นอยู่ตลอดจนสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนวิสัยทัศน์แตกต่างจากผู้สัมภาษณ์ การ
จะเก็บข้อมูลที่เชื่อถือได้จำเป็นเหลือเกินกับผู้เก็บรวบรวมข้อมูล จะต้องรู้จักสภาพชีวิต ความเป็นอยู่
มีความคุ้นเคยกับประชากรที่ศึกษามากพอที่จะได้รับความไว้วางใจจากประชากร จึงจะได้คำตอบ
เกี่ยวกับปัญหาหรือคำถามนั้น ๆ ที่มีความหมายอย่างแท้จริงในทัศนคติของผู้ตอบ งานวิจัยที่แล้ว
มามีลักษณะอยู่ในขั้นเริ่มต้นเพียงพอที่จะได้ข้อมูลเบื้องต้น แต่ยังไม่เพียงพอที่จะเข้าใจปัญหานั้นๆ
อย่างแจ่มแจ้ง ช่องทางในอนาคตที่จะศึกษาค้นคว้า ตลอดจนค้นหาวิธีการวัดตัวแปรต่าง ๆ ในเรื่อง
พฤติกรรมของประชากรจึงยังคงมีอยู่มากมาย

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

รัฐในอุดมคติ ของเพลโต

ปรีชา ช่างขวัญยืน

เมื่อพูดถึงความคิดทางการเมืองของเพลโต คนจำนวนมากมักจะนึกถึงรัฐที่เป็นความใฝ่ฝันอันไม่มีทางเป็นจริงของเพลโต ความคิดนึกคิดเช่นนี้ยังมีน้ำหนักน่าเชื่อถือเมื่อเพลโตมีโอกาสทดลองใช้หลักการของเขาในการปกครองจริง ๆ แล้วไม่สัมฤทธิ์ผล ในบทความนี้ผู้เขียนมิได้พูดถึงรายละเอียดในหนังสืออูทมรัฐและไม่ต้องการพูดถึงการเปลี่ยนความคิดทางการเมืองของเพลโตจากอูทมรัฐมาเป็นความคิดใหม่ในเรื่อง กฎหมาย แต่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่าเพลโตเขียนอูทมรัฐขึ้นมาโดยมีจุดมุ่งหมายอย่างไร ต้องการแก้ปัญหาอะไร ได้เสนอทางแก้ไขอย่างไร และเหตุใดความคิดของเพลโตจึงนำมาปฏิบัติไม่ได้ขอให้ผู้อ่านอ่านบทความตามแนวนี้ ผู้เขียนหวังว่าการมองปัญหาและการแก้ปัญหาของเพลโตจะช่วยกระตุ้นเตือนหรือจุดรั้งความคิดของเราเกี่ยวกับการพิจารณาปัญหาทางการเมืองและสังคมในปัจจุบันให้มองปัญหาหลายแง่หลายมุมและรอบคอบยิ่งขึ้น แต่ก่อนที่จะได้พูดถึงทัศนะของเพลโตที่ปรากฏในอูทมรัฐ ผู้เขียนใคร่ขอให้ผู้อ่านพิจารณาความคิดความเชื่อพื้นฐาน

ของพวกกรีกอันเป็นเหตุให้เปลโตต้องเสนอความคิดของเขาเสียก่อน เพื่อจะได้เข้าใจเปลโตตามสภาวะแวดล้อมแบบกรีก มิใช่เอาความรู้สึกปัจจุบันไปตัดสินความคิดของเปลโต เพราะถึงแม้ปัญหาของเปลโตหลายปัญหา จะมีลักษณะเช่นเดียวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่สภาพแวดล้อมในปัจจุบันก็ต่างกับสมัยเปลโต เราจะพิจารณาว่าความคิดของเปลโตแก้ปัญหาสมัยเราไม่ได้จึงไม่ถูก เพราะอย่างไรเปลโตก็มีข้อมูลในการแก้ปัญหาคือสภาพแวดล้อมสมัยนั้น เราคนปัจจุบันถ้าจะแก้ปัญหาก็ต้องดูสภาพแวดล้อมปัจจุบัน แต่อย่างน้อยวิธีแก้ปัญหาของเปลโต ก็อาจเป็นแนวทางให้เรามองปัญหาปัจจุบันได้ดีขึ้น

ความขัดแย้งกันระหว่างการเมืองและปรัชญาในสมัยโสกราตีส

ในเรื่องอโพลโลยี โสกราตีสนักปรัชญาผู้ซึ่งชาวเอเธนส์เข้าใจว่าเป็น โสเฟิสต์ที่สำคัญคนหนึ่ง ถูกตัดสินประหารชีวิตด้วยโทษฐานบ่อนทำลายความสงบสุขของบ้านเมือง คนที่ได้อ่านเรื่องราวตามที่เปลโตบันทึกไว้ในอโพลโลยีและเซโนฟอนบันทึกไว้ในเมโมราบิเลียจะรู้สึกว่าโสกราตีสไม่ได้รับความยุติธรรม และคนทั่วไปไม่เข้าใจโสกราตีสอย่างแท้จริง แต่เมื่อวิเคราะห์ดูจะเห็นว่า ความรู้สึกดังกล่าวออกจะไม่ถูกต้องนัก เพราะถ้ามองจากแง่ของฝ่าย

การเมืองคือฝ่ายที่เป็นโจทก์ โสกราตีสก็เป็นผู้ผิดจริงเหมือนกัน ข้อที่ไม่ยุติธรรมมิใช่อยู่ว่าโสกราตีสผิดจริงหรือไม่ แต่อยู่ที่ว่าพวกโสเฟิสต์ทั้งหลายซึ่งก็กระทำผิดทำนองเดียวกับโสกราตีสไม่ได้ถูกฟ้องร้องด้วย จึงดูเหมือนว่ากฎหมายดังกล่าวเลือกปฏิบัติเฉพาะแก่โสกราตีสเท่านั้น เพราะถ้าจะถือว่าการกระทำชนิดที่โสกราตีสได้กระทำนับเป็นความผิด รัฐก็น่าจะฟ้องร้องพวกโสเฟิสต์ทั้งหลายด้วย

ข้อหาที่ชาวเอเธนส์ตั้งขึ้น ฟ้องโสกราตีสก็คือไม่นับถือเทพเจ้าที่ชาวเอเธนส์นับถือ และทำให้เด็กหนุ่มเสียคน ข้อหาทั้งสองนี้คนในสมัยเราฟังแล้วอาจรู้สึกได้ว่าไร้สาระ และไม่น่าจะมีความผิดถึงขั้นประหารชีวิต แต่ถ้าเราพิจารณาคูสังคมเอเธนส์สมัยนั้นแล้ว ความผิดของโสกราตีสนับว่าร้ายแรงมาก เพราะกฎหมายทั้งหลายนั้น เทพเจ้าประทานมาเพื่อปกครองมนุษย การไม่นับถือเทพเจ้าก็เท่ากับมุ่งทำลายกฎหมายอันเป็นหลักให้การปกครองบ้านเมืองมีอยู่ได้ จึงเท่ากับมุ่งล้มล้างระบอบการปกครองของประเทศ ในแง่ของสามัญชนชาวเอเธนส์การแสดงว่าไม่นับถือเทพเจ้าย่อมถือได้ว่าเป็นการดูหมิ่นทำนองเดียวกับที่ชาวไทยทนต์ใครกระทำการดูหมิ่นศาสนาพุทธไม่ได้ ส่วนในแง่ของนักการเมือง การมุ่งทำลายระบอบการปกครองเป็นสิ่งที่ผิดอย่างให้ภัยไม่ได้ และต้องปราบปรามให้

เด็กขาด ถ้าโสกราตีสเพียงแต่คิดหรือแสดง
ความคิดก็ยังไม่กระไรนัก ในอโพลีเจตีกกล่าว
ว่าหนังสือของอุนักซา โกรสซึ่งพูดถึงสุริยเทพ
ว่าเป็นหินร้อนแดงก็ยังมีขายตาม โรงละครเพียง
เล่มละไม่กี่สตางค์ แสดงว่าในสังคมเอเธนส์นั้น
การแสดงความคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ เป็นสิ่งที่
กระทำได้ แต่โสกราตีสมิใช่แค่แสดงความคิด
เห็นเท่านั้น ยังมีคนหนุ่ม ๆ มาเป็นสานุศิษย์
มากมายด้วย อีกทั้งได้แสดงให้เห็นว่าคนฉลาด
กว่าพวกโสพีตส์คนแล้วคนเล่า ศัตรูก็ยิ่งมากขึ้น
ข้างฝ่ายนักการเมืองเองก็มองเห็นว่า วันหนึ่งโส
กราตีสอาจแสดงให้เห็นว่าพวกตนเป็น
คนโง่ก็ได้ และปล่อยให้โสกราตีสมีลูกศิษย์
มากขึ้น ๆ ก็ยอมแนใจไม่ได้ว่าจะไม่มีสักวัน
หนึ่งที่พรรคพวกของ โสกราตีสมีโอกาสและอำนาจ
ขึ้น และมาโค่นล้มฝ่ายตนในที่สุด การสั่ง
สอนเด็กหนุ่มของ โสกราตีสจึงเท่ากับเป็นการ
เผยแพร่ลัทธิที่ขัดกับ ระเบียบการปกครองของ
บ้านเมือง ทำให้คนหนุ่มเสียคน ความคิดของ
โสกราตีสจะถูกหรือผิดก็ตาม แต่เมื่อขัดกับระ
บอบของบ้านเมือง ก็อาจนำความวุ่นวายมาสู่
บ้านเมืองได้ ถ้าจะให้ระบอบเดิมคงอยู่ก็ต้องกำ
จัดโสกราตีสเสีย

ความเกลียดชังโสกราตีสที่นักการเมืองกับ
ที่ประชาชนชาวเอเธนส์มีอยู่อาจไม่เหมือนกันก็
ได้โสกราตีสไม่สามารถทำให้ประชาชนเข้าใจ

ความแตกต่างระหว่างนักปรัชญากับพวกโสพีตส์
ซึ่งประชาชนเกลียดชังได้ เชื่อว่าประชาชน
คงเข้าใจว่าโสกราตีสเป็นโสพีตส์เช่นเดียวกับที่
อริสโตฟานีสศัตรูของโสกราตีสกล่าวไว้ในละคร
เรื่อง เมฆ ของเขา การมีโอกาสได้ลงโทษผู้ที่
ตนเกลียดชังจึงเป็นความพอใจของประชาชน
ฝ่ายนักการเมืองนั้นแล้ว โสกราตีสก็ไม่อาจ
ชี้ให้เห็นได้ว่า ปรัชญากับการเมืองจะเข้ากันได้
อย่างไร เท่าที่ปรากฏ โสกราตีสทำให้คนหนุ่ม
กลายเป็นคนช่างซักช่างถามไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ
ทำตัวเป็นคนมือไม่พายเอาเท้าราน้ำ ดังนั้นนอก
จากปรัชญาจะเข้ากับการเมืองไม่ได้แล้ว ยังทำ
ตัวเป็นศัตรูด้วย ในอโพลีเจตีกนั้นเปิดได้แสดงให้เห็น
เห็นว่าโสกราตีสไม่มีโอกาสจะได้ชี้แจงเลยว่า
ปรัชญากับการเมืองจะเข้ากันได้อย่างไรเพราะ
ไม่มีใครที่พร้อมจะเข้าใจอย่างนั้น และโสกรา
ตีสก็ต้องรับโทษประหารเสียก่อน ส่วนในอุดม
รัฐ พรรคพวกของโสกราตีสบังคับให้โสกราตีส
เสนอทฤษฎีของตนและให้มีโอกาสโต้แย้งอย่าง
เต็มที่โดยไม่อาศัยการลงคะแนนเป็นเครื่องตัดสิน
ว่าโสกราตีสพูดถูกหรือผิดเร็วเกินไปอย่างไรใน
อโพลีเจตีก อุดมรัฐจึงเป็นเรื่องที่เปิดได้พยายาม
จะแสดงให้เห็นว่าปรัชญากับการเมืองเข้ากันได้
อย่างไร เพื่อจะให้เข้าใจเหตุผลที่เปิดได้เชื่อว่า
รัฐในอุดมคติ จะได้กล่าวถึงความคิดที่เป็นพื้น
ฐานบางประการทางปรัชญาการเมืองของกรีก

เสียก่อน แล้วจึงจะพูดถึงปรัชญาการเมืองในหนังสืออุทมรัฐต่อไป

ความเชื่อของพวกกรีกเกี่ยวกับ physis และ nomos

คำว่า physis ในภาษากรีกหมายถึงธรรมชาติหรือความเป็นจริง ส่วนคำว่า nomos หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติหรือถือว่าถูกต้อง ความถูกต้องหนึ่งขึ้นกับผู้คิดปฏิบัติหรือจิต ที่มาของ nomos นั้น แต่ละคนจึงมี nomos ต่างกันได้ เนื่องจากพวกกรีกเชื่อเทพเจ้าจึงเชื่อว่า nomos มาจากเทพและเป็นกฎที่บังคับแก่ทุกคน ชุสวางกฎสำหรับคนทุกคนไว้ว่า คนต่างกับสัตว์จึงต้องมีความเที่ยงธรรม กฎนี้ถือกันมั่นคงมาจนสมัยโสเฟิสต์ เมื่อความเชื่อเรื่องเทพลดลงความศักดิ์สิทธิ์ของ nomos ในฐานะเป็นกฎสากลก็ลดลงด้วย พวกโสเฟิสต์ไม่เชื่อเรื่องเหตุผลที่ควบคุมโลก หรือเรื่องพระเจ้าผู้สร้าง แต่เชื่อว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปโดยเหตุบังเอิญ ไม่มีกฎเกณฑ์ใดๆ ทางธรรมชาติที่ตายตัว มีแต่กฎที่สร้างขึ้นตามสมมติฐานของแต่ละคน กฎทางศีลธรรมที่เป็นสากลจึงไม่มี จะมีก็แต่กฎเฉพาะตัวของแต่ละคน กฎจึงมีลักษณะเป็นอัตนัย ขึ้นอยู่กับผู้ตั้งกฎและกฎของผู้ใดจะเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับอยู่ที่โอกาส การชักจูงใจหรืออำนาจของผู้หนึ่ง มนุษย์เป็นผู้ออกกฎ หาใช่พระเจ้าหรือธรรมชาติไม่ มนุษย์คนไหนมีอำนาจ

ก็ย่อมออกกฎได้ทั้งสิ้น และตราบโคที่อำนาจนั้นยังอยู่ กฎก็ย่อมถูกต้องเสมอ

ในปรัชญากรีกสมัยก่อนโสเฟิสต์ nomos ยังเป็นคำที่นิยมใช้กันในเรื่องธรรมชาติอยู่ แต่ในสมัยโสเฟิสต์ หมายถึงความเชื่อในเรื่องถูกผิดที่ถือตาม ๆ กันมาเป็นประเพณี หรือกฎที่สร้างขึ้นและบังคับใช้ด้วยอำนาจของรัฐ nomos จึงเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับ physis หรือกฎธรรมชาติ ในสมัยนั้น ปัญหาทางจริยศาสตร์ และศาสนาก็เกิดขึ้นด้วย เช่นพระเจ้ามีอยู่เป็นธรรมชาติหรือโดย nomos รัฐเกิดขึ้นโดยความจำเป็นตามธรรมชาติหรือโดย nomos กฎหมายที่ใช้ในรัฐเป็นกฎของเทพ กฎธรรมชาติ หรือ nomos ความยุติธรรมเป็นสิ่งแท้จริงตามธรรมชาติหรือเป็นไปโดย nomos เหล่านี้เป็นกัน ตามทัศนะของพวกโสเฟิสต์ที่เชื่อว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางศีลธรรมและกฎหมายของรัฐเป็น nomos ย่อมถือว่ากฎก็คือมาตรฐานทางศีลธรรมที่สาธารณชนยอมรับ มิใช่มาจากเทพดังที่เชื่อกันมาแต่ก่อน กฎที่ว่านี้จึงมีลักษณะสัมพัทธ์คือ เปลี่ยนไปได้ตามยุคตามสมัยตามสังคม และเป็นเพียงสิ่งที่ยึดถือกันเป็นประเพณีขึ้นเอง และกฎดังกล่าวย่อมให้ประโยชน์แก่คนบางกลุ่มบางพวก ผลประโยชน์จึงเป็นมาตรฐานทางจริยธรรมที่ซ่อนอยู่ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นว่ากฎหมายมิใช่สิ่งที่สมบูรณ์โดยตายตัว แต่

เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเช่นนี้ก็เกิดความเห็นต่างกันขึ้นสามความเห็น คือความเห็นที่สนับสนุน nomos คำนี้ physis ความเห็นสนับสนุน physis คำนี้ nomos และพวกที่หัวรุนแรงซึ่งถือว่ากฎแบบ physis ไม่มี และกฎแบบ nomos ที่เป็นกฎซึ่งสังคมสร้างขึ้นไม่มี มีแต่กฎซึ่งคนแข็งแรงสร้างขึ้นบังคับและเอาประโยชน์จากคนอื่นเอา กฎใดที่คนพวกนี้สร้างขึ้นถือว่ายุติธรรมทั้งสิ้น

ความคิดของพวกที่เชื่อ nomos และพวกหัวรุนแรงนั้นว่าเป็นการทำลายมาตรฐานเรื่องความดีความงาม เพราะการถือว่าความดีความงามไม่ตายตัวก็ทำให้ยอมรับต่อไปว่าความดีความงามขึ้นกับสิ่งอื่นที่สำคัญก็ได้แก่จิตมนุษย์ ความดีความงามแท้ๆไม่มี แปลได้ไม่เห็นด้วยกับความคิดเช่นนี้ และเห็นว่าการทำลายมาตรฐานทางศีลธรรมด้วยความคิดดังกล่าวเป็นความหลังผิด เขาเห็นว่ากฎที่แก้ยอมตายตัว และไม่ว่ามนุษย์หรือเทพก็ต้องยอมรับว่าเป็นกฎที่ดีทั้งสิ้น ความเห็นที่ต่างกันในเรื่องถูกผิดมิใช่เครื่องตัดสินว่ากฎไม่มี ทำนองเดียวกับการที่คนหนึ่งเชื่อว่าโลกกลมอีกคนหนึ่งเชื่อว่าโลกแบนนี้มิได้เป็นข้อพิสูจน์ว่าโลกไม่มีสันฐานอะไรเลย ในเรื่องยูโทเปีย เปลโตได้อธิบาย

เรื่องนี้โดยให้โสกราตีสค้านคำนิยามของยูโทเปียที่ว่า เทพชอบสิ่งใดสิ่งนั้นเป็นสุทธิธรรม เทพไม่ชอบสิ่งใดสิ่งนั้นเป็นอสุทธิธรรม* โดยแก้ว่า

“ยูโทเปียสิ่งซึ่งเป็นที่รักของเทพจะเหมือนกับสิ่งซึ่งบริสุทธ์ได้อย่างไร ในเมื่อสุทธิธรรมเป็นที่รักของเทพก็เพราะบริสุทธ์ และสิ่งซึ่งเป็นที่รักของเทพก็เพราะเป็นที่รัก จะเหมือนกันได้ก็ต่อสิ่งซึ่งเป็นที่รักของเทพเพราะเทพรัก และสิ่งซึ่งบริสุทธ์ บริสุทธ์เพราะเทพรัก ก็เมื่อความจริงมิได้เป็นเช่นนี้ย่อมหมายความว่าสุทธิธรรมต่างกับความรัก สิ่งหนึ่งเป็นที่รักเพราะได้รับความรัก ส่วนอีกสิ่งหนึ่งเป็นที่รักเพราะน่ารัก”^๒

ข้อค้านนี้แสดงว่าเปลโตมิได้เห็นด้วยกับการถือว่าสิ่งทีมนุชย์หรือแม้แต่เทพพอใจหรือเห็นว่าดีจำเป็นต้องดีแท้ แต่เห็นว่าสิ่งซึ่งดีใครจะเห็นว่าดีหรือไม่ก็ยอมดีเสมอ การที่เปลโตยอมรับว่าค่าทางศีลธรรมที่ตายตัวมีอยู่เช่นนี้ทำให้เขาเชื่อว่าค่าทางจริยธรรมของสังคมและรัฐที่ตายตัวว่ามีอยู่ด้วยหาใช่เป็นเพียง nomos ไม่ ในทฤษฎีการเมืองของเปลโตซึ่งจะกล่าวต่อไป เราจะได้เห็นว่ามีเชื่อเรื่องนี้เป็นพื้นฐานทั้งสิ้น

๑. สลักชัย ศิวรักษ์, โสกราตีส พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๐๖ หน้า ๒๔
๒. เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๒

ความคิดเรื่องรัฐเป็นสิ่งธรรมชาติ

ในหนังสืออุทฺตมรัฐ เพลโตได้กล่าวถึงรัฐว่าเกิดขึ้นโดยความจำเป็น เพราะมนุษย์มีธรรมชาติไม่เหมือนกันและต่างก็ต้องการความสามารตามธรรมชาติของอีกฝ่ายหนึ่งมาประกอบเข้ากับ ความสามารถ ตาม ธรรมชาติ ของ ตน ความจำเป็นดังกล่าวบังคับมนุษย์ให้ต้องเข้ามาอยู่รวมกันเป็นรัฐ และคำพูดที่ว่ารัฐเกิดขึ้นโดยธรรมชาติก็มีความหมายโดยนัยนี้ แต่สำหรับเพลโตรัฐโดยธรรมชาติน่าจะมีความหมายลึกซึ้งกว่านั้นเมื่อพิจารณาเมตาฟิสิกส์ของเพลโตซึ่งว่าด้วยความจริงอีกชนิดหนึ่งคือ โลกของแบบ (Idea) รัฐโดยธรรมชาติตามความหมายนี้ได้แก่รัฐที่สมบูรณ์ในโลกของแบบ รัฐจึงกล่าวเป็นแบบให้เราใช้สร้างรัฐที่ดีขึ้นได้ในโลกนี้ และรัฐที่ดีก็ควรมีลักษณะใกล้เคียงกับรัฐที่เป็นแบบดังกล่าว ในปัญหาที่เพลโตเห็นต่างกับพวกโสเฟิสต์ ซึ่งถือว่ารัฐเป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์เท่านั้น

ถ้าเรายอมรับความดีของพวกโสเฟิสต์ในเรื่อง nomos เราย่อมจะต้องถือว่ากฎหมายหรือกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมใด ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่คุณเราสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์แก่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง กฎเหล่านั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ สิ่งที่เคยเป็นกฎในสมัยหนึ่งอาจไม่เป็นกฎในอีกสมัยหนึ่งก็ได้ สิ่งแวดล้อมสำคัญที่ทำให้กฎเปลี่ยนไป

เปลี่ยนมาก็คือเรื่องประโยชน์ และมักเป็นประโยชน์ของผู้มีอำนาจ การที่กฎเปลี่ยนไปได้ตามปัจจัยภายนอกคือผลประโยชน์ก็ดี ความพอใจของคนบางคนบางกลุ่มก็ดี แสดงว่าความยุติธรรมที่จะได้จากการใช้กฎดังกล่าวตัดสินก็เป็นสิ่งเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาได้ จึงกล่าวได้ว่าความยุติธรรมเป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์กำหนด ไม่ใช่สิ่งถาวรตายตัว ความยุติธรรมแท้ ๆ ที่เป็นมาตรฐานถาวรเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ เมื่อหาสิ่งใดเป็นมาตรฐานแห่งความดีความงามไม่ได้ รัฐที่ดีหรืออุทฺตมรัฐก็ย่อมไม่มี คนเราจึงไม่ต้องคิดว่ารัฐที่ดีจะต้องมีลักษณะอย่างไรเพราะเป็นสิ่งที่คิดไม่ได้ แต่ควรจะคิดว่าทำอย่างไรจึงจะอยู่ในรัฐได้อย่างดีมากกว่า ถ้าปัจเจกชนสามารถดำรงตนอยู่ในรัฐได้อย่างดีแล้วก็ไม่มีความจำเป็นต้องคิดว่ารัฐนั้นดีหรือไม่ เพราะไม่เกิดผลเสียหายแก่ตนแต่อย่างใด พวกโสเฟิสต์จึงมุ่งสอนวิธีดำรงตนอย่างดีในรัฐ ไม่สอนว่ารัฐที่ดีควรเป็นอย่างไร

การที่พวกโสเฟิสต์ไม่เชื่อว่ากฎธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีได้เช่นเดียวกับที่ไม่เชื่อว่าความดีแท้ ๆ มีอยู่ ย่อมทำให้ไม่เชื่อว่ารัฐเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เชื่อว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้ได้ประโยชน์ที่ตนประสงค์ รัฐจึงเป็นแหล่งที่มนุษย์ใช้หาประโยชน์จากกันและกันมากกว่าจะเป็นสถาบันอันมีบุญคุณแก่มนุษย์ รัฐย่อมเป็นคุณแก่ผู้ได้ประโยชน์จากรัฐ และ

เป็นโทษแก่ผู้เสียประโยชน์ เปลโตไม่เห็นด้วยกับทัศนะดังกล่าวนี้ เขามีความเห็นตรงกับพวกโสเฟิสต์ว่าโดยความจริงแล้วรัฐมีแตกต่างกันไปหลายแบบตามรูปการปกครอง แต่ก็มีได้สรุปอย่างพวกโสเฟิสต์ที่ว่ารัฐแบบใดก็ย่อมดีสำหรับคนที่อยู่ในรัฐแบบนั้น การที่รัฐมีหลายแบบเป็นข้อเท็จจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ แต่การถือว่าดีทุกแบบนั้นไม่มีอะไรเป็นเครื่องตัดสิน การยอมรับว่าอะไรที่มีอยู่เป็นอยู่ย่อมดีเท่ากับเป็นการปล่อยให้ทุกสิ่งเป็นไปตามยถากรรม ไม่มีการแสวงหาสิ่งที่ดีกว่าโดยการพิจารณาารัฐแบบต่างๆ เปลโตเห็นว่ารัฐบางแบบดีกว่าบางแบบและที่ว่าดีกว่านั้นมิใช่ในแง่ที่ให้ประโยชน์แก่คนบางกลุ่มตามที่พวกโสเฟิสต์คิด การที่ตัดสินได้ว่ารัฐแบบหนึ่งดีกว่าอีกแบบหนึ่งนั้นแสดงว่าเราสามารถจัดลำดับของการปกครองรัฐว่าดีเลวกว่ากัน ได้ และการจัดลำดับจะทำได้อย่างสมบูรณ์ก็เมื่อเรารู้ว่ารัฐที่ดีที่สุดเป็นอย่างไร รัฐดังกล่าวนี้แม้ยังไม่เคยเกิดขึ้นในโลก แต่ก็ย่อมจะมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ถ้ามนุษย์พยายามค้นหาที่จะพบในที่สุด ความคิดดังกล่าวนี้ก็สอดคล้องกับทฤษฎีเมตาฟิสิกส์และจริยศาสตร์ของเปลโต กล่าวคือความจริงและความดีมีอยู่จริงและเป็นสิ่งตายตัว เป็นมาตรฐานสำหรับตัดสินสิ่งต่างๆ และความประพฤติต่างๆ รัฐที่ดีก็เช่นกันย่อมต้องมีลักษณะที่ดีโดยสมบูรณ์ และ

ใช้เป็นมาตรฐานตัดสินรัฐชนิดอื่นๆ ได้ว่าดีหรือไม่ โดยนัยนี้ การเชื่อว่ารัฐเป็นสิ่งธรรมชาติซึ่งมนุษย์เข้าใจได้ด้วยเหตุผลจึงเป็นสิ่งที่เปลโตเชื่อ ความคิดเรื่องรัฐเป็นอินทรีย์ภาพ

ถ้ารัฐที่ดีซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติหรือเหตุผลมีอยู่จริงตามที่เปลโตคิด ความคิดที่ว่ารัฐเป็นเพียงเครื่องมือหรือเครื่องจักรที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของตนก็ย่อมไม่ถูกต้อง ถ้ารัฐเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สมาชิกของรัฐและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสมาชิก รวมทั้งกฎหมายย่อมเกิดขึ้นโดยธรรมชาติด้วย จุดหมายของรัฐกับของสมาชิกจะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะรัฐกับสมาชิกแยกกันไม่ได้ ความคิดทำนองนี้ทำให้เกิดทัศนะเรื่องรัฐเป็นอินทรีย์ภาพขึ้น ที่ว่าเป็นอินทรีย์ภาพนั้นหมายถึง เป็นสิ่งที่มีชีวิตชนิดหนึ่งนั่นเอง ที่ว่ามีชีวิตมีได้หมายความว่า เป็นพืชหรือสัตว์ กล่าวคือสิ่งมีชีวิตนอกจากจะได้แก่พืชสัตว์แล้ว ยังควรรวมรัฐเข้าไว้ด้วย ความคิดเรื่องรัฐเป็นอินทรีย์ภาพนั้นกำหนดตามลักษณะสำคัญสามประการคือ ประการแรก ความสัมพันธ์ของส่วนย่อยที่มีต่อส่วนรวมมีอยู่ในตัวแยกจากส่วนรวมไม่ได้ กล่าวคือประชาชนที่ไม่มีความรู้ก็เรียกว่าประชาชนไม่ได้ เช่นเดียวกับมือที่หลุดออกจากตัวแล้วแม้มีรูปร่างเป็นมือแต่ก็ขาดความเป็นมือคือทำหน้าที่ที่เคยทำไม่ได้

หมดความเป็นอวัยวะ ไม่เหมือนกับชิ้นส่วนของเครื่องจักรเมื่อแยกจากตัวเครื่องจักรแล้วก็ยังคงความเป็นชิ้นส่วนนั้นอยู่ จะใส่เข้าไปใหม่อย่างเดิมก็ได้ ประการที่สอง อินทรีย์ภาพพัฒนาจากในตัวคือเติบโตหรือเปลี่ยนแปลงได้เอง ไม่เหมือนเครื่องจักรที่มีการเปลี่ยนแปลงก็โดยมีสิ่งภายนอกเช่นคนมาเปลี่ยน รัฐก็มีลักษณะเป็นอินทรีย์ภาพคือการพัฒนาของรัฐมาจากการพัฒนาของสมาชิกซึ่งเป็นอวัยวะของรัฐ และประการที่สาม จุดหมายของอินทรีย์ภาพมีอยู่ในตัว ไม่เหมือนกับเครื่องจักรซึ่งต้องมีผู้กำหนดจุดหมาย จุดหมายของรัฐตามทัศนะนี้ก็ให้แก่ชีวิตที่ดี ที่มีความสุขความสมบูรณ์ จุดหมายนี้เป็นของรัฐมิใช่มาจากภายนอก

เปลโต้และพวกกรีกส่วนมากมีความเห็นตรงกับทฤษฎีที่ถือว่ารัฐเป็นอินทรีย์ภาพ แม้จะไม่ได้ถือว่ารัฐเป็นสิ่งที่ชีวิตจริง ๆ อย่างพวกนักปรัชญา ในคริสต์ศตวรรษที่สิบเจ็ดก็ตาม จากงานของเปลโต้เอง เราจะเห็นว่าแม้เปลโต้จะไม่ได้ถือว่ารัฐเป็นสิ่งที่ชีวิตแต่ก็ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนนั้นมีลักษณะเหมือนร่างกายกับอวัยวะต่างๆ ร่างกายที่ขาดอวัยวะบางส่วนไปหรือใช้อวัยวะไม่ถูกต้องตามหน้าที่ย่อมมีความบกพร่อง แต่ก็ไม่ถึงกับคงความเป็นร่างกายไม่ได้ ส่วนอวัยวะนั้นจะขาดร่าง

กายเสียมิได้เลย เพราะความเป็นอวัยวะจะมีอยู่ก็เมื่ออยู่กับร่างกายเท่านั้น ในแง่นี้ความคิดที่ว่ารัฐเป็นสิ่งจำเป็นและมีบุญคุณต่อประชาชนจึงนับว่ามีเหตุผล ต่างกับความคิดที่ถือว่ารัฐเป็นเพียงเครื่องมือหาประโยชน์ เพราะตามความคิดเช่นนั้น รัฐช่วยให้ได้ผลประโยชน์ การขาดรัฐทำให้ขาดผลประโยชน์แต่ก็ไม่ถึงกับทำให้ชีวิตหมดความหมาย เพราะปัจเจกชนเป็นผู้สร้างรัฐขึ้น ถ้ารัฐแบบหนึ่งไม่ให้ประโยชน์ตามที่ต้องการก็สร้างใหม่ได้ แต่ทฤษฎีที่เชื่อว่ารัฐเป็นอินทรีย์ภาพนั้นรัฐสร้างปัจเจกชน ถ้าไม่มีรัฐแต่ละคนก็ไม่อาจพัฒนาความเป็นคนของตน คือความสามารถตามธรรมชาติที่ตนมีอยู่ได้ ปัจเจกชนจึงต้องพึ่งรัฐเสมอ ในที่นี้ข้าพเจ้าจะไม่วิจารณ์หรือแสดงความเห็นถึงความเชื่อสองแบบนี้แบบไหนดีกว่ากัน ที่นำมากล่าวไว้ก็เพื่อให้เข้าใจความคิดของเปลโต้ดีขึ้นว่าเปลโต้ให้ความสำคัญแก่รัฐเพราะเหตุใดทำไมจึงต้องเน้นความกลมกลืนระหว่างสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่ทำหน้าที่ในรัฐ และที่สำคัญที่สุดก็คือทำไมทฤษฎีปกครองของเปลโต้จึงให้ความสำคัญแก่รัฐจนต้องจำกัดเสรีภาพของประชาชนอย่างมากเพื่อให้ปกครองรัฐตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้ รัฐมีความสำคัญและความผูกพันกับประชาชนเพียงใด ประชาชนจึงควรยอมสละแม้ชีวิตของตนให้แก่รัฐเมื่อรัฐต้องการนั้น

เบลได้ได้พรรณนาไว้อย่างแจ่มแจ้งในเรื่องไครโตตอนที่ไครโตชวนให้โสกราตีสหนีไปจากเอเธนส์ และโสกราตีสชี้แจงแทนรัฐว่า ถ้าทำเช่นนั้นย่อมไม่ถูกต้องดังนี้

โสกราตีส – ถ้ากฎหมายจะตอบว่า “ท่านกับเราตกลงกันแล้วมิใช่หรือ ท่านสาบานว่าจะทำตามคำตัดสินของบ้านเมือง” ถ้าเราแสดงความแปลกใจกับคำพูดนี้ กฎหมายบ้านเมืองก็จะกล่าวต่อไปว่า “อย่าแปลกใจไปเลยโสกราตีส เราเห็นว่าท่านชอบถามและตอบปัญหาตอบเราก่อนว่าท่านมีอะไรที่คิดคัดค้านต่อท่านนครนี้ จนพยายามที่จะทำลายเรา เราไม่ได้ให้กำเนิดท่านดอกหรือ ไม่ใช่เพราะอาศัยเราดอกหรือที่บิดาท่านได้กับมารดาจนเกิด ท่าน ท่านเห็นว่ากฎหมายสมรสผิดกระนั้นหรือ” ข้าพเจ้าก็ต้องตอบว่า เปล่า “ถ้าเช่นนั้นท่านก็ต้องเห็นว่ากฎหมายอันว่าด้วยทารกสงเคราะห์และการศึกษาผิดทั้ง ๆ ที่เราให้การศึกษาแก่ท่าน เราทำผิดหรือเมื่อเราสั่งให้บิดาให้การศึกษาแก่ท่าน ให้บำรุงเลี้ยงดู ให้ฝึกหัดท่านทั้งทาง

กายและใจ” ข้าพเจ้าก็ต้องตอบว่า ไม่มีผิดหรอก รัฐย่อมจะกล่าวต่อไปว่า “ดีแล้ว ก็เมื่อท่านเกิดเติบโต และได้เรียนรู้แล้ว ท่านจะว่าตัวท่าน ตลอดจนผู้สืบสายโลหิตของท่านต่อไปไม่ใช่ลูกของรัฐ บ่าวของรัฐอย่างไรได้ ถ้าเช่นนั้นแล้ว ท่านมีสิทธิที่จะทำกับเราได้อย่างไร เช่นเดียวกับที่เราจะทำกับท่านกระนั้นหรือ ถ้าท่านมีนาย ท่านจะทำกับนายอย่างที่ท่านทำกับท่านใหม่ นายว่าท่าน ท่านว่านาย นายเขียนท่าน ท่านเขียนนาย นายทำให้ท่านเดือดร้อน ท่านก็ทำกับนายเช่นนั้นบ้าง ถ้าเราจะประหารท่าน เพราะเราถือว่ายุติธรรมแล้ว ท่านจะพยายามอย่างยิ่งที่จะทำลายเรากระนั้นหรือ ท่านจะอ้างสิทธิที่จะทำเช่นนั้นใหม่ ท่านผู้รักคุณงามความดี บัญญาของท่านไม่ได้สั่งสอนให้ทราบดอกหรือ ว่าสิ่งซึ่งสูงกว่าบิดามารดา และญาติกาทั้งหลายก็คือ ประเทศชาติอันเป็นที่รักยิ่งและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าบรรพบุรุษ ทั้งเทวดาและมนุษย์ที่มีความคิด ย่อมให้เกียรติ

รัฐยิ่งกว่าบุคคล ท่านควรเคารพประเทศชาติ ย่อมอยู่ใต้อำนาจ ทำการงานให้ยามเมื่อชาติต้องการ ยิ่งกว่าบิณฑาคารดา ถ้าอยากให้รัฐทำตามเรา ก็ต้องเสนอแนะให้รัฐเห็นดีด้วย ถ้ารัฐออกคำสั่ง ท่านก็ต้องเชื่อฟังอย่างไม่มีปรีปาก จะสั่งอย่างไรก็ต้องทำตาม จะชัง จะเขี่ยนหรือฆ่าก็ตาม ที่ทำตามนั้น ถูกแล้ว จะหนี จะเลียง จะละหน้าที่หาได้ไม่ ไม่ว่าจะในสงคราม ในศาลหรือที่ไหนๆก็ตาม เราต้องทำตามคำของรัฐ เว้นไว้แต่เราจะพูดให้รัฐเชื่อตามหลักความยุติธรรมของเรา จะใช้คำสั่งต่อต้านบิณฑาคารดาไม่ได้ แล้วจะไปขัดขืนปีศาจมิมาตุภูมิ จะมียิ่งแล้วใหญ่หรือ”^๓

การตายของ โสกราตีสกับการเกิดของอุดมรัฐ

นอกจากแปลได้จะได้อ้างว่ารัฐสำคัญและมีบุญคุณแก่ปัจเจกชนดังกล่าวแล้ว ในเรื่องไครโต^๔ ตอนต่อไปเขายังได้พูดถึงหน้าที่ของปัจเจกชนที่จะต้องปฏิบัติต่อรัฐตามพันธระสัญญาด้วย สัญญานี้มิใช่สัญญาที่ปัจเจกชนร่วม

กันยึดถือเพื่อสร้างกฎหมายและรัฐขึ้น แต่เป็นสัญญาที่จะปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งรัฐกำหนดขึ้น โดยไม่มีข้อแม้และด้วยความเต็มใจ ในเรื่องดังกล่าวโสกราตีสชี้ให้เห็นว่า รัฐเป็นผู้สร้างและอุปการะปัจเจกชนมาตั้งแต่เกิด ในแง่นี้รัฐย่อมมีบุญคุณและเป็นเจ้าของปัจเจกชน ย่อมจะมีสิทธิ์ในตัวปัจเจกชนอย่างเต็มที่ จะใช้อำนาจบังคับอย่างไรก็ย่อมทำได้ และปัจเจกชนก็จำเป็นต้องทำตามคำสั่งของรัฐอยู่แล้ว แต่รัฐเอเธนส์มิได้บังคับเอาเช่นนั้น ยังให้เจตจำนงอิสระแก่ปัจเจกชนที่จะเลือกเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกของรัฐได้ด้วย ถ้าเลือกเป็นสมาชิกก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของรัฐ ถ้าไม่เป็นก็ต้องออกไปจากรัฐ การที่โสกราตีสและคนอื่นๆไม่ไปจากเอเธนส์ย่อมเป็นการเลือกข้างเป็นสมาชิก ฉะนั้นก็เท่ากับเลือกปฏิบัติตามกฎหมายของเอเธนส์ด้วย บุคคลที่ซื่อสัตย์จึงจำเป็นต้องรักษาพันธระสัญญาข้อนี้ไว้ และโสกราตีสยอมรับโทษประหารแทนที่จะหนีไปตามคำชักชวนของไครโต ก็ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ประการหนึ่ง เขาจึงมิได้โต้แย้งเลยว่ากฎหมายไม่ให้ความยุติธรรมแก่เขา

ในเรื่องอโปโลเกียและไครโตดูเหมือนแปลได้จะพยายามแสดงให้เห็นว่าโสกราตีสยึดถือหลักการและที่โสกราตีสต้องตายก็เพราะ ไม่ยอม

๓ สลักขณีย์ ศิวรักษ์, โสกราตีส พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕ หน้า ๑๐๓-๑๐๔
๔ สลักขณีย์ ศิวรักษ์, โสกราตีส พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๐๕ หน้า ๑๐๔-๑๑๑

ทั้งหลักการของตน ในอโปโลเกีย^๕ ไสกราติส
อ้างว่าตนได้ต่อสู้เพื่อรักษากฎหมายและความ
ยุติธรรมเป็นที่ตั้ง แม้ว่าความเห็นนั้นจะขัดกับ
ความเห็นของคนส่วนใหญ่ก็ตาม จึงนับว่าเป็น
การเสี่ยงยอมตายเพื่อรักษากฎหมายและความ
ยุติธรรมไว้ ในครั้งนี้ ไสกราติสไม่ยอมปฏิบัติ
ตามคำสั่งของผู้รักษากฎหมาย ด้วยเห็นว่าใช้กฎ
หมายไม่ถูกต้อง นับเป็นการรักษาความยุติธรรม
ของกฎหมายไว้ การละเมิดกฎหมายครั้งนี้
ไสกราติสกล้าทำก็เพราะอ้างได้ว่าเป็นการรักษาความ
ยุติธรรมซึ่งเป็นหลักการสำคัญของเขา มิได้ทำ
เพื่อประโยชน์ตน เพราะตนมีแต่ทางได้รับ
เคราะห์ถ้อยเดียว ส่วนในเรื่องโครโต ไสกราติส
ไม่ได้แย้งศาลเลยว่าตัดสินไม่ยุติธรรม เราไม่
อาจยืนยันได้ว่าไสกราติสยอมรับว่าคำตัดสิน
นั้นยุติธรรมหรือไม่ยอมรับ แต่ที่คณะส่วนตัวผู้
เขียนเห็นว่ากรณีที่ไสกราติสพูดถึงอคติของคน
เฮเรนส์แต่ต้นก็เท่ากับเชื่อว่าตนจะไม่ได้รับความ
ยุติธรรมอยู่แล้ว เช่นที่อ้างว่าหนังสือ
ของนักศึกษาโคริสที่เขียนดูหมิ่นเทพเจ้าชาวเอ
เรนส์ปล่อยให้ขายกันอย่างเปิดเผยตามโรงละคร
ได้ แต่กลับเอาตัวไสกราติสขึ้นศาลด้วยข้อหาทำ
นองนี้ และเมื่อตัดสินลงโทษถึงประหารชีวิต
ด้วยแล้ว ใจย่อมไม่มีทางคิดเป็นอื่น (แม้ว่า
ไสกราติสจะแก้คดีของตนไว้ไม่สมบูรณ์ทุกข้อ
หากก็ตาม) นอกจากอคติเป็นสำคัญ พวกเขา

โสพีสต์ซึ่งกระทำการเป็นอันตรายต่อสังคมตรง
ตามลักษณะที่อ้างในการฟ้องร้องไสกราติสก็ไม่
ได้ถูกฟ้องศาลอย่างไสกราติส ดังนั้นแม้เราอาจ
ตีความเรื่องอโปโลเกียได้ว่าไสกราติสให้การไม่
สมบูรณ์จึงแพ้คดีตามกฎหมายก็ตาม แต่ถ้าพิ
จารณาสาเหตุของการนำไสกราติสขึ้นศาลแล้ว
จะเห็นว่าเป็นการเลือกปฏิบัติเฉพาะกับไสกราติส
ถ้าถือว่าการใช้กฎหมายอย่างเลือกปฏิบัติเป็น
ความอยุติธรรม ความอยุติธรรมเช่นนี้ก็เกิดแก่
ไสกราติสแล้ว ในอโปโลเกีย ไสกราติสไม่ยอมทำ
ตามคำพิพากษา โดยอ้างว่ารักษาความยุติธรรม
แต่เหตุใด ไสกราติสจึงไม่อ้างเช่นนั้น ในโครโต
ถ้าคิดกันอย่างสามัญชนก็คงพอเข้าใจได้ง่ายๆ ใน
อโปโลเกีย ไสกราติสทำการโดยตนเองไม่มีทาง
ได้ผลประโยชน์ มิแต่จะได้รับโทษจึงอ้างได้ว่า
ทำเพื่อรักษาความยุติธรรม แต่ในโครโตผู้พิ
จะโต้หรือเสียประโยชน์โดยตรงคือตัวไสกราติส
เอง ถ้าไสกราติสไม่ทำตามคำพิพากษาแม้จะอ้าง
ว่าเพื่อความยุติธรรมก็คงไม่มีใครเห็นด้วยกรณี
อย่างอโปโลเกียคนส่วนใหญ่ย่อมเห็นว่าไสกรา
ติสทั้งความยุติธรรม ทั้งกฎหมายเพื่อประโยชน์
ส่วนตัวมากกว่า และเมื่อเป็นเช่นนั้น ไสกราติส
ย่อมสอนใครให้รักกฎหมายหรือความยุติธรรม
ไม่ได้อีกต่อไป แต่ถ้าเขายอมตายอย่างน้อยก็ได้
ชื่อว่าเป็นคนที่ทำตามหลักการที่ตนยึดถือคือ
เคารพกฎหมาย ดังนั้นแม้ ไสกราติสจะเห็นว่าไม่

๕. เรื่องเดิม หน้า ๖๘-๗๐

ยุติธรรมก็เห็นว่าควรยอมตายดีกว่าละเมิดกฎหมาย โสกราตีสเลือกทำตามกฎหมายทั้งความยุติธรรมเสียก็เพราะมีเรื่องประโยชน์ส่วนตัวมาขัดขวางแท้ ๆ จึงไม่มีทางเลือกอย่างอื่น

เมื่อเพลโตเขียนเรื่องใครโตก็คงจะเห็นว่าโสกราตีสตัดสินใจถูกแล้วที่เลือกทำตามกฎหมายเพราะอย่างน้อยก็เป็นการสอนให้คนอื่นยึดถือกฎหมาย การยึดถือกฎหมายนั้นแม้จะทำถูกบ้างผิดบ้างก็ยังดีกว่าไม่ยึดถือเสียเลย เพราะคนส่วนใหญ่มิได้เป็นนักปราชญ์ถ้าไม่มีกฎหมายเป็นหลักก็จะทำตามอารมณ์มากกว่าคำนึงถึงความถูกต้อง รัฐก็ต้องอยู่ด้วยความสงบไม่ได้แค่เพลโตก็คงเห็นด้วยกับคำกล่าวของโสกราตีสในอโพลีเดียที่ว่า รัฐควรให้รางวัลคนอย่างโสกราตีสมากกว่าลโทษ^๖ กฎหมายที่ดีไม่น่าจะมีช่องทางให้เกิดการตัดสินใจผิด ๆ เช่นนี้ได้ กฎหมายที่ดียอมไม่ทำลายคนดี แต่ยอมจะยกย่องให้เกียรติเขาจึงมิได้ พอใจแค่เพียงให้กฎหมายมีอยู่และสอนให้คนปฏิบัติตามกฎหมายโดยไม่คำนึงถึงความดีของกฎหมาย แต่มีความมุ่งหมายจะให้มีความหมายที่ดีเกิดขึ้น และกฎหมายที่ดีจะมีได้ก็ต้องมีคนฉลาดและรักความเที่ยงธรรมเป็นผู้ออกกฎหมายและใช้กฎหมาย มิใช่ปล่อยให้ฝูงชนที่โง่เขลามากออกกฎหมาย ตัดสินความหรือเลือกผู้นำแล้วๆ ไปปกครอง จริงอยู่ แม้จะแย้งได้ว่าถึงได้ผู้นำแล้ว ผู้เลือกก็เดือดร้อนเองคนอื่นไม่

น่าจะต้องยุ่งเกี่ยวกับเพลโตก็คงแย้งว่า แม้นั้นโง่ก็คงไม่ยากได้ผู้นำแล้ว ๆ ฉะนั้นถ้าคนพวกนั้นไม่มีความสามารถพอจะเลือกผู้นำดี ๆ ได้เองแล้ว ก็เป็นการสมควรที่จะต้องจัดระบบการปกครองที่จะสร้างแต่ผู้นำดี ๆ ขึ้นมาปกครอง แม้จะต้องตัดสิทธิ์การเลือกตั้งของประชาชนก็ตาม เพราะในรัฐเช่นนั้นประชาชนย่อมได้ประโยชน์และมีความสุขกว่า ดังนั้นปัญหาที่เพลโตจะต้องคิดต่อไปก็คือ รัฐตามอุดมคติดังกล่าวนี้จะต้องมีลักษณะอย่างไร

จุดมุ่งหมายของรัฐ

ตามทัศนะของเพลโต รัฐต้องมุ่งคุณธรรมเป็นสำคัญ เพราะคุณธรรมเป็นธรรมชาติสูงสุดอันมนุษย์พึงบรรลุได้ คุณธรรมดังกล่าวได้แก่การรู้จักโลกของแบบ แม้เพลโตจะไม่เห็นด้วยกับโสกราตีสที่ถือว่าคนเหมือนกันทั้งหมด และถ้ารู้ว่าอะไรดีแล้วคนเราก็จะเลือกทำแต่สิ่งที่ดี แต่การที่เพลโตถือว่านักปราชญ์เมื่อรู้จักแบบแล้วจะเป็นคนดีก็ไม่ต่างอะไรกับทัศนะของโสกราตีส จะต่างกันก็แต่เพลโตถือว่าคนอีกสองพวกคือพวกน้ำใจ และพวกตื้นหา ไม่สามารถบรรลุความจริงเกี่ยวกับโลกของแบบได้ และทั้งสองพวกนี้ก็ไม่สามารถจะบรรลุความจริงเช่นนั้น เมื่อรัฐต้องประกอบด้วยคนทั้งสามพวกนี้แม้เพลโตจะเห็นว่าคุณธรรมดังกล่าวเป็นจุดมุ่ง

๖. สติถันต์ ศิวรักษ์, โสกราตีส พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมนาศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘ หน้า ๑๕

หมายที่แท้ของรัฐ แต่เมื่อคนอื่นสองพวกบรรลुकุณธรรมดังกล่าว ไม่ได้ก็ต้องการคุณธรรมที่สมบูรณ์น้อยกว่ามาเป็นจุดหมาย เราจะรู้ว่าคุณธรรมเหล่านี้ควรจะเป็นอะไร ก็ต้องพิจารณาทฤษฎีเรื่องวิญญาณตามทัศนะของเพลโตเสียก่อน

เพลโตอธิบายทฤษฎีเรื่องวิญญาณไว้ในหนังสือหลายเล่ม แต่ไม่ตรงกันทีเดียว^๑ ในยุคกรีกนั้นแยกส่วนไว้เป็น ๓ ส่วนคือ ภาคปัญญา (rational part) ภาคน้ำใจ (spirited part) และภาคตัณหา (appetitive part) ภาคปัญญาเป็นส่วนที่เกี่ยวกับการใช้เหตุผลของมนุษย์มุ่งค้นหาความจริง ภาคน้ำใจเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึกที่รุนแรง ถ้าได้รับการอบรมดีก็จะมุ่งหาชื่อเสียง เกียรติยศ ถ้าอบรมไม่ดีก็จะชั่วร้ายทารุณ ภาคตัณหาเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการหาความสุขทางกาย ความพึงพอใจต่างๆ ความมั่งคั่งร่ำรวยถ้าไม่ได้รับการอบรมให้รู้จักประมาณ ก็จะมี ความทะเยอทะยานหาสิ่งเหล่านี้ไม่มีที่สิ้นสุดคนแต่ละคนประกอบด้วยวิญญาณทั้งสามส่วนนี้ แต่ว่าวิญญาณที่เป็นส่วนประกอบมีอัตราส่วนแตกต่างกัน ไปบางคนมีส่วนปัญญามาก บางคนมีส่วนน้ำใจมาก บางคนมีส่วนตัณหา มาก ผู้ใดมีวิญญาณส่วนใดอยู่มาก วิญญาณส่วนนั้นย่อมมีอิทธิพลครอบงำส่วนอื่นไว้ คนผู้นั้นก็จะมึนสยใจโอน้อมไปตามวิญญาณ

ส่วนที่มีมากนั้น คนที่มีวิญญาณส่วนใหญ่เป็นภาคปัญญาจะมีนิสัยรักการแสวงหาความรู้ยิ่งกว่าสิ่งอื่น คนที่มีภาคน้ำใจเป็นใหญ่ก็รักเกียรติรักชื่อเสียง ความกล้าหาญ คนที่มีภาคตัณหาเป็นใหญ่ก็จะพอใจความสุขทางร่างกายต่าง ๆ เมื่อคนในรัฐมีสภาวะธรรมชาติเป็นอย่างนี้ ความวุ่นวายก็อาจเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีการจัดระเบียบคนที่รัก ความรู้ก็หาความรู้ไม่ได้ เพราะต้องแสวงหาสิ่งจำเป็นทางกายและระวาง อันตรายอันเกิดจากผู้อื่นคนที่มีความกล้าหาญรักการต่อสู้ก็จะข่มเหงผู้ที่ร่างกายอ่อนแอกว่า และต้องคอยต่อสู้กับพวกที่กล้าหาญด้วยกัน ส่วนพวกที่รักความสุขทางกาย ความมั่งคั่งก็ไม่สามารถรักษาทรัพย์สินสมบัติแม้กระทั่งชีวิตของตนไว้ได้ ปัญหาที่เพลโตเห็นว่าต้องแก้เป็นอันดับแรกก็คือจะให้คนเหล่านี้อยู่ร่วมกันด้วยดีได้อย่างไร การที่จะบรรลุจุดหมายนี้ได้ ก็ต้องให้ทุกฝ่ายเกิดความพอใจ และทุกฝ่ายจะพอใจก็เมื่อได้สิ่งที่ตนต้องการ สิ่งที่ผู้มีปัญญาต้องการก็คือความรู้ สิ่งที่พวกน้ำใจต้องการก็คือชื่อเสียง เกียรติยศ สิ่งที่พวกตัณหาต้องการก็คือ ทรัพย์สินเงินทอง และความสุขทางกาย ชนสองพวกแรกนั้นถึงจะต้องการสิ่งที่มีใช้ทรัพย์สินเงินทองและสุขทางกายก็ขาดสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ ถ้าจะให้หาเอกชนพวกหลังก็จะเดือดร้อน รัฐจึงต้องหาให้ แก่รัฐ

๑ คูใน *ปรัชญา* “ปัญหาเรื่องตัวตนในปรัชญาของเพลโต” กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔

จะหาได้จากชนพวกหลังนั่นเองจึงดูเหมือนว่า
สองพวกแรกเอาเปรียบพวกหลัง เพราะไม่ต้อง
ทำมาหากินก็มีกินมีใช้ เพลโตเห็นว่าชนพวก
หลังมิได้เสียเปรียบเพราะ จะได้รับความปลอดภัย
และความสะดวกในการทำมาหากิน เราอาจ
เห็นว่าชนพวกหลังนี้อาจร่วมมือกันรักษาความ
ปลอดภัยเองได้ แต่ถึงทำเช่นนั้นก็เท่ากับสร้าง
ชนพวก ที่สอง ขึ้นมา นั่นเอง เพราะพวก รักษา
ความปลอดภัยถ้าจะทำหน้าที่ให้ดีกว่าต้องใช้เวลา
ฝึก จะมีมาทำมาหากินอยู่ไม่ได้ ในประเทศที่
อ้างว่าชนสองพวกแรกไม่มีจึงนับว่าเป็นการพุก
โกหก เมื่อเพลโต เห็นว่าชนทั้ง สามพวก จำเป็น
ต้องอยู่ร่วมกันแล้ว ก็ต้องกำหนดหน้าที่ที่เหมาะสม
ให้โดยผู้รักความรู้เป็นผู้ปกครอง ผู้กล้าหาญ
เป็นผู้รักษาความปลอดภัย และผู้รักค้นหาเป็น
ผู้ผลิต ชนสองชั้นแรกจะต้องไม่มีทรัพย์สิน
เพราะถ้ามีได้ก็จะทำให้อยากสะสมมากขึ้นและ
เบียดเบียนชนชั้นผู้ผลิต แต่ก็ต้องไม่ขาดแคลน
เพราะถ้าขาดแคลนแล้วก็จะเบียดเบียนเอาอีก
ในตอนนี้เพลโตก็ต้องสอน ให้สองพวกแรกรัก
คุณธรรมอย่างอื่นที่มีใช้ ความสุขทางกายเสีย
เพราะคราบไคที่ยังรักษาความสุขทางกาย ภาวะไม่
ขาดแคลนก็จะมีไม่ได้ ส่วนชนชั้นคณห์นั้นมี
ทรัพย์สินก็ต้องแบ่งให้รัฐบาลนำมาแจกจ่ายคน
อีกสองชั้น แต่คนมีทรัพย์สินยอมห่วงทรัพย์สิน รัฐบาล
ต้องหาทางให้คนพวกนี้แบ่งทรัพย์สินให้โดยดี คือ

ต้องสอนให้พวกนี้ยึดความพอประมาณเป็นคุณ
ธรรม จากความต้องการซึ่งมีต่างกันโดยธรรมชาติ
ดังกล่าว เพลโตจึงนำมาจัดให้เข้ารูปโดยให้
ได้สิ่งที่ต้องการ และให้ยึดคุณธรรมบางอย่างที่
แต่ละพวกทำได้ เพื่อที่คุณธรรมนั้นจะได้ยับยั้ง
ไม่ให้คนแต่ละพวกเกิดขัดแย้งกันขึ้น ดังนั้น
เมื่อพิจารณาเรื่องชนชั้นแล้ว จุดมุ่งหมายของ
รัฐจึงต้องแยกออกเป็นคุณธรรมของคนแต่ละ
พวกซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องให้มีความเที่ยงธรรม
คือการทำหน้าที่ ของแต่ละคน ไม่ก้าว ภายหน้าที่
ผู้อื่น แต่การที่จะให้ความเที่ยงธรรมชนิดนี้เกิดขึ้น
ได้คนจะต้องยอมรับคุณธรรมแบบที่เพลโต
เสนอก่อน และการที่จะให้รับคุณธรรมดังกล่าว
ได้ก็ต้องปลูกฝังหรือโฆษณาชวนเชื่อ วิธีที่ได้
ผลที่สุดก็โดยอาศัยการศึกษาอบรมตั้งแต่เด็กให้
มีความคิดเช่นนี้ แต่ก็นับเป็นเรื่องยากที่จะจัด
การศึกษาให้ได้ผลดังกล่าว

เพลโตน่าจะถือเอาเรื่องมนุษย์เป็นสิ่งสำ
คัญที่สุดที่ปรัชญาควรศึกษาเช่นเดียวกับ ไสกรา
ติส การพูดถึงทฤษฎีต่าง ๆ ในอุดมรัฐก็เพื่อ
จะตอบปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์
ทั้งสิ้น จริยศาสตร์มีไว้เพื่อตอบปัญหาว่า คน
ดีคือคนอย่างไร และจะทำให้คนเราดีได้อย่างไร
และเนื่องจากกรีกเชื่อว่าคนจะดีได้ก็โดยการเป็น
พลเมืองของรัฐ คนดีกับพลเมืองก็จึงเป็นสิ่ง
เดียวกัน รัฐที่ดีก็ต้องเป็นรัฐที่ทำให้พลเมือง

เป็นคนดี จึงเกิดปัญหาทำนองเดียวกันคือ รัฐ
ที่ดีเป็นอย่างไร และจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ใน
ปรัชญาแบบโสกราตีสและเพลโตความดีที่แท้จะ
ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจด้วย ปัญญาความ
รู้ที่สำคัญที่สุด ที่มนุษย์ควรแสวงหา คือความรู้
เกี่ยวกับความดี และเมื่อความรู้เป็นจุดหมายที่
จะทำให้คนดีได้ วิธีที่จะทำให้คนเราดีขึ้นจึงต้อง
อาศัยการศึกษา เพลโตจึงตอบปัญหาว่าการศึกษา
ที่จะทำให้คนเราเป็นคนดี ในสังคมนั้นจะจัด
การอย่างไร พวกนิยมมาร์กซ์อาจตีความแปล
ได้ว่าเป็นการปฏิบัติทางเศรษฐกิจ เพราะเห็นว่า
ระบบเดิมเป็นระบบนายทุน เพลโตแก้ความ
ชั่วทางเศรษฐกิจนั้นโดยตัดทรัพย์สินส่วนบุคคล
และการใช้เงินทองออกไป แต่ที่จริงเพลโต
เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจมิใช่เพื่อผลทางเศรษฐกิจ
แต่เพื่อให้เกิดสังคมที่มีคุณธรรม การจัดสรร
แรงงานก็มีใช้เพื่อผลิตผลทางเศรษฐกิจ แต่เพื่อ
ให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมในแง่จริยธรรม
เพลโตต้องการแก้ปัญหาที่พวก โสพิสท์สอนไว้
ว่ารัฐเป็นวิถีทาง ให้ผู้ปกครอง ได้ความสุขส่วน
ตัว แต่ถือว่าผู้ปกครองเป็นเพียงส่วนประกอบ
ส่วนหนึ่งของรัฐย่อมต้องมี หน้าที่ทำประ โยชน์
ให้แก่รัฐเช่นเดียวกับพวกอื่น ๆ รัฐมิได้มีไว้
เพื่อปัจเจกชน แต่ปัจเจกชนมีอยู่เพื่อรัฐ การ
ที่รัฐให้ประโยชน์แก่คนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดจะเป็น
ผู้ปกครองหรือผู้ใต้ปกครองก็ดี เพลโตเห็นว่า

รัฐดังกล่าวเป็นรัฐที่ไม่เที่ยงธรรม เพลโตจึงไม่
เห็นด้วยกับทั้งระบอบอภิชนาธิปไตยและประชา
ธิปไตย เขาเห็นว่ารัฐที่ดีไม่ควรลำเอียง และรัฐ
ที่ไม่ลำเอียง หมายถึงรัฐที่ไม่ตกเป็นเครื่องมือ
ของฝ่ายใดอันทำให้รัฐเป็น ศัตรูกับอีกฝ่ายหนึ่ง
แต่จะต้องเป็นรัฐที่ทำให้ ทุกคนได้ทำหน้าที่ตาม
ความสามารถของตัวและได้ประ โยชน์ที่ตัวต้อง
การอย่างแท้จริง เพลโตไม่ต้องการให้เกิดรัฐสอง
รัฐในรัฐเดียวกัน มีรัฐของคนรวย รัฐของคน
จน รัฐของผู้ปกครอง รัฐของผู้ ใต้ปกครองเกิ
ขึ้น (๔๒๒c)^๘ เพลโตไม่เห็นด้วยกับรัฐแบบ
อภิชนาธิปไตยที่ให้ประโยชน์แก่คนส่วนน้อย
ทำให้คนส่วนน้อยได้เปรียบส่วนใหญ่ และไม่เห
็นด้วยกับประชาธิปไตยที่คนส่วนใหญ่ได้เปรียบ
คนส่วนน้อย ทราบไตก็ยังมีการได้เปรียบเสีย
เปรียบกันอยู่ เพลโตย่อมถือว่ารัฐเช่นนั้นไม่เที่ยง
ธรรมและตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
เสมอ ในรัฐเช่นนั้นย่อมเกิดสภาพสงครามทาง
สังคมระหว่างฝ่ายใดเปรียบกับฝ่ายเสียเปรียบอยู่
เสมอ เพลโตจึงพยายามโต้แย้งความคิดเกี่ยว
กับความเที่ยงธรรมแบบต่าง ๆ ตามที่เชื่อกันอยู่
ในสมัยนั้น ในอุดมรัฐเขาได้กำหนดตัวบุคคล
ในเรื่องให้เป็นตัวแทนของทัศนะเกี่ยวกับความ
เที่ยงธรรมเหล่านั้น และให้โสกราตีสแย้งความ
เห็นเหล่านั้น

๘. ตัวเลขที่จะอ้างต่อไปนี้เป็นตัวเลขประจำข้อความซึ่งมีอยู่ใน *Republic* ของเพลโต

ทฤษฎีของเซฟาลุส (๓๒๓-๓๒๖ A)

ทฤษฎีของเซฟาลุสซึ่งเป็นคนรุ่นเก่าของกรีกเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยความเที่ยงธรรมตามแบบที่ชาวกรีกยึดถือกันมาแต่เดิม ความเที่ยงธรรมหมายถึงการพูดความจริงและซื่อสัตย์ของตน (๓๒๓ c) โพลีมาร์คัสอธิบายว่าได้แก่การให้สิ่งที่เหมาะสมแก่บุคคล (๓๒๓ c) การใช้คำว่าเหมาะสมทำให้เกิดการตีความว่า ความเที่ยงธรรมเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง คือศิลปะแห่งการให้สิ่งที่ดีแก่มิตร ให้สิ่งที่เลวแก่ศัตรู จึงนับว่าความเที่ยงธรรมยังให้เกิดผลที่ตรงกันข้ามได้เช่นหมอรักษาโรคก็ได้และทำให้เกิดโรคก็ได้ คนดีก็เป็นได้ทั้งคนเที่ยงธรรม แต่ถ้าเป็นมิตรแต่เพียงเปลือกนอกที่แท้เป็นศัตรู และคนที่ปรากฏภายนอกว่าเป็นศัตรูที่แท้เป็นมิตรเล่า ถ้าเป็นเช่นนั้นความเที่ยงธรรมจะให้ประโยชน์แก่คนเลวและเป็นโทษแก่คนดี (๓๒๔ d) ไสกราตีสเสนอให้เปลี่ยนคำพูดใหม่ว่า การทำประโยชน์แก่เพื่อนเป็นความเที่ยงธรรมถ้าหากเพื่อนดี และการทำร้ายศัตรูเป็นความเที่ยงธรรมถ้าหากศัตรูเลว (๓๒๕ a) ไสกราตีสแย้งโดยเปรียบเทียบว่าการทำร้ายศัตรูไม่ช่วยให้ศัตรูดีขึ้นแต่จะทำให้เลวลงเช่นเดียวกับการทำร้ายม้า ม้าจะเลวลงแทนที่จะดีขึ้น นักฝึกม้ามิใช่อาศัยอักษศาสตร์เพื่อทำให้คนไม่เข้าใจมันอันใด คนดีก็ต้องไม่ใช่ความเที่ยงธรรมเพื่อทำให้คนเที่ยงธรรมน้อยลงฉนั้น

นั้น ความเที่ยงธรรมจึงมิใช่การทำร้ายแก่ใครไม่ว่ามิตรหรือศัตรู

ทฤษฎีของทราไซมาคัส ๓๒๕ A-๓๕๔ C)

ทฤษฎีทราไซมาคัสเป็นทฤษฎีของคนรุ่นใหม่ เป็นการแสดงทัศนะของพวกโสเฟิสต์ ทราไซมาคัสถือหลักว่าความเที่ยงธรรมในฐานะเป็นกฎแห่งความประพฤติของคนในสังคมได้แก่ ผลประโยชน์ของผู้ที่แข็งแรง ชื่อนี้เป็นการถือคุณธรรมแบบนาย ทฤษฎีนี้ถือว่า คนเราโดยธรรมชาติไม่เท่าเทียมกัน คนอ่อนแอย่อมตกเป็นเครื่องมือของคนแข็งแรง คนโง่ย่อมตกเป็นเครื่องมือของคนฉลาด การที่คนฉลาดหรือคนที่แข็งแรงได้เป็นผู้ปกครองจึงเป็นความชอบธรรมโดยธรรมชาติ เนื่องจากทุกคนทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ความเที่ยงธรรมจึงได้แก่ผลประโยชน์ของคนที่แข็งแรงกว่าคนที่อ่อนแอหรือคนโง่อย่างอื่นเช่นความซื่อสัตย์ก็ดี ความรักก็ดี เป็นการอ้างเพื่อผลประโยชน์ของคนโง่และคนอ่อนแอ คนที่มีโอกาสมีอำนาจควรแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตัว ผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่มีอะไรน่ารังเกียจหรือเสียหาย คนฉลาดก็คือคนที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของผู้ปกครองเพื่อตนเอง จะได้มีโอกาสรับผลประโยชน์ด้วยความเที่ยงธรรมแบบนี้ฝ่ายที่ถูกปกครองย่อมถือว่าไม่เที่ยงธรรม แต่ทราไซมาคัสก็ไม่เห็นเป็นของแปลกอะไรเพราะการเป็นผู้ปกครองต้องได้มาด้วยการแข่งขันกันอยู่

แล้ว ผู้ชนะจึงเป็นผู้ที่ควรได้ประโยชน์ และประโยชน์นั้นก็ควรถือว่าชอบธรรม คำตอบเช่นนี้เป็นกรณีพิเศษเฉพาะตัวใครตัวมัน ซึ่งแปลได้ไม่เห็นด้วยและในอนุตมรัฐแปลได้ได้แสดงความคิดของเขาว่าคนเราอยู่โดยลำพังไม่ได้ แต่ละคนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมจะทำตัวให้สำคัญกว่าส่วนรวมไม่ได้ นอกจากจะคำนึงเรื่องปัจเจกภาพสำคัญกว่าส่วนรวมแล้ว แปลได้ยังค้านข้อที่ว่าความเที่ยงธรรมคือผลประโยชน์ของผู้ปกครองด้วยว่า ศิลปะทั้งหลายมีไว้เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของสิ่งที่ศิลปะนั้นต้องการแก้ไข เช่น แพทย์ศาสตร์มีไว้แก้ไขข้อบกพร่องของร่างกาย การศึกษามีไว้แก้ไขข้อบกพร่องของใจ ผู้ปกครองที่แท้จริงก็ต้องปกครองเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของพลเมือง ซึ่งตนปกครองมิใช่เพื่อตัวเอง แปลได้ไม่ต้องการให้เกิดการแก่งแย่งในรัฐระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองหรือในระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองด้วยตนเอง แต่ต้องการให้ร่วมมือกันเพื่อสิ่งที่ดีที่สุด เหมือนนักดนตรีที่ดีต้องร่วมมือกันทำให้เกิดเพลงที่ไพเราะทุกคนมีหน้าที่และหน้าที่มีอยู่เพื่อจุดหมายที่ดีที่สุดของแต่ละหน้าที่

ทฤษฎีของโกลคอน (๓๕๗-๖๗ E)

โกลคอนยอมรับความคิดของทราไซมาคัสที่ว่าความเที่ยงธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากภาวะธรรมชาติในภาวะธรรมชาตินั้นคนกระทำและได้รับความเดือดร้อนจากความไม่เที่ยงธรรมอย่างเต็มที่จนทนไม่ได้แล้วจึงเกิดผลขึ้นสามประ

การ (๑) คนที่อ่อนแอทนความไม่เที่ยงธรรมไม่ไหวก็สร้างพันธมิตรกันขึ้นเพื่อจะไม่ให้มีการกระทำอันไม่เที่ยงธรรม หรือต้องทนทุกข์เพราะความไม่เที่ยงธรรม (๒) ในกรณีนี้ จึงมีการวางกฎไว้เป็นมาตรฐานของการกระทำหรือกฎว่าด้วยความเที่ยงธรรมขึ้น (๓) เนื่องจากพันธมิตรนี้ คนจึงต้องทั้งสัญญาตนเองแก่ ๆ ของคนในการแสวงหาความพึงพอใจส่วนตัวโดยยอมให้กฎหมายบังคับ ความเที่ยงธรรมเกิดจากความกลัว และเป็นทางสายกลางระหว่างการทำการอันไม่เที่ยงธรรมโดยไม่ถูกลงโทษกับการรับความไม่เที่ยงธรรมโดยไม่มีทางต่อต้าน (๓๕๘ a) ทราไซมาคัสถือว่าความยุติธรรมมาจากสัญญาในการข่มเหงและเพื่อประโยชน์ของผู้แข็งแรง ส่วนโกลคอนถือว่ามาจากสัญญาแห่งความกลัวและเป็นความจำเป็นของคนอ่อนแอ

แปลได้ไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีนี้ และเห็นว่าโกลคอนก็คิดเช่นเดียวกับอีก ๒ พวกที่กล่าวมาแล้วคือถือว่าความเที่ยงธรรมเป็นสิ่งที่ภายนอกตัวมนุษย์ แปลได้เห็นว่าความเที่ยงธรรมเป็นสิ่งที่ภายนอกตัวมนุษย์ แปลได้เห็นว่าความเที่ยงธรรมเป็นลักษณะภายในของวิญญาณมนุษย์นี้เอง ทราไซมาคัสและโกลคอนเห็นว่า กฎหมายเป็นข้อบังคับที่ใช้บังคับวิญญาณให้ทำตามอำนาจซึ่งอยู่นอกวิญญาณนั้น แต่แปลได้เห็นว่า เป็น

ความดีภายในวิญญาณ ซึ่งจะเข้าใจ ได้ก็ด้วยการศึกษาวิญญาณของมนุษย์ และเปลโตได้ชี้ให้เห็นลักษณะดังกล่าวทั้งที่ปรากฏ ในรัฐและในปัจเจกชนว่าเข้าใจได้อย่างเดียวกัน

ความเที่ยงธรรมตามทัศนะของโสกราตีส (เปลโต)

ในการหาความเที่ยงธรรม เปลโตโยงทฤษฎีวิญญาณและรัฐเข้ากับความเชื่อเรื่องคุณธรรมที่สำคัญสี่ประการ ของกรีกอัน ได้แก่ ความเที่ยงธรรม บัญญา ความกล้าหาญ และความรู้จักควบคุมตนเอง ในค่านรัฐ บัญญาเป็นคุณธรรมของชนชั้นปกครอง ความกล้าหาญเป็นคุณธรรมของชนชั้นทหาร ความรู้จักควบคุมตนเองเป็นคุณธรรมของชนชั้นทหารและชนชั้นเศรษฐกิจ ในการเชื่อฟังกฎหมายที่มีเหตุผลและเป็นคุณธรรมของชนชั้นปกครองในการออกกฎหมายที่มีเหตุผล การควบคุมตนเองจึงทำให้เกิดความกลมกลืนกันระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในรัฐ ส่วนในค่านวิญญาณ บัญญาเป็นคุณธรรมของภาคปัญญา ความกล้าหาญเป็นคุณธรรมของภาคหัวใจ ส่วนความรู้จักควบคุมตนเองเป็นคุณธรรมของภาคหัวใจและภาคคัมภีร์ที่ทำให้เชื่อฟังภาคปัญญาและเป็นคุณธรรมของภาคปัญญาในการปกครองวิญญาณอีกสองภาค คุณธรรมที่เหลือได้แก่ความเที่ยงธรรมนั้น ได้แก่การทำตามหน้าที่ของตน โดยไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของผู้อื่น ความเที่ยงธรรมในรัฐ ได้แก่การที่ปัจเจกชนทำตามธรรมชาติที่เหมาะสมแก่ตนที่สุด เช่นผู้ปก-

ครองต้องเป็นคน ฉลาดและปกครองด้วยปัญญา รัฐจะเที่ยงธรรม ได้ก็เมื่อปัจเจกชนทำตามหน้าที่ที่รัฐกำหนดให้ ความเที่ยงธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่จำเป็นแก่รัฐที่มีคนพวกต่าง ๆ กัน ทำให้คนเหล่านั้น อยู่ร่วมกัน ในรัฐ ได้อย่างกลมกลืนและเป็นประโยชน์แก่กันมากที่สุด ส่วนความเที่ยงธรรมในวิญญาณ ได้แก่การที่วิญญาณซึ่งมีลักษณะเด่นในค่าน โททำตามธรรมชาติของตน ในค่านนั้น การที่วิญญาณทำตามลักษณะเด่นอันเป็นธรรมชาติของตนเองทำให้เกิดชนชั้นต่าง ๆ ในรัฐขึ้น

การที่เปลโตถือว่าความเที่ยงธรรมคือการที่ปัจเจกชนทำตามหน้าที่ของตนในรัฐนับเป็นการปฏิเสธความคิดแบบปัจเจกวาตะที่ถือว่าปัจเจกชนสำคัญกว่ารัฐ รัฐมีไว้เพื่อปัจเจกชนแต่ถือว่าปัจเจกชนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งเป็นส่วนรวมส่วนจึงทำการเพื่อประโยชน์ส่วนตนไม่ได้ แต่ต้องทำการให้สมบูรณ์ตามหน้าที่ของตนในรัฐ รัฐต้องควบคุมปัจเจกชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งให้ทำตามหน้าที่เพื่อให้รัฐโดยส่วนรวมดีขึ้นและเมื่อรัฐดีขึ้นแล้วปัจเจกชนก็จะดีขึ้นด้วยการที่เปลโตเห็นว่าปัจเจกชนเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ ทำให้เปลโตไม่ถือว่าปัจเจกชนมีสิทธิไปคว่ำในที่สุด เปลโตเห็นว่าควบคุมปัจเจกชนตั้งแต่เกิดจนตายให้อยู่ในกรอบซึ่งรัฐวางไว้ ไม่ยอมให้ออกนอกกริดนอกรอย เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการนี้ก็คือการศึกษาซึ่งเป็นทั้งเครื่องแบ่งชนชั้น และเป็นเครื่องเผยแพร่ลัทธิคำสอนของ

เปลโต้ให้ฝังอยู่ในสมองของประชาชน แม้ว่ารายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาต่าง ๆ อาจไม่ให้ได้ผลอย่างที่เปลโต้ต้องการ หรือเข้ากับวิชาการสมัยปัจจุบันไม่ได้ เราก็น่าจะพิจารณาความคิดทางการศึกษาของเปลโต้อย่างกว้าง ๆ คว้าว่าเปลโต้ให้ความสำคัญแก่การศึกษาเพียงใดและเห็นว่าการศึกษาคควรมีประโยชน์แก่สังคมอย่างไร

ทฤษฎีการศึกษา

ความเที่ยงธรรมที่เป็นจุดมุ่งหมายของรัฐนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่ออาศัยทางสองทางคือ การศึกษาและการจัดระเบียบสังคม ในสองเรื่องนี้ การศึกษานับว่าสำคัญกว่า เพราะถ้าประชาชนเข้าใจจุดมุ่งหมายของรัฐและได้รับการอบรมจนเห็นชอบด้วยแล้ว การจัดระเบียบสังคมเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าวย่อมทำได้ง่าย แต่ถ้าประชาชนไม่เห็นด้วย การเปลี่ยนแปลงระเบียบสังคมจากเดิมย่อมทำได้ยาก ความคิดในอุดมรัฐจะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการจัดการศึกษา ตามที่ได้กล่าวมาแล้วเปลโต้มีความเห็นขัดแย้งกับคนรุ่นเก่าของกรีก ดังที่เขาอ้างเซฟาลุสและโพลีมาร์คัสเป็นตัวแทน และไม่เห็นด้วยกับความคิดของคนรุ่นใหม่อย่าง ทราไซมาคัสและโกลคอน ในเรื่องความเที่ยงธรรมอันเป็นจุดหมายของรัฐ เมื่อจุดหมายของรัฐตามความคิดของเปลโต้ไม่เหมือนที่พวกยีกก็ถือกันอยู่แม้จะเรียกชื่อความ

เที่ยงธรรมเหมือนกันก็ตาม วิธีที่จะให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าวย่อมต่างกันด้วย เปลโต้จำต้องหาวิธีเปลี่ยนทัศนคติของคนกรีกในเรื่องจุดหมายของชีวิตและวิธีดำเนินชีวิตเสียใหม่ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะได้ผลก็ต่อเมื่อค่อย ๆ เปลี่ยนความคิดของบุคคลเสียตั้งแต่เด็กเรื่อยไปที่ละขั้น ๆ จนมีความเชื่อในทัศนคติใหม่เกี่ยวกับชีวิตอย่างฝังหัวในที่สุด

นอกจากการศึกษาจะเป็นเครื่องมือที่เปลโต้ใช้ทำให้ปัจเจกชนเกิดทัศนคติใหม่เกี่ยวกับชีวิตว่าชีวิตที่มีคุณธรรมเป็นอย่างไรแล้ว การศึกษายังเป็นเครื่องกำหนดความสามารถของปัจเจกชน และช่วยกำหนดว่าใครควรจะทำหน้าที่อะไรในรัฐ ใครควรอยู่ในชนชั้นใด อันจะทำให้เกิดความเที่ยงธรรมแบบเปลโต้ขึ้นได้ด้วยในสังคม การศึกษาจึงเป็นการจัดคนให้อยู่ในตำแหน่งของตนอย่างเหมาะสมตามความสามารถในแง่คุณธรรมส่วนบุคคล การศึกษาทำให้แต่ละคนได้รู้ความสามารถของตนและรู้ว่าควรดำเนินชีวิตอย่างไร จึงจะเรียกว่าชีวิตที่มีคุณธรรมและเหมาะสมแก่ธรรมชาติของตน สำหรับผู้ที่มีสติปัญญาสูงการศึกษาก็จะทำให้เข้าใจความจริงอันสมบูรณ์ด้วย จุดมุ่งหมายของการศึกษาจึงมิใช่เพียงอบรมคนให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการเท่านั้น แต่ต้องอบรมให้ทั้งปัจเจกชนและรัฐถือหลักการเดียวกัน คือ มีความรู้เกี่ยวกับความจริงอันสมบูรณ์เป็นจุดหมาย

เปลโต้ไม่เห็นด้วยกับ ระบบ การศึกษา แบบเอเธนส์ที่รัฐบาลมิได้เป็นผู้จัดการเอง แต่ปล่อยให้เอกชนจัดการ อันเป็นผลให้คนยากจนได้รับการศึกษาน้อย และไม่มีโอกาสได้ใช้ความสามารถทางสติปัญญาของตนอย่างเต็มที่ เพราะวิชาชั้นสูงเช่นวาทวิทยา การปกครอง และการทหารนั้นต้องเสียค่าเรียนแพง คนรวยเท่านั้นที่จะมีโอกาสได้เรียนวิชาเหล่านี้ อีกประการหนึ่งการที่รัฐไม่จัดการศึกษา ทำให้ไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่าจะให้ประชาชนเป็นอย่างไร การศึกษาของเด็กจึงขึ้นอยู่กับкарคட்சินใจของทางครอบครัวเป็นสำคัญ การศึกษาของเอเธนส์จึงนับว่าไม่มีระบบเสียเลย ตามทัศนะของเปลโต้ จุดมุ่งหมายของรัฐ ของปัจเจกชน และของการศึกษา เป็นจุดหมายเดียวกัน คือให้เกิดคุณธรรมขึ้น จุดมุ่งหมายของรัฐก็คือปกครองให้ปัจเจกชนสามารถเข้าถึงคุณธรรมอันสมบูรณ์ได้ ปัจเจกชนเองก็มีจุดมุ่งหมายจะมีชีวิตที่มีคุณธรรมสมบูรณ์ และ การศึกษาก็เป็นการนำปัจเจกชนและรัฐไปสู่คุณธรรมที่สมบูรณ์นั้น เมื่อมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน เช่นนี้การศึกษาจึงต้องมีแนวทางที่แน่นอน และประชาชนทุกคนต้องมีโอกาสที่จะได้ศึกษาอย่างเต็มกำลังสติปัญญาของตน ไม่ใช่ถูกตัดโอกาส เพราะฐานะทางเศรษฐกิจ โอกาสทางการศึกษาควรเป็นโอกาสทางสติปัญญา มิใช่โอกาสทาง

เศรษฐกิจ ถ้ารัฐส่งเสริมความสามารถทางสติปัญญาอย่างเต็มที่แล้ว ก็ต้องให้คนที่มีความสามารถทางสติปัญญาได้ศึกษาอย่างเต็มที่ แต่ถ้ารัฐส่งเสริมความสามารถทางสติปัญญาไม่มากนักก็อย่างไรในประเทศของเรา คนที่มีความสามารถก็อาจไม่มีโอกาสได้ศึกษา เพราะฐานะทางเศรษฐกิจหรือการกำหนดโอกาสทางการศึกษาด้วยจำนวน ที่เรียนในสถาบันการศึกษาชั้นสูง ซึ่งการใช้จำนวนที่เรียนเป็นเครื่องกำหนด ถ้าตั้งมาตรฐานควบกันไปด้วย ก็อาจได้คนที่มีความสามารถไม่เต็มตามจำนวนที่เรียน และถ้าจะให้เต็มตามจำนวนที่เรียนก็ต้องยอมให้คนที่มีความสามารถไม่ถึงขั้นเข้าไปเรียนด้วยแล้วพาให้มาตรฐานทางการศึกษาต้องต่ำลง คนที่มีความสามารถก็เรียนได้ไม่เต็มที่ ในรัฐของเปลโต้ นั้น เราเห็นได้ว่า เปลโต้ไม่ใช้จำนวนเป็นเครื่องกำหนดโอกาสของผู้ที่จะได้ศึกษาชั้นสูง ๆ และเชื่อว่าคนฉลาดมีไม่มากนักถึงกับต้องจำกัดจำนวน ถ้ามาตรฐานการศึกษาสูงพอ ถ้าเราพิจารณาในค่านโอกาสที่ปัจเจกชนจะแข่งขันกันในด้านสติปัญญาเพื่อเข้าศึกษาแล้วรัฐของเปลโต้ จะเป็นประชาธิปไตยทางการศึกษายิ่งกว่ารัฐประชาธิปไตยในปัจจุบันซึ่งมีสิ่งอื่นนอกจากสติปัญญามาเป็นอุปสรรคในการแข่งขันทางปัญญาเสียอีก

เปลโต้คงจะมองเห็นว่า การที่เอเธนส์ไม่จัดการเรื่องการศึกษาและปล่อยให้ปัจเจกชนตัดสินใจกันเองนั้น ทำให้ได้ผู้ปกครองที่ขาดความสามารถ การปกครองไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน และประชาชนก็ไม่ได้รับการฝึกให้เป็นพลเมืองดีแบบเดียวกัน อาจเป็นเพราะเปลโต้เห็นผลเสียของการให้ครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องการศึกษาดังกล่าวนี้เหตุหนึ่ง จึงทำให้เปลโต้กำหนดให้รัฐเป็นผู้จัดการศึกษา และถึงกับจัดระบบครอบครัวไปในที่สุด

การที่เปลโต้กำหนดให้รัฐจัดการศึกษาก็เพราะถือว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือของการปกครองจำต้องจัดให้สอดคล้องกับ ระบบการปกครอง และเนื่องจากปัจเจกชนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งรัฐจะเป็นผู้กำหนดหน้าที่ให้ รัฐจึงจำเป็นต้องกำหนด การศึกษา ของ ปัจเจกชนด้วย การที่เปลโต้ถือว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือของการเมือง ก็เพราะเชื่อว่า ไม่มีระบบการปกครองใดจะดีกว่าอุดมรัฐ การศึกษามีจุดหมายเพื่อให้คนมีความรู้สูงสุดและเป็นคนมีคุณธรรม แต่คุณธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยมีการ ปกครองแบบอุดมรัฐ การศึกษาจึงต้องสอดคล้องกับการปกครองจึงจะบรรลุดังกล่าวได้ ถ้าการศึกษากับการปกครองขัดกัน ผลย่อมเกิดขึ้นตามที่มีมุ่งหมายไม่ได้ ทั้งทางการศึกษาและการปกครอง

ปัญหาที่ว่าการศึกษาควรสอดคล้องกับระบบการปกครองหรือไม่ เช่นถ้าปกครองแบบ

ประชาธิปไตย ควรจัดการศึกษา เช่นหลักสูตร วิธีสอน การปกครองในโรงเรียนให้เป็นแบบประชาธิปไตย ถึงแม้มีผู้เรียกร้องกันในปัจจุบันหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับปัญหาว่าเราคิดว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นระบอบที่สมบูรณ์หรือดีที่สุดในขณะที่เปลโต้คิดว่าอุดมรัฐดีที่สุดหรือไม่ ถ้าประชาธิปไตยดีที่สุดก็ควรยอมให้การศึกษาเป็นเครื่องมือของประชาธิปไตยได้ แต่ถ้ายังไม่แน่ใจก็ควรให้อิสระภาพแก่การศึกษา เพื่อว่าการศึกษาจะได้ไม่เป็นที่เครื่องมือในการโฆษณาปลุกเร้าการปกครอง และเมื่อมีอิสระภาพทางการศึกษาแล้ว ก็ย่อมจะเห็นทั้งแง่ดีแง่เสียของการปกครอง ซึ่งไม่แต่เฉพาะประชาธิปไตยเท่านั้น ยังรวมถึงระบอบอื่น ๆ ด้วย และอาจมองเห็นทางแก้ปัญหาใหม่ หรือสร้างระบอบการปกครองใหม่ ที่เหมาะแก่ประเทศ และ สถานการณ์ในระยะนั้นได้ โดยไม่ต้องหวังพึ่งแต่ระบอบการปกครองที่แล้ว ๆ มา ซึ่งอาจไม่มีระบอบใดเหมาะแก่สถานการณ์เลยก็เป็นได้ การจะยืนยันให้การศึกษาเป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างเปลโต้ จึงเป็นเรื่องที่จำกัดขอบเขตและสิทธิทางการใช้สติปัญญาของประชาชนให้มุ่งระบอบเดียว เห็นแต่เพียงแง่ดีอย่างเดียว และไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาของประเทศขึ้นได้ การให้อิสระ

ภาพแก่การศึกษาหรือไม่ จึงเป็นเรื่องที่ต้องคิด
กันให้รอบคอบ

**นักปราชญ์ควรเป็นผู้ปกครอง หรือไม่ผู้ปกครอง
ก็ต้องเป็นปราชญ์**

คนกับสัตว์ทำอะไรได้ต่างกัน คนทำ
อะไรที่สัตว์ทำไม่ได้หลายอย่าง และคนด้วยกัน
เอง บางอย่างคนหนึ่งทำได้ อีกคนหนึ่งทำไม่ได้
แต่ปัญหาคือความสามารถอย่างไรหน่าสำคัญ เปล
โต้อาจคิดว่าเหตุผลทำให้คนต่างกับสัตว์ ความ
สามารถใช้เหตุผลได้ จึงเป็นสิ่งพึงปรารถนา
ของมนุษย์ จุดหมายของมนุษย์จึงได้แก่การ
ใช้เหตุผล แต่การใช้เหตุผลนั้น คนแต่ละ
คนมีความสามารถไม่เท่ากัน มีน้อยคนที่ใช้
เหตุผลได้ดี คนเหล่านั้นได้แก่นักปราชญ์
เมื่อคนที่สามารถเป็นนักปราชญ์มีน้อย การที่
รัฐมีจุดมุ่งหมายจะให้คนเป็นปราชญ์ จะมีเป็น
รัฐที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยหรือ
เรื่องนี้เปลโต้อาจตอบได้ว่า รัฐช่วยให้คนที่สา
มารถเป็นปราชญ์ได้เป็นปราชญ์ และยังช่วยคน
ที่ไม่สามารถเป็นปราชญ์ให้ได้ใช้ความสามารถ
ของตนอย่างเต็มที่ และได้ผลตอบแทนที่ตน
ต้องการตามธรรมชาติด้วย กล่าวคือรัฐช่วยให้
คนเป็นคนที่สมบูรณ์ตามอัธภาพ มิใช่เป็นประ
โยชน์เฉพาะแก่นักปราชญ์ฝ่ายเดียว ปัญหาที่
น่าสงสัยกว่าก็คือทำไมจึงให้นักปราชญ์เป็นผู้ปก
ครอง แต่ปัญหานี้เกิดขึ้นก็เพราะเราอยู่ในประ
เทศซึ่งคนอยากเป็นผู้ปกครองและผู้ปกครองเป็น

ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากกว่าผู้ถูกปกครอง แต่การ
เป็นผู้ปกครองในรัฐของเปลโต้นั้นไม่มีทางจะ
ได้ประโยชน์จากตำแหน่งดังกล่าวเลย ที่เปลโต้
กำหนดให้นักปราชญ์ปกครอง จึงไม่ใช่เพราะ
เห็นแก่ประโยชน์หรือความสุขสบายใด ๆ เปล
โต้กำหนดเช่นนั้นก็เพราะเขาตั้งจุดมุ่งหมาย
ของรัฐว่าเพื่อให้ประชาชนมีคุณธรรม และผู้ที่
ไม่หาหรือรู้เรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมที่สุดก็ได้นัก
ปราชญ์ ฉะนั้นผู้ที่ทำให้ประชาชนมีคุณ
ธรรมได้ก็คือนักปราชญ์ นักปราชญ์จึงควรเป็น
ผู้ปกครอง

การที่นักปราชญ์ไม่ต้องทำงานหาเลี้ยงตัว
เอง มีโอกาสหาความรู้ความต้องการและยังได้
ปกครองประเทศ ทำให้คิดได้ว่านักปราชญ์เป็น
พวกที่ได้เปรียบชนชั้นอื่น แต่ทั้งนี้ก็ต้องมี
สมมติฐานว่านักปราชญ์อาจอยู่เฉย ๆ โดยไม่
หาความรู้และไม่นำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ปกครอง
ประเทศประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคิดว่า
การปกครองประเทศได้ประโยชน์บางอย่างซึ่ง
เป็นการคิดถึงผู้ปกครองในรัฐแบบอื่น ที่มีใช้
แบบเปลโต้ สมมติฐานข้อแรกนั้นกล่าวได้ว่า
เปลโต้มิได้ให้หลักการใด ๆ ไว้แก้ไขเมื่อมีกรณี
ดังกล่าวเกิดขึ้น เปลโต้เองไม่เคยพูดถึงผู้ปก
ครองที่ไม่ทำหน้าที่ของตน ไม่เคยแนะนำให้ใช้
วิธีปฏิบัติ ข้อนี้เชื่อว่าเปลโต้คงมั่นใจระบบการ
ศึกษาอบรมของตนว่าจะไม่มีข้อบกพร่องจนทำ
ให้เกิดผู้ปกครองอย่างนั้นขึ้น เพราะความยาก

ของวิชาที่ต้องศึกษา และการศึกษาดังกล่าวต้อง
ใช้เวลานานมาก ผู้ที่จะมีความสามารถศึกษา
ถึงขั้นนั้นจริงๆ ย่อมต้องมีสติปัญญาสูงและรัก
การศึกษา อีกประการหนึ่งพวกนักปราชญ์ไม่
มีโอกาสดำทรมณ์หรือชื่อเสียงเกียรติยศอย่าง
พวกอื่นอยู่แล้ว ถ้าไม่หาความรู้ ไม่ใช่สติปัญญา
ในการบริหารประเทศก็ย่อมรู้สึกว่าจะชีวิตของตน
ไม่มีจุดหมายอะไร ถ้าไม่หาความสุขจากการหา
ความรู้แล้ว ก็ไม่มีโอกาสหาความสุขอย่างอื่นอีก
นักปราชญ์จึงยินดีแสวงหาความรู้ มากกว่าที่จะ
อยู่เฉยๆ เพราะสำหรับคนมีสติปัญญา การ
หาความรู้ย่อมให้ความสุขมากกว่าการอยู่เฉยๆ
ส่วนสมมติฐานประการที่สองที่ว่านักปราชญ์จะ
ได้ประโยชน์บางอย่างจากการปกครองเหมือนผู้
ปกครองสมัยปัจจุบัน ก็เป็นสมมติฐานที่ผิด
เพราะเมื่อนักปราชญ์ไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวและ
ครอบครัวแล้ว ย่อมไม่มีโอกาสหาประโยชน์
ใดๆจากตำแหน่งของตน การปกครองจึงเป็น
งานที่นักปราชญ์ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำมากกว่า
จะมีจุดมุ่งหมายอย่างอื่น นักปรัชญาต้องปก
ครองเพื่อเป็นการตอบแทนที่ชนชั้นอื่นเลี้ยงดู
และคุ้มครองตน นักปรัชญาจึงไม่ได้เปรียบ
ชนชั้นอื่น เพราะประโยชน์ที่ชนชั้นอื่นได้นัก
ปรัชญาก็ไม่ได้ ส่วนประโยชน์ของนักปรัชญา
คือการหาความรู้เล่าคนชั้นอื่นก็ไม่ต้องการ และ
การปกครองซึ่งเป็งานยากนั้น ถ้าไม่มีอามิสสิน
จ้าง พวกชนชั้นอาชีพก็ย่อมไม่ปรารถนา ส่วน

เกียรติยศชื่อเสียงนั้นย่อมไม่มีในชนชั้นปกครอง
เพราะผลที่ได้จากการปกครองเป็นงานของผู้ปก
ครองทั้งกลุ่มหาใช่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดไม่ และ
แปลได้ก็ไม่ได้อบรมให้มีการให้เกียรติยศชื่อเสียง
แก่ผู้ปกครองอย่างที่ให้แก่พวกชนชั้นอากรมณ์
พวกชนชั้นอากรมณ์เองก็ย่อมไม่ยอมเป็นผู้ปก
ครองเพราะเป็นงานที่ตนไม่มีความสามารถ และ
ไม่มีโอกาสดำเกียรติยศชื่อเสียง ทั้งยังทำให้ไม่
ได้ใช้กำลังความสามารถซึ่งเป็นการกระทำที่ตน
ชอบอีกด้วย นอกจากนักปราชญ์จะไม่ได้
เปรียบชนชั้นอื่นแล้ว ชนชั้นอื่นก็ยังไม่คิดว่า
ตนเองเสียเปรียบนักปราชญ์ด้วย ไม่เหมือน
อย่างผู้ปกครองในปัจจุบันซึ่งนอกจากจะไม่ต้อง
มีความตั้งใจแสวงหาความรู้มาปกครองประเทศ
ให้ดีขึ้นแล้ว ยังมีโอกาสใช้ฐานะและอำนาจของ
ตนเพื่อให้ได้ทรัพย์สินส่วนตัว และความมี
หน้ามีตาในสังคมอีกด้วย ตำแหน่งผู้ปกครอง
จึงเป็นตำแหน่งที่คนใฝ่หา เพราะได้ประโยชน์
ซึ่งควรจะเป็น ของชนชั้นอื่น ตามความคิดของ
แปลได้ด้วย ถ้ามีประโยชน์อยู่สามชนิด การ
เป็นผู้ปกครองทำให้ได้ประโยชน์ทั้งสามชนิด
ถ้าไม่เป็นจะได้เพียงชนิดเดียวหรือสองชนิด ทุก
คนก็ย่อมต้องการเป็นผู้ปกครอง แต่ถ้าผู้ปก
ครองเป็นอย่างแปลได้แล้วก็คงหาคนที่อยากเป็น
ได้ยากนอกจากความจำเป็นบังคับ การนำเอา
ความคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองแบบปัจจุบัน ไปตี
ความหมายผู้ปกครองแบบแปลได้จึงไม่ถูก

แปลได้เห็นว่าชนชั้นเป็นสิ่งที่ต่างมีอยู่โดยธรรมชาติ คนเราไม่มีทางเท่าเทียมกัน แต่การพูดถึงชนชั้นตามความหมายของแปลได้ต้องไม่เอาไปปนกับชนชั้นตามความคิดของมาร์กซ์ชนชั้นตามความหมายของแปลได้มิได้เกิดขึ้นจากระบบเศรษฐกิจ แต่เกิดจากความสามารถตามธรรมชาติของบุคคล ในรัฐของแปลได้ไม่มีชนชั้นนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพ มีผู้พยายามตีความว่าชนชั้นที่เรียกว่าผู้พิทักษ์ อันได้แก่นักปราชญ์และทหารนั้นเป็นชนชั้นนายทุนหรืออภิชน แต่จะเห็นได้ว่าถ้าตีความดังนี้แล้วประเทศคอมมิวนิสต์เองก็มีอภิชน เพราะมีคนสองพวกนี้อยู่ด้วยเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นการปกครองแบบแปลได้หรือคอมมิวนิสต์ ผู้ปกครองก็ต้องเป็นคนฉลาดทั้งสิ้น ความแตกต่างกันของบุคคลในตำแหน่งปัญญาเป็นเรื่องธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถแก้ไขได้ และคนที่มีความสามารถทางปัญญากับคนที่มีความสามารถทางร่างกายจะให้ทำงานชนิดเดียวกันก็ย่อมไม่ได้ การแบ่งชนชั้นตามความสามารถของคน ให้ทุกคนได้ทำหน้าที่ตามความสามารถจึงเป็นสิ่งที่เลื่องไม่ได้ และยุติธรรมโดยธรรมชาติ สงครามระหว่างชนชั้นหรือสงครามทางสังคมนิย่มจะไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่มีฝ่ายใดได้เปรียบเสียเปรียบ ชนชั้นปกครองและทหารในรัฐของแปลได้นั้นเรียกว่าอภิชนได้ แต่เป็นอภิชนทางปัญญามิใช่โดยชาติตระกูล เป็นอภิชนโดยการ

แข่งขันกันตามกติกาคือยุติธรรม และเรียกว่านายทุนก็ไม่ได้เพราะไม่มีโอกาสแสวงหาความร่ำรวยและไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวเลย ดังนั้นการแบ่งชนชั้นแบบแปลได้จึงเป็นสิ่งที่เลื่องไม่ได้และไม่ทำให้เกิดสงครามระหว่างคนรวยกับคนจนขึ้น เพราะไม่มีใครรวยไม่มีใครจน การที่จะให้นักปราชญ์เป็นผู้ปกครองมีทางทำได้หรือไม่

นักปรัชญาตามความคิดแปลได้มิใช่ผู้ที่เรียนแต่ความคิดทางปรัชญาอย่างเดียว ที่มีผู้ตีความว่าแปลได้คิดเข้าข้างตัวเองเพราะเป็นนักปรัชญานั้น ถ้าเข้าใจปรัชญาตามความหมายของพวกกรีกคือ “รักความรู้” แล้วก็น่าจะตีความให้กว้างกว่านั้นคือแปลได้คิดว่านักวิชาการควรเป็นผู้ปกครอง แต่ถ้าถือปรัชญาว่าเป็นวิชาหนึ่งอย่างสมัยปัจจุบันก็นับว่าเข้าใจแปลได้ผิดเพราะเอาความหมายของคำในปัจจุบันซึ่งแคบไปตีความคำที่แปลได้ใช้ในความหมายกว้างกว่า ข้าพเจ้าเห็นว่านักปราชญ์ที่แปลได้พูดถึงก็คือนักวิชาการนั่นเอง ต่างกันแต่ว่านักวิชาการสมัยแปลได้นั้นต้องรู้วิชาต่าง ๆ รอบตัวและลึกซึ้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ในสมัยนั้นเพราะวิชาความรู้ยังไม่มียุคมากมายอย่างในปัจจุบัน ส่วนในสมัยปัจจุบันนักวิชาการคือผู้รู้แคบๆ เฉพาะวิชาแต่รู้ลึกซึ้งในวิชานั้นนักวิชาการที่จะรู้หลายวิชา หรือเห็นความสัมพันธ์กันของวิชาต่างๆ และเห็นความสำคัญของวิชาที่ตนไม่รู้

หาแบบไม่ได้ ดังนั้นแม้ในสมัยปัจจุบันจะใช้ นักวิชาการปกครองเหมือนกันก็ตาม ก็มักจะ กำหนดว่าควรเป็นนักรัฐศาสตร์เพราะเรียน เรื่องการปกครองมาโดยตรง แต่นักรัฐศาสตร์ ก็เช่นเดียวกับนักวิชาการสาขาอื่นคือรู้เฉพาะ ทฤษฎีการปกครองในอคิดใช้เล่นๆ เหลี่ยมต่าง ๆ เพื่อให้การปกครองเป็นไปตามระบบที่ตนเห็น ชอบหรือเคยเรียนมา ไม่เคยคิดตั้งปัญหาว่า ระบบปกครองที่เหมาะสมแก่สังคมขณะนั้นๆควร เป็นอย่างไร โดยไม่เอาระบบเก่าๆ ในอดีตมา แก่ปัญหาปัจจุบัน ที่นักรัฐศาสตร์ไม่กล้าตั้ง ปัญหาดังกล่าว หรือกล้าตั้งแต่หาคำตอบไม่ได้ ก็เพราะไม่มีความรู้ในสาขาอื่น ๆ นั้นเอง ผล สุดท้ายก็วนกลับไปเอาความคิดทฤษฎีการปก ครองเก่า ๆ ซึ่งนักปรัชญาหรือนักรัฐศาสตร์รุ่น ก่อน ๆ คิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาสังคมสมัยของเขา มีข้อเท็จจริงจากสังคม สมัยของเขาเป็นหลักมา ใช้แก้ปัญหาสังคมปัจจุบันซึ่งอาจมีข้อเท็จจริง ต่างกัน หรือไม่ก็ไม่สนใจจะแก้ปัญหาสัง กคม แต่ต้องการหาประโยชน์ส่วนตัวจากฐานะที่ เป็นผู้ปกครอง ดังนั้นเราจะตัดสินใจไม่ได้ว่า ความคิดที่จะให้นักวิชาการมาปกครองนั้นผิด เพราะสมัยปัจจุบันนักวิชาการก็ปกครองแต่ก็ ทำไม่ได้ดี ทั้งนี้เพราะนักวิชาการสมัยเปลโต้ ต้องรู้ทั้งกว้างทั้งลึกมิได้ถือปฏิบัติว่า "อันความรู้ รู้กระจ่างแต่อย่างเดียว ขอให้เชี่ยวชาญเถิด จะเกิดผล" อย่างนักวิชาการปัจจุบัน

นอกจากนี้เปลโต้ยังถูกโจมตีว่าเป็นพวก ถือชนชั้นและให้ชนชั้นสูงส่วนน้อยปกครองชน ชั้นส่วนใหญ่ ปัญหานี้อาจเกิดเพราะความ เข้าใจผิดในการตีความหมายของคำคือ ถ้าแบ่ง คนออกเป็น ๓ ประเภทอย่างเปลโต้ คนส่วนใหญ่ก็ได้แก่ประชาชนผู้ดำรงชีพอยู่ด้วยวิชา ชีพต่าง ๆ ลงไปจนถึงกรรมกรยกเว้นทาส ก็จะต้องมาตีความคำว่า ปกครองโดยประชาชน กับ ปกครองเพื่อประชาชนเสียก่อน ปกครองโดย ประชาชนอาจมีความหมายได้สองนัยคือประชา ชนมาปกครองโดยตรงอย่างประชาธิปไตยของ กรีกโบราณ กับ ปกครองโดยประชาชนเลือก ตัวแทนของตนปกครอง ในแง่นี้ระบอบของ เปลโต้ก็มีใช้ปกครองโดยประชาชนเพราะระ บอบการปกครองต่างหากที่เป็นผู้กำหนดว่าใคร เป็นประชาชนใครเป็นผู้ปกครอง ส่วนที่มีผู้ พูกว่าทฤษฎีการเมืองบางทฤษฎีเช่นสังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์นั้นประชาชนปกครอง เปลโต้ ย่อมไม่เห็นด้วย เพราะถ้าแยกประชาชนกับ นักวิชาการออกจากกันอย่างเปลโต้แล้ว แม้ออม มิวนิสต์ก็ต้องให้นักวิชาการปกครอง ผู้ปกครอง จะเป็นคนไม่มีความรู้หรือค้อยสติปัญญาไม่ได้ ไม่มีประเทศคอมมิวนิสต์ประเทศใดที่เอาศาสี ตาสมาปกครอง แต่ถ้าพูดถึงการปกครองเพื่อ ประชาชน จะว่าเปลโต้ไม่ได้ทำเพื่อประชาชน อย่างที่พวกมาร์กซิสต์โจมตีก็ไม่ได้ เพราะไม่มี ข้อไหนเลยที่แสดงว่าเปลโต้ ไม่ได้คำนึงถึงประ

โยชน์ของประชาชน จะมีก็แต่ว่าประชาชนจะเป็นผู้ปกครองเองไม่ได้เพราะไม่มีความสามารถในหน้าที่นั้น แต่การจำกัดนี้ก็มีได้มีอยู่เฉพาะประชาชนเพราะฝ่ายปกครองก็มาทำหน้าที่ของประชาชนไม่ได้เช่นกัน เบลโตไม่เห็นด้วยกับการปกครองโดยประชาชนผู้ถ้อยสติปัญญา แต่เขามีได้ไม่เห็นด้วยกับการปกครองเพื่อประชาชน

ความคิดของเบลโตที่จะให้นักวิชาการปกครองจึงเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ในสังคมปัจจุบัน แต่ถ้าจะให้ขึ้นไปตามอุดมคติของเบลโต นักวิชาการส่วนที่จะมาปกครองประเทศได้จะต้องแสดงความสามารถให้เห็นเสียก่อนว่ามีความรู้ดีในวิชาหลายสาขาพอที่จะเข้าใจปัญหาต่างๆของประเทศได้และเห็นความสัมพันธ์กันของวิชาเหล่านั้น พอที่จะรู้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร และถ้าจะให้เป็นอย่างนั้นจะต้องจัดระบบการศึกษาเสียใหม่ให้มีการศึกษาแบบที่ยังเรียนยิ่งรู้เรื่องหลายสาขาวิชาและรู้จักซึ่งซึ่งอาจต้องใช้เวลาศึกษามาก แทนที่จะให้เป็นแบบเดิมซึ่งเป็นแบบที่ยังเรียนยิ่งรู้เรื่องแคบ ๆ เฉพาะเรื่อง ยิ่งเรียนสูงยิ่งรู้เฉพาะเรื่องเดียวลึกซึ้งแต่เพียงแบบเดียวเท่านั้น

อุดมรัฐของเบลโตมิใช่เกิดจากความเพ้อฝัน

เมื่อพิจารณาทฤษฎีเกี่ยวกับความเที่ยงธรรมที่เบลโตไม่เห็นด้วยทั้งสามทฤษฎีดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่าทฤษฎีของเซฟาลุสและทราไซ

มาคัสเป็นทฤษฎีที่ถือว่าความขัดแย้งทำให้เกิดเที่ยงธรรมขึ้น เซฟาลุสถือว่าความเที่ยงธรรมมีลักษณะคู่จเดียวกับลัทธิการแก้แค้นแบบตาต่อตาฟันต่อฟัน ส่วนทราไซมาคัสถือว่าความเที่ยงธรรมได้มาจากการที่คนฉลาดหรือแข็งแรงแสวงหาประโยชน์ใส่ตัวได้ ซึ่งย่อมต้องได้มาด้วยการเอาชีวิตเอาเปรียบหรือกดขี่ข่มเหงผู้ได้ปกครองอันเป็นการขัดแย้งอีกเช่นกัน การปกครองแบบเผด็จการหรือทรราชย์ของเอเธนส์น่าจะเกิดจากความเชื่อเรื่องความเที่ยงธรรมตามนัยนี้ นอกจากนี้การปกครองแบบประชาธิปไตยที่ผู้ปกครองโกหกหลอกลวงประชาชนว่าตนได้ทำประโยชน์ให้แก่ประชาชน แต่แท้ที่จริงแล้วตนเป็นผู้ได้ประโยชน์ก็น่าจะมาจากการเชื่อความเที่ยงธรรมตามทรรศนะดังกล่าวด้วย เพียงแต่ว่าผู้นำในรัฐประชาธิปไตยแบบนี้เปลี่ยนจากวิธีใช้กำลังอำนาจบังคับกดขี่เอาประโยชน์มาเป็นการใช้สติปัญญาล่อลวงเอาเท่านั้น ส่วนทฤษฎีของโกลคอนตรงข้ามกับทราไซมาคัส ทราไซมาคัสถือว่าความเที่ยงธรรมมาจากการทำตามสัญญาที่คู่ร้ายและเห็นแก่ตัวของมนุษย์ โกลคอนถือว่าความเที่ยงธรรมมาจากการทิ้งสัญญาที่คู่ร้ายกล่าว ความเที่ยงธรรมในรัฐจึงมิได้เกิดจากการแก่งแย่งชิงดีอันเป็นผลให้ผู้ชนะได้เปรียบผู้แพ้ แต่เกิดจากการร่วมมือกันแก้ปัญหา การแก่งแย่งชิงดีเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นในรัฐมากกว่า

แต่ทฤษฎีของโกลคอนก็ไม่มีอะไรเป็นเครื่องบังคับไม่ให้คนเราอยากเป็นผู้นำแบบของทราไซมากุสขึ้นอีก เพราะความเที่ยงธรรมที่ทุกคนยึดถือเป็นสิ่งที่ขัดกับสัญชาตญาณจึงไม่อาจแน่ใจได้ว่าสักวันหนึ่งสัญชาตญาณ อาจเรียกร้องให้มนุษย์กลับไปทำสิ่งที่ขัดกับความเที่ยงธรรมอีก

เปลโตเห็นด้วยกับความคิดแบบโกลคอนที่ว่าความเที่ยงธรรมต้องมีลักษณะกลมกลืน สังคมที่เที่ยงธรรมต้องสงบเรียบร้อย แต่มิใช่สงบแบบทราไซมากุสซึ่งสงบแต่ภายนอก เมื่ออำนาจที่บังคับประชาชนยังเข้มแข็งอยู่ ส่วนภายในนั้นมีความขัดแย้งระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้ได้อำนาจอยู่ทุกเมื่อ และก็มีใช้สงบแบบทราไซมากุสที่กันตึงกตัญญูชาตญาณของตนเองไว้ อันทำให้เกิดความขัดแย้งภายในใจของแต่ละคนขึ้น เปลโตเห็นด้วยกับทราไซมากุสว่าคนเราไม่เท่าเทียมกัน แต่เขาก็มิได้คิดว่าการข่มเหงกันเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ความไม่เท่าเทียมกันทำให้คนเราต้องร่วมมือกันเพื่อคนจะได้รับประโยชน์จากผู้อื่นในสิ่งที่ตนต้องการแต่ไม่มีความสามารถเท่าผู้อื่น ความไม่เท่าเทียมกันโดยธรรมชาติทำให้เกิดความร่วมมือกันโดยธรรมชาติ เมื่อความร่วมมือกันเป็นไปโดยธรรมชาติก็ย่อมมิใช่เกิดจากการกตัญญูชาตญาณ บางอย่างไว้ดังที่โกลคอนว่า แต่เป็นการที่ทุกคนทำตามธรรมชาติของตน รัฐบาลประชาธิปไตยหรือเผด็จการในรูปใดๆ ที่มาจากความคิดเรื่องความ

เที่ยงธรรมตามแบบของทราไซมากุสหรือโกลคอนจึงเป็นสิ่งที่ผิดและขัดกับธรรมชาติของมนุษย์ เปลโตจึงไม่แก้ปัญหาคือการคิดว่ารัฐบาลแบบเผด็จการหรือประชาธิปไตยซึ่งเคยมีหรือเป็นอยู่ในกรีกขณะนั้นเป็นรัฐที่ดี ทำนองเดียวกับที่เราปัจจุบันกำลังตั้งปัญหาว่าการปกครองแบบประชาธิปไตย คอมมิวนิสต์ หรือสังคมนิยมเป็นระบอบที่ดี เปลโตแก้ปัญหาคือสร้างทฤษฎีการปกครองขึ้นใหม่ให้เหมาะกับธรรมชาติของมนุษย์เลยทีเดียว จึงกล่าวได้ว่าแม้เปลโตจะคิดสร้างรัฐที่เป็นอุดมคติ แต่เขาก็คำนึงถึงข้อเท็จจริงตามหลักวิชาการเท่าที่จะพึงมีได้ในสมัยนั้น เช่น การพยายามเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงทางจิตวิทยา พยายามสังเกตเรื่องกลุ่มอาชีพและความต้องการของคนในสังคมอันเป็นการหาข้อเท็จจริงทางสังคม และพยายามหาจุดมุ่งหมายและแนวทางการศึกษา พยายามเข้าใจปัญหาที่ทำให้คนเห็นแก่ตัวมากกว่าเห็นแก่รัฐ เช่นการพิจารณาข้อเสียของระบบครอบครัวและการสะสมทรัพย์ส่วนตัวศึกษาระบบการปกครองแบบต่าง ๆ เท่าที่มีอยู่ การที่เปลโตคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้แสดงว่าจินตนาการของเปลโตทำใช้สิ่งที่เลื่อนลอยไม่ แต่เป็นจินตนาการที่มีข้อเท็จจริงประกอบอยู่ ถ้าเปรียบข้อเท็จจริงดังกล่าวเหมือนตัวบุคคล และระบบการปกครองต่างๆ เหมือนเสื้อผ้าอาภรณ์ ก็นับได้ว่าเปลโตพยายามหาเสื้อผ้าอาภรณ์ที่เหมาะสม

กับตัวบุคคลนั้น โดยไม่เพียงแต่หยิบยืมเสื้อผ้า
คือระบอบการปกครองเก่าๆเท่าที่มีอยู่มาสวมใส่
โดยไม่ได้อภิปรายว่าเหมาะกับร่างกายของบุคคล
นั้นหรือไม่ ดังที่เราเคยยืมระบอบการปกครอง
ของฝรั่งมาใช้โดยไม่ได้อภิปรายว่าไม่เหมาะกับ
ประเทศเราอย่างไรบ้าง และแม้ในปัจจุบันเมื่อ
เริ่มรู้สึกตัวว่าระบอบที่ยืมเขามาใช้อยู่ไม่เหมาะ
เพราะทำให้เกิดปัญหาที่แก้ไม่ได้หลายอย่าง
แทนที่เราจะศึกษาประเทศเราเสียก่อนว่ามีลักษณะ
อย่างไร ต้องการอะไรแล้วคิดสร้างระบอบ
การปกครองที่เหมาะสมแก่ประเทศกลับตั้งปัญหา
อย่างที่เพลโตเห็นว่าไม่ถูกต้องมาแล้วคือ ใน
บรรดาการปกครองที่มีอยู่หรือใช้อยู่ใน
ประเทศต่าง ๆ นั้นเราจะเลือกระบอบไหนหรือ
ตามใครดี ทั้ง ๆ ที่ประเทศเราในปัจจุบันมีผู้รู้
ในสาขาต่าง ๆ ที่สามารถจะหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ
ประเทศเรา ได้ดีกว่าสมัยเพลโต ซึ่งวิชาการ
ทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่จะค้นคว้า
วิจัยหาข้อเท็จจริงยังไม่เจริญ เรายังมิได้ใช้
ความรู้เหล่านี้มาเป็นพื้นฐานสำหรับสร้างระ-
บอบการปกครองของเราเอง อันจะทำให้ได้
ระบอบการปกครองที่เหมาะสมกับประเทศ และ
วิชาการสาขาต่าง ๆ นอกจากจะมีค่าในแง่เป็น
วิชาความรู้แล้วก็ยังจะมีส่วนช่วยให้เราแก้ปัญหา
ต่าง ๆ ในการปกครองประเทศได้อย่างถูกต้อง
อีกด้วย

ทรรศนะของคาร์ล ปอปเปอร์เกี่ยวกับอุดมรัฐ

คาร์ล ปอปเปอร์ ได้วิเคราะห์ความคิด
เพลโตในทางขัดแย้งโจมตีระบอบของเพลโตว่า
ไม่ยุติธรรม โจมตีตัวเพลโตว่าหวังจะเป็นผู้
ปกครองและเป็นนักโฆษณาชวนเชื่อ โจมตีผู้ที่
เห็นด้วยกับความคิดของเพลโตว่าหลงคำโฆษณา
ชวนเชื่อ หนังสือของปอปเปอร์เรื่อง *The Open
Society and Its Enemies. Vol I; Plato*^๘
นับว่าเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อแย้งความคิด
ของเพลโตในอุดมรัฐโดยตรง จะเห็นได้จาก
ความคิดที่ปรากฏในหนังสือเรื่องนั้นดังต่อไปนี้

เพลโตมิใช่คนชอบความเปลี่ยนแปลง
ความก้าวหน้าหรือเป็นนักปฏิวัติ แต่เป็นเผด็จ
การและต่อต้านผู้รักมนุษยชาติ

ในการสรุปความเห็นดังกล่าวนี้ปอปเปอร์
อ้างความเชื่อ ซึ่งเป็นสมมุติฐานของเพลโตสอง
ข้อคือ ข้อแรกให้หยุดการเปลี่ยนแปลงทางการ
เมืองทั้งหมด ข้อที่สอง ให้กลับไปสู่ภาวะธรรม
ชาติซึ่งเป็นการปกครองแบบเผ่าที่หัวหน้าที่
ฉลาดเพียงสองสามคนปกครองคนส่วนใหญ่ใน
อุดมรัฐ เพลโตต้องการรักษาความมั่นคงของ
ชนชั้นปกครองในข้อที่สองไว้ โดยใช้หลักข้อ
แรกคือ ต้องไม่ให้มีการเปลี่ยนระบบชนชั้น
แบ่งชนชั้นอย่างเข้มงวดให้มีการแยกชนชั้นเด็ด
ขาดเพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันใน

๘. K.R. Popper, *The Open Society and Its Enemies*, Vol. I (London: Routledge & Kegan Paul, 1966).

ชนชั้นปกครอง และเพื่อให้ได้ผลดังกล่าว เปลโตจึงกำหนดให้ชนชั้นปกครองมีสิทธิผูกขาดสิ่งต่างๆ เช่น คุณความดี มีสิทธิได้รับการศึกษาสูง และเป็นผู้ถืออาวุธ เว้นแต่สิทธิในการเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งการยกเว้นก็เป็นประโยชน์แก่ชนชั้นปกครองเองในการรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะหาไม่แล้วผู้ปกครองอาจต้องขึ้นแก่พ่อค้า หรือถ้าเป็นพ่อค้าเสียเองก็จะเกิดการแข่งขันและเป็นที่ศัตรูกันได้ นอกจากนี้ในระบบการศึกษาของเปลโตซึ่งควบคุมการศึกษาของชนชั้นปกครองอย่างเข้มงวดก็เท่ากับเป็นการโฆษณาชวนเชื่อให้รักชาชนชั้นไว้ให้มันคง การเน้นให้รักษาหน้าที่ตามชนชั้นของตนไว้ให้มันคงโดยเรียกว่าความเที่ยงธรรม และการต่อต้านลัทธิที่ว่าทุกคนมีความเสมอภาค โดยอ้างว่าธรรมชาติของมนุษย์ไม่เท่าเทียมกันและทำให้เท่าเทียมกันไม่ได้ และสรุปว่าความเที่ยงธรรมที่หมายถึงความเสมอภาคเป็นความลำเอียง ส่วนการรักษาตำแหน่งหน้าที่ตามชนชั้นซึ่งเป็นความลำเอียงเปลโตกลับเรียกว่าความเที่ยงธรรม

ในส่วนที่เกี่ยวกับชนชั้นกรรมาชีพเปลโตก็โฆษณาชวนเชื่อให้ยึดถือความรู้จักประมาณหรือความพอควร ว่าเป็นคุณธรรมสำหรับชนชั้นนี้ เท่ากับสอนให้พอใจในสภาพของตนไม่ทะเยอทะยาน

ปอปปเปอร์สรุปความคิดเหล่านี้รวมเข้า

กับคำสอนของเปลโตให้เห็นแก่ส่วนรวมและการอยู่ร่วมกันโดยไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวของชนชั้นปกครองว่ามีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับสปาตา คือให้เชื่อฟังผู้นำอย่างซื่อสัตย์ ไม่คิดทำอะไรอย่างอิสระนอกแนวทางที่ผู้นำกำหนดให้ และโดยรูปการปกครองของเปลโตไม่มีใครสามารถทำเช่นนั้นได้ จึงสรุปว่าเปลโตเป็นนักเผด็จการ และระบอบการปกครองของเปลโตเป็นไปเพื่อชนชั้นปกครอง แม้จะไม่ใช้ความเห็นแก่ตัวของคนหนึ่งคนใดก็เป็นความเห็นแก่ตัวของหมู่คณะอันเป็นศีลธรรมแบบสังคมนิยม จำกัดเฉพาะในพวกของตัว กลุ่มของตัว ปอปปเปอร์วิจารณ์ว่าการที่เปลโตพูดถึงความรักมนุษยชาติอยู่บ่อยๆ ก็เป็นเพียงอิทธิพลของโสกราตีสที่มีอยู่ในใจเปลโตเท่านั้น ความรู้สึกนี้ไม่ปรากฏในระบอบการปกครองเลย การที่ให้รัฐเป็นผู้คุ้มครองประชาชนจนไม่ให้อิสระแก่ประชาชนเป็นการให้อำนาจแก่รัฐเกินไป และโดยที่กฎหมายมิได้มาจากประชาชนจึงมิได้คุ้มครองประชาชนอย่างแท้จริง การปกครองแบบของเปลโตทำให้ผู้ปกครองเด่นและเกิดกำแพงระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองขึ้น

ความคิดดังกล่าวของปอปปเปอร์เป็นจริงแต่ถ้าเรามองตามทัศนะของเปลโต เปลโตเห็นว่าการที่ดีที่ที่สุดมีอยู่ชนิดเดียวและถ้าเรากันพบรัฐชนิดที่ว่ามันนั้นแล้วก็ไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงอะไรอีก เพราะสิ่งที่ดีที่ที่สุดถ้าเปลี่ยนแปลงอะไรอีก

แปลงก็เปลี่ยนในทางเลวลงเท่านั้น ความคิดของเปลโต้เช่นนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีข้อเสียหายแต่อย่างใด ทฤษฎีการปกครองที่มีอยู่ในโลกตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันทุกทฤษฎีก็ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น แม้ระบอบประชาธิปไตยเองที่ว่ามีเปลี่ยนแปลงได้ เช่นเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง แก่กฎหมาย เป็นต้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าควรเปลี่ยนเป็นระบอบอื่นได้ กล่าวคือทฤษฎีการปกครองทุกทฤษฎีต่างก็ถือว่าหลักการของตนถูกต้อง ดีกว่าทฤษฎีอื่นทั้งสิ้น จะให้มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในการปกครองได้บ้างก็เพียงส่วนปลีกย่อย ไม่มีทฤษฎีโดยยอมให้เปลี่ยนองค์ประกอบสำคัญๆ ได้ เพราะถ้ายอมให้เปลี่ยนก็เท่ากับ ทั้งระบอบเดิมแล้วรับระบอบใหม่มาใช้ปกครอง ถ้าระบอบของเปลโต้ดีที่สุดจริง การหยุดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเสียย่อมเป็นสิ่งที่ดีถูกต้อง แต่ปัญหาที่คือระบอบที่ว่านี้ดีที่สุดในหรือไม่ ถ้าไม่จริงการบังคับได้หยุดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองย่อมมิใช่หยุดการเปลี่ยนแปลงในทางเลวเท่านั้น ยังเป็นการหยุดการเปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้นด้วย เปลโต้คิดว่าระบอบของตนดีที่สุดแล้วจึงเห็นว่าการหยุดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเป็นสิ่งจำเป็น และความคิดนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาในทุกระบอบ คือตัวบุคคลหรือองค์ประกอบย่อยๆ นั้นเปลี่ยนได้ แต่ต้องไม่เปลี่ยนโครงสร้างของระบอบ

ส่วนข้อที่ว่า “กลับไปสู่ภาวะธรรมชาติ” คือให้จัดการปกครองให้เหมาะกับภาวะธรรมชาติของมนุษย์ ข้อนี้ก็ดีอีก เพราะถ้าเราสามารถจัดการปกครองให้เหมาะกับภาวะธรรมชาติของมนุษย์ได้ ทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองย่อมไม่รู้สึกว่าการควบคุมบังคับ นักเผด็จการอย่างชอบสก็ติ นักประชาธิปไตยอย่างลือคัคตี ต่างก็ถือหลักดังกล่าวทั้งคู่ แต่ข้อที่ยากทั้งในค้ำทฤษฎีและปฏิบัติก็คือ เราจะรู้ได้แน่นอนอย่างไรว่าธรรมชาติแท้ๆ ของมนุษย์เป็นอย่างไร แน่แน่นอนตายตัวหรือไม่ ดีหรือเลวเหมือนกันหมดหรือว่าแบ่งเป็นประเภทได้อย่างเปลโต้คิด หรือว่ามีต่างกันนับไม่ถ้วนจนจัดเป็นประเภทไม่ได้ ปัญหาที่ไม่มีใครสามารถให้คำตอบที่แน่นอนได้ ทฤษฎีภาวะธรรมชาติของมนุษย์จึงเป็นเพียงทฤษฎีที่เกิดจากข้อสังเกตของนักปรัชญาแต่ละคนเท่านั้น เมื่อต้องสร้างทฤษฎีการปกครองขึ้นจากทฤษฎีธรรมชาติของมนุษย์ ก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องให้สอดคล้องกัน เปลโต้ก็พยายามทำเช่นนั้นอยู่แล้ว ถ้าเราจะไม่เห็นด้วยกับหลักการของเปลโต้ก็มีใช่เพราะเขาหันกลับไปพิจารณาภาวะธรรมชาติ หากแต่เพราะไม่เห็นด้วยกับคำอธิบายลักษณะอันเป็นภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่เขาได้กล่าวไว้ แม้หลักการของเปลโต้จะทำให้เกิดความยุติธรรมแบบอำนาจเบ็ดเสร็จได้ดังที่ปอปปเปอร์กล่าวไว้ และขัดกับความรู้สึกแบบประชาธิปไตยของเรา

ถ้าพิสูจน์ได้ว่าหลักการนั้นถูกต้องก็น่าจะยอมรับ แต่ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ว่าถูก หรือพิสูจน์ได้ว่าไม่ถูก เราก็ไม่ควรยอมรับความคิดนั้น ในบทความนี้ ข้าพเจ้าจะไม่โจมตีความคิดของเพลโตเพียง เพราะไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างพวกประชาธิปไตยคิดและไม่โจมตีว่าเป็นอภิชนาธิปไตยอย่างที่พวกมาร์กซิสต์คิด แต่จะพิจารณาทฤษฎีของเพลโตโดยสมมติว่าถ้านำมาใช้ ปฏิบัติจะทำได้สำเร็จอย่างที่เพลโตคิดหรือไม่

ปัญหาในการนำทฤษฎีของเพลโตมาปฏิบัติ

เรามักจะถือกันว่ารัฐตามความคิดของเพลโตเป็นรัฐในอุดมคติ เหตุที่เราถือเช่นนี้อาจมีได้สองประการคือ ประการแรกเพลโตเองถือว่ารัฐชนิดที่เขาพูดถึงในเรื่องอุดมรัฐนั้นเป็นรัฐที่สมบูรณ์ในโลกของแบบ ไม่ปรากฏเป็นจริงในโลกนี้ แม้ว่าในอุดมรัฐเพลโตจะมีได้สร้างรัฐของคนที่ดีโดยสมบูรณ์ และพยายามสร้างรัฐของคนธรรมดาซึ่งมีลักษณะต่างกันและมีความไม่เท่าเทียมกันก็ตาม เพลโตถือว่ารัฐทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้เป็นรัฐที่สมบูรณ์น้อยกว่าอุดมรัฐตีบ้างเลวบ้าง ประการที่สองเนื่องจากรัฐตามทัศนะของเพลโตนำมาปฏิบัติจริงไม่ได้ เพราะมีปัญหาและอุปสรรคนานาประการอันทำให้ไม่มีใครกล้าตัดสินใจนำมาปฏิบัติ ความเป็นอุดมคติในลักษณะแรกนั้น เข้าใจได้ด้วยทฤษฎีเมตาฟิสิกส์และจริยศาสตร์ของเพลโต ส่วนลักษณะหลัง

อาศัยความคิดของเพลโตตัดสิน ไม่ได้ต้องเอาความเชื่ออื่นหรือประสบการณ์ในสังคมปัจจุบันมาพิจารณา ข้อนี้เราอาจทำได้โดยการทบทวนปัญหาของเพลโตดังต่อไปนี้

๑. ญาณมนุษย์ เพลโตสร้างทฤษฎีเรื่องญาณเมืองประกอบ ๓ อย่างขึ้นโดยอาศัยความคิดเรื่องคน ๓ พวกของพวกไพเรทอรัส ที่ว่ามีพวกรักปัญญา พวกรักเกียรติ และพวกรักความมั่งคั่งแล้วนำมากำหนดว่าญาณมี ๓ ส่วนได้แก่ เหตุผล น้ำใจ และตัณหา^{๑๑} ความเชื่อนี้กลับ ไปเป็นพื้นฐานในการแบ่งชนชั้นในรัฐของเพลโต ทฤษฎีเรื่องญาณหรือธรรมชาติของมนุษย์จึงเป็นพื้นฐานในการสร้างรัฐให้เหมาะกับธรรมชาติดังกล่าว ถ้าจะถือหลักการเดียวกับเพลโต ถ้าเราเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์เป็นแบบอื่นก็จำเป็นต้องสร้างรัฐแบบอื่นขึ้นเช่นเดียวกับฮอบส์และล๊อคได้ทำมาแล้ว สมมติเรายอมรับตามเพลโตว่าญาณมี ๓ ส่วน ก็ยังเกิดปัญหาอีกต่อไปว่า เราจะแบ่งคนออกอย่างเด็ดขาดเป็น ๓ พวกตามที่เพลโตแบ่งได้หรือไม่ เพลโตพูดรวบรัดว่าถ้าทุกคนมีญาณ ๓ ส่วนแล้วคนใดมีเหตุผลมากกว่าส่วนอื่นก็ต้องมากกว่าจนคนนั้นนิยมเหตุผลอย่างเดียว เพลโตมิได้คิดถึงคนที่เหตุผลกับน้ำใจมีมากพอ ๆ กัน หรือน้ำใจกับตัณหามีมากพอ ๆ กันเป็นต้น และถ้าคนพวกนี้มีอยู่การที่จะกำหนดเป็น ๓ ชนชั้น

^{๑๑} Ernest Barker, *Greek Political Theory*, (London: Methuen & Co. Ltd., 1976), pp. 189.

เด็กขาคย่อ้มไม่ได้ เพราะคนพวกที่ไม่เข้าระบบ
โคของเปลไต้หวัน บางครั้งอาจทำตามเหตุผล
บางครั้งทำตามอารมณ์หรือค่านิยมก็ได้

๒. การสร้างชนชั้น ถ้าถือทฤษฎีวิญ
ญาณตามแบบเปลไต้หวัน ชนชั้นก็จะมีเพียง ๓ แต่
ถ้าถือตามข้อแย้งที่กล่าวไว้ในข้อ ๑ เราจะแบ่ง
ชนชั้นไม่ได้ เพราะหากแบ่งไม่ได้ว่าควรอยู่
ตรงไหน และคนที่มึนตึ๋นกะก้ำกึ่งจะเป็นพวก
ที่ทำให้การแบ่งหน้าที่ตามชนชั้นของเปลไต้หวัน
เป็นไปตามที่คิด เปลไต้หวันกำหนดว่านักปราชญ์ทำ
หน้าที่ปกครองและพอใจแสวงหาความรู้อย่าง
เดียว ไม่ต้องการเกียรติ ไม่ต้องการเงินทอง
พวกทหารหรือผู้รักษาความปลอดภัย ต้องการ
เกียรติอย่างเดียวส่วนพวกชนชั้นอาชีพก็ต้องการ
ความมั่งคั่งร่ำรวยอย่างเดียวเปลไต้หวันจึงคิดว่าเมื่อ
ทั้งสามพวก ได้สิ่งที่ตนต้องการแล้วก็จะพอใจ
และต่างก็จะทำหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจ
แต่ถ้าคนไม่ได้แบ่งเป็น ๓ พวก เด็กขาคย่อ้ม
ที่เปลไต้หวันคิด ก็อาจมีคนที่ยากได้ทั้งความรู้ทั้ง
เกียรติ หรืออยากได้ทั้ง ๓ อย่าง คนที่ได้เกียรติ
อยู่แล้วอาจอยากเป็นผู้ปกครองหรืออยากร่ำรวย
คนที่ร่ำรวยอยากได้เกียรติโดยตนไม่ต้องสูญเสีย
ทรัพย์สิน คนพวกนี้ย่อ้มไม่ยอมอยู่ในกรอบชน
ชั้นที่เปลไต้หวันสร้างไว้ให้และจะพยายามละเมิด
รัฐของเปลไต้หวัน ถ้าเกิดการละเมิดกรอบแห่ง
ชนชั้นแล้วก็จะเกิดความวุ่นวายทันที และแม้ผู้
ละเมิดจะรู้ว่าถ้าละเมิดแล้วจะเกิดความวุ่นวาย

แต่เรื่องนี้ก็อาจไม่ใช่สิ่งที่จะยับยั้งคนเหล่านั้นมิ
ให้ละเมิดกรอบได้ เพราะความอยากได้ผลที่ต้องการ
การอาจมีมากกว่าความกลัวผลร้ายจากความวุ่น
วายก็ได้ และการละเมิดชนชั้นน่าจะเกิดขึ้น
มากที่สุดเมื่อคนที่ถูกจัดให้อยู่ในชนชั้นหนึ่ง
เช่นคนหนึ่งอาจถูกจัดให้เป็นพวกอาชีพ แต่
อยากเป็นทหารมากกว่า อีกคนหนึ่งมีความสา
มารถอยู่ในเกณฑ์เป็นทหารแต่อยากอยู่ในชั้น
อาชีพหรือชั้นปกครองก็ได้ คนพวกนี้จะได้แก่
คนที่มีความวิญญานสองอย่างพอ ๆ กัน

๓. การศึกษา เปลไต้หวันอาจเห็นว่าการ
ศึกษาเป็นเครื่องมือของรัฐ ซึ่งนอกจากจะใช้
ตัดสินว่าใครควรอยู่ในพวกไหนแล้วยังทำให้ผู้
เรียนเชื่อด้วยว่าตนควรจะอยู่ในชนชั้นนั้นจริงๆ
และเกิดความพอใจจริง ๆ แต่ผลจะเป็นเช่นนี้
ได้ หลักสูตรจะต้องเน้นเรื่องเหล่านี้จริงๆ และ
ผู้สอนจะต้องเป็นคนที่มีความสามารถมากและมี
วิธีสอนที่ดีจนผู้เรียนทุกคนเข้าใจหลักเกณฑ์
ของการปกครองเท่า ๆ กัน แต่ตามความคิด
ของเปลไต้หวันเองคนเรามีความสามารถไม่เท่ากัน
อาจมีผู้ไม่เข้าใจมากกว่าผู้ที่เข้าใจ และผู้ที่ไม่
ยอมรับมากกว่าผู้ที่ยอมรับก็ได้ ทางด้านผู้สอน
ก็เช่นกันเราอาจหาผู้สอนที่เก่งอย่างนั้นทุกคนไม่
ได้ แต่สมมติว่าเรามีหลักสูตร วิธีสอนและคน
สอนที่จะให้ได้ผลเช่นนั้นจริงๆ ก็จะทำให้
เพราะในรัฐเล็ก ๆ อย่างของเปลไต้หวัน หรือถ้าจะ
ทำในรัฐใหญ่อย่างสมัยปัจจุบันก็ต้องลงทุน

อย่างมหากาล ประเทศยากจนไม่สามารถทำได้ หรือแม้ประเทศร่ำรวยเอง การที่จะให้สถาบัน การศึกษาทุกระดับมีคุณภาพเท่าเทียมกันก็ทำ ไม่ได้อยู่แล้วมิใช่แต่เพราะผู้เรียนมีความสามารถ ไม่เท่ากันเท่านั้น ผู้สอนที่รัฐสร้างขึ้นมาถ้ามีจํานวนมากก็ย่อมมีความสามารถไม่เท่ากันได้มาก ค้วย และถ้าวิชาที่จะต้องเรียนมีน้อยและมีเนื้อหา น้อยอย่างในสมัยเปลโต้ จนสามารถจัดวิชา ซึ่พอไว้สำหรับพวกที่ปัญญาอ่อน ได้ก็พอจะทำได้ แต่ในปัจจุบันแม้วิชาซึ่พื้กหาใช่ เป็นสิ่งที่ พวกปัญญาอ่อนจะเรียน ได้ไม่อีกทั้ง การที่เปลโต้จะ ให้โอกาสทางการศึกษาแก่ทุกคนเท่าเทียมกัน รัฐก็ต้องจัดการศึกษาทุ นระดับอย่างให้เปล่าทั้ง สิ้น ซึ่งรัฐจะต้องเก็บ ภาษี จากชนชั้นอาชีพมาก แต่ชนชั้นอาชีพ ของเปลโต้เห็นว่าค้อยปัญญา และลูกหลานคนพวกนี้ส่วนใหญ่จะค้อยปัญญา ถึงแม้ในรัฐ ของเปลโต้จะ ไม่มีทางรู้ว่าใครเป็น ลูกใคร แต่ความรู้สึกของชนชั้นอาชีพที่ว่าต้อง เสียภาษีเพื่อให้ลูกของคนชั้นอื่น ๆ ที่ไม่มีทรัพย์สินเรียนเป็นความไม่เที่ยงธรรมย่อมจะเกิดขึ้น กลายเป็นการชู้ตริตทางชนชั้น อย่างทฤษฎี ของ พวกมาร์กซีสต์อีก ถ้าการศึกษาตามความคิดของ เปลโต้มีทำว่าจะล้มเหลวมากเช่นนี้ ส่วนประ กอบอื่นซึ่งต้องพึ่งการศึกษาที่จะล้มตามไปด้วย

๔. อิทธิพลของสังคมนิยม ในอุดมรัฐ เปลโต้พยายามจะเลิกสถาบันสังคมนิยมและสร้าง สถาบันใหม่ขึ้น การเลิกระบบครอบครัวก็

การจักระบบเศรษฐกิจและการศึกษาแบบใหม่ ก็คือ ล้วนแต่ขัดกับระบบของสังคมเดิมและต้อง ถูกต่อต้านอย่างแน่นอน ถ้าเปลโต้จะคิดสร้างรัฐ จริง ๆ ขึ้นอย่างอุดมรัฐแล้ว ก็ต้องเริ่มด้วยการ แยกเด็กออกไปจากสังคมเดิมอย่างเด็ดขาดก่อน เพียงขั้นนี้เราก็ยอมเห็นว่าทำ ไม่ได้อยู่แล้ววัน แต่จะมีอำนาจอย่างล้นเหลือ และอาศัยอำนาจ นั้น บังคับหรือปฏิวัติเอาและถึงแม้จะมีอำนาจ การเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิด ของคน ที่อยู่ในสัง กคมแบบเก่าซึ่งสะดวกสบายกว่าของเปลโต้จะไม่ ได้ผล ถ้าสามารถสร้างสังคมใหม่ขึ้นโดยแยก เด็กจากสังคมเก่าให้เด็ดขาดได้ เมื่อเด็กพวกนี้ โตขึ้นและมีจํานวนมากพอแล้วอาจทำลายสังคม เก่าเสียได้ แต่ก็ไม่แน่ว่าเมื่อคนพวกนี้ได้รับ รู้เรื่องของสังคมต่าง ๆ ที่เขาไม่เคยรู้แล้วจะยัง พอใจอุดมคติแบบเปลโต้ โดยไม่ไขว้เขวเลย หรือไม่ เปลโต้เองเมื่อนำระบบความคิดของตน ไปใช้ปฏิบัติจริง ๆ แต่ต้องล้มเหลวก็เนื่องจาก อิทธิพลของระบบสังคมเก่านี้ เป็นสำคัญ ซึ่งผู้ ปกครองได้รับประ โยชน์จากสังคมเดิมเพียงใด การยอมรับความคิดแบบเปลโต้ซึ่งทำลายผล ประโยชน์ที่ผู้ปกครองเคยได้รับก็ยิ่งยากเพียงนั้น ใช่แต่ผู้ปกครองเท่านั้นแม้การสอน ให้คนเห็น แก่รัฐจนถึงกับตัดระบบครอบครัวและทรัพย์สิน ส่วนตัวออกไปก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่คนเรา ควรเชื่อตาม ถ้าการพิทักษ์รัฐไม่ให้ประ โยชน์อะไรแก่การพิทักษ์ประ โยชน์ส่วนตัวเช่นพิทักษ์

ระบอบการปกครองที่ตนเองได้ประโยชน์ หรือพอใจ หรือพิทักษ์ความปลอดภัยของตัวเองหรือผู้ที่ตนให้ความสำคัญแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะต้องพิทักษ์ การตั้งระบบครอบครัวและทรัพย์สินซึ่งเป็นผลประโยชน์และความผูกพันที่ใกล้ชิดออกไปเพื่อให้ไปผูกพันกับรัฐซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตน และเป็นนามธรรมยิ่งกว่าย่อมทำได้ยาก ไม่มีเหตุผลอะไรที่เราจะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตัว ถ้าประโยชน์ส่วนรวมนั้นไม่ส่งผลมาสู่ตัวเราด้วย คนที่เคยมีครอบครัวและทรัพย์สินอยู่แล้วย่อมรู้สึกว่าการแบบแปลโต้พยายามปล้นสิ่งเหล่านี้ไปโดยเขาไม่ได้อะไรตอบแทน แปลโต้ได้แสดงความคิดอย่างนักศีลธรรมที่ว่าคนเราควรเห็นแก่ผู้อื่นเพื่อว่าทุกคนในสังคมจะได้มีความสุขพอ ๆ กัน ซึ่งเป็นการพูดโดยไม่ได้บังคับ และมีได้ใช้วิธีการ

แบ่งผลประโยชน์โดยการพยายามรักษาโครงการสร้างของสังคมเดิมไว้อย่างเช่นรัฐที่มุ่งสวัสดิการ มิได้อ้างประโยชน์ของชนชั้นกรมาซีฟเป็นฐานอำนาจของตน ทั้งมิได้มีอำนาจอื่นใดสนับสนุนเลยอยู่ ๆ ก็สร้างรัฐที่เสนอตัวเข้ามาจัดการผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย และก็มีได้เสนอว่าจะให้ประโยชน์เป็นพิเศษแก่คนกลุ่มใหญ่ มิได้สนับสนุนทหารเป็นฐานอำนาจ และมีได้ยกย่องชนชั้นกรรมกรซึ่งคุมเศรษฐกิจไว้เป็นพิเศษแปลโต้จึงมิได้เป็นมิตรของฝ่ายใดและยังจะค่อนข้างเป็นศัตรูด้วย แม้แปลโต้จะอ้างความเที่ยงธรรมเป็นสำคัญ แต่ความเที่ยงธรรมชนิดที่แปลโต้อ้างก็ดูเหมือนจะไม่มีฝ่ายใดต้องการเลยจึงไม่น่าแปลตกอะไรที่อุดมรัฐจะเป็นเพียงรัฐในอุดมคติ ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ ไม่ว่าจะในสมัยแปลโต้เองหรือในสมัยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- Nuby, Pamela, *Plato and Modern Morality*. London : Macmillan Co., 1972.
Barker, Ernest, *Greek Political Theory*, London : Methuen & Co. Ltd. 1967.
Grube, G. M. A., *Plato's Thought*, London : Methuen & Co. Ltd. 1970.
Cornford, F.M., *The Unwritten Philosophy*, London : Cambridge University Press, 1967.
Crossman , R.H.S. *Plato Today*, London : George Allen and Unwin, 1963.
Bloom, Allan. *The Republic of Plato*, London : Basic Books Inc. 1968.
Lee, H. D. P. *Plato: The Republic*, London : Penguin Books, 1965.
Bambrough, Renford, *Plato, Popper and Politics* New York : Barnes & Noble, 1967.
Popper, K.R. *The Open Society and Its Enemies*, Vol. I, London : Routledge & Kegan Paul,

อภิปรัชญา เบื้องต้น

ภรณ์ นาถะเคชะ

ปรัชญามีจุดมุ่งหมาย ประการสำคัญเช่นเดียวกับศาสตร์อื่น ๆ คือต้องการแสวงหาความรู้ แต่ความรู้ในปรัชญา เป็นความรู้พื้นฐานที่ให้เอกภาพ และสร้างระบบต่าง ๆ ให้ศาสตร์อื่น ๆ ขอบข่ายของปรัชญาจึงกว้างขวางเกินกว่าที่คำนิยามในความหมายใดความหมายหนึ่ง จะสามารถครอบคลุมลักษณะเนื้อหาทางความหมายของปรัชญาได้ การเริ่มต้นของปรัชญา คือ การ

* บทความเรื่องนี้ ตั้งใจให้ใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนวิชาปรัชญา โดยเฉพาะปรัชญาเบื้องต้น และปรัชญาตะวันตก เป็นการเสนอแนวความคิดทางอภิปรัชญา หรือ metaphysics สมัยใหม่ โดยเรียบเรียงความคิดของ Henri Bergson จากบทความเรื่อง Introduction à la Métaphysique ซึ่งตีพิมพ์ใน Revue de métaphysique et de morals เป็นแนวทางสำคัญ เนื่องจาก Bergson มีความสำคัญต่อความคิดในปรัชญาสมัยใหม่ ทั้งในแนวทางการหาความเป็นจริงสูงสุดทางอภิปรัชญาและการเสนอวิธีการหาความรู้ทางญาณวิทยา นอกจากนี้ ตัวอย่างที่ Bergson ใช้ยังสามารถนำไปใช้ประกอบความเข้าใจเกี่ยวกับ concept of time ซึ่งเป็นแนวทางในปรัชญา phenomenology ได้ด้วย

ปัญหาเรื่องการใช้ภาษาไทยที่จะให้ได้ concept ทางปรัชญาตะวันตกครบถ้วน เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดในการเรียบเรียงบทความของ Bergson ผู้เขียนพยายามคงความหมายเดิมไว้ให้มากที่สุดในการเลือกใช้ภาษาไทย และขออนุญาตใช้ศัพท์บางคำที่ผู้แปลไว้ในภาษาไทย เพื่อให้ผู้อ่านหนังสือปรัชญาที่เคยผ่านศัพท์เหล่านั้นมาบ้างแล้ว ได้เข้าใจความหมายของศัพท์มากยิ่งขึ้น และเพื่อให้การใช้ศัพท์ปรัชญาในภาษาไทยเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

เริ่มต้นของการพยายามเข้าใจธรรมชาติ เป็น การพยายามคิดหาเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์ ธรรมชาติ การเข้าใจธรรมชาติทำให้มีความรู้ เกี่ยวกับธรรมชาติ เมื่อความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติด้านใดด้านหนึ่งเพิ่มมากขึ้น วิชาเกี่ยวกับ ธรรมชาติสาขานั้นก็เจริญแยกตัวเอง เป็นอิสระ ออกจากปรัชญา และศึกษาเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ โดยเฉพาะ เช่น ดาราศาสตร์ ศึกษาถึงเรื่องราว ของดวงดาวในจักรวาล ฟิสิกส์ศึกษาเกี่ยวกับ สสาร แสง เสียง ชีววิทยา ศึกษาเรื่องของ สิ่งมีชีวิต จิตวิทยาศึกษาเรื่องพฤติกรรมของ บุคคล ในฐานะเป็นปัจเจกบุคคล สังคม ศาสตร์ศึกษาความเป็นไปของสังคม และบุคคล ในสังคมที่รวมกลุ่มกันขึ้นมา เหล่านี้เป็นต้น วิชาความรู้ที่แยกตัวเองออกมา นี้ ต่างก็ศึกษา เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ได้ศึกษาถึงลักษณะ ของจักรวาลโดยส่วนรวม ปรัชญาจึงยังคง ต้องทำหน้าที่ในการแสวงหาความรู้ ความเป็น จริงในจักรวาลส่วนรวมต่อไป ขอบเขตของ ปรัชญาจึงกว้างขวางดังกล่าวแล้ว ปรัชญาศึกษา ถึงสิ่งที่ ไม่ได้กล่าวถึง โดยเฉพาะในวิชาใด วิชา หนึ่ง ปัญหาที่ปรัชญาต้องการแสวงหาคำตอบ เป็นปัญหาที่อาจกล่าวถึงในวิชาอื่นด้วย แต่วิธี การแสวงหาคำตอบของปรัชญาเป็น ไปในแนว ทางที่กว้างขวาง ไม่ได้เฉพาะเจาะจงเพียง ลักษณะเด่นลักษณะเดียว ที่มองเห็นของสิ่งที่ เป็นปัญหาเท่านั้น เช่นปัญหาเรื่องสิ่งที่ เป็นจริง

กับสิ่งปรากฏ ปรัชญาต้องการหาเหตุผลว่า สิ่ง ที่ปรากฏที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสนั้น มีความ เป็นจริงมากน้อยเพียงใด และความเป็นจริง นั้นขึ้นอยู่กับประสาทสัมผัส ของคน ที่จะรับรู้ถึง วัตถุนั้น หรือว่าความเป็นจริงอยู่ในตัววัตถุเอง ส่วนที่รับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสเป็นเพียงความ จริงบางส่วนซึ่ง ไม่ใช่ความเป็นจริงทั้งหมด ลักษณะของสิ่งที่ เป็นจริงควรจะเป็นจริง โดยตัว เอง หรือว่าต้องขึ้นอยู่กับประสาทสัมผัส ปัญ-หาอื่นๆ ที่ปรัชญาต้องศึกษาได้แก่ ปัญหาเรื่อง ธรรมชาติของสสาร และการเป็นอยู่ของสสาร สสารมีความเป็นจริงในตัวเองหรือไม่ การคง อยู่ของสสารขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใดนอกเหนือไปจาก สสารหรือไม่ การรับรู้ของมนุษย์มีผลให้สสาร เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ คุณสมบัติที่ สสารมีอยู่เป็นสิ่งที่มิได้อยู่ภายในสสารเอง หรือ เป็นสิ่งที่มนุษย์ให้กับสสาร ในขณะที่รับรู้ สสาร นั้นทางประสาทสัมผัส ปัญหาของความเป็น จริง เป็นปัญหาสำคัญของปรัชญา เพราะ ความเป็นจริงของจักรวาล ส่วนรวมไม่ได้มีการ พูดยืนยันในวิชาอื่นใดโดยเฉพาะ นอกจาก ปัญหาเรื่องความเป็นจริงแล้ว ปรัชญายังศึกษา ถึงปัญหาอื่นๆ อีก เช่น ปัญหาเรื่องความรู้ ที่ มาของความรู้ ความรู้นั้นมาจากการบรรยายถึง ความรู้ที่มีอยู่แล้ว หรือว่าความรู้เป็นสิ่งใหม่ที่ เราต้องรับรู้โดยตรงด้วยตัวเอง ความรู้เป็นการ สรุปลงความคิดที่เรามีต่อประสบการณ์ โดยทั่วไป

หรือว่าความรู้ได้มาจากการตั้งสรุปความคิดส่วนหนึ่งออกมาจาก ความรู้เดิมที่มีอยู่ โดยส่วนรวม การที่จะมีความรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการรู้จักสิ่งนั้น รับรู้อันนั้นด้วยตัวเอง หรือเป็นความรู้เกี่ยวกับ สิ่งนั้น โดยอาศัย คำบรรยาย คุณสมบัติ คุณลักษณะของ ึ่งนั้น วิธีการที่เราจะได้มาซึ่งความรู้ นั้น เราได้มาจากความคิด การหาเหตุผลจากส่วนที่เป็นจิตของเรา หรือความรู้ได้มาจากการรับรู้ โดยผ่านประสาทสัมผัส

เมื่อปัญหาของปรัชญา กว้างขวาง ครอบคลุมจักรวาลจึงไม่มีนักปรัชญาคนใดสามารถให้คำตอบแน่นอนตายตัวได้ ปรัชญาต่างจากศาสตร์อื่น ๆ เพราะความมุ่งหมายของปรัชญาไม่ได้อยู่ที่การแสวงหาความรู้ที่ต้องมีคำตอบแน่นอนลงไป ปรัชญาแสวงหาความรู้อย่างกว้างขวาง และเป็นการค้นหาความรู้เพื่อความรู้อย่างไม่ใช้แสวงหาความรู้เพื่อนำความรู้มาใช้ ประโยชน์มีบางท่านกล่าวว่าปรัชญาเป็นเช่นเดียวกับศาสนา เพราะมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่มีตัวตน เป็นเพียงความคิด แต่ปรัชญาแตกต่างจากศาสนา ในลักษณะที่ศาสนาเป็นการเชื่อถือความคิด คำสอนของศาสดา โดยมีพื้นฐานอยู่บนความศรัทธาเป็นสำคัญ และการเชื่อถือนั้นทำให้มีหลักยึดมั่นในการปฏิบัติตน ศาสนาไม่ได้เน้นให้เห็นความสำคัญของการคิดมีเหตุผล ในการพิจารณา ก่อนที่จะเชื่อคำสอน ความเชื่อทางศาสนาเป็นแรงคลไจจากความมีศรัทธามากกว่า ที่จะเป็

ความเชื่อที่เกิดขึ้นเนื่องจากการพิจารณา ด้วยเหตุผลเช่นความเชื่อในปรัชญา อย่างไรก็ตามนักปรัชญาในสมัยกลาง ซึ่งส่วนมากเป็นนักบวชในคริสตศาสนา ได้พยายามใช้วิธีการทางปรัชญา พิสูจน์ความเป็นจริงของพระเจ้า แต่ไม่ได้หมายความว่าปรัชญาและศาสนาจะต้องมีลักษณะเช่นเดียวกัน ลักษณะของปรัชญากว้างขวางมากกว่า และสามารถแบ่งออกเป็นสาขาย่อย ๆ ได้ดังนี้

๑. อภิปรัชญา (Metaphysics) ว่าด้วยความเป็นจริงสูงสุด

๒. ญาณวิทยา (Epistemology) ว่าด้วยเรื่องความรู้และที่มาของความรู้

๓. ปรัชญาคุณค่า (Axiology) แยกเป็นจริยศาสตร์ (Ethics) คุณค่าทางจริยธรรม ว่าด้วยเรื่องความดีและสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) คุณค่าทางศิลปะว่าด้วยเรื่องความงาม

๔. ตรรกวิทยา (Logic) ว่าด้วยเหตุผลในการเรียบเรียงภาษา

นอกจากนี้ยังมีปรัชญาเกี่ยวกับวิชาอื่น ๆ เช่นปรัชญาเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาสังคม ปรัชญาการเมือง ปรัชญากฎหมาย ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาจิตวิทยา เหล่านี้เป็นต้น

แม้ว่าปรัชญาจะแบ่งแยกสาขาออกไปตามลักษณะเนื้อหาสำคัญๆ แต่ลักษณะซึ่งสาขาทางปรัชญาเหล่านั้นศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ แต่จุดมุ่งหมายที่สำคัญของปรัชญาทุกสาขายังคงรวมอยู่ที่

การแสวงหาความรู้ความเป็นจริง ดังนั้นในที่นี้ จะขอกล่าวถึงเรื่องการแสวงหาความเป็นจริงสูงสุด (ultimate reality) ซึ่งกล่าวถึงในอภิปรัชญา (metaphysics) การเข้าใจอภิปรัชญา ย่อมทำให้เข้าใจลักษณะของความเป็นจริงสูงสุด อภิปรัชญาเป็นคำที่ใช้ในภาษาไทย เพื่อให้หมายถึงคำว่า metaphysics ในภาษาอังกฤษ คำว่าอภิปรัชญา มีความหมายที่ตรงตัว หมายถึง ความรู้อันประเสริฐสูงสุด ส่วน metaphysics หมายถึง สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ทั่ว ๆ ไป นั่นคือ สิ่งที่เป็นจริงอยู่เหนือสิ่งที่เป็นจริงอื่น ๆ ในปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เรา รับรู้ได้ สิ่งนั้นย่อมเป็นสิ่งที่เป็นจริงสูงสุด ทั้งนี้ความรู้อันประเสริฐสูงสุด ควรจะเป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นจริงสูงสุด จึงใช้คำว่าอภิปรัชญาในการให้ความหมายคำว่า metaphysics ในภาษาไทย คำว่าอภิปรัชญาที่จะใช้ต่อไปนี้อ่อมมีความหมายของคำว่า metaphysics อยู่ด้วย นั่นคือ ย่อมหมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นจริงสูงสุด

ปัญหาสำคัญในอภิปรัชญา คือปัญหาเกี่ยวกับลักษณะของสิ่งที่เป็นจริงสูงสุด และการรับรู้สิ่งที่เป็นจริงสูงสุด จะรับรู้ได้ทางจิตโดยใช้เหตุผล และความคิดที่เป็นไปตามเหตุผลหรือรับรู้สิ่งที่เป็นจริงที่สุด ได้สูงโดยใช้ประสาทสัมผัส ปัญหาเรื่องสิ่งที่เป็นจริงสูงสุดนี้เริ่มต้นพร้อมกับปัญหาปรัชญาอื่น ๆ เมื่อนักคิดในยุค

แรกๆ เริ่มต้นคิดค้นหาคำตอบให้ปรากฏการณ์ในธรรมชาติ เช่น เธลีส (Thales) นักปรัชญากรีก ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งปรัชญา เพราะเป็นคนแรกที่พยายามหาคำอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างมีเหตุผลว่าต้องมีกำเนิดมาจากธรรมชาติด้วยกัน ไม่ใช่เกิดจากอำนาจของเทพเจ้าเบื้องบน และต้นกำเนิดของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะเป็นคำอธิบายอันสมบูรณ์ให้กับปรากฏการณ์ทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่มีสมบูรณ์สูงสุดในตัวเอง เป็นหลักให้การเปลี่ยนแปลงอื่นๆเกิดขึ้นได้ เพราะเขาเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เปลี่ยนแปลงในจักรวาลนี้ ย่อมต้องมีพื้นฐานที่เป็นหลักสิ่งหนึ่งซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งอื่นๆ และสิ่งที่เป็นหลักนี้ย่อมมีความเป็นจริงสมบูรณ์ที่สุด นี่เป็นการเริ่มต้นแสวงหาสิ่งที่เป็นจริงที่สุด และคำตอบของเธลีสคือ น้ำ แม้ว่าความคิดของเขายังไม่สมบูรณ์ แต่เขาก็เป็นผู้เริ่ม มอง เห็น ปัญหา ทาง อภิปรัชญา และพยายามให้เหตุผลในการแสวงหาคำตอบ ที่เขาให้น้ำเป็นสิ่งที่เป็นจริง เป็นหลักของการเปลี่ยนแปลง เพราะเขาสังเกตเห็นว่า น้ำเป็นส่วนประกอบของสิ่งอื่น ๆ น้ำมีการเปลี่ยนแปลงเป็นของแข็ง ของเหลว และเป็นแก๊สเป็นไอน้ำได้ แต่ยังคงสภาพความเป็นน้ำอยู่ได้เสมอ

ความคิดทางอภิปรัชญาเห็นเด่นชัดในสมัยเพลโต (Plato) ทฤษฎีแบบหรือทฤษฎี

ความคิด (Theory of Forms or Ideas) ที่มีลักษณะเป็นจักรวาลของเพลโต แสดงให้เห็น อภิปรัชญาในลักษณะของจิตนิยม (idealism) หรือจิตวาท สิ่งที่เป็นจริงสมบูรณ์ที่สุด อยู่ใน ลักษณะของรูปแบบและความคิด เราไม่สามารถ รับรู้สิ่งที่สมบูรณ์นี้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เนื่องจากว่าสิ่งที่เราใช้สัมผัสรับรู้ นั้น ไม่สามารถคง ความเป็นตัวเองอยู่ได้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลา ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ถาวร มีความเป็นจริงเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งในขณะหนึ่ง สิ่งที่ไม่จริงเหล่านี้ เป็นเพียงภาพเงาที่สะท้อน สิ่งที่สมบูรณ์ที่สุดให้เรารับรู้ทางประสาทสัมผัส เท่านั้น เช่นเงาของตุ้ ้โตะ ที่เรามองเห็นในกระ จก ย่อมมีความเป็นจริงน้อยกว่า ตุ้ ้โตะ จริงๆ ที่วางอยู่บนหน้ากระจากเงา รูปแบบที่จริงสมบูรณ์ที่ สุกย่อมเปรียบเทียบไม่ได้กับ ตุ้ ้โตะ เพราะว่า รูปแบบที่สมบูรณ์ที่เป็นจริงที่สุดนั้น เราไม่สา- มารถมองเห็นหรือรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่เราสามารถจะรับรู้สิ่งที่ เป็นจริงสมบูรณ์ที่สุดนี้ ได้ด้วยปัญญาความคิดของเราเท่านั้น ลักษณะ ของสิ่งที่ เป็นจริงสมบูรณ์ที่สุดของเพลโต มี ลักษณะที่เป็นจริงอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้เป็นจริง ชั่วระยะเวลาหนึ่ง มีความเป็นจริงในตัวเองไม่ ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลที่จะมารู้ หรือขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ เป็นสิ่งที่ไม่สูญหายไป ส่วนสิ่งที่ปรากฏ ที่เรามองเห็นและรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส นั้น เป็นเพียงภาพเงาของสิ่งที่ เป็นจริง ได้รับส่วน

ของความเป็นจริงมาเพียงส่วนหนึ่ง สิ่งที่ปรากฏ จึงคงความเป็นตัวเองไม่ได้ มีการเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลาไม่สามารถคงความเป็นตัวเองเช่นรูป แบบ ซึ่งเป็นสิ่งที่จริงสมบูรณ์ที่สุดสำหรับเพล โต ตัวอย่างเช่นความเป็นแมว มีความจริง มากกว่าแมวโดยทั่ว ๆ ไป ที่เราเห็นอยู่ตาม บ้าน แมวทั่ว ๆ ไปนั้นเป็นเพียงภาพปรากฏ หรือสิ่งปรากฏ ที่ประสาทสัมผัสเรารับรู้ได้ เป็น สิ่งที่ได้รับส่วนแบ่งความเป็นแมวมาจากความ คิดหรือรูปแบบของความเป็นแมว ที่มีลักษณะ เป็นสากล ไม่ว่าแมวพันธุ์ใด ๆ มีขนสีอะไร มี นัยน์ตาสีอะไร ก็ยังคงความเป็นแมว แต่แมว เหล่านี้ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากว่ายังเป็นสิ่งที่ เปลี่ยนแปลงได้ ถูกทำลายให้หมดไปได้ ความ เป็นแมวเท่านั้นที่สมบูรณ์ที่สุด แต่เราไม่ สามารถรับรู้ความเป็นแมว ได้ทางประสาท สัมผัสต้องใช้ปัญญาความคิดจึงจะเข้าใจลักษณะ ของความเป็นแมวที่เป็นรูปแบบ ให้แมวอื่น ๆ ลักษณะสิ่งที่ เป็นจริงสูงสุดของเพลโต ซึ่งเป็น รูปแบบนี้ต้องอาศัยการคิดด้วยเหตุผลจึงจะเข้าใจได้ และการที่เพลโตปฏิเสธความเป็นจริงของ ประสาทสัมผัสเป็นการปฏิเสธความเป็นจริงของ สสารที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส

อย่างไรก็ตาม ในสมัยของอริสโตเติล (Aris totle) เขาแย้งลักษณะความเป็นจริงแบบของ เพลโต ในประเด็นที่ว่า ความเป็นจริงสมบูรณ์ ที่เป็นรูปแบบนั้นเปรียบเสมือนความเป็นจริงที่

ว่างเปล่า และไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยาก สิ่งที่เป็นจริงสมบูรณ์ที่สุดสำหรับอริสโตเติล ควรจะประกอบขึ้นทั้งสสารและรูปแบบ เป็นการยอมรับความเป็นจริงของประสาทสัมผัส ความเป็นจริงของสามัญสำนึก และของรูปแบบในเวลาเดียวกัน อริสโตเติลถือว่าสิ่งที่เรารู้จักทางประสาทสัมผัสและสามัญสำนึกนั้นเราต้องยอมรับว่ามีจริงเนื่องจากเราปฏิเสธไม่ได้ว่าเราไม่ได้รับรู้ด้วยประสาทสัมผัส และสามัญสำนึกย่อมบอกเราก็คือว่าเรารับรู้สิ่งนั้นด้วยประสาทสัมผัสจริงๆ ถ้าเราปฏิเสธการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสเราจะมีโอกาสตอนใดที่จะใช้ปัญญา ความคิดพิจารณาถึงสิ่งที่เป็นจริงที่สุด เพราะก่อนที่เราจะใช้ปัญญาพิจารณาหาความจริงเราต้องมองเห็นและรับรู้ก่อนว่า ความจริงนั้นมีอยู่และพิสูจน์ได้ ถ้าเรามองข้ามความจริงของประสาทสัมผัสไป ความเป็นจริงทางปัญญา เช่น รูปแบบของเพลโต ย่อมไม่มีโอกาสแสดงตัว เพราะรูปแบบเป็นความจริงที่ว่างเปล่า ความเป็นจริงที่สมบูรณ์ของอริสโตเติล จึงขึ้นอยู่กับรูปแบบและสสารในเวลาเดียวกัน อริสโตเติลยอมรับความเป็นจริง ทั้งในลักษณะของรูปแบบและสสารที่รับรู้ผ่านประสาทสัมผัส

สิ่งที่เป็นจริงสูงสุด ควรอยู่ในลักษณะที่เป็นสสารและรับรู้ได้โดยทางประสาทสัมผัสเท่านั้น สำหรับพวกนักคิดที่ปฏิเสธความเป็นจริง

ที่รับรู้ได้ทางจิตเท่านั้น เช่นรูปแบบของเพลโต กลุ่มนักคิดเหล่านี้เริ่มต้นด้วย ล็อก (John Locke) ผู้ริเริ่มลัทธิประจักษ์वाद เขาเชื่อว่าเป็นความจริงสูงสุดนั้น รับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น เขาเปรียบเทียบจิตว่าเหมือนกระดาษสีขาวที่ว่างเปล่า ไม่มีอะไรเลย แล้วจิตจะรับรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างไรถ้าปราศจากประสบการณ์ซึ่งต้องอาศัยประสาทสัมผัส ดังนั้นสิ่งที่เป็นจริงสูงสุดสำหรับล็อก ย่อมรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส ด้วยวิธีการที่เรามีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้น และกลับมาคิดพิจารณาหาเหตุผล ล็อกปฏิเสธความรู้ที่มีอยู่แล้ว และจะได้มาโดยปัญญาเพียงประการเดียว หรือจิตที่เป็นต้นกำเนิดของความเป็นจริงอื่นๆ

คานท์ เป็นนักปรัชญาที่พยายามประนีประนอมความคิดที่ตรงกันข้ามระหว่างลัทธิวิตรรกवाद (Rationalism) ผู้เชื่อว่าความรู้ความเป็นจริงย่อมมาจากจิตและปัญญาเท่านั้นกับลัทธิประจักษ์वाद (Empiricism) ผู้ปฏิเสธความเป็นจริงของจิต และยอมรับเฉพาะความเป็นจริงที่ได้จากประสบการณ์ที่อาศัยประสาทสัมผัสเท่านั้น คานท์เสนอความคิดของเขาที่เชื่อว่าความรู้เดิมนั้นเป็นไปได้และมีอยู่ ความรู้ดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วในจิตของเราจะเป็นสิ่งที่แยกแยะประสบการณ์ความรู้ลึกของเราที่มีต่อโลกภายนอก ทำให้เรามีความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เรารับรู้ นั่น คานท์เชื่อว่า สิ่งต่างๆ ที่เรารับรู้

ได้ด้วยประสาทสัมผัสนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีอะไรในตัว และเราจะรับรู้ไม่ได้เลย ถ้าเราไม่ได้ลำดับการรับรู้ นั้นให้เข้าสิ่งที่ตรงกับความรู้ที่มีอยู่ในจิต นั่นคือ การที่จะเข้าใจถึงสิ่งที่เป็ความจริงสำหรับก้านท์ ต้องอาศัยความเป็นจริงของความรู้เดิมในจิตและความเป็นจริงของประสาทสัมผัสที่จะรับรู้สิ่งต่างๆภายนอก เรารับรู้สิ่งต่างๆภายนอกโดยประสาทสัมผัส และโดยอาศัยการกลั่นกรองของจิต

ความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เป็จริงสูงสุด แยกออกเป็นสองประเด็นสำคัญๆ ดังกล่าวมาแล้ว อองรี แบกซ์อง นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสจึงเสนอแนวคิดใหม่อีกแบบหนึ่ง เพื่อใช้ในการแสวงหาความเป็นจริงสูงสุด แบกซ์อง เสนอเสนอวิธีการของอัจฉลิตญาณ (intuition) หรือการรับรู้ถึงความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ โดยตรงด้วยการทำให้ตัวเราเข้าเป็สิ่งเดียวกับสิ่งที่เราจะรับรู้ ตอนต่อไปนี้จะเป็การเรียบเรียงแนวความคิดของแบกซ์อง เพื่อเป็ตัวอย่างที่ชัดเจนสำหรับการแสวงหาความจริงสูงสุดของนักปรัชญาคนใหม่

อภิปรายของเบองตน

การเปรียบเทียบความหมาย คำนิยามของอภิปราย กับมโนภาพต่าง ๆ ของสัมบูรณ์

ภาพ ทำให้เราตระหนักถึงความจริงที่ว่า แม้ว่านักปรัชญาจะมีความเห็นแตกต่างกันอย่างชัดเจนในหลายๆ ประการ แต่เขายังเห็นพ้องต้องกันในการแบ่งแยกหลักวิธีการสำคัญ ที่ทำให้เกิดความรู้ในสิ่งหนึ่งสิ่งใด ออกเป็นสองประเภท วิธีการประเภทแรกเราตั้งข้อสังเกตจากภายนอก รอบๆ วัตถุ ประเภทที่สอง เราจับวัตถุจากภายในตัววัตถุเอง วิธีการแรกขึ้นอยู่กับทัศนคติที่เรามีวัตถุ นั้น และขึ้นอยู่กับสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความเห็นของเรา วิธีการที่สอง ไม่ต้องใช้ทัศนคติความเห็น และไม่ต้องการสัญลักษณ์ ความรู้ที่ได้จากวิธีการประเภทแรก จะเป็เพียงความรู้แบบสัมผัส ส่วนความรู้จากวิธีการประเภทที่สอง ในกรณีที่เป็นไปได้ จะเป็ความรู้ในสัมบูรณ์ภาพ

พิจารณาจากตัวอย่าง การเคลื่อนที่ของวัตถุในอากาศ สิ่งที่เรามองเห็นในการเคลื่อนที่นั้น แตกต่างกันไปตามทัศนคติที่เรายึดถืออยู่ เรามองเห็นว่า วัตถุเคลื่อนที่หรือคงที่ เราแสดงความเห็นที่แตกต่างกันไป ทั้งขึ้นอยู่กับระบบแกนกลางของความคิดหรือข้ออ้างอิงที่เราเกี่ยวพันอยู่ นั่นคือ ความคิดเห็นที่แตกต่างกันเนื่องมาจากสัญลักษณ์ของสิ่งที่เราต้องให้ความหมาย การเคลื่อนที่เป็สัมพัทธ์ ด้วยเหตุผลเหล่านี้ไม่ว่ากรณีเช่นนี้หรือกรณีอื่น ๆ เรา

* เรียบเรียงจาก "Introduction a' la Me'taphysique" ของ Henri Bergson ตีพิมพ์ครั้งแรกใน *Revue de me'taphysique et de morals*, (January, 1903)

มองวัตถุเหมือนกับเราอยู่ข้างนอกวัตถุ และสัง
เกตวัตถุ เราอาจเห็นวัตถุเคลื่อนที่หรือคงที่ก็
ได้ เพราะเรามองวัตถุเช่นนี้ทำให้การเคลื่อนที่
เป็นสัมพัทธ์ แต่เมื่อเราพูดถึงการเคลื่อนที่
แบบสัมบูรณ์ภาพ เราหมายถึงการเคลื่อนที่
จากภายใน และจากภาวะทางจิต และยัง
หมายถึง การที่เรามีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกับการเคลื่อนที่ และเราได้สอดใส่ตัวเรา
เข้าไปในภาวะนั้นด้วยขบวนการจินตภาพ ดัง
นั้นไม่ว่าวัตถุจะเคลื่อนที่หรือไม่เคลื่อนที่ ไม่ว่า
วัตถุจะเปลี่ยนการเคลื่อนที่จากแบบเดิม ไปเป็น
แบบอื่น ประสบการณ์ของเราย่อมเปลี่ยนแปลงตาม
ไปด้วย และประสบการณ์นี้ ไม่ขึ้นอยู่กับทัศนคติ
ที่เราปรับให้เข้ากับวัตถุ เนื่องจากเรายู่กับ
วัตถุนั้นแล้ว ทำให้เรารู้จักวัตถุโดยไม่ต้องผ่าน
สัญลักษณ์ที่ต้องให้ความหมาย เนื่องจากเรา
ปฏิเสธการให้ความหมายทั้งปวง เพื่อที่จะได้
เข้าถึงแหล่งต้นกำเนิด ดังนั้น วิธีที่เรารู้จักการ
เคลื่อนที่ ไม่ใช่การรู้จักจากภายนอก จากที่เรา
ยืนอยู่ แต่เราต้องรู้จากภายใน จากตัวการ
เคลื่อนเอง เราจึงจะเข้าใจสัมบูรณ์ภาพ

พิจารณาอีกตัวอย่างคือตัวละครในนวนิ-
ยายที่เปิดเผยชีวิตเรื่องราวของเขาให้เราดู เป็น
ผล จาก การที่ นัก ประพันธ์ สามารถ บรรยาย
ลักษณะต่าง ๆ ของตัวละครเอกให้เขาพูดและ
ทำในสิ่งที่นักประพันธ์ต้องการ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่
สามารถเปรียบเทียบได้กับความรู้สึกธรรมดา

ที่แยกแยะไม่ได้ซึ่งจะเกิดขึ้นแก่เรา ถ้าเรา
สามารถเอาตัวเราเข้าไปแทนที่เป็นตัวละครเอก
นั้นได้ เราจะรู้สึกถึงการกระทำ ท่าทางการ
แสดงออก และคำพูดของตัวละครเป็นอย่างดี
เหมือนกับเป็นตัวของเราเอง เราไม่จำเป็นต้อง
มารวบรวมความคิดเกี่ยวกับตัวละคร เพื่อที่จะ
ให้รู้จักลักษณะของเขา และการเก็บรวบรวม
ความคิดเหล่านั้น ก็จะไม่มีความครบถ้วนบริบูรณ์
ได้ แต่เราจะรู้จักลักษณะทั้งปวงของตัวละคร
ในช่วงนั้นทันที รวมทั้งเหตุการณ์หลายร้อย
พันประการที่เกิดแก่ตัวละครด้วย และจะ
เห็นตัวละครเด่นชัดขึ้น โดยไม่ได้ทำให้เนื้อหา
ของความสำเร็จลดน้อยลง ถ้าการรู้จักลักษณะ
ของตัวละคร นั้น ไม่จำเป็นต้อง อาศัยการ สร้าง
และการเก็บรวบรวมความคิด ซึ่งแทนที่จะ
เป็นผลดี กลับก่อให้เกิดการแตกแยกระหว่าง
ความคิด สิ่งต่างๆ ที่เราได้รู้จากการบอกเล่า
เกี่ยวกับตัวละคร ทำให้เราสามารถสร้างความ
คิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวละครได้ ลักษณะ
ต่างๆ ที่บรรยายตัวละคร และที่ทำให้รู้จักตัว
ละคร จากการเปรียบเทียบกับบุคคลและสิ่ง
ของที่เรารู้จักแล้วเท่านั้น ลักษณะเหล่านั้น
เป็นเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นว่า การบรรยาย
ลักษณะตัวละครทำโดยใช้สัญลักษณ์ ไม่มากนัก
น้อย สัญลักษณ์และความคิดเห็นทำให้เราอยู่
เพียงส่วนนอกของตัวละคร ทำให้เรารู้จักตัว
ละครในส่วนที่เหมือนกับสิ่งอื่น ๆ ไม่รู้ลักษณะ

ที่แท้จริงของเขา ลักษณะที่แท้จริงของเขานั้น คือส่วนที่ประกอบด้วยสารัตถะซึ่งไม่สามารถรับรู้ได้จากภายนอก เพราะโดยความหมายเป็นสิ่งที่อยู่ภายใน ลักษณะนี้บรรยายไม่ได้ทางสัญลักษณ์ เปรียบเทียบไม่ได้กับสิ่งอื่น ๆ การบรรยายประวัติเรื่องราวและการวิเคราะห์ ทำให้เราหยุดอยู่เพียงสิ่งที่มีความจริงสัมพัทธ์ เราจะรู้ถึงสิ่งที่สัมบูรณ์ภาพได้ โดยการบรรยายเข้าไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับตัวละครนั้น

คำว่า สัมบูรณ์ภาพ มีความหมายเหมือนกับคำว่า ความสมบูรณ์ ในความหมายนี้ และเพียงความหมายนี้ความหมายเดียวเท่านั้น เช่นถ้าเรานำรูปถ่ายทั้งหมดของเมืองเมืองหนึ่ง ที่ถ่ายจากทุก ๆ แ่งทุก ๆ มุมของเมืองนั้น มาวางเรียงกันเพื่อที่จะได้รูปที่สมบูรณ์ของเมือง รูปถ่ายเหล่านั้นไม่สามารถให้แบบที่สมบูรณ์ ที่เห็นชัดของเมือง ได้เหมือนกับเมืองที่ตัวเราเข้าไปเดินอยู่ในทำนองเดียวกัน ถ้าเราแปลบทกลอนบทหนึ่งเป็นภาษาอื่น ๆ ทั้งหลายเท่าที่จะแปลได้ และนำความหมายต่างๆ ในทุกภาษามารวมกัน เพื่อแก้ไขและเพิ่มเติมซึ่งกันและกัน เพื่อให้ความหมายในภาพพจน์เดิมของบทกลอนที่แปลมา แต่การทำเช่นนั้นไม่ได้ให้ความหมายภายในที่แท้จริงของบทกลอนดั้งเดิมเลย การใช้ตัวแทนซึ่งได้จากการแสดงความคิดเห็น การใช้สัญลักษณ์ในการแปล ทำให้สิ่งเหล่านั้นไม่เคยสมบูรณ์ เมื่อเปรียบเทียบ

กับสิ่งต้นกำเนิดที่เราตีความคิดออกมา หรือสิ่งที่มีความหมายที่สัญลักษณ์นั้น ต้องการแสดงออก แต่สัมบูรณ์ภาพเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ โดยที่เป็นอยู่อย่างสมบูรณ์

ด้วยเหตุผลทำนองเดียวกันนี้เอง ที่เราให้ลักษณะสัมบูรณ์ภาพ เป็นเช่นเดียวกับอนันตภาพ สมมุติว่าถ้าเราต้องการจะเล่าถึงบทประพันธ์ของโฮเมอร์ ที่ประทับใจเราอย่างง่าย ๆ ให้คนที่ไม่รู้ภาษากรีกฟัง เราจะต้องแปลแต่ละวรรคของบทประพันธ์ วิเคราะห์สิ่งที่แปลออกมา และอธิบายบทวิจารณ์นั้นอีก การให้คำอธิบายของคำอธิบายเช่นนี้ อาจจะทำให้เราสามารถบรรยายสิ่งที่เราต้องการแสดงออกได้มากขึ้น ๆ แต่เราไม่มีทางที่จะบรรลุถึงสิ่งนั้นได้ตามที่ต้องการ เมื่อเพื่อนของเรายกมือขึ้นมาได้แสดงการเคลื่อนไหวของเขา ที่เขารู้สึกเป็นธรรมชาติอยู่ภายใน แต่เราซึ่งมองดูจากภายนอก จะเห็นว่าแขนของเขาเคลื่อนที่ผ่านจุดหนึ่ง และผ่านอีกจุดหนึ่ง และในระหว่างสองจุดนี้ยังมีจุดอื่น ๆ อีก ซึ่งถ้าเราจะนับเหตุการณ์นั้นก็ดำเนินต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าเราพิจารณาจากภายใน สัมบูรณ์ภาพเป็นสิ่งธรรมดาง่ายดายๆ แต่ถ้าเรามองจากภายนอก หรือพิจารณาโดยมีสิ่งอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง สัมบูรณ์ภาพในสภาพที่เกี่ยวข้องกับเครื่องหมายที่แสดงออกจะเป็นเสมือนเหรียญทองคำ ที่สามารถแลก

เงินน้อยได้โดยไม่มีวันจบสิ้น ดังนั้นสิ่งที่
ในขณะเดียวกันเป็นสิ่งที่เข้าใจได้โดยไม่ต้องแยก
แยะ และเป็นสิ่งที่แบ่งแยกออกไปได้โดยไม่มี
ที่สิ้นสุด โดยความหมายนี้ สิ่งนั้นคือ อนัน-
ตภาพ

ดังนั้น สมบูรณ์ภาพ จะเป็นที่รับรู้ได้
โดยทางอ้อมตติคุณเท่านั้น สิ่งอื่นๆ จะ
เป็นเพียง การวิเคราะห์ ที่เราเรียกว่า อ้อมต-
ติคุณ คือลักษณะของปัญญาที่รับรู้โดยตรง
ด้วยวิธีนี้ เราเอาตัวของเราเข้าไปอยู่ภายใน
วัตถุ เพื่อที่จะเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งที่
เป็นเอกลักษณ์ซึ่งแสดงออกไม่ได้ ส่วนการ
วิเคราะห์นั้นมีลักษณะตรงกันข้าม กล่าวคือ
การวิเคราะห์เป็นขบวนการแยกแยะวัตถุออกไป
จนได้เนื้อหาที่เรารู้จักแล้ว นั่นคือ สิ่งที่เป็น
แก่นเนื้อหาของวัตถุนี้และของวัตถุอื่นๆด้วยการ
การวิเคราะห์ จึงเป็นการแสดงให้เห็นสิ่งที่
ตัวประกอบของสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเอง ดังนั้น
การวิเคราะห์ทั้งหลาย จึงเป็นการแปลให้ความ
หมายการใช้ความหมายในรูปของสัญลักษณ์
การใช้ตัวแทนความคิดที่เป็นลำดับขั้น อันเนื่อง
มาจากการที่เราตั้งข้อสังเกตความคล้ายคลึงระ-
หว่างสิ่งใหม่ๆ ที่เรากำลังศึกษาอยู่ เหล่านี้คือความ
ปรารถนาที่ไม่เคยสัมฤทธิ์ผล ซึ่งเหมือนกับการ

ต้องการจับวัตถุที่ถูกสร้างให้หมุนรอบตัวเองเอา
ไว้ให้อยู่หนึ่งเฉย จุดหมายของการวิเคราะห์ต้อง
การที่จะเพิ่มพูนความคิดเห็น อย่าง ไม่หยุดยั้ง
เพื่อที่จะทำให้ตัวแทนความคิดที่ไม่เคยครบถ้วน
ให้บริบูรณ์ขึ้นมา และพยายามแยกแยะสัญลักษณ์
ลักษณะต่างๆอย่างไม่ทอดทิ้งเพื่อที่จะให้การแปล
ความหมายที่ไม่เคยสมบูรณ์ให้สมบูรณ์ขึ้นมาถึง
เหล่านี้ดำเนินต่อไปโดยไม่มีสิ้นสุด แต่อ้อมต-
ติคุณ หรือการรู้โดยตรง ถ้าเป็นไปได้จะ
เป็นสิ่งธรรมดาสามัญ

เราสามารถเห็นได้ชัดเจนแล้วว่า วิธีการ
ของวิทยาศาสตร์นั้นคือวิธีการวิเคราะห์ และ
เป็นไปก็ด้วยการใช้สัญลักษณ์ เราใช้วิธีการ
เดียวกันนี้ในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ อันเป็น
ศาสตร์ที่ว่าด้วยชีวิตที่จำกัดขอบเขตตัวเองเฉพาะ
ในรูปแบบที่มองเห็นได้ของสิ่งที่มีชีวิต อวัยวะ
ต่างๆ และองค์ประกอบของกายวิภาค นัก
วิทยาศาสตร์ทำการเปรียบเทียบระหว่างรูปแบบ
เหล่านี้ ทำให้สิ่งที่มีความสลับซับซ้อนอย่าง
มากลดน้อยลง เหลือแต่สิ่งที่เข้าใจได้ง่ายๆ
ในที่สุดเขาศึกษาการทำงานของชีวิต เฉพาะ
ในรูปของสัญลักษณ์ที่มองเห็นได้ ดังนั้นวิธี
การที่ทำให้เราสามารถมองเห็นและเข้าใจความ
จริงในสมบูรณ์ภาพได้ แทนที่จะรู้แบบสัมพัทธ์

คือวิธีการเอาตัวเราเข้าไปในสิ่งนั้น แทนที่จะ
สร้างความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งนั้นขึ้น เป็นวิธี
การที่เราใช้อัจฉลคติญาณ แทนที่จะใช้วิเคราะห์
และโดยวิธีการนี้เราสามารถรู้ถึงสิ่งนั้นได้ โดย
ไม่ต้องการแสดงออก ซึ่งความหมายหรือการใช้
สัญลักษณ์ตัวแทน วิธีการนั้นคือ อภิปรัชญา
ดังนั้น อภิปรัชญา คือศาสตร์ที่เป็นไปได้โดย
ไม่ต้องอาศัยสัญลักษณ์ใดๆ

มีความจริงอยู่อย่างหนึ่ง อย่างน้อยที่สุด
ที่เราได้จากภายใน โดยใช้ อัจฉลคติญาณ ไม่ใช่
การวิเคราะห์ธรรมดา นั่นคือตัวที่แท้จริงของ
เราที่ผ่านไปตามกาลเวลาซึ่งที่เป็นตัวตนของเรา
ที่คงอยู่ เราอาจจะไม่ใส่ใจของเราเพื่อให้เกิด
ปัญญาในสิ่งอื่น แต่สิ่งที่แน่นอนเราใช้จิตของเรา
เรารู้จักตัวเราเอง

เมื่อเรามองสำรวจดูตัวเรา สมมติว่าใน
ช่วงขณะที่อยู่นิ่งเฉย และมองลึกเข้าไปภายใน
ถึงจิตสำนึกของเรา สิ่งแรกที่เราจะสังเกตเห็น
เป็นกรอบแข็งอยู่ผิวหน้า คือการรับรู้ทั้งหลาย
ที่ปรากฏอยู่เนื่องจากโลกแห่งสสาร การรับรู้
เหล่านั้นเป็นสิ่งที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน กระ
จางแจ้งเกี่ยวเนื่องกันอยู่ หรืออาจจะเกี่ยวเนื่อง
ซึ่งกันและกันได้ เตรียมพร้อมที่จะรวมกลุ่มกัน
เป็นวัตถุ ต่อจากนั้นเราจะสังเกตเห็นถึงความ

จำ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการรับรู้เหล่านั้นไม่มากนัก
น้อย และทำหน้าที่ให้ความหมาย คำอธิบาย
แก่การรับรู้ นั้น ความจำมีลักษณะเหมือนถูก
แบ่งแยกออกจากส่วนลึกของตัวเรา และถูก
การรับรู้ที่เหมือนกันดึงขึ้นมาผิวหน้าค้ำนออก
สิ่งเหล่านั้นอยู่เหนือเราโดยที่ไม่ได้เป็นตัวเราโดย
สมบูรณ์ สิ่งสุดท้ายที่เราารู้สึกคือ การแสดง
ออกของแนวโน้ม ของลักษณะของแรงกระตุ้น
ที่ก่อให้เกิดหมวดหมู่ของสิ่งที่เหมือนการกระทำ
ซึ่งเกิดจากการรับรู้และความจำเหล่านั้นไม่มากนัก
น้อย องค์ประกอบที่มีความหมายกระจ่างนั้น
ย่อมเห็นเป็นสิ่งที่แตกต่างชัดเจน ออกไปจากเรา
มากยิ่งขึ้น ถ้ามันแตกแยกออกจากกันและกัน
ชัดเจนขึ้น และด้วยการส่งสะท้อนจากภายใน
มาภายนอก สิ่งเหล่านั้นจะสร้างและรวบรวม
ผิวหน้าของขอบข่ายการรับรู้เข้าด้วยกัน ซึ่งจะ
ขยายกว้างใหญ่ขึ้น และสลายไปในโลกภายนอก
แต่ถ้าเราดึงตัวเราจากเส้นรอบนอกไปสู่จุดศูนย์
กลาง โดยที่เราค้นหาในส่วนลึกของตัวเราเอง
ถึงสิ่งซึ่งเป็นรูปแบบที่สุด เป็นสิ่งถาวรที่สุด
เป็นสิ่งยืนยาวที่สุดในตัวเราเอง เราจะพบสิ่ง
ซึ่งแตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง

ภายใต้แก้วผลึกที่เจียรระโนอย่างดี และ
ภายใต้พื้นผิวที่แข็งเป็นน้ำแข็ง ยังมีกระแสการ
ไหลอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งเปรียบเทียบไม่ได้กับ
การไหลอื่นๆ ที่เราเคยเห็นมาเป็นการสืบเนื่อง
ของสภาวะทั้งหลาย ซึ่งแต่ละสภาวะจะบังถึงสิ่ง

ที่จะตามมา และในตัวเองประกอบไปด้วยสิ่งที่ผ่านไปแล้ว ที่จริงแล้ว เป็นการรวมกันของสภาวะที่เราได้ผ่านมาแล้ว และหันหลังกลับมาสังเกตดูร่องรอยที่ผ่านไป ในขณะที่เรามีประสบการณ์ต่อสิ่งนั้นมันจะรวมตัวกันอย่างมั่นคง มีชีวิตชีวาอย่างลึกซึ้งด้วยชีวิตสามัญ เราไม่สามารถบอกได้ว่า สิ่งใดในกลุ่มนั้นจะสิ้นสุดลง สิ่งใดจะเริ่มต้นใหม่ โดยแท้จริงแล้ว ไม่มีสิ่งใดเริ่มต้น ไม่มีสิ่งใดสิ้นสุด แต่ทุกสิ่งต่อเนื่องซึ่งกันและกัน

เราอาจจะเปรียบเทียบชีวิตภายในนี้กับการหมุนกลายออกของขดลวด เพราะว่าไม่มีสิ่งที่มีชีวิตใด ๆ ที่จะไม่รู้สึกรู้ว่าตัวเองค่อย ๆ เข้าไปใกล้จุดจบของบทบาท การมีชีวิตอยู่คือการแก่ แต่เราอาจจะเปรียบเทียบได้เช่นกันกับการหมุนเข้าโดยไม่มีที่สิ้นสุด เช่นกับเส้นค้ายในหลอด เพราะว่าอดีตตามเรา มา และจะรวมตัวเข้ากันกับปัจจุบัน มาตามทางอย่างไม่หยุดยั้ง และจิตสำนึกหมายถึงความจำนั่นเอง

โดยที่จริงแล้ว ไม่มีทั้งการหมุนเข้าและหมุนออก เนื่องจากตัวอย่างการเปรียบเทียบทั้งสองนั้นก่อให้เกิดความคิดเกี่ยวกับเส้นตรงและพื้นผิวหน้า ซึ่งมีส่วนเหมือนกัน และใช้แทนซึ่งกันและกันได้ ความจริงอีกประการหนึ่งคือ ในช่วงจิตสำนึกช่วงเดียวกัน จะไม่มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเหมือนกันในสองช่วงขณะ จะดูได้จากความรู้สึกที่ธรรมดาที่สุด สมมติ

ว่าความรู้สึกนั้นเป็นสิ่งที่ถาวรไม่เปลี่ยนแปลงและบุคลิกภาพทั้งปวงได้ผสมกลมกลืนซึมซาบเข้าไปทั้งหมด จิตสำนึกที่เกิดพร้อมกับความรู้สึกนี้ จะไม่สามารถคงความเป็นสภาพเดียวกันไว้ ในระหว่างช่วงเหตุการณ์สองเหตุการณ์ที่เกิดต่อเนื่องกัน เนื่องจากว่าในช่วงเหตุการณ์ที่สองที่ตามมา ย่อมครอบคลุมอยู่เหนือเหตุการณ์แรก และจะประกอบด้วยความจำที่ช่วงเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วทิ้งไว้ให้เสมอ จิตสำนึกที่สามารถรับรู้ถึงช่วงเหตุการณ์ที่เหมือนกันสองเหตุการณ์ได้ จะเป็นจิตสำนึกที่ปราศจากความจำ ย่อมสูญหายไปและเกิดใหม่อย่างไม่หยุดยั้ง เราจะมีวิธีอื่นใด ที่จะเสนอเรื่องจิตไร้สำนึกได้ดีไปกว่านี้

เราจำเป็นต้องใช้ การเปรียบเทียบลำดับความเข้มของสีชั้นต่าง ๆ ใน สี่รุ้ง คับการที่สีค่อย ๆ ลดลงความเข้มข้นจากชั้นหนึ่งไปยังอีกชั้นหนึ่งอย่างเป็นธรรมดา สายธารของความรู้สึกที่ผ่านเข้าไปในสี่รุ้ง จะรับรู้ถึงความเข้มแต่ละชั้นของสี จะรู้สึกถึงประสบการณ์ของการที่สีค่อย ๆ เปลี่ยนความเข้มจากชั้นหนึ่งไปยังอีกชั้นหนึ่ง โดยที่ความเข้มแต่ละชั้นจะบังถึงชั้นที่จะตามมา และรวมเอาความเข้มของชั้นที่ผ่านมาแล้วไว้ และลำดับชั้นความเข้มของสี่รุ้งนี้ ยังคงเป็นความสัมพันธ์ภายนอกระหว่างความเข้มหนึ่งกับความเข้มอื่น ๆ ความเข้มเหล่านี้จะต่อเนื่องกันไป และต้องการเนื้อที่ในอวกาศ

แต่ในทางตรงข้าม สิ่งที่เป็นช่วงระยะเวลาต่างๆ จะเป็นสิ่งที่พ้น จากความคิดเรื่องเกี่ยวเนื่องกัน เรื่องการเป็นสิ่งสัมพันธ์ภายนอก และเรื่องการ ขยายขอบเขตออกไป

คราวนี้เราลองนึกถึงเส้นยางยืดที่เราบีบ ให้หดสั้นลงเป็นเส้นเล็กที่สุดเท่าที่จะทำได้ จนกระทั่งเหลือเป็นเพียงจุดๆ หนึ่ง ในทางคณิตศาสตร์ ขึ้นต่อไปเราก็อยๆ ดังเส้นยางยืดนั้น ออกในลักษณะที่ให้เส้นตรงที่ลากออกจาก จุด และเส้นตรงนี้จะยาวขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ความสนใจของเราต้อง ไม่อยู่ที่เส้นตรง ที่เป็น เส้นตรง แต่อยู่ที่ลักษณะการกระทำที่ลากออกมาเป็นเส้นตรง เราต้องพิจารณาการกระทำ นี้ในลักษณะที่แม้ว่าจะมีช่วงระยะเวลา แต่ก็เป็นสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้ ถ้าเราสมมติว่าการ กระทำนั้นทำได้สำเร็จรวดเดียวโดยไม่มีการหยุด ระหว่างกลาง ถ้าหากเราให้มีช่วงหยุด การ กระทำนั้น จะกลายเป็น การกระทำ ในสองช่วง ขณะแทนที่จะเป็นช่วงเดียว ดังนั้นแต่ละช่วง ของการกระทำ จะเป็นสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้ที่เรา พูดยัง สิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้นี้ ไม่ใช่ตัวลักษณะ การกระทำให้เกิดการเคลื่อนที่ หากแต่เป็น เส้นตรงที่อยู่กับที่อันเกิดจากการกระทำนั้น ซึ่งเป็น รอยทิ้งอยู่ในเนื้อที่อวกาศ ในที่สุดเราต้องให้ ความคิดเราหลุดพ้น จากเรื่องเนื้อที่ในอวกาศ ที่เน้นให้เห็นการเคลื่อนที่นี้ เพื่อที่จะพิจารณา แต่ตัวการเคลื่อนที่ และการกระทำในการดึงยืด

ออกหรือการขยายตัว นั่นคือการเคลื่อนที่แท้ๆ ในครั้งนี้เราจะมีภาพพจน์ที่ถูกตั้งแน่นอน เกี่ยวกับการก้าวหน้าของเราในช่วงระยะเวลา

อย่างไรก็ดี การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เช่นนี้ยังไม่สมบูรณ์ และการเปรียบเทียบทุก อย่างย่อมไม่พอเพียง เนื่องจากว่า การหมุน กลายออกของช่วงระยะเวลาของเรา จะมีบาง ส่วนที่คล้ายคลึงกับเอกภาพของการเคลื่อนที่ไป ข้างหน้า และบางส่วนเหมือนกับการทับทิวทัศน์ ของสภาวะที่ขยายตัว ไม่มีตัวอย่างการเปรียบเทียบใดที่จะแสดงให้เห็นลักษณะหนึ่งลักษณะ ใดในสองลักษณะนี้โดยไม่ทำลายอีกลักษณะหนึ่ง ถ้าเราใช้การเปรียบเทียบเรื่องลำดับความเข้ม ของชั้นสีทั้งหลายในสีรุ้ง เราย่อมมีตัวอย่างของ สิ่งที่เกิดขึ้นสำเร็จเรียบร้อยแล้วอยู่ข้างหน้าเรา แต่ช่วงระยะเวลาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน ถ้า เรานึกถึงเส้นยางที่ถูกยืด หรือลวดสปริงที่ขยาย ตัวหรืออยู่กับที่ เราจะสัมพันธ์ถึงความเข้มข้น ของสี ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของช่วงระยะเวลา ที่เป็นอยู่ นั่นคือจะมองเห็นแต่การเคลื่อนที่ อย่างธรรมดาที่จิตสำนึกผ่านจากชั้นสีหนึ่งไปยัง อีกชั้นหนึ่ง สิ่งที่เป็นชีวิตภายในคือสิ่งเหล่านี้ ทั้งหมดในเวลาเดียวกัน นั่นคือคุณลักษณะ ต่างๆ ทั้งหลาย การสืบต่อเนื่องกันของการก้าว หน้า เอกภาพของทิศทางและสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถแสดงให้เห็นได้ในการใช้ภาพพจน์ เปรียบเทียบ

แต่การใช้มโนภาพ เพื่อแสดงให้เห็นสิ่ง
หนึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้น้อยลง - นั่นคือการใช้
ความคิดที่เป็นนามธรรม หรือความคิดสากล
หรือธรรมาสามัญ ที่แน่นอนคือเราไม่สามารถ
ใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแสดงให้เห็น โดยครบ
ถ้วนถึงความรู้สึกดั้งเดิมของเราที่เกี่ยวกับกระแส
ธารจิตสำนึก แต่เราไม่จำเป็นที่จะต้องพยายาม
ใช้การเปรียบเทียบนั้น ถ้าผู้ใดไม่สามารถมี
อชัณตติกญาณ คือการรู้ด้วยตนเองเกี่ยวกับลัก
ษณะช่วงระยะเวลาของชีวิตตัวเอง ไม่มีสิ่งใด
ที่จะอธิบายให้แก่เขาได้ ไม่ว่าจะเป็นมโนภาพ
หรือภาพพจน์เปรียบเทียบ จุดหมายประการ
หนึ่งของนักปรัชญาในที่นี้คือ ก่อให้เกิดความ
พยายามที่มั่นคงอันหนึ่งที่จะให้ประโยชน์ต่อ
ชีวิตมากที่สุด ซึ่งในคนส่วนมากจะเป็นผลมา
จากการฝึกลักษณะจิตใจ อย่างไรก็ดี ภาพพจน์
ยังให้ประโยชน์แก่เรา ในข้อที่ทำให้เรายังคง
อยู่ในความเป็นรูปธรรม ไม่มีภาพพจน์ใดที่
จะแทนที่อชัณตติกญาณของช่วงระยะเวลา แต่
ภาพพจน์หลายๆ ภาพต่างๆ กันที่ดึงออกมาจาก
ค่านต่างๆ ของสิ่งของนานาชนิด และด้วยการ
กระทำที่มุ่งไปยังจุดเดียว อาจนำทางให้จิตสำ
นึกมุ่งไปยังจุดที่แน่นอนจุดหนึ่ง ซึ่งสามารถเกิด
อชัณตติกญาณขึ้นได้ เราต้องเลือกภาพพจน์ที่
แตกต่างกันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อ
ป้องกันกรณีที่ภาพพจน์ใดภาพพจน์หนึ่ง ในจำ
นวนนั้นจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดในความ

คล้ายคลึงกับลักษณะของอชัณตติกญาณที่เรา
ต้องการจะสร้าง เมื่อเหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้น
ภาพพจน์อื่นๆ ที่ต่างออกไปจะมีส่วนเข้ามาแสดง
ให้เห็นลักษณะแตกต่าง ด้วยวิธีการเช่นนี้ แม้
ว่าสิ่งเหล่านั้นจะแตกต่างกันออกไป แต่ใจเราก
ก็รู้สึกถึงสิ่งเหล่านั้นเท่าๆ กัน ให้ความสนใจ
พอๆ กัน และเราจะค่อยๆ รวบรวมจิตสำนึก
ไปก่อให้เกิดลักษณะที่เห็นชัดเจนและเด่นชัด
ออกไป และจะต้องมีลักษณะเป็นของตัวเอง
ปรากฏแก่ตัวเองโดยไม่มีอะไรบีบบัง แต่จิต
สำนึกก็ต้องยอมให้ตัวเองสร้าง ความพยายามนั้น
เพราะเราไม่สามารถชี้แนวทางให้ได้เลย เรา
เพียงแต่สร้างเจตนคติที่จิตสำนึกจะต้องนำออก
มาสร้าง ความพยายามที่สมควร และเข้าไปถึง
อชัณตติกญาณ ในทางตรงข้าม มโนภาพที่
ธรรมตาเกินไปจะก่อให้เกิดผลเสีย ในข้อที่เป็น
ความจริงเฉพาะในสัญญาลักษณะที่ใช้แทนวัตถุที่
ตัวเองสร้างสัญญาลักษณะขึ้น และในส่วนตัวเรา
นั้น เราไม่ต้องใช้ความพยายามใดๆ ถ้าพิ
จารณาให้ลึกซึ้งจะเห็นว่า แต่ละมโนภาพนั้น
จะคงไว้เพียงส่วนของวัตถุซึ่งมีอยู่เป็นธรรมตา
สามัญในตัวเอง และในสิ่งอื่น และแต่ละมโน
ภาพจะแสดงออกถึงสิ่งหนึ่งได้มากกว่าภาพพจน์
นั่นคือ การเปรียบเทียบ ระหว่างวัตถุกับสิ่งที่
เหมือนกับวัตถุ แต่เมื่อการเปรียบเทียบเป็น
การแสดงออกซึ่งความคล้ายคลึงของวัตถุ และ
ความคล้ายคลึงเป็นคุณสมบัติหนึ่งของวัตถุและ

เมื่อคุณสมบัติสามารถเป็นลักษณะส่วนหนึ่งของวัตถุที่เป็นเจ้าของคุณสมบัตินั้น ดังนั้นเราจึงทำให้ตัวเองเชื่อได้อย่างง่ายดายว่า ถ้าเรานำมโนภาพมาเรียงต่อกันเราสามารถจะสร้างวัตถุทั้งอันได้จากส่วนต่างๆ และเราจะได้สิ่งที่เรียกว่า ความทัดเทียมกันของวัตถุอันเนื่องมาจากความคิด ด้วยเหตุนี้ทำให้เราเชื่อว่าเราสามารถสร้างตัวแทนที่แท้จริงของช่วงระยะเวลาได้ โดยการนำมโนภาพของสิ่งเหล่านี้มาวางเรียงต่อกันเป็นเส้นตรง นั่นคือมโนภาพของเอกภาพ ของการทวีคูณ ของการสืบต่อเนื่องกันโดยไม่หยุดยั้งของการแบ่งแยกที่สิ้นสุด หรือไม่สิ้นสุดเหล่านี้เป็นต้น สิ่งนี้เป็นเพียงภพภพมาและเป็นอันตรายด้วย ดังนั้นความคิดเรื่องนามธรรมสามารถเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ นั่นคือใช้ในการศึกษาทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของวัตถุหนึ่งกับวัตถุอื่นๆ และความคิดเรื่องนามธรรมนี้ไม่สามารถใช้แทนอักษณคติญาณซึ่งเป็นวิธีการคิดค้นทางอภิปรัชญาเกี่ยวกับวัตถุ ในเรื่องสัจยะและความถูกต้องแน่นอนของวัตถุ อีกประการหนึ่ง มโนภาพเหล่านี้เมื่อนำมาวางเรียงต่อกันแล้ว จะให้ลักษณะที่ไม่แท้จริงของวัตถุเท่านั้น เป็นเพียงการใช้สัญลักษณ์แทนที่เฉพาะส่วนที่เป็นสากลและไม่เกี่ยวข้องกับตัวเราเลย ดังนั้นจึงไร้ประโยชน์ที่จะเชื่อว่า เราสามารถรู้ความจริงจากสิ่งเหล่านี้ เพราะเรารู้ได้เพียงแต่เงาของความจริง

เท่านั้น และในส่วนอื่นนอกไปจากภพภพมานี้แล้ว ยังก่อให้เกิดอันตรายใหญ่หลวงอีกด้วย เพราะวามโนภาพนี้ก่อให้เกิดสิ่งสากลขึ้นขณะที่สร้างนามธรรม มโนภาพทำได้แต่เพียงให้สัญลักษณ์แก่คุณสมบัติเฉพาะส่วน โดยการทำให้ส่วนนั้นเป็นสามัญเหมือนกับอนันตภาพของสิ่งของ มโนภาพทำให้คุณสมบัตินั้นไปเสมอ ไม่มากก็น้อยด้วยการเพิ่มขนาดให้ ถ้าเรานำคุณสมบัตินั้นไปคืนให้วัตถุในอภิปรัชญา คุณสมบัตินั้นจะเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวัตถุ หรืออย่างน้อยที่สุดก็จะหลอมตัวเข้ากับวัตถุ และปรับกรอบนอกเป็นสิ่งเดียวกัน ถ้าเราดึงออกมาจากวัตถุในอภิปรัชญา และเสนอในมโนภาพ คุณสมบัตินั้นจะเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่มีขอบเขต และจะขยายกว้างเกินกว่าตัวเอง เนื่องจากต้องให้ส่วนประกอบของตัวเข้ากับวัตถุอื่นๆ ด้วยมโนภาพทั้งหลายที่เราจะสร้างขึ้นจากคุณสมบัตินั้นๆ ของสิ่งของ ย่อมเป็นรอยสลักรูปกลมอยู่รอบๆ สิ่งนั้น แต่ละรูปกลมก็ใหญ่มากเกินไป และไม่มีรูปใดที่จะนำไปใช้เข้ากับสิ่งนั้นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และในสิ่งของตนเอง คุณสมบัตินั้นย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งของ และย่อมผสมกลมกลืนกันในระหว่างคุณสมบัตินั้นด้วยกัน ด้วยเหตุนี้เราต้องหาวิธีการที่จะสร้างและคงไว้ซึ่งความผสมกลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ เราลองเลือกลมโนภาพหนึ่งออกมาจากจำนวนนั้นเพื่อเข้าร่วมกับมโนภาพอื่นๆ แ

เราจะเห็นว่าการเริ่มต้นจากมโนภาพนี้ หรือ จากมโนภาพอื่น การกลมกลืนเข้าหากันของ มโนภาพจะเกิดขึ้น ในลักษณะที่แตกต่างกันไป เช่นถ้าเราเริ่มต้นจากความเป็นเอกภาพ หรือ การทวิคูณ เราจะเกิดความคิดความเข้าใจที่ต่าง ออกไป เกี่ยวกับเอกภาพที่ทวิคูณขึ้นของช่วง ระยะเวลา เหล่านี้ขึ้นอยู่กับน้ำหนักที่เราแจก จ่ายให้สิ่งนั้นสิ่งนี้ในแต่ละมโนภาพ และการ จ่ายน้ำหนักนั้นมักขึ้นอยู่กับความพอใจของเรา เสมอ เนื่องจากว่ามโนภาพที่เกิดจากวัตถุนั้นไม่มีน้ำหนัก เป็นแต่เพียงเงาของตัววัตถุ ด้วยเหตุ นี้ทำให้เกิดมีระบบต่างๆ ขึ้นมามากมาย เพราะ ว่ามีความคิดเห็นที่อยู่ภายนอก ที่เราสามารถ พิจารณาค้นหาความจริง หรือมีวงกลมที่กว้าง ใหญ่พอที่เราจะสรุปความจริงภายในนั้น ได้ มโนภาพธรรมดานั้นไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดผล เสียในการแบ่งความเป็นเอกภาพทางรูปธรรม ของวัตถุออก เป็นการแสดงออกทางสัญลักษณ์หลาย ๆ ประการ มโนภาพนั้นยังแบ่ง แยกปรัชญาออกเป็นลัทธิต่างๆกันอีกด้วย แต่ละลัทธิมีหลักพื้นฐานของตัวเอง เลือกการ แสดงออกของตัวเองและมีข้อขัดแย้งถกเถียง กับลัทธิอื่น ๆ อย่างไม่จบสิ้น ไม่ว่าจะอภิปรัชญา จะเป็นเพียงการละเล่นทางความคิด หรือเป็น การครอบครองทางจิตใจที่แน่นแฟ้น หรือ เป็นศาสตร์ และไม่ใช่เป็นการฝึกหัดทดลอง อย่างธรรมดา อภิปรัชญาจะต้องทำให้ข้ามพ้น

มโนภาพไป เพื่อให้อัจฉริยะตีความที่แน่นอน คือ มโนภาพเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับอัจฉริย ติกญาณด้วย เพราะว่าศาสตร์อื่น ๆ ทั้งหลาย เป็นไปได้ก็ด้วยมโนภาพ และอภิปรัชญาที่ไม่ ได้หลุดพ้นไปจากศาสตร์เหล่านั้นเลย แต่อภิ ปรัชญาจะเป็นตัวเองที่แท้จริง ก็ต่อเมื่อผ่านพ้น ไปจากมโนภาพ หรืออย่างน้อยที่สุด ทำให้ตัวเองหลุดพ้นจากมโนภาพที่หยาบกระด้าง เปลี่ยนไม่ได้ที่เป็นอยู่แล้ว เพื่อสร้างมโนภาพ ใหม่ที่ต่างออกไปจากที่เราใช้อยู่ทุกวัน ทั้งนี้ หมายถึงสิ่งที่เป็นตัวแทนที่อ่อนไหว เปลี่ยน แปลงได้ เคลื่อนที่ได้ และเกือบจะเป็นของ เหลว ซึ่งพร้อมที่จะหลอมเข้ากับแบบที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของอัจฉริย ติกญาณ เราจะ กลับมาพิจารณาจุดสำคัญนี้อีกครั้งหนึ่ง ถึง ขณะนี้เราควรจะพักความเข้าใจไว้ที่การได้แสดง ให้เห็นแล้วว่าช่วง ระยะเวลาของเราแสดงออก แก่เราโดยตรงในอัจฉริย ติกญาณ ซึ่งอาจจะแนะ ให้เราทางอ้อมได้โดยผ่านภาพพจน์ แต่ถ้าเรา จำกัดความหมายของมโนภาพ ให้อยู่เฉพาะใน ความหมายที่ถูกต่องที่สุด ช่วงระยะเวลาจะไม่มีทางแสดงออกเลยในการใช้ตัวแทนทางมโน ภาพ

คราวนี้เราลองพิจารณาถึงช่วงระยะเวลา ในแบบการทวิคูณ เราต้องระลึกไว้ว่า คำว่า การทวิคูณในความหมายนี้แตกต่างจากความ หมายอื่น แทนที่จะมีความหมายเฉพาะตัว เช่น

ในคำทวิคุณอื่นๆ ในที่นี้ความหมายของมัน พาดพิงซึ่งกันและกันและโดยไม่มีปัญหา เราสามารถใช้ความพยายามทางจินตนาการทำให้ ช่วงระยะเวลาที่เกิดผลรวมกำกวมกันเป็นสิ่ง มันงขึ้นมามาก เราจัดการแบ่งแยกช่วงระยะเวลา ออกเป็นส่วนๆ วางเรียงต่อกัน และนับ ทุกๆ ส่วน แต่การกระทำเช่นนั้นสำเร็จได้ใน ความจำที่รวมตัวเป็นกลุ่มก้อนของช่วงระยะเวลา ซึ่งอยู่บนรอยทางที่หยุคกับที่ ซึ่งการเคลื่อนที่ ของช่วงระยะเวลาทั้งไว้เบื้องหลัง ไม่ใช่การ กระทำในช่วงระยะเวลาเอง ดังนั้นเราต้องยอมรับว่าถ้ามีการทวิคุณที่นี้ การทวิคุณนั้นไม่ เหมือนกับการทวิคุณอื่นๆ ที่เรารู้จักเลย เรา พอลจะพูดได้หรือไม่ว่าช่วงระยะเวลาที่มีความเป็น เอกภาพ โดยปราศจากข้อสงสัย การสืบทอด เนื่องกันอย่างไม่หยุดยั้ง ขององค์ประกอบทั้ง หลายที่ขยายตัวเองเข้าไปภายในซึ่งกัน และกัน จะมีส่วนร่วมในความเป็นเอกภาพมากพอๆ กับ ในการทวิคุณ แต่เอกภาพที่เคลื่อนที่ได้เปลี่ยนแปลง ได้มีสีสันและมีชีวิตชีวานี้ ยากที่จะมีสิ่ง ใดที่จะเหมือนกับเอกภาพที่เป็นนามธรรม ซึ่ง ไม่เคลื่อนที่และว่างเปล่า ที่ได้ชี้ดวงจำกับัง ถึงมโนภาพของเอกภาพที่บริสุทธิ์ไว้ถึงขั้นนี้ เรา พอลจะสรุปได้หรือไม่ว่าช่วงระยะเวลาต้อง ได้ค่านิยามจากเอกภาพและการทวิคุณในเวลาเดียวกัน แต่ก็เป็นสิ่งที่แปลก ในเมื่อเราได้พยายาม อธิบายมโนภาพทั้งสองประการนั้น แยกแยะ

ออกไปเป็นส่วนๆ จับรวมเข้าด้วยกันในลักษณะ ต่างๆ ได้วิธีการทางจิตใจที่ยกย่องที่สุดใน การอธิบาย แต่เราไม่ได้รับรู้ถึงสิ่งที่จะใกล้เคียง หรือเหมือนกับอชฌัตติกญาณธรรมดาคือเรามี เกี่ยวกับช่วงระยะเวลา ในทางตรงข้าม ถ้าเรา แทนที่ตัวเราลงในช่วงระยะเวลา โดยการ พยายามใช้อชฌัตติกญาณ เราจะรู้สึกแจ่มใน ทันทีว่าช่วงระยะเวลาเป็นเอกภาพ เป็นการทวิ คุณและเป็นสิ่งอื่นๆ อีกมากมาย ดังนั้นมโน ภาพต่างๆ ที่เราพูดถึงเหล่านั้นเป็นเพียงความ คิดเห็นต่างๆ ในส่วนภายนอกที่เรามีเกี่ยวกับ ช่วงระยะเวลา ไม่ว่าเราจะรวมมโนภาพนั้นเข้า ด้วยกัน หรือแยกแยะออกจากกัน จะไม่ช่วยให้ เราเข้าไปถึงภายในของตัวช่วงระยะเวลา ได้ นั่นคือ เราไม่สามารถเข้าใจช่วงระยะเวลาได้ อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม เราสามารถเข้าไปถึงภายใน ช่วงระยะเวลาได้ โดยการพยายามใช้อชฌัตติกญาณเท่านั้น นั่นคือ ความรู้ภายในที่สมบูรณ์สูงสุดของช่วงระยะเวลาของตัวเราเป็นไป ได้ด้วยตัวเราเอง ถ้าในที่นี้อภิปรายต้องการ อชฌัตติกญาณ และสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ ศาสตร์อื่นย่อมไม่มีความจำเป็นที่จะต้องการ การวิเคราะห์แม้แต่น้อย นี่คือการสนทนาหน้าหน้าของการวิเคราะห์ และของอชฌัตติกญาณ ซึ่งก่อให้เกิดการอภิปราย ระหว่างลัทธิทั้งหลาย และก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างระบบต่างๆ

จิตวิทยาโดยเนื้อแท้แล้วใช้วิธีการวิเคราะห์ เช่นเดียวกับศาสตร์อื่น ๆ เริ่มพิสูจน์ตัวเราเอง ด้วยการใช้อรรถศาสตร์ศึกษา การรับรู้ด้วยตัวเอง อย่างง่าย ๆ ก่อน แล้วมีความรู้สึกทางประสาทสัมผัส มีอารมณ์ความรู้สึก มีความคิดเห็น เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งจิตวิทยาจะแบ่งแยกศึกษา เหล่านี้ และแทนที่ตัวเราเองด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ จำนวนหนึ่ง ซึ่งจะสร้างความจริงเกี่ยวกับจิตวิทยา แแต่องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นส่วนต่าง ๆ จริงหรือไม่ คำถามสำคัญทั้งสิ้นอยู่ที่นั่น และเพื่อหลีกเลี่ยงเรื่องที่ว่า เรามักใช้ คำศัพท์ ที่พิสูจน์ ไม่ได้ แสดง ถึง ปัญหา บุคคลิกภาพของมนุษย์

สิ่งหนึ่ง ซึ่ง ไม่เป็นปัญหา คือ ทุก ๆ สภาวะทางจิตจะสะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพทั้งปวง ทั้งนี้เพราะสภาวะทางจิตเหล่านั้น เป็นของบุคคลผู้นั้น จะไม่มีความรู้สึกอันใด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งธรรมดาเพียงใด ที่จะไม่รวมเข้าไว้ด้วยกันซึ่งอดีตและปัจจุบันของบุคคลผู้มีประสบการณ์รับรู้ความรู้สึกนั้น และความรู้สึกนั้นจะแบ่งแยกหรือรวมเข้าเป็น สภาวะ ได้ด้วยความพยายามของการวิเคราะห์ หรือการพยายามสรุปความคิดสำคัญออกมาเท่านั้น แต่อีกสิ่งหนึ่งที่ไม่เป็นปัญหาอีกเช่นกัน คือถ้าปราศจากความพยายามสรุปเอาความคิดสำคัญออกมาหรือการวิเคราะห์นี้แล้ว จะไม่มีการก้าวหน้าที่เป็นไปได้ของจิตวิทยาที่เป็นศาสตร์ ดังนั้นช่วยขบวนการที่ประ

กอบไปด้วยอะไรบ้าง ที่นักจิตวิทยาตั้งเอาสภาวะทางจิตมาเพื่อจัดไว้ในสภาพความจริงที่เป็นอิสระไม่มากก็น้อย เขาย่อมเริ่มต้นด้วยการไม่สนใจในสีสันที่เพิ่ม ออกมาเป็นพิเศษ ในบุคคลนั้น ซึ่งไม่สามารถแสดงออกได้ในศัพท์ที่เรา รู้กันอยู่เป็นธรรมดาและเขาพยายามดึงแยกส่วนที่นำสนใจที่พร้อมจะศึกษา ออกมาจากบุคคล มาทำให้เป็นสิ่งสามัญง่ายขึ้น ตัวอย่างเช่น ถ้าเขาจะพิจารณาแนวโน้มเอียงเขาย่อมไม่สนใจในเรื่องที่เป็นเงา ที่แสดงออกไม่ได้ และที่ให้สีสันแก่แนวโน้มเอียง ซึ่งทำให้แนวโน้มเอียง เป็นของเราคนเดียวไม่ใช่เป็นของคนอื่น เขาจะมุ่งจับความสนใจของเขาให้อยู่ที่การเคลื่อนไหวซึ่งทำให้บุคลิกภาพของเราทุกคนขึ้นอยู่กับจุดหมายที่แน่นอนจุดหนึ่ง เขาจะดึงแยกเจตนาคือออกมา และจากส่วนที่สำคัญของบุคคล จากความคิดเรื่องการเคลื่อนไหวของชีวิตภายใน จาก “แบบแผน” ของแนวโน้มเอียงที่เป็นรูปธรรม เขาคงไปสู่ความเป็นจริงที่เป็นอิสระ งานนี้คล้ายกับงานที่ศิลปินผู้ได้ไปเยือนปารีสย่อมจะทำ เช่นการร่างรูปหอโนตร-คามตัวหอคอยเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของตัวคอกอย่างไม่มีปัญหา และขณะเดียวกัน ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของพื้นดิน และของสิ่งแวดล้อมของเมืองปารีสทั้งเมือง เหล่านี้เป็นต้น เริ่มแรกเราต้องแยกหอคอยออกจากสิ่งเหล่านี้ เราจะสังเกตเพียงส่วนเดียวจากส่วนรวม นั่นคือหอโนตร-

คาม และหอคอยนี้โดยความจริงแล้ว สร้างขึ้นมาจากหินที่วางเรียงกันเป็นกลุ่มก้อนอย่างพิเศษ ทำให้เป็นรูปร่างหอคอยขึ้นมา แต่นักวาดรูปจะไม่สนใจในหินเหล่านั้น เขาจะสังเกตเห็นแต่รูปโครงภายนอกของหอคอยเท่านั้น เขาจะแทนที่สิ่งที่เห็นจริงซึ่งอยู่ภายใน ด้วยสิ่งที่สร้างใหม่ภายนอกซึ่งเป็นแบบแผน ดังนั้นรูปวาดของเขาจึงเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่แน่นอนอันหนึ่งเกี่ยวกับวัตถุ และเป็น การเลือกรูปแบบรูปหนึ่งเพื่อใช้เป็นตัวแทน สิ่งนี้เป็นจริงเช่นเดียวกับ ขบวนการที่นักจิตวิทยาแยกถึงสภาวะทางจิตออกจากบุคลิกภาพทั้งปวงของบุคคล สภาวะทางจิตที่ถูกแยกออกมาไม่ ผิดอะไรกับภาพร่างของศิลปิน เป็นการเริ่มต้นของการสร้างใหม่ที่ไม่แท้จริง เป็นกวีพิจารณาส่วนรวมภายใต้ส่วนที่เป็น ความสนใจพิเศษขั้นแรก และเป็นส่วนที่เราได้สังเกตมาอย่างละเอียด สิ่งนี้ไม่ใช่เป็นเพียงส่วน แต่เป็นองค์ประกอบเหนือแท้ซึ่งไม่สามารถได้มาจากการตัดแบ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ แต่ได้มาจากการวิเคราะห์

ดังนั้น ภายใต้ภาพร่างของเมืองปารีส นักทฤษฎีช่วยยืมใช้ความทรงจำที่เขามีอยู่ จารึกคำว่า “ปารีส” กำกับไว้อย่างไม่ผิดพลาด เนื่องจากเขาได้เห็นเมืองปารีสที่แท้จริงมาแล้ว ประกอบกับการที่เขามีอรรถกถาตั้งเดิมเกี่ยวกับเมืองโดยส่วนรวม เขาจึงสามารถจัดภาพ

ร่างเหล่านั้นเข้าด้วยกันได้ แต่เราไม่มีทางที่จะกระทำในวิธีการตรงกันข้าม แม้ว่าเราจะใช้ภาพร่างที่ถูกต้องจำนวนอสงไขยก็ตาม หรือแม้จะมีคำ “ปารีส” มุ่งให้เห็นถึงการที่จะต้องรวบรวมภาพนั้นเข้าด้วยกัน แต่เป็นไปได้ที่เราจะกลับไปเกิดอรรถกถาที่เรไม่เคยมีมาก่อน หรือจะเกิดความประทับใจในลักษณะเมืองปารีส ถ้าเราไม่เคยเห็นปารีส ทั้งนี้เพราะเราไม่ได้คำนึงถึงส่วนต่างๆ ทั้งหมดที่เป็นจริง เราพิจารณาแต่เพียง รอยจารึก ของความประทับใจทั้งปวง ถ่ายกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ย่อมเป็นไปได้ในกรณีที่ความคิดเห็นแสดงออกในรูปสัญลักษณ์ที่สมบูรณ์กว่า เช่น สมมุติว่า มีคนให้เราเรียงตัวอักษรที่ละปนกัน นำมาจากบทกลอนที่เราไม่รู้จักเพื่อให้กลับไปเป็นบทกลอนเดิมนั้นอีก ตัวอักษรเหล่านั้นเป็นส่วนต่างๆ ทั้งหมดของบทกลอน เรายังสามารถที่จะเขียนบทกลอนชิ้นใหม่ โดยพยายามหาวิธีต่างๆ ที่เป็นไปได้เพื่อจัดเรียงตัวอักษรเหล่านั้นให้เข้าถูกต้องตามที่ พยายามเหมือนที่เด็กวางรูปต่อให้ถูกต้อง แต่เราจัดสภาวะนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า “เป็นสภาวะของอัคร” เช่นเดียวกับที่นักวาดรูปจารึกคำว่า “ปารีส” ไว้ที่ภาพร่างของเขา บนพื้นฐานความคิดที่นักจิตวิทยายืนอยู่ หรือที่เขาต้องยืนอยู่ คำว่า “อัคร” เป็นเพียงเครื่องหมาย ซึ่งเราจะได้จากอรรถกถาเบื้องต้น (ซึ่งสืบสน

มาก) อัจฉริยคุณที่ช่วยให้แก่นักจิตวิทยา
ถึงวัตถุออกมา สิ่งนี้เป็นเพียงคำ ๆ หนึ่งและ
ความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวง คือ ความเชื่อ
ในความสามารถที่จะค้นพบสิ่งของเบื้องหลังคำ
โดยการอยู่บนพื้นฐานความคิดเดิม เหล่านี้เป็น
ความผิดพลาดของนักปรัชญาที่ไม่สามารถทำให้
ตัวเองหลุดพ้นจากการเป็นนักจิตวิทยาธรรมดา
ในขอบเขตของจิตวิทยาได้ ตัวอย่างเช่นแทน
และสจ๊วต มิลล์ และโดยวิธีการที่นักจิตวิทยา
ใช้นั้น เขายังคงความเป็นนักอภิปรัชญา เพราะ
ความพยายามที่จะค้นหาวัตถุที่อยู่เบื้องหน้าเขา
เขาต้องการอัจฉริยคุณ และด้วยการขัดแย้ง
ที่แปลก เขาเรียกหาอัจฉริยคุณนั้นจากการ
วิเคราะห์ซึ่งเป็นสิ่งตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง เขา
ค้นหาอักษะ และสรุปว่าพบในสภาวะทางจิต ดังนั้น
เราจึงมีสภาวะทางจิตต่าง ๆ กัน ซึ่งได้ส่งถ่าย
ตัวเองออกไปนอกอักษะ เพื่อก่อให้เกิดกลุ่มของ
ภาพร่าง รอยจารึก บันทึกต่าง ๆ ตัวแทนที่เป็น
แบบแผน และสัญลักษณ์เหล่านี้ไม่มากนัก
น้อย แม้ว่าเขาจะจัดวางสภาวะต่าง ๆ นั้นให้
เรียงต่อกันไป ทำให้แนวจุดของการต่อเนื่อง
กันเพิ่มขึ้น แต่เมื่อสำรวจลงไปถึงช่องว่างระ
หว่างสิ่งเหล่านั้น อักษะย่อมหลีกเลี่ยงไปเสมอ
ผลสุดท้ายเขาไม่ได้เห็นผลสำเร็จอะไรเลย นอก
ไปจากภาพหลอนที่ไร้ประโยชน์ ดังนั้น เราอาจ
จะปฏิเสธได้ว่า อีเลียด ไม่มีความหมาย โดยอ
าศัยข้ออ้างที่ว่า เราได้มองหาและไม่สามารถค้น

พบความหมายอย่างใดเลยภายในช่องว่างระหว่าง
ตัวอักษรทั้งหลายที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นคำนั้น
ดังนั้น ลัทธิประจักษ์วาทจึงเกิดขึ้นที่
ด้วยความสับสนระหว่างทัศนคติของอัจฉริย
คุณ และของการวิเคราะห์ ประจักษ์วาทจึง
เป็นลัทธิที่มุ่งหาสิ่งที่เป็นตัวกำเนิดในการให้
ความหมาย ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วเป็นไปไม่ได้
และเป็นลัทธิที่ปฏิเสธสิ่งที่เป็นตัวกำเนิด เนื่อง
จากไม่สามารถพบได้ในความหมายต่าง ๆ นั้น
เป็นสิ่งจำเป็นที่ก่อให้เกิดการปฏิเสธ แต่เมื่อเรา
พิจารณาอย่างละเอียด เราจะเห็นได้ว่า การปฏิเสธ
นั้นเป็นการชี้ให้เห็นอย่างง่าย ๆ ว่า การวิ
เคราะห์ไม่ใช่อัจฉริยคุณ สิ่งนี้คือเหตุผลใน
ตัวเองจากอัจฉริยคุณดั้งเดิมซึ่งกล่าวได้ว่า
สับสน ที่ให้ความเป็นวัตถุแก่ศาสตร์ศาสตร์
นั้นๆ จะผ่านไปยังการวิเคราะห์ทันที ซึ่งจะทวี
คุณทัศนคติต่างๆ ที่มีต่อวัตถุนั้นอย่างไม่จบสิ้น
ในไม่ช้าก็มาถึงขั้นที่เชื่อได้ว่าการวิเคราะห์สร้าง
วัตถุขึ้นใหม่ได้ โดยการรวบรวมทัศนคติต่าง ๆ
นั้นเข้าด้วยกัน ดังนั้นจึงไม่เป็นที่น่าประหลาด
ใจ ที่จะเห็นความเป็นวัตถุหลีกเลี่ยงไปข้างหน้า
เหมือนกับการที่เด็กต้องการจะสร้างของเล่นที่
เป็นสสารจับต้องได้ ขึ้นมาจากเงาที่เป็นรูปร่าง
อยู่บนกำแพง

แต่วิเคราะห์ก็หลงผิดอยู่ในภาพมายา
เดียวกันนั่นเอง เพราะเป็นลัทธิที่เริ่มมาจาก
ความสับสนอันเดียวกับที่ประจักษ์วาทได้ก่อตัว

ขึ้นและไม่สามารถเข้าไปถึงบุคคลิกภาพที่แท้จริงได้ เช่นเดียวกัน วัตรรกภาพเหมือนกับประจักษ์ภาพในส่วนที่ถือเอาสภาวะทางจิตเป็นชั้นส่วนต่างๆที่แยกออกมาจากอัตตะซึ่งรวมชั้นส่วนเหล่านั้นเข้าด้วยกัน วัตรรกภาพเป็นเช่นเดียวกับประจักษ์ภาพที่พยายามเชื่อมโยงชั้นส่วนเหล่านั้นเข้าด้วยกัน เพื่อที่จะสร้างเอกภาพของบุคคลชั้นใหม่ในที่สุด วัตรรกภาพก็เหมือนกับประจักษ์ภาพในความพยายามที่จะสร้างเอกภาพของบุคคลชั้นมาใหม่ จึงทำให้เอกภาพของบุคคลลึกลับหนีหายไปอย่างอธิบายไม่ได้ เช่นเดียวกับภาพหลอน แต่ขณะที่ประจักษ์ภาพหมกความพยายามและสรุปลงท้ายด้วยการประกาศว่า ไม่มีสิ่งอื่นใดอีกนอกไปจากการวิฤกษ์ของสภาวะทางจิต วัตรรกภาพยังคงยืนยันรับรองเอกภาพของบุคคล จึงเป็นความจริงที่ว่า การค้นหาเอกภาพในแนวทางของสภาวะทางจิตและการกำหนดลงไปในสภาวะทางจิต ซึ่งคุณสมบัติลักษณะทั้งปวงหรือการตกลงตัดสินใจที่พบในการวิเคราะห์ (คำนิยามของการวิเคราะห์นำไปถึง สภาวะ เสมอ) เหล่านี้ย่อมไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับเอกภาพของบุคคล นอกไปจากสิ่งที่เป็นการปฏิเสธโดยสิ้นเชิง และขาดการกำหนดหรือเจาะจง สภาวะทางจิตจึงจำเป็นที่จะต้องรักษาไว้เพื่อตัวเองในการวิเคราะห์นี้ ซึ่งทุกสิ่ง ที่แสดงว่ามีลักษณะสสาร “เอกภาพของอัตตะ” สามารถเป็นไปได้เพียงรูปแบบเท่านั้น

ถ้าปราศจากสสาร จะเป็นสิ่งที่กำหนดไม่ได้และว่างเปล่าสิ้นเชิง และจากสภาวะทางจิตที่แยกออกมาจากเงาของอัตตะเมื่อรวมเข้าแล้วย่อมมีค่าเท่ากับบุคคลสำหรับประจักษ์ภาพ ส่วนวัตรรกภาพเพื่อจะสร้างบุคคลิกภาพชั้นใหม่ ได้เพิ่มเติมบางสิ่งที่ไม่เป็นจริงขึ้นภายในความว่างเปล่า ซึ่งเงาเหล่านั้นเคลื่อนที่อยู๋ ย่อมเป็นสถานที่สำหรับเงาเราอาจกล่าวได้เช่นนั้น แต่เป็นไปได้อย่างไรที่ “รูปแบบ” นี้ซึ่งเมื่ออยู่ในความจริงแล้ว จะเป็นสิ่งที่ไม่มียุ่รูปแบบและสามารถให้ลักษณะของบุคคลิกภาพที่มีชีวิตชีวา เต็มไปด้วยการกระทำและเป็นรูปธรรม จนสามารถบ่งความแตกต่างระหว่างบุคคลิกภาพสองลักษณะ เช่น บีเตอร์และปอล เป็นที่น่าพิศวงหรือไม่ที่นักปรัชญาผู้ซึ่งแยก “รูปแบบ” นี้ ออกมาจากบุคคลิกภาพ ค่อยมากลั้พบว่ามีรูปแบบนี้ไร้ความสามารถที่จะกำหนดบุคคล และจะต้องนำไปใช้อธิบายเพื่อทำให้อัตตะของบุคคลว่างเปล่าเหมือนกับภาษาขณะที่ไม่มีกัน ซึ่งไม่ได้เป็นของปอลหรือบีเตอร์และเป็นบี ซึ่งมิต่างพอดตามที่เราต้องการ เพื่อจะเป็นของมนุษยชาติทั้งปวงหรือเพื่อพระเป็นเจ้า หรือเพื่อสิ่งที่คงอยู่ในสากลเราเห็นได้ในที่นี้ถึงความแตกต่างประการเดียวระหว่างประจักษ์ภาพและ วัตรรกภาพ นั่นคือประจักษ์ภาพต้องการหาเอกภาพ ของอัตตะในช่องว่าง ซึ่งความจริงแล้วอยู่ระหว่างสภาวะทางจิต และจะถูกนำไปทำให้ช่องว่างเต็มไปด้วยสภาวะอื่นๆ และคำเนิ่นต่อไปอย่างกำหนดไม่ได้

ได้ เพื่อที่อักษะ ซึ่งถูกกดในช่องว่างที่ถูกบีบให้เล็กลงอยู่เสมอ นั้น จะได้มุ่งไปสู่ความเป็นศูนย์ขณะที่การวิเคราะห์ยังคงดำเนินต่อไป ส่วนวิตรรกภาพนั้นทำให้อักษะอยู่ในที่ซึ่งสภาวะทางจิตคงอยู่ ทำให้ต้องเผชิญกับที่ว่างเปล่า ซึ่งเราไม่มีเหตุผลที่จะจำกัดให้หยุดอยู่ที่นั่นหรือที่นั่น ที่ว่างเปล่านี้จะขยายออกไปนอกขอบเขตซึ่งตามติดมา ซึ่งเราพยายามจะกำหนดให้ และจะขยายกว้างออกไปอยู่เสมอจนสลายหายไป ไม่ใช่ในความเป็นศูนย์แต่เป็นในอนันต์ภาพ

ความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่เรียกกันว่า "ประจักษ์วาท" อย่างเช่น เทน กับกลุ่มสรรพเทรวาทเยอรมัน ที่คาดคิดเรื่องนอกเหนือเป็นจริง ย่อมมีน้อยกว่าที่คิดกันโดยทั่วไปมาก วิธีการที่ใช้อยู่ในสองกรณีนั้นคล้ายคลึงกัน นั่นคือใช้เหตุผลอธิบาย องค์ประกอบ ของการให้ความหมาย เหมือนกับว่าเป็น ส่วนต่าง ๆ ของกัน กำเนิดดั้งเดิมแต่ประจักษ์วาทที่แท้จริงนั้น ต้องพยายามเข้าไปให้ใกล้ต้นกำเนิดดั้งเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ด้วยการมองลึกเข้าไปในชีวิตและด้วยลักษณะ การมีปัญญาเกิดจากการฟังรับรู้ด้วยการรู้สึกถึงการเต้นของวิญญาณ และประจักษ์วาทที่แท้จริงนี้ คืออภิปรัชญาที่แท้จริง เป็นความจริงที่ว่า การกระทำนี้เป็นสิ่งที่ยากอย่างมหันต์ เนื่องจากว่าไม่มีมโนภาพอันใดที่สำเร็จเรียบร้อยแล้ว ที่ความคิดใช้อยู่ในกิจกรรมประจำวัน จะสามารถนำมาใช้ได้ไม่มีอะไร

จะง่ายไปกว่าการกล่าวว่า อักษะคือการทวิคุณ หรือเป็นเอกภาพ หรือเป็นสิ่งที่สังเคราะห์จากสองประการนั้น เอกภาพและการทวิคุณในที่นี้เป็นเพียงตัวแทนที่ไม่จำเป็นต้องตั้งตัวว่างแบบจากตัววัตถุ เป็นสิ่งที่เราพบสำเร็จรูปอยู่แล้ว และเราเพียงแต่เลือกออกมาจากกองเท่านั้นเป็นเสมือนเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ทั้งบีเทอร์และปอลต่างก็ใช้ได้ เนื่องจากไม่ได้ตัดขึ้นมาสำหรับรูปร่างคนหนึ่งคนใดโดยเฉพาะ แต่ประจักษ์วาทที่มีค่าสมชื่อ คือประจักษ์วาทที่ทำเพื่อมาตรฐานการวัดเท่านั้น นั่นคือ คำนึงถึงหน้าที่ซึ่งมีต่อวัตถุใหม่ที่ศึกษาแต่ละวัตถุ เพื่อสร้างความพยายามใหม่อย่างสิ้นเชิง ประจักษ์วาทจะต้องห้ามโนภาพที่ตัดว่างให้เข้ากับวัตถุนั้นอย่างเหมาะสมเพียงวัตถุเดียวมโนภาพซึ่งแทบจะเรียกไม่ได้ว่าเป็นมโนภาพเนื่องจากใช้ได้กับสิ่งนี้สิ่งเดียวเท่านั้น มโนภาพนี้ไม่ได้ดำเนินไปด้วยการรวมกัน ของความคิด ซึ่งเราพบในการติดต่อสัมพันธ์ในเอกภาพ และในการทวิคุณ เป็นต้น แต่เป็นตัวแทนซึ่งนำเราไปในทางตรงข้าม นั่นคือ เป็นตัวแทนที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งเมื่อสร้างขึ้นมาครั้งหนึ่งแล้วเราจะเข้าใจได้คือว่าทำไมเราสามารถจับวางตัวแทนนั้นในกรอบของเอกภาพ การทวิคุณ และอื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นล้วนแต่ใหญ่กว่าตัวแทนมาก ดังนั้นปรัชญาเมื่อให้คำนิยามแล้ว ย่อมไม่ประกอบด้วยทางเลือกกระหว่างมโนภาพ และยึดถือเข้าเป็นพวกเดียวกับลัทธิไคลลัทธิหนึ่ง แต่จะต้องค้นหาอัมตคติญาณที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่ง

เราสามารถเข้าไปถึงมโนภาพต่าง ๆ ได้เท่าเทียมกัน เนื่องจากว่าเราต้องวางตัวเราอยู่เหนือการแบ่งแยกลัทธิต่าง ๆ

ที่กล่าวว่า บุคคลิกภาพมีเอกภาพนั้น เป็นสิ่งที่แน่นอน แต่การยืนยันเช่นนั้น ไม่ได้ให้ความรู้อะไรแก่เราเลย เกี่ยวกับธรรมชาติที่ผิดธรรมชาติของเอกภาพนั้น ที่เป็นบุคคล ที่กล่าวว่า อัตตะของเราทวิคุณ ก็เป็นที่ยอมรับ แต่ต้องเข้าใจด้วยว่า การทวิคุณนั้นไม่มีอะไรเหมือนกับาทวิคุณอื่น ๆ สิ่งที่สำคัญแท้จริงสำหรับปรัชญา คือ การรู้ว่า อะไร คือเอกภาพ อะไร คือการทวิคุณ ความจริงสูงสุดอันใด ซึ่งเหนือกว่าเอกภาพและการทวิคุณนามธรรม ย่อมเป็นเอกภาพทวิคุณของบุคคล ปรัชญาจะรู้จักสิ่งนี้ได้ถ้ามีอัมฤตัตติญาณสามัญของตนเอง ด้วยตนเองเท่านั้น ดังนั้นแนวโน้มในการที่จะลงจากยอดสูงนี้ จึงมายุติที่เอกภาพ หรือการทวิคุณ หรือทิมโนภาพโตมโนภาพหนึ่ง ซึ่งเราพยายามให้คำนิยามแก่ชีวิตที่เคลื่อนไหวของบุคคล แต่ไม่มีการกลมกลืนอันใดของมโนภาพเหล่านี้ ที่จะให้ลักษณะใกล้เคียงกับบุคคล ซึ่งคงอยู่เป็นตัวของตัวเอง

ขอให้พิจารณาการรวบตามที่เป็นจริงเราจะเห็นได้ง่ายดายว่ามันเล็กแหลมเร็วขึ้นไปเป็นยอดและมีแนวโน้มที่จะหายไปเป็นจุดทางคณิตศาสตร์และเห็นได้เช่นกันว่าทางค้ำฐานนั้นจะขยายใหญ่ขึ้นเป็นวงกลมที่กว้างขึ้นไม่จบสิ้น แต่ทั้งจุดหรือวงกลม หรือเส้นแนวที่ต่อกันของทั้ง

สองอย่างนี้ ที่อยู่บนรูปวาดของกรวย ไม่ได้ให้ความคิดเรื่องกรวยแก่เราแม้แต่น้อย เรื่องเช่นนี้เป็นจริงอีกเช่นกัน เกี่ยวกับการทวิคุณและเอกภาพของชีวิตทางจิต และเป็นในทำนองเดียวกับความเป็นศูนย์ และอนันตภาพ ที่ประจักษ์วาทและวิตรรกวาทใช้เข้าไปสู่บุคคลิกภาพ

มโนภาพทั้งหลายซึ่งเราจะแสดงในที่อื่นนั้น โดยปกติมักจะไปเป็นคู่ ๆ และแสดงให้เห็นความจริงข้ามกันสองประการ มีน้อยมากที่ความเป็นจริงทางรูปธรรมจะสังเกตไม่ได้จากความแตกต่างทั้งสอง และไม่รวมเข้าไว้ภายใต้มโนภาพที่ตรงข้ามกัน เราได้ค้นหากฤษฎีและปฏิบัติอย่างไรรวม เพื่อจะนำมาประสานกันทางตรรกวิทยา ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่สามัญที่สุดคือเป็นไปได้ เราย่อมสร้างสิ่งของขึ้นด้วยมโนภาพ หรือทัศนคติแต่จากวัตถุซึ่งถูกส่งผ่านไปถึงมโนภาพตรงข้ามกันสองประการ ด้วยเหตุนี้ เราเห็นได้ว่าทฤษฎีและปฏิบัติออกมาจากความจริง และเรารู้ในขณะนั้นว่าทฤษฎีและปฏิบัติตรงข้ามกันอย่างไร และประสานกลมกลืนกันอย่างไร

เป็นความจริงที่ว่า การจะทำสิ่งนั้นให้สำเร็จจะต้องใช้วิธีการซึ่งตรงกันข้ามกับงานปกติธรรมชาติของปัญญา การคิด โดยปกติประกอบไปด้วยการส่งผ่านจากมโนภาพไปยังสิ่งของ ไม่ใช่จากสิ่งของไปยังมโนภาพ การรู้ถึงสิ่งที่เป็นจริงในความหมายปกติของคำว่า “รู้” คือ

การตั้งมโนภาพที่มีสำเร็จเรียบร้อยแล้วมาแบ่งจัดสรร และนำมารวมเข้าด้วยกัน จนกระทั่งได้ความจริงที่เท่าเทียมกัน แต่ต้องไม่ลืมว่างานปกติ ของปัญญา นั้นอยู่ห่างไกลจากความเป็นงานที่เที่ยงธรรม โดยทั่วไปแล้วเราไม่ได้มุ่งไปที่ความรู้เพื่อ ความรู้ แต่รู้เพื่อแบ่งแยกประเภท เพื่อหาผลกำไร และในที่สุดเพื่อผลประโยชน์ที่ตนพอใจ เราค้นพบว่า ด้วยเหตุผลอะไรที่วัตถุซึ่งเรารู้จักนั้นเป็นสิ่งหรือสิ่งนั้น อยู่ในประเภทที่เรารู้จักแล้วประเภทใดมีลักษณะการทำ ทำทาง หรือเจตนาคติอย่างไรที่พอจะแนะนำให้เราได้ การกระทำ และเจตนาคติที่เป็นไปได้ต่างๆ เหล่านี้ เป็นทิศทางต่างๆ ไปสู่มโนภาพทั้งหลายของความคิดของเรามีกำหนดเพียงครั้งเดียวเพื่อทุกๆ สิ่งดำรงอยู่เพื่อเป็นแนวทางในการติดตาม และในสิ่งนั้นประกอบไปด้วยการไข่มโนภาพต่อสิ่งของอย่างถูกต้อง การพยายามไข่มโนภาพต่อวัตถุคือ การถามวัตถุถึงสิ่งที่จะทำได้จากวัตถุนั้น ถึงสิ่งที่จะทำให้เราได้ การผูกติดมโนภาพที่วางไว้แน่นอนให้กับวัตถุนั้นคือ การให้เครื่องหมายด้วยคำที่ถูกต้อง ถึงประเภทของการกระทำ หรือเจตนาคติที่วัตถุจะแนะนำให้แก่เราได้ ดังนั้นสิ่งที่เรียกอย่างถูกต้องว่าความรู้จึงถูกนำไปในทิศทางที่แน่นอนทิศทางหนึ่งหรือถูกดึงมาจากทัศนคติที่แน่นอนอันหนึ่ง เป็นความจริงที่ว่า ความสนใจของเรามันจะสับสนเสมอ และด้วยเหตุนี้

ความรู้เกี่ยวกับวัตถุเดียวกันอาจจะมาจากหลายทิศทางต่อเนื่องกันและทำให้เกิดคติต่างๆ กัน ต่อสิ่งนั้น ดังนั้นความหมายปกติของคำว่า ความรู้ “กว้าง” และ “ครอบคลุม” ของวัตถุจึงอยู่ในเหตุผลข้างต้น วัตถุไม่ได้มาจากมโนภาพสิ่งเดียว แต่มาจากหลายมโนภาพซึ่ง “เข้ามามีส่วนอยู่” ในวัตถุนั้น วัตถุเข้าไปมีส่วนอยู่ในมโนภาพทั้งหลายเหล่านี้ ในเวลาเดียวกันได้อย่างไร นี่เป็นปัญหาที่ไม่มีความสำคัญในทางปฏิบัติ และเราไม่จำเป็นจะต้องถาม ดังนั้นจึงเป็นสิ่งธรรมดา และถูกต้องที่เราจะดำเนินการจัดเรียงและแบ่งมโนภาพทั้งหลายในชีวิตประจำวัน แต่ไม่มีปัญหาปรัชญาอันใดเกิดขึ้นจากสิ่งเหล่านี้เนื่องจากเราได้ปลีกตัวเองออกจากความเป็นนักปรัชญาอย่างเงิบๆ แต่การนำ วิธีดำเนินการนี้เข้าไปใช้ในปรัชญา โดยผ่านจากมโนภาพไปยังสิ่งของ เพื่อให้ได้ความรู้ที่ไม่มีอคติของวัตถุเอง ลักษณะของการรู้เช่นนี้ได้มาจากความสนใจที่มีอยู่แล้ว และประกอบด้วยค่านิยมที่ได้จากทัศนคติภายนอกของวัตถุเหล่านี้เป็นการกระทำซึ่งขัดกับจุดมุ่งหมายที่เราวางไว้ เป็นการสาปลงโทษให้นักปรัชญาต้องมีข้อขัดแย้งกันระหว่างลัทธิขั้วนรีนทร์ เป็นการสร้างความขัดแย้งในจุดสำคัญ ของวัตถุและวิธีการถ้า ไม่มีปรัชญาที่เป็นไปได้ หรือความรู้ของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นความรู้เพื่อนำไปใช้ในผลประโยชน์ของตนเอง ย่อมต้องมีปรัชญาที่ ประกอบด้วยการเข้าอยู่ภายใต้วัตถุ ด้วยความพยายามของอสังกตจิตญาณ

แต่เพื่อที่จะเข้าใจธรรมชาติของอชฌัตติกญาณนี้ เพื่อที่จะกำหนดอย่างถูกต้องว่าอชฌัตติกญาณสิ้นสุดที่ใด และการวิเคราะห์เริ่มต้นที่ใด จำเป็นต้องย้อนกลับ ไปถึงสิ่งที่พูดไว้ข้างต้นเกี่ยวกับกระแสการไหลของช่วงระยะเวลา

เราต้องสังเกตว่า มโนภาพหรือแบบแผนทั้งหลายที่การวิเคราะห์มุ่งนำไปนั้นย่อมมีลักษณะสำคัญของการคงที่ ระหว่างที่เราพิจารณา เราแบ่งแยกตัวเราเองออกจากชีวิตภายในทั้งหมด จากความเป็นลักษณะจิต ซึ่งเราเรียกว่าความรู้สึกสามัญ ทราบเท่าที่เราศึกษาความรู้สึกนั้น เราสมมติว่าความรู้สึกอยู่นิ่งเฉยอย่างที่เป็นอยู่ ถ้าเราสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เราอาจกล่าวได้ว่า ความรู้สึกนั้น ไม่เป็นเอกลักษณ์เพียงหนึ่ง แต่เป็นการสืบทอดต่อเนื่องกันของความรู้สึกต่าง ๆ และเราจะต้องส่งผ่านความคงที่ซึ่งครั้งแรกมีอยู่กับความรู้สึกส่วนรวมอันเดียวกันนี้ ไปยังความรู้สึกทั้งหลายที่สืบทอดกันนั้นแต่ละความรู้สึกในทุกวิธีการ เราสามารถเข้าถึงธาตุแท้ที่เราถือว่าคงที่ด้วยการวิเคราะห์อย่างเต็มที่จากสิ่งนี้สิ่งเดียวเท่านั้นที่เราพอจะพบพื้นฐานที่แข็งแรงของการดำเนินงาน ซึ่งศาสตร์ต้องการเพื่อความก้าวหน้าที่สมควรของตน

อย่างไรก็ดี ไม่มีสภาวะทางจิตที่จะไม่เปลี่ยนไปทุกขณะ แม้ว่าจะเป็นสภาวะที่สามัญเพียงใด เนื่องจากว่าไม่มีจิตสำนึกโดยปราศ

จากความจำ ไม่มีการสืบทอดเนื่องของสภาวะโดยปราศจากการเพิ่มพูนอันเกี่ยวกับความรู้สึกปัจจุบัน และความจำของเวลาที่ผ่านไป นี้อธิบายสิ่งที่ประกอบเป็นช่วงระยะเวลา ช่วงระยะเวลาภายในคือ ชีวิตที่ดำเนินต่อไปของความจำซึ่งส่งต่ออดีตมาจนถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันย่อมมีภาพการเจริญขยายหยุดยั้งของอดีต ในแบบลักษณะที่เด่นชัด หรือย่อมเป็นไปได้มากกว่าที่ปัจจุบันจะแสดงให้เห็น ด้วยการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพ โดยสม่ำเสมอ น้ำหนักของอดีตจะมากขึ้น ในเวลาที่เรากำลังตามหลังไปขณะที่เราอายุมากขึ้น ถ้าปราศจากการดำเนินต่อไปของอดีตในปัจจุบัน ย่อมจะไม่มีช่วงระยะเวลา คงมีเพียงแต่ชั่วขณะหนึ่ง

ถ้าเราจะถูกกล่าวหาว่า ดึงเอาสภาวะทางจิตออกไปจากช่วงระยะเวลาด้วยการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ เราสามารถป้องกันตัวด้วยการอธิบายว่า สภาวะทางจิตเบื้องต้นแต่ละสภาวะที่เป็นผลของการวิเคราะห์นั้น เป็นสภาวะที่มีเวลาอยู่ เราควรกล่าวว่า “การวิเคราะห์ของเราได้กระจายชีวิตภายในออกเป็นสภาวะต่าง ๆ แต่ละสภาวะมีลักษณะเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับตัวเอง และเนื่องจากว่า ความเป็นสิ่งเดียวกันนี้ขยายออกไปเหนือจำนวนที่จำกัดของนาฬิกา สภาวะทางจิตเบื้องต้นจึงไม่หยุดการดำเนินไป แม้ว่าจะไม่ได้เปลี่ยนแปลง”

แต่สิ่งที่เราไม่ได้นึกถึงคือ จำนวนจำกัดของนาฬิกาและของวินาที ที่เราแจกจ่ายให้แก่

สภาวะทางจิตเบื้องต้น เป็นสิ่งที่มีค่าทางเครื่องหมายที่แสดงให้เราเห็นว่า สภาวะจิตซึ่งถูกสมมุติว่า มีลักษณะสิ่งเดียวกันนั้นความจริงเป็นสภาวะที่เปลี่ยนแปลงหรือดำเนินอยู่หรือไม่ สภาวะถ้าถือตามตัวก็คือ การเปลี่ยนแปลงตลอดการ จากการเปลี่ยนแปลงนี้เราได้ถึงสมบัติส่วนกลางจำนวนหนึ่งออกมา ซึ่งเราสมมุติว่าเป็นสิ่งไม่เปลี่ยนแปลง ด้วยวิธีนี้เราได้สร้างสภาวะคงที่ และเป็นแบบแผนขึ้น อีกประการหนึ่ง จากสิ่งเดียวกันนี้ เราได้ถึงการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไปออกมาด้วย นั่นคือการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เป็นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ และนี่คือสิ่งที่เราเรียกว่า เวลา ซึ่งสภาวะนั้นครอบครองอยู่ ถ้าเรามองอย่างใกล้ชิด เราจะเห็นว่า เวลาที่เป็นนามธรรมนี้เป็นสิ่งที่ไม่เคลื่อนที่สำหรับเรา เช่นเดียวกับสภาวะที่วางไว้ภายใน เวลานั้นจะไหลเคลื่อนไปด้วยการเปลี่ยนแปลงสม่ำเสมอของคุณสมบัติเท่านั้น ถ้าปราศจากคุณสมบัตินั้นแล้ว จะเป็นแค่เพียงเวทีของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นเวลาจึงกลายเป็นตัวกลางที่คงที่ เราควรเห็นว่าสมมุติฐานของเวลาที่เป็นอันเดียวกันนี้ มีจุดหมายเพียงเพื่อ ทำให้การเปรียบเทียบระหว่างช่วงระยะเวลาที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ นั้นสะดวกขึ้น ทำให้เราสามารถนับสิ่งที่เกิดขึ้น และวัดการไหลของช่วงระยะเวลาโดยการเปรียบเทียบกับช่วงอื่น ในท้ายที่สุดเราควรเข้าใจว่า การที่เราผูก

พันเครื่องหมายของจำนวนจำกัด ของนาฬิกาและของวินาที ไว้ที่ตัวแทนของสภาวะจิตเบื้องต้นนั้น เป็นการเตือนให้เราเห็นว่า สภาวะได้ถูกดึงออกไปจากอักษะซึ่งคงอยู่ และพยายามชี้ตวงวงที่ตัวจะต้องกลับไปเริ่มต้นการเคลื่อนที่ใหม่เพื่อจะนำกลับมาซึ่งสภาวะรูปธรรมที่เคยเป็นอยู่ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงกลายเป็นแบบแผนนามธรรม แต่เราไม่สนใจสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด เพราะไม่มีอะไรเกี่ยวกับการวิเคราะห์

กล่าวได้ว่า ในช่วงระยะเวลาการวิเคราะห์ย่อมดำเนินไปในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งไม่เคลื่อนที่เสมอ ขณะที่อัมฤตคฤทญานวางตัวอยู่ในการเคลื่อนที่ หรือ สิ่งที่ถูกนำมาที่เดิม นี่คือการแบ่งเขตที่ชัดเจน ระหว่างอัมฤตคฤทญานกับการวิเคราะห์ เราเห็นว่าสิ่งที่จริงที่มีชีวิตเป็นอยู่ ที่เป็นรูปธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงได้ เราเห็นว่าธาตุแท้เป็นสิ่งที่คงที่และไม่เปลี่ยนแปลง เพราะค่านิยมเป็นเพียงแบบแผน การสร้างใหม่อย่างง่าย ๆ โดยปกติเป็นเพียงสัญลักษณ์ และในทุกกรณีเป็นความเห็นเกี่ยวกับความเป็นจริงที่เคลื่อนผ่านไป

แต่ความคิดพลาคอยู่ที่เชื่อว่าเราสามารถสร้างความเป็นจริงขึ้นใหม่ได้ด้วยแบบแผนเหล่านี้ เราควรกล่าวซ้ำอีกว่า จากอัมฤตคฤทญานเราสามารถผ่านไปยังการวิเคราะห์ แต่ไม่ใช่จากการวิเคราะห์ไปยังอัมฤตคฤทญาน

จากความสามารถในการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่นี้ เราย่อมสร้างความแตกต่างไม่คงที่ได้มาก รวมทั้งคุณสมบัติต่าง ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายที่เราพอใจ เนื่องจากว่านั่นเป็นความเห็นที่คงที่ทั้งหลายที่ได้มาจากการวิเคราะห์ เกี่ยวกับการเคลื่อนที่ ที่ให้แก่อชฌัตติกญาณ แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เมื่อนำมาวางเรียงต่อกันจะไม่สร้างสิ่งใดที่คล้ายคลึงกับความสามารถในการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ เนื่องจากว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้เป็นส่วนต่างๆทั้งหลาย แต่เป็นธาตุองค์ประกอบ ซึ่งเป็นคนละเรื่องกัน

เรามาศึกษาอีกตัวอย่าง ที่แสดงถึงเรื่องความสามารถเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ที่เห็นได้ชัดที่สุดของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นั่นคือความเคลื่อนไหวในอากาศ ตลอดจนการเคลื่อนไหวนั้น เราสามารถมองเห็นการหยุดที่เป็นไปได้หลาย ๆ แห่ง นั่นคือสิ่งที่เราเรียกว่าตำแหน่งต่าง ๆ ของการเคลื่อนที่หรือจุดต่าง ๆ ที่การเคลื่อนที่ผ่าน แต่ด้วยตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนอนันต์ก็ตาม เราไม่สามารถสร้างการเคลื่อนที่ได้เลย ตำแหน่งเหล่านั้นไม่ได้เป็นส่วนต่างๆ ของการเคลื่อนที่ แต่เป็นความคิดเห็นต่างๆ ที่เรามีต่อการเคลื่อนที่ เราอาจกล่าวได้ว่าตำแหน่งเหล่านั้น เป็นเพียงสถานที่หยุดที่เราสมมติขึ้น การเคลื่อนที่ไม่เคยอยู่จริง ๆ ในจุดเหล่านั้น อย่างที่ที่สุด

เราอาจกล่าวได้ว่า การเคลื่อนที่ผ่านจุดเหล่านั้นไป แต่การผ่านซึ่งเป็นการเคลื่อนที่ไม่มีสิ่งใดเหมือนกับหยุด ซึ่งเป็นการคงที่ การเคลื่อนที่ไม่สามารถใช้แทนการคงที่ ถ้าเป็นเช่นนั้น การเคลื่อนที่ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับการคงที่ ซึ่งจะเป็นการคัดค้านตรงข้ามกัน จุดเหล่านั้นไม่ได้อยู่ ภายใน การเคลื่อนที่ ประหนึ่งส่วนต่างๆ หรืออยู่ ภายใต้อ การเคลื่อนที่ ประหนึ่งเป็นตำแหน่งของการเคลื่อนที่ จุดต่างๆ นั้นเป็นเพียงภาพที่เราฉายไปภายใต้การเคลื่อนที่ เหมือนตำแหน่งที่ต่างๆ ที่การเคลื่อนที่จะหยุด ถ้าต้องหยุด แต่การเคลื่อนที่ตามสมมติฐานนั้นย่อมไม่หยุด ดังนั้นจึงเป็นการเรียกที่ไม่ถูกต้องว่าเป็นตำแหน่ง แต่ควรเป็นการสมมติของความเห็น หรือของทัศนคติ ของจิตวิญญาน เราจะสร้างสิ่งของขึ้นมาจากทัศนคติได้อย่างไร

อย่างไรก็ดี นี่เป็นสิ่งที่เราพยายามทำทุกครั้งที่เราหาเหตุผลเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ และเกี่ยวกับเวลาซึ่งการเคลื่อนที่ถูกใช้เป็นตัวแทนด้วยภาพมายาที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของเรา และเนื่องจากการที่เราไม่สามารถหลุดพ้นจากการพิจารณาให้การวิเคราะห์เป็นเช่นเดียวกับอชฌัตติกญาณ เราเริ่มต้นด้วยการแบ่งแยกและทำให้จำนวนแน่นอนของการหยุด หรือจุดที่เป็นไปได้ตลอดภายในของการเคลื่อนที่เด่นชัด ทำให้สิ่งนั้น เป็น ส่วน ต่าง ๆ ของ การ เคลื่อนที่

โดยไม่คำนึงว่าจะใช่หรือไม่ เมื่อต้องเผชิญกับ การที่เราไม่สามารถสร้างการเคลื่อนที่จากจุด เหล่านี้ได้ เราจึงเพิ่มเติมสอคใส่จุดอื่นๆเข้าไป โดยเชื่อว่าจากวิธีนี้ เราสามารถเข้าไปใกล้สิ่งที่ เคลื่อนที่ภายในการเคลื่อนที่ เมื่อการเคลื่อนที่ ยังหนีห่างออกจากเราไปอีก เราจึงแทนที่จำนวนที่คงที่แน่นอนของจุดต่างๆ นั้นด้วยจำนวนที่ "เพิ่มทวีคูณโดยไม่มีขอบเขต" ดังนั้นจึงเป็นการพยายามที่ไร้ผลที่จะแทนที่การเคลื่อนที่ไหวที่เป็นจริงและแบ่งแยกไม่ได้ด้วยการเคลื่อนที่ซึ่ง เกิดจากความคิดเราที่ดำเนิน ไปอย่างไม่สิ้นสุดในการเพิ่มจำนวนจุดเหล่านั้น ให้มากยิ่งขึ้นขึ้นไป ในที่สุดเราสรุปว่า การเคลื่อนที่ประกอบด้วย จุดต่างๆ แต่ยังมีกรหยุดที่ครอบคลุมอย่างลึก ลับ จากตำแหน่งจุดหนึ่งไปยังอีกตำแหน่งที่ ตามมา ประหนึ่งว่า การครอบคลุมไม่ได้เป็น ผลเนื่องมาจากการที่เราสมมติว่า การคงที่เด่น ชัดเจนกว่าการเคลื่อนที่ และการคงที่มาก่อน การเคลื่อนที่ และประหนึ่งว่าความลึกกลับไม่ได้ มาจากการที่เราพยายามผ่านจากการหยุดไปยัง การเคลื่อนที่ ด้วยการรวบรวมจุดที่หยุดให้เพิ่ม ขึ้น ซึ่งเป็นไปไม่ได้ ในเมื่อมีทางที่จะผ่านไป อย่างง่าย ๆ โดยการทำให้ลดน้อยลง จากการ เคลื่อนที่ไปยังการผ่อนช้าลงไปจนกระทั่งถึงการ คงที่ เราต้องยอมรับว่าการเคลื่อนที่เป็นสิ่งสวามัญที่สุดและชัดเจนที่สุด การคงที่เป็นเพียง การจำกัดขั้นสุดท้าย ของการผ่อนช้าลง ของ การ

เคลื่อนที่ คำว่าจำกัดอาจเป็นเพียงความคิด และไม่เคยเป็นจริงในธรรมชาติก็ได้ เราได้ค้นหาความหมายของบทกลอน จากรูปลักษณะที่ ตัวอักษรประกอบกันขึ้นมา เราเชื่อว่าจากการ พิจารณาจำนวนตัวอักษรที่เพิ่มขึ้น เราสามารถ เข้าถึงความหมายที่แฝงอยู่อย่างเร้นลับได้ และ ด้วยความหมอดหวัง เรามองเห็นว่า เป็นการไร้ ประโยชน์ที่จะค้นหาส่วนหนึ่งของความหมายใน แต่ละตัวอักษร เราได้สมมติว่า ในระหว่างตัว อักษรแต่ละตัว และตัวต่อไปนั่นเองเป็นที่ซึ่ง เราสามารถพบส่วนหนึ่งของความหมายลึกกลับที่ พยายามมองหายู่ เราต้องย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ตัวอักษรเหล่านั้น ไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งของ แต่เป็น ธาตุแท้ องค์ประกอบ ของสัญลักษณ์ และตำแหน่งต่าง ๆ ของวัตถุที่เคลื่อนไหว ไม่ใช่เป็นส่วนต่างๆ ของการเคลื่อนที่ แต่เป็นจุด ต่าง ๆ ในเนื้อที่ ที่ถูกสมมติให้เน้นการเคลื่อนที่ เนื้อที่ที่คงที่และว่างเปล่านี้ได้ แต่ถูกคิดไม่เคย ถูกเห็น มีคุณค่าเป็นเพียงสัญลักษณ์ เรา จะสร้างความจริงขึ้นมาด้วยการใช้สัญลักษณ์ ได้อย่างไร

แต่สัญลักษณ์ในที่นี้ แสดงให้เห็นถึง ความคิดที่ฝังรากลึกแล้วของเรา เรามีความ เชื่อมั่นในความคงที่ ซึ่งเป็นรากฐานของความคิดของเรา เราพยายามสร้างการเคลื่อนที่จาก ความคงที่นี้ เราจึงได้มาเพียงการเปลี่ยนแปลงที่ เลื่อนลอย เป็นสิ่งทำเทียมของการเคลื่อนที่แท้

จริง แต่การเลียนแบบนี้มีประโยชน์ต่อชีวิตมากกว่าอชัตตติกญาณของสิ่งของ ดังนั้นจิตใจของเราจึงมีแนวโน้มเอียงอนชัตไม่ได้ ที่จะพิจารณาว่า ความคิดที่กระจางชัตที่สุด คือความคิดที่ใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด ดังนั้น การคงที่จึงดูเหมือนว่าชัตเจนนต่อการเคลื่อนที่ และมาก่อนการเคลื่อนที่

ความยุ่งยาก ของปัญหาการเคลื่อนที่เกิดมาจากความคิดเก่าๆที่เริ่มต้นมาเช่นนี้ ความคิดเหล่านั้น มักจะสรุปให้ ผ่าน จาก เนื้อที่ ที่เป็นสสารคงตัวไปยังการเคลื่อนที่ จากลานวิ่งไปยังการบิน จากตำแหน่งคงที่ไปยังการเคลื่อนที่ และผ่านจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ด้วยการรวมเพิ่มพูนจุดที่ผ่านขึ้น แต่การเคลื่อนที่ต่างหากที่มาก่อนการคงที่ และความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันภายใน ระหว่าง ตำแหน่ง ต่าง ๆ กับการเคลื่อนไหว ไม่ใช่เป็นการเกี่ยวเนื่องของส่วนใดส่วนหนึ่งที่เป็นจุดกับสิ่งทั้งหมด แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างทางทัศนคติที่เป็นไปได้ กับการไม่สามารถแบ่งแยกได้อย่างแท้จริงของวัตถุ

ปัญหาอื่นๆย่อมเกิดขึ้นจากความหลงผิดอันเดียวกันนี้ จุดคงที่ทั้งหลายมีความสำคัญอย่างไรต่อการเคลื่อนไหวของสิ่งเคลื่อนที่ มโนภาพของคุณสมบัติต่างๆ มีความสำคัญอย่างไรในการเปลี่ยนแปลงทางคุณสมบัติของวัตถุ ดังนั้น มโนภาพต่าง ๆ ที่ใช้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง

แปลง จึงเป็นความคิดเห็นที่แน่นอนที่นำมาอธิบายความไม่แน่นอนของความเป็นจริง และการคิดเกี่ยวกับวัตถุ ในความหมายธรรมดาของคำว่า "คิด" คือการนำเอาความเห็นที่แน่นอนเหล่านี้มาหนึ่ง หรือหลายๆ ประการ เพื่ออธิบายความไม่คงที่ นั่นเป็นการถามครั้งแล้วครั้งเล่าว่าวัตถุอยู่ที่ใด เพื่อที่เราอาจจะรู้ว่า เราควรทำอย่างไรกับวัตถุ อีกประการหนึ่ง ไม่มีวิธีใด ที่จะถูกต้องไปกว่าการใช้วิธีดำเนินการนี้ ทราบเท่าที่เรามุ่งสนใจอยู่เพียงความรู้ที่ใช้ปฏิบัติได้จริง ความรู้ที่มุ่งใช้ไปในทางปฏิบัติเป็นเพียงการ ระบุงเกตนคติหลักสำคัญต่างๆ ที่เป็นไปได้ของสิ่งของที่มีต่อเรา เช่นกับที่ระบุงเกตนคติที่ดีที่สุด ที่เป็นไปได้ของเรามีต่อสิ่งของ นี่เป็นบทบาทธรรมดาของมโนภาพสำเร็จรูป ในตำแหน่งที่ต่าง ๆ ซึ่งเราทำเครื่องหมายของทางแห่งการเปลี่ยนแปลงไว้ แต่ความต้องการที่จะใช้มโนภาพเหล่านี้เข้าไปให้ถึงภายในลึกที่สุดของธรรมชาติของสิ่งของทั้งหลาย เป็นการใช้วิธีการซึ่งมีไว้เพื่อให้เกิดทัศนคติที่มั่นคงต่อการเคลื่อนที่ของความจริงบนการเคลื่อนที่นี้ เราคิดว่า ถ้าอภิปรายมาเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ย่อมเป็นได้เพียงการพยายามใช้แรงงาน แม้ว่าจะเป็นการเจ็บปวดเพียงใด เพื่อกลับไปหาแนวโน้มตามธรรมชาติของงานทางความคิด เพื่อให้ตัวเองเข้าไปโดยตรง ด้วยการให้การแผ่ขยาย

ทางปัญญา จนกระทั่งถึงสิ่งที่เราศึกษา ในที่สุดเพื่อไปให้ถึงมโนภาพโดยใช้ความจริง ไม่ใช่จากมโนภาพไปถึงความจริง เป็นที่น่าพิศวงที่นักปรัชญามักจะมองเห็นวัตถุที่เขาต้องการจะจับให้มันคงนั้น บินอยู่ข้างหน้าเสมอเหมือนกับเด็กที่จะพยายามจะจับควีนด้วยการกำมือ จากโทษเหล่านี้เองที่การถกเถียง ระหว่างลัทธิต่าง ๆ จึงมีอยู่ตลอดกาล แต่ลัทธิต่างก็โทษพวกอื่นว่าปล่อยให้ความจริงหลุดหนีหายไป

แต่ถ้าอภิปรายต้องดำเนินไปด้วยอรรถกถาญาณ ถ้าอรรถกถาญาณมีความมุ่งหมายเป็นการเคลื่อนที่ของช่วงระยะเวลา และถ้าช่วงระยะเวลาเป็นธรรมชาติของจิต เราจะไม่จำกัดนักปรัชญาให้อยู่แต่ในการคิดพิจารณาเฉพาะตัวเองหรือ ปรัชญาย่อมไม่กลายเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยการเฝ้ามอง เพียงเพื่อการคงอยู่ของตัวเอง “เสมือนกับคนเลี้ยงแกะผู้เฝ้ามองแต่สายน้ำไหล” โดยทำอะไรไม่ได้ การพูดเช่นนี้ย่อมนำกลับไปสู่ความผิดพลาดซึ่งเราไม่สามารถหยุดยั้งการแสดงออกมาได้ ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกศึกษากันเรื่องนี้ ย่อมเป็นการเข้าใจผิดถึงลักษณะธรรมชาติ โดยเฉพาะของช่วงระยะเวลา และถึงลักษณะการกระทำอย่างรวดเร็ว ว่องไวมากของอรรถกถาญาณทางอภิปราย ซึ่งเราอาจเรียกว่าเป็นความรุนแรง เราย่อมไม่เห็นว่าการกระทำที่เราพูดถึงวิธีเดียวกัน ทำให้เราล้าหน้าเกินไปกว่าจิตวาทและสัจวาท เป็นการยืนยัน

ยืนยันการคงอยู่ของวัตถุ ไม่ว่าจะด้อยกว่าหรือเด่นกว่าเรา แต่ในความหมายที่แน่นอนย่อมจะด้อยกว่าเรา เป็นการทำให้วัตถุอยู่ร่วมกันโดยปราศจากความยุ่งยาก และทำให้ความครอบคลุม ซึ่งการวิเคราะห์ก่อให้เกิดรวมตัวกันรอบๆ ปัญหาใหญ่ๆ เหล่านี้ค่อยๆ หมกสิ้นไป เราไม่จำเป็นต้องศึกษาถึงจุดต่างๆ เหล่านี้ เราเพียงแต่จำกัดตัวเราเพื่อแสดงออกให้รู้ว่า อรรถกถาญาณที่เราพูดถึงนั้น ไม่ใช่การกระทำโดดเดี่ยวเพียงอย่างเดียว แต่กลุ่มการกระทำต่างๆ มีจำนวนไม่จำกัด และทั้งหมดนี้เป็นชนิดเดียวกันโดยไม่มีปัญหา หากว่าแต่ละส่วนมีลักษณะพิเศษมาก และการกระทำต่างๆ กันเหล่านี้เกี่ยวพันกับสิ่งมีชีวิตระดับต่างๆ อย่างไร

เมื่อเราต้องการจะวิเคราะห์ช่วงระยะเวลานั้นคือสรุปลงให้เป็นมโนภาพที่สำเร็จเรียบร้อยแล้ว เราย่อมถูกบังคับโดยลักษณะธรรมชาติของมโนภาพ และของการวิเคราะห์ให้นำความเห็นตรงข้ามกันสองความเห็น ของช่วงระยะเวลาโดยสากล มาพยายามสร้างขึ้นมาใหม่ การนำมารวมกันย่อมเป็นสิ่งมหัศจรรย์ เนื่องจากว่าไม่มีผู้ใดเข้าใจว่าสิ่งตรงข้ามกันสองอย่างมารวมกันได้ อย่างไรก็ตาม และไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของระดับต่างๆ และรูปแบบนานาชนิด เหมือนกับสิ่งมหัศจรรย์อื่นๆ อาจจะเป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ได้ เราอาจกล่าวได้ว่า มีการทวีคูณของสภาวะจิต สำนัก ที่ติดต่อกันอยู่ส่วน

หนึ่งและอีกส่วนหนึ่งมีเอกภาพ ซึ่งรวมสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกัน ช่วงระยะเวลาเป็น “การประกอบกัน” ของเอกภาพและการทวิคูณ เป็นการงานที่ลึกลับ ซึ่งเกิดขึ้นในความมืด เราไม่สามารถเห็นได้ เราย่อมถามซ้ำว่า ช่วงระยะเวลาจะปรากฏมีเป็นขั้นหรือระดับต่างๆ ได้อย่างไร ในสมมติฐานนั้นช่วงระยะเวลาสามารถมีได้เพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น และเป็นสิ่งที่จิตสำนึกจะทำงานเป็นปกติอยู่ภายใน เพื่ออธิบายให้ชัดแจ้งขึ้นว่า ถ้าเราจะพิจารณาช่วงระยะเวลาภายใต้ความคิดง่ายๆ ถึงเรื่องการเคลื่อนที่ซึ่งต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่ และเราพยายามลดการเคลื่อนที่ ซึ่งเป็นตัวแทนของเวลา ให้เหลือเป็นมโนภาพ เราย่อมได้จุดจำนวนมากมายบนทางโคจรที่เราต้องการ และอีกประการหนึ่งย่อมได้เอกภาพของนามธรรม ซึ่งรวบรวมสิ่งเหล่านั้นไว้ด้วยกัน เหมือนเส้นค้ายที่ร้อยไข่มุกเข้าไว้ด้วยกันเป็นสร้อยคอ การรวมกันระหว่าง การทวิคูณนามธรรมกับเอกภาพนามธรรมนี้ เมื่อเป็นไปได้ครั้งหนึ่ง ย่อมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นขั้นต่างๆ ที่เรายอมรับ เหมือนการรวมตัวเลขที่ได้มาในเลขคณิต แต่ถ้าแทนที่จะพยายามวิเคราะห์ช่วงระยะเวลา (หรือแท้ที่จริงในส่วนลึกแล้ว เราสังเคราะห์ประกอบมโนภาพเข้าด้วยกัน) เราเอาตัวเข้าไปอยู่ในช่วงระยะเวลาโดยทันที ด้วยการใช้ความพยายามทางอ้อม—

ทวิคูณ เราจะมีความรู้สึกถูกกดดัน ที่กำหนดได้แน่นอน ซึ่งในการกำหนดนั้น จะปรากฏเป็นการเลือกภายในจำนวนสองไข่มุก ของช่วงระยะเวลาที่เป็นได้ ดังนั้นเราจึงสามารถเห็นภาพของช่วงระยะเวลาหลายๆ ภาพเท่าที่เราต้องการ ทุกๆ ภาพต่างกันไปอย่างมาก แม้ว่าแต่ละภาพนั้น เมื่อนำไปสู่มโนภาพ ซึ่งเป็นการมองจากภายนอกด้วยทัศนคติที่ตรงข้ามกันย่อมกลายเป็นสิ่งเดียวกันในที่สุด นั่นคือสิ่งที่รวมกันของหลายๆ สิ่ง และเป็นสิ่งเดียวซึ่งให้คำนิยามไม่ได้

เราจะอธิบายความคิดเดียวกันนี้ให้รัดกุมขึ้น ถ้าเราพิจารณาในช่วงระยะเวลาเป็นเสมือนการทวิคูณของช่วงขณะต่างๆ ที่ผูกพันอยู่ด้วยกันโดยเอกภาพ ซึ่งร้อยช่วงขณะเข้าด้วยกันเหมือนเส้นค้าย ดังนั้นไม่ว่าช่วงระยะเวลาจะสั้นสักเพียงใด ช่วงขณะเหล่านั้นย่อมมีจำนวนไม่จำกัด เราสามารถสมมติในช่วงขณะนั้นอยู่ใกล้กันได้เท่าที่เราต้องการ ในระหว่างจุดต่างๆ ทางคณิตศาสตร์ย่อมมีจุดอื่นๆ เสมอ และเป็นเช่นนั้นไปจนกระทั่งถึงอนันต์ภาพ มองจากทัศนคติของการทวิคูณ ช่วงระยะเวลาแยกตัวเองออกเป็นชั้นย่อยๆ ของช่วงขณะ และไม่มีอะไรคงอยู่ แต่ละชั้นเป็นเพียงช่วงขณะหนึ่งอีกประการหนึ่ง ถ้าจะพิจารณาเอกภาพซึ่งผูกช่วงขณะเหล่านั้นเข้าด้วยกัน เอกภาพคงอยู่ก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะว่าสมมติฐานทุกๆ สิ่ง

ซึ่งเปลี่ยนแปลง และทุก ๆ สิ่ง ซึ่งคงอยู่ได้
อย่างแท้จริงในช่วงระยะเวลา ได้ถูกนำไปเป็น
การทวิคูณของช่วงขณะต่าง ๆ เอกภาพนี้เมื่อ
เรามองลึกเข้าไปถึงสารัตถะ จะปรากฏเป็นราก
ฐานที่ไม่เคลื่อนที่ของสิ่งเคลื่อน ที่เป็นสารัตถะ
ที่อยู่เหนือความเข้าใจของเวลา นี่คือนิรันดร
เรียกว่า นิรันดร นิรันดรเป็นเรื่องของ
ความตาย ของการหยุดอยู่กับที่ เนื่องจากไม่
มีสิ่งอื่นนอกจากการเคลื่อนไหวที่ว่างเปล่า ของ
การเคลื่อนที่ซึ่งสร้างชีวิตขึ้น เมื่อเราพิจารณา
อย่างใกล้ชิดจะเห็นว่า ความเห็นเกี่ยวกับเรื่อง
ช่วงระยะเวลาของลัทธิต่าง ๆ ที่ตรงข้ามกันย่อม
แตกต่างกัน ในการให้เหตุผลความสำคัญแก่
มโนภาพใดมโนภาพหนึ่งในสองประการนี้ บาง
ลัทธิผูกพันอยู่กับทัศนคติของการทวิคูณ ถือ
ว่าความจริงเป็นรูปธรรม อยู่ในช่วง ขณะต่าง ๆ
ที่เห็นแน่ชัดของเวลา ซึ่งได้ถูกทำให้แตกแยก
ออก และถือว่าเอกภาพซึ่งทำให้ลักษณะแข็ง
ของเมล็ดตกเป็นเป็นผงนั้น เป็นสิ่งไม่จริง
เป็นเพียงการทำเทียมลอกแบบอย่างมาก ลัทธิ
นี้กลับถือว่า เอกภาพของช่วงระยะเวลาเป็น
ความจริงรูปธรรม สอดใส่ตัวเองเข้าไปใน
ความเป็นนิรันดร แต่ความเป็นนิรันดรยังคง
เป็นนามธรรม เพราะว่างเปล่า เช่นความ
เป็นนิรันดรของมโนภาพซึ่งจากสมมุติฐานย่อม
แยกตัวเองออกจากมโนภาพซึ่งตรงกันข้าม เรา
ไม่สามารถมองเห็นว่า ความเป็นนิรันดรนี้จะ

มีการทวิคูณที่ไม่จำกัดของช่วงขณะต่าง ๆ รวม
อยู่ในตัวเองได้อย่างไร ในสมมุติฐานประ
การแรก เรามีโลกอยู่บนความว่างเปล่า ซึ่งจะ
ต้องสิ้นสุดไป และเริ่มต้นใหม่ จากตัวเองในแ่ง
ละชั่วขณะ ในประการที่สอง เรามือนั้นภาพ
ของความเป็นนิรันดรนามธรรม ซึ่งเราไม่
สามารถเข้าใจว่าทำไมไม่จำกัดรวมตัวอยู่แต่ภาย
ใน ให้มีสิ่งอื่น ๆ เข้ามารวมอยู่กับตัวได้อย่างไร
ไร แต่ในทั้งสองกรณี เป็นอภิปรัชญาสอง
ประการที่เราต้องให้ความสนใจ จากทัศนคติ
จิตวิทยา เวลาปรากฏเป็นการผสมกลมกลืน
ของความเป็นนามธรรมสองประการ ซึ่งไม่มี
ลักษณะของการเป็นระดับ และการลดหลั่นเป็น
ขั้นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในระบบใด ๆ ย่อมมี
ช่วงระยะเวลาที่เป็นเอกลักษณ์เพียงหนึ่ง ซึ่งจะ
นำทุก ๆ สิ่ง ไปกับตัวเหมือนกับแม่น้ำที่ไม่มี
กันของความลึก ไม่มีฝั่งตลิ่ง ซึ่งจะไหลไป
โดยไม่มีแรงบังคับทิศทาง และไม่สามารถให้
คำจำกัดความได้ ดังนั้นจึงเป็นเพียงแม่น้ำ
และแม่น้ำย่อมไหลเท่านั้น เนื่องจากความเป็น
จริงย่อมได้มาจากหลักสองประการ การยิน
ยอมนี้เป็นผลกำไร จากความสับสนงุนงงใน
ตรรกวิทยาของเขา เมื่อได้สติจากการงุนงงนี้
เขาย่อมหาทางทำให้สิ่งที่อ่อนเป็นกระแสน้ำนี้
แข็งตัวกลายเป็นผ้าผืนโคชันหนึ่ง หรือเป็นเข็ม
ผลิต จำนวนสองไซย เหล่านี้เป็นสิ่งที่จำต้องมี
ส่วนรวมในการคงที่ของทัศนคติเสมอ

ถ้าเราให้ตัวเราเข้าไปอยู่ในการไหลที่เป็น
รูปธรรมของช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ครั้งแรกใน
ทันทีโดยการใช้ความพยายามทางอหัตตศึกษา
สิ่งที่เกิดขึ้นย่อมต่างไปจากที่เป็นอยู่นี้ทั้งสิ้น ที่
แน่นอนคือเราจะไม่พบเหตุ ผลทาง ตรรกวิทยา
ที่จ้วงจ้วงระยะเวลาที่วิญญูและแตกต่างกันมาก
มาย โดยแท้จริงแล้วอาจจะไม่มีช่วงระยะอื่น
ใดนอกจากของเราเอง เช่นกับที่ว่า อาจจะไม่
มีสิ่งอื่นใดโลกนอกจากสี่สัปดาห์ เป็นต้น แต่นั่น
เป็นจิตสำนึกเกี่ยวกับสี่ ซึ่งจะรู้สึกเห็นพ้อง
เข้าไปภายในสี่สัปดาห์ แทนที่จะมองเห็นรับรู้จาก
ภายนอก จะรู้สึกเองว่ายืนอยู่ระหว่างสี่แฉงและ
สี่เหล็อง จากภายใต้สี่สัปดาห์นี้อาจถึงเอาระดับ
สี่รุ่งมา ซึ่งจะทำให้การดำเนินต่อเนื่องของสี่
แฉงและสี่เหล็อง ขยายไปตามธรรมชาติ กัง
นั้นอหัตตศึกษาของช่วงระยะเวลาของเรา
เมื่อไม่ต้องการทั้ง ให้เราแขวนอยู่ในความว่าง
เปล่าเหมือนที่การวิเคราะห์ที่แท้จริงจะทำ จึง
นำเรากลับไปสู่การ ติดต่อกับช่วงระยะเวลาที่ดำ
เนินต่อเนื่องทั้งหมด ซึ่งเราต้องพยายามคิด
ตาม ไม่ว่าจะเส้นทางลงหรือทางขึ้น ในสอง
กรณีนั้น เราสามารถขยายตัวเราออกไปไม่จำ
กัค โดยความพยายามรุนแรงที่เพิ่มขึ้นๆ และ
ในสองกรณีเราได้ทำให้ตัวเราข้ามพ้นไป ใน
กรณีแรก เราดำเนินไปในช่วงระยะเวลาที่บาง
น้อยลง และน้อยลง ซึ่งมีจังหวะการดำเนิน
เร็วกว่าของเรา และแบ่งความรู้สึกธรรมคา

ของเรา โดยการทำให้คุณภาพบางลงกลายเป็น
ปริมาณ เมื่อถึงขีดกำหนดย่อมกลายเป็นสิ่ง
เดียวกันที่บริสุทธิ์ จากการซ้ำที่บริสุทธิ์เราให้
คำนิยามแก้วตฤ เมื่อเราดำเนินไปในอีกความ
หมายหนึ่ง เราจะพบช่วงระยะเวลาที่ขยายได้
หดได้ และเพิ่มตัวเองมากขึ้นๆ เมื่อถึงขีดกำ
หนดย่อมเป็นนิรันดร์ ย่อมจะไม่มีความเป็น
นิรันดร์ที่เป็นมโนภาพอีกต่อไป ความเป็น
นิรันดร์ที่เป็นความตายจะสิ้นไป แต่จะมีความ
เป็นนิรันดร์ที่มีชีวิต ภายในความเป็นนิรันดร์
ที่มีชีวิตและเคลื่อนไหวนี้ ย่อมมีช่วงระยะเวลา
ที่เฉพาะของเรารวมอยู่ เหมือนกับที่มีกรณี
สะเทือนอยู่ในแสง และย่อมเป็นความเป็น
นิรันดร์ อันเป็นศูนย์ รวมของ ช่วงระยะเวลาทั้ง
หลาย กังเช่นที่วัตถุเป็นการแยกกระจายออก
ในระหว่างขอบเขตที่ไม่พอดีทั้งสองนี้ อหัตต-
ศึกษาเคลื่อนที่ไป และการเคลื่อนที่นี้คือ
อภิปรัชญานั้นเอง

อาจจะไม่เป็นปัญหาที่จะติดตามในที่นี้ถึง
ระดับชั้นต่างๆ ของการเคลื่อนที่ แต่หลังจาก
ที่ได้เสนอลักษณะทั่วไปของวิธีการ และได้
ไปใช้มาแล้วครั้งหนึ่ง จึงไม่เป็นการไร้ประ
โยชน์แต่อย่างใด ถ้าเราจะสร้างหลักเกณฑ์
รัดกุมเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อเสนอวิธีการ
พิจารณาปัญหาในทางอภิปรัชญา ปัญหาต่าง
ส่วนมากที่จะกล่าวถึงนี้ ได้มีการ พิสูจน์ ขึ้นพิ

ฐานมาบ้างแล้ว เราคงใจจะแสดงให้เห็นชัดเจนขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการพิสูจน์ปัญหาอื่น ๆ

๑. ความเป็นจริงที่อยู่ภายนอก และที่สามารถส่งต่อให้จิตได้โดยทันที สามัญสำนึก จักอยู่ในความเป็นจริงประเภทนี้ แต่มีเหตุผลต่างไปจากจิตวาทและสัจวาท

๒. ความเป็นจริงนั้น คือการเคลื่อนที่ไม่ได้เป็นอยู่ด้วยสิ่งที่ทำขึ้นแล้ว แต่ต้องเป็นสิ่งที่ทำอยู่ ไม่ใช่สภาวะที่คงตัวเองอยู่ แต่เป็นเพียงสภาวะที่เปลี่ยนแปลง การหยุดพักเป็นแต่เพียงการปรากฏ หรือไม่ก็เป็นการสัมผัส จิตสำนึกที่เรามีต่อตัวที่แท้จริงภายในของเราในกระแสการไหลที่ต่อเนื่องกัน ย่อมนำไปสู่ความเป็นจริงภายนอก บนรูปจำลองของความเป็นจริงอื่นๆ ที่เรามองผ่านสัญญา-ลักษณะ ดังนั้นความเป็นจริงทั้งปวง คือความโน้มเอียง ถ้าเรายอมรับความหมายของความโน้มเอียงว่าเป็นสภาวะเริ่มต้น ของการ เปลี่ยนทิศทาง

๓. จิตของเราซึ่งพยายาม มองหา จุดคำ จุนที่มั่นคง มีหน้าที่สำคัญ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน คือการเป็นตัวแทนให้สภาวะต่างๆ และสิ่งของทั้งหลาย จากความแตกต่างนี้เราใช้ความเห็นหลายๆ ประการที่เกือบจะเป็นความเห็นเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องการเคลื่อนที่ ซึ่งแบ่งแยกไม่ได้ของความเป็นจริง ความรู้สึกต่างๆ และความคิดทั้งหลาย จึงเกิดขึ้น และแทนที่

การต่อเนื่องด้วยการไม่ต่อเนื่อง การเคลื่อนที่ด้วยการคงที่ แนวโน้มเอียงในการเปลี่ยนแปลง ด้วยจุดที่ซึ่งกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และแนวโน้มเอียงการแทนที่นี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อสามัญสำนึก ต่อภาษา และต่อการใช้ชีวิตประจำวัน จนกระทั่งต่อวิทยาศาสตร์ ในความหมายเฉพาะที่เราพยายามกำหนดขึ้น ปัญหาของเราเมื่อเป็นไปโดยธรรมชาติ ย่อมดำเนินไป ด้วยประจักษ์ที่ได้แต่รับรู้และแสดงออกซึ่งการเคลื่อนที่ในฐานะที่เป็นตัวดำเนินเริ่มต้นการไม่เคลื่อนที่ เริ่มสร้างตัวขึ้นในมโนภาพสำเร็จรูป และพยายามยึดเอาลักษณะของสิ่งที่เป็นจริงที่ผ่านเข้ามารวมไว้ภายในมโนภาพเหล่านั้น ซึ่งเป็นเสมือนตาข่าย นี้ไม่ใช่วิธีที่จะได้มาซึ่งความรู้ภายใน และอภิปรัชญาของความเป็นจริง เป็นแต่การนำความจริงมาใช้ให้เป็นประโยชน์ มโนภาพแต่ละอัน (เช่นเกี่ยวกับความรู้สึกแต่ละอัน) เป็นปัญหาทางการปฏิบัติ ซึ่งการกระทำของเราต้องตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นจริง และย่อมได้คำตอบเช่นเดียวกับในการติดต่อกับอริที่ว่าใช่หรือไม่ใช่ แต่การกระทำเช่นนั้น เป็นการปล่อยให้สิ่งที่เป็นสสารัตถะสำคัญหนีไปจากความเป็นจริง

๔. ความยุ่งยากที่ไม่หมดสิ้น ไป ของอภิปรัชญา คือการก่อให้เกิดปฏิถัน และการตกอยู่ในสิ่งที่ขัดแย้ง การแบ่งแยกออกเป็นระบบต่างๆ ที่ตรงกันข้ามและไม่ลงรอย ซึ่งไม่สามารถทำให้ลบล้างได้ระหว่างลัทธิต่างๆ

เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการที่เราใช้ขบวนการซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ใช้เพื่อจุดมุ่งหมายที่ปฏิบัติได้ มาเป็นแนวทางนำไปสู่ความรู้อันไม่เกี่ยวข้องของความจริง ความยุ่งยากเกิดจากข้อเท็จจริงที่เราให้ตัวเราอยู่ในการคงที่ เพื่อที่จะรอคอยสิ่งเคลื่อนที่ซึ่งจะผ่านมาแทนที่จะให้ตัวเราเข้าไปอยู่ในสิ่งเคลื่อนที่เอง เพื่อเตรียมพร้อมที่จะย้ายเข้าไปอยู่ในสถานะคงที่ ปัญหาเหล่านี้เกิดจากการที่เราพยายาม จะสร้างความเป็นจริงซึ่งเป็นแนวโน้มเอียง และยอมเคลื่อนที่ขึ้นมาใหม่ ด้วยการใช้ประจักษ์ และมโนภาพ ซึ่งทำหน้าที่ให้ความเป็นจริงหยุดอยู่กับที่ เป็นสิ่งคงที่ และจากการหยุดคงที่ แม้ว่าจะมีจำนวนมากเท่าไรก็ตาม เราไม่สามารถสร้างการเคลื่อนที่ขึ้นมาได้ แต่ตรงกันข้าม ถ้าเรามีการเคลื่อนที่ และทำให้ลดน้อยลง เราสามารถใช้ความคิดก่อให้เกิดการหยุดได้มากเท่าที่เราต้องการ หรือกล่าวได้ว่า เราเข้าใจว่า มโนภาพที่แน่นอนนั้นสามารถดึงออกมาได้จากความคิดของเราเกี่ยวกับความเป็นจริงที่เคลื่อนที่ได้ แต่ไม่มีวิธีการใดที่จะสร้างการเคลื่อนที่ของความเป็นจริงขึ้นมาจากมโนภาพซึ่งคงที่

๕. สิ่งที่ทำให้ล้มเหลว เพราะไร้ความสามารถ และการไร้ความสามารถนี้เท่านั้นที่เป็นข้อเสนอของกฎเกณฑ์ของ พวกวิมิตวาท จิตวาท และพวกนักวิจารณ์ รวมทั้งกฎเกณฑ์อื่นๆ ทั้งปวง ซึ่งไม่ยอมรับว่า ปัญหาของ

เรามีพลังเข้าถึงสิ่งสัมบูรณ์ภาพได้ แต่การที่เราไม่สามารถสร้างความเป็นจริงที่มีชีวิตได้ จากมโนภาพที่แน่นอนคงที่และสำเร็จรูป ไม่ได้หมายความว่าเรา ไม่สามารถสร้างขึ้น ได้จากวิธีการอื่น ๆ การสาธิตซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของความรู้ของเรา ได้มีรอยต่าง เพราะความบกพร่องมาตั้งแต่ดั้งเดิม ในการตั้งข้อสมมุติฐาน เหมือนกับพวกยัถยอภฏกุลเกณฑ์ที่ตนโจมตีว่า ความรู้ทั้งปวงจำเป็นต้องเริ่มมาจากมโนภาพที่มีโครงร่างแน่นอน เพื่อให้เข้าถึงความเป็นจริงซึ่งไหลเคลื่อนที่

๖. แต่ที่จริงแล้ว ปัญหาของเราสามารถใช้วิธีการตรงข้ามได้ โดยการเข้าไปในความเป็นจริงซึ่งเคลื่อนที่ และยอมรับทิศทางที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้งนั้น โดยสรุปแล้ว ปัญหาสามารถรับรู้ความจริงด้วยวิธีการเกิดปัญญารับรู้โดยตรง ซึ่งเราเรียกว่าอัชฌัตติกญาณ นี่เป็นสิ่งที่ยุ่งยากอย่างที่สุด จิตจำต้องทำสิ่งที่รุนแรงต่อตนเอง ต้องทำในสิ่งที่ตรงข้ามกับแนวทางซึ่งเคยยึดอยู่เป็นนิสัย ถ้ากับชั้นต่างๆ ทั้งหลายนั้นต้องปรับปรุงใหม่หรือที่ถูก ต้องคือ ต้องสร้าง ใหม่อยู่ ตลอดเวลา แต่ด้วย วิธีการ เช่นนี้ ย่อมเข้าไปถึงมโนภาพที่ไหลได้ เช่นของเหลว สามารถติดตามเข้ากับความเป็นจริงได้ในทุกแง่ทุกมุม ไม่ว่าจะเคลื่อนไหวเพียงใด และสามารถยอมรับการเคลื่อนที่ของชีวิตภายในของสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีนี้เท่านั้น

ที่เราจะมีปรัชญาที่ก้าวหน้า เป็นอิสระจากข้อขัดแย้งถกเถียงต่าง ๆ อันเกิดจากระบบมากมาย และสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ราบรื่นเป็นธรรมชาติ เนื่องจากย่อมได้รับการปลดปล่อยจากการแสดงออกอันไม่แท้จริง ซึ่งเป็นที่มาของปัญหาเหล่านั้น ปรัชญาจึงเป็นการกลับไปกระทำในสิ่งตรงข้ามกับแนวทางที่เคยชินของความคิดที่เป็นอยู่

๑. การกลับไปกระทำในสิ่งตรงข้ามเช่นนี้ ไม่เคยถูกนำไปใช้ในลักษณะวิธีการใดๆ แต่ใน ประวัติศาสตร์ ที่ลึกซึ้ง ของความ คิด มนุษย์ ย่อมแสดงว่าเราได้ใช้ส่วนนั้นเป็นส่วนที่สำคัญยิ่งใหญ่ของศาสตร์ทั้งหลาย รวมทั้งสิ่งที่คงที่ถาวรในอภิปรัชญา ซึ่งเป็นวิธีการที่มีพลังมากที่สุดในการค้นหาการปลดปล่อยทางจิต การวิเคราะห์ในรายละเอียดย่อย ๆ เหล่านี้ล้วนเริ่มต้นมาจากการย้อนกลับไปในทางตรงข้ามที่กล่าวถึง คณิตศาสตร์สมัยใหม่โดยย่อแล้วคือ ความพยายามที่จะแทนที่ สิ่งสำเร็จรูป ด้วยสิ่งที่กระทำอยู่ เพื่อให้คล้อยตามแนวทางการผลิตใหม่ ๆ การจะเข้าถึงการเคลื่อนที่ไม่ใช่เป็นความพยายามจากภายนอก หรือจากผลที่แสดงอยู่อีกต่อไป แต่เป็นความพยายามจากภายใน และในความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลง โดยย่อ ๆ คือเป็นการยอมรับการต่อเนื่องซึ่งเคลื่อนที่ของโครงร่างสิ่งของ เป็นความจริงที่ว่า นี่เป็นการจำกัดโครงร่าง โดยการให้เป็นเพียง

ศาสตร์แห่งขนาดขอบเขต และเป็นความจริงด้วยว่า คณิตศาสตร์สมัยใหม่นี้สามารถบรรลุถึงการนำไปใช้ ได้ผลอย่างน่าพิศวง ด้วยการสร้างสัญลักษณ์ที่แน่นอนขึ้น และถ้าอวัชคณิตศึกษาที่เราพูดถึงนั้น อยู่ที่ยุทธศาสตร์ของการสร้าง ดังนั้นสัญลักษณ์เท่านั้นที่เกี่ยวข้อง กับการนำไปใช้ แต่อภิปรัชญาซึ่งไม่ได้มีจุดหมายในการนำไปใช้ โดยปกติย่อมหลุดพ้นจากการเปลี่ยนอวัชคณิตศึกษาเป็นสัญลักษณ์ เพื่อให้ตัวเองเป็น อิสระจากการจำกัดทำงานเพื่อประโยชน์ อภิปรัชญาจึงสามารถขยายขอบเขต การคิดค้นออกไปได้อย่างไม่จำกัด สิ่งที่สูญหายไปเมื่อ เปรียบ เทียบกับวิทยาศาสตร์ ในเรื่อง ประโยชน์และความแน่นอนอภิปรัชญาย่อมทดแทนด้วยการได้มาซึ่งขอบเขตและการขยาย แม้ว่าคณิตศาสตร์จะเป็นเพียง ศาสตร์ แห่งขนาดขอบเขต แม้ว่าวิธีการทางคณิตศาสตร์จะใช้เพียงเรื่องปริมาณ แต่ต้องไม่ลืมว่าปริมาณคือคุณภาพในสภาวะที่เริ่มต้นเสมอ เราอาจกล่าวได้ว่านี่เป็นกรณีที่จำกัดในความเท่าเทียมกัน ดังนั้นจึงเป็นธรรมดาที่อภิปรัชญาควรจะยอมรับความคิดเรื่องการสร้างใหม่ของคณิตศาสตร์ เพื่อขยายเข้าไปในสมบัติทั้งปวง นั่นคือความเป็นจริงโดยสากล จากการทำเช่นนั้น อภิปรัชญาไม่สามารถเคลื่อนที่เข้าสู่คณิตศาสตร์ ที่เป็นสากล ซึ่งเป็นเพียงภาพหลอนของปรัชญาสมัยใหม่ แต่ในทางตรงข้าม เมื่อเข้าไปลึกเท่าไร ย่อม

เผชิญกับ วัตถุทั้ง หลายซึ่ง ไม่สามารถแปล เป็น สัญลักษณ์ มากขึ้นเท่านั้น แต่อย่างน้อยเป็น การเริ่มต้นการติดต่อกับการสืบต่อเนื่อง และการ เคลื่อนที่ของความเป็นจริง ในที่ซึ่งการติดต่อกัน นั้นมีประโยชน์อย่างมากที่สุด อภิปรายต้อง มาดูตัวเองในกระจกเงา ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพ พจน์ของตนที่ตกลงอย่างไม่ต้องสงสัยแต่เป็นสิ่งที่ กระจ่างชัด อภิปรายย่อมเห็นอย่างชัดเจน แล้วว่า ขบวนการทางคณิตศาสตร์ ได้ยึดอะไร ไปจากความเป็นจริงรูปธรรม และยึดดำเนิน ไปในแนวทางของความเป็นจริง รูปธรรมไม่ใช่ ในวิธีการทางคณิตศาสตร์ ได้กล่าวแล้วว่า สิ่ง ไต่ก่อนด้อมตัวเกินไป และแข็งทะเยอทะยาน มากเกินไปในเวลาเดียวกันย่อมอยู่ในกฎต่อไปนี้ ซึ่งกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์ของอภิปราย คือการแสดงให้เห็นความแตกต่างที่แยกออกไป และการรวมเข้าด้วยกันของสิ่งที่เป็นคุณสมบัติ

๘. สิ่งที่ทำให้วัตถุประสงค์นี้หายไป และ สิ่งที่ทำให้วิทยาศาสตร์ถูกเข้าใจผิดตั้งแต่แรกเริ่ม ในวิธีการที่เขาใช้นั้นคืออักษัตติญาณ ซึ่งเมื่อ เกิดขึ้นครั้งหนึ่งแล้ว ต้องค้นหาแบบการแสดงผล ออกและแบบการใช้ซึ่งเข้ากันได้กับลักษณะความ คติของเรา และซึ่งให้ตัวอย่างแก่เราในลักษณะ ของมโนภาพที่รับคำนิยามเรียบร้อยแล้ว พร้อมทั้ง จุดคำจูน ที่แข็งแรง ซึ่งเราต้องการ อย่างมาก

ในที่นี้ย่อมมีสภาวะที่เราเรียกว่า ความแน่นอน และความเที่ยงตรง รวมทั้งสภาวะของการ ขยายออกอย่างไม่จำกัด ของวิธีการโดยทั่วไป และวิธีเฉพาะกรณี ดังนั้นการขยายออกและการ การปรับปรุงทางตรรกวิทยา ย่อมดำเนินต่อไป เป็นศตวรรษ ขณะที่การกระทำซึ่งก่อให้เกิด การสร้างวิธีการนี้คงอยู่ ได้เพียงชั่วขณะเดียว ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลที่เราในวิธีการทางตรรก วิทยาของวิทยาศาสตร์ ใช้ เพื่อวิทยาศาสตร์เอง บ่อยๆ* โดยตีความว่าอักษัตติญาณทาง อภิปราย นั้นเป็นจุดเริ่มต้นของส่วนที่เหลือทั้งหมด

การมองข้ามอักษัตติญาณนี้เป็นการ ดำเนินไปของเนื้อหา ที่นักปรัชญาและนักวิท ยาศาสตร์เองกล่าวถึง นั่นคือ “ความสัมพันธ์” ของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สิ่งที่เป็นสัมพันธ์ คือ ความรู้ทางสัญลักษณ์ จากมโนภาพที่ มีอยู่แล้ว ซึ่งเริ่มต้นจากการคงที่ไปยังการ เคลื่อนที่ และไม่ใช่ความรู้จากอักษัตติญาณ ซึ่งมียู่ภายในสิ่งเคลื่อนที่ และยอมรับการมี ชีวิตของสิ่งต่างๆ แต่อักษัตติญาณนี้สามารถ เข้าถึง สิ่งกับบูรณภาพได้

วิทยาศาสตร์และอภิปรายจึงรวมกันใ อักษัตติญาณ ปรัชญาทางอักษัตติญาณนี้ แท้จริงย่อมระลึกถึงความต้องการรวมกัน ขอ อภิปรายและของวิทยาศาสตร์ ขณะที่สามารถ ก่อให้เกิดอภิปรายได้ วิทยาศาสตร์แห่งก.

* มัญหานั้นและมีญหาอื่น ๆ ในบทความนี้ คุบทความของ เอ็ม. เอ็ม. เลอ รอย วันเซนท์ และ วิลบัว ซึ่งอยู่ใ เรอู เดอ เมตาฟิสิกส์ เอ เดอ มอราล

เกณฑ์ ซึ่งเป็นการก้าวหน้าและสิ่งสมบูรณ์ที่กำหนดไม่ได้ ย่อมนำไปสู่วิทยาศาสตร์แห่งกฎเกณฑ์ด้วย ซึ่งเรียกให้เหมาะสม และกลายเป็นสิ่งที่คำนึงถึงขอบเขตที่แท้จริงของคน ซึ่งมักจะกว้างกว่าที่คาดคิด โดยปกติมักจะให้วิทยาศาสตร์อยู่ในอิปรัชญา มากกว่าจะให้อิปรัชญาอยู่ในวิทยาศาสตร์ และย่อมเป็นผลในการรวบรวมการต่อเนื่องกัน ระหว่าง อัจฉตติกญาณ ซึ่งวิทยาศาสตร์ต่างๆ ได้มาจากที่นี่และที่นั่นที่กันได้ในประวัติศาสตร์ของคน และได้มาจากความฉลาดปราดเปรื่องที่นำเข้ามาเท่านั้น

๙. ที่กล่าวว่า ไม่ได้มีวิธีการขั้นพื้นฐานแตกต่างกันอยู่เพียงสองวิธีการเท่านั้น ที่เราจะมีความรู้ในสิ่งต่างๆ ได้ ที่ว่าศาสตร์ต่างๆ มีรากฐานจากอิปรัชญา เหล่านี้เป็นสิ่งที่นักปรัชญาโบราณคิดโดยทั่วไป ความผิดพลาดไม่ได้อยู่ที่นั่น แต่อยู่ที่ถูกรอบงำด้วยความเชื่ออันนั้นตลอดเวลา ความเชื่อซึ่งคู่เป็นธรรมชาติต่อจิตมนุษย์ และทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นเพียงการแสดงออก และการก้าวหน้าของสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อถูกติดตาม การกระทำนั้น ย่อมเป็นเพียงความคิดที่ขาดรากฐาน ช่วงระยะเวลาเป็นเพียงการหลอกลวง และเป็นภาพพจน์ที่เปลี่ยนแปลงของสิ่งนิรันดร์ซึ่งไม่เคลื่อนที่ “วิญญาน” คือการหลุดออกมาจาก “ความคิด” ปรัชญาทั้งหลายที่เริ่มต้นจากเพลโตจนถึงโพสทินุส เป็นการก้าวหน้าของหลัก

เกณฑ์ซึ่งรวมได้ดังนี้ “สิ่งไม่เคลื่อนที่ย่อมมีค่ามากกว่าสิ่งเคลื่อนที่ และเราผ่านจากการคงที่ไปยังการไม่คงที่ ด้วยการทำให้ลดลงเท่านั้น” แต่ในปัจจุบันสิ่งที่ตรงข้ามกับหลักเกณฑ์นั้นถึงจะเป็นจริง

วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เริ่มต้นจาก วันที่ การเคลื่อนที่ถูกตั้งว่าเป็นความเป็นจริงเสรี เริ่มต้นตั้งแต่วันที่กาลิเลโอทดลองให้ลูกบอลกลิ้งลงมาจากที่ราบเอียง เพื่อพิสูจน์ถึงการเคลื่อนที่จากที่สูงมายังที่ต่ำเพื่อสิ่งนั้นเท่านั้น และภายในสิ่งนั้นเท่านั้น แทนที่จะกันคว้าหาหลักเกณฑ์ในมโนภาพของความสูง ความต่ำ ซึ่งเป็นการคงที่สองประการที่อริสโตเติลเชื่อว่าเขาสามารถอธิบายเรื่องการเคลื่อนที่ได้อย่างพอเพียง นี้ไม่ใช่ความเป็นจริงเพียงประการเดียว ในประวัติศาสตร์ของวิทยาศาสตร์ ยังมีการค้นพบที่สำคัญๆ อีกมาก ซึ่งอย่างน้อยที่สุดได้เปลี่ยนมาเป็นวิทยาศาสตร์ที่มีเฉพาะหลักเกณฑ์ หรือที่ได้สร้างวิทยาศาสตร์ใหม่ๆ ขึ้น นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเสียงภายในความลึกของช่วงระยะเวลาแท้ๆ ถ้าความเป็นจริงมีชีวิตชีวามากขึ้นเท่าไร ย่อมมาจากความลึกแห่งเสียงมากขึ้นเท่านั้น

แต่เสียงสายตะกั่วที่จมลงไปใต้นทะเล ย่อมนำกลับมาซึ่งของเหลวจำนวนหนึ่ง ซึ่งจะถูกร้อนจากดวงอาทิตย์เผาให้แห้งอย่างรวดเร็ว กลายเป็นเมฆดีทรายต่างๆ ซึ่งแข็งตัว

และแยกออกจากกัน เช่นเดียวกับอชฌัตติกญาณของช่วงระยะเวลา เมื่อแสงส่องแสงแห่งความเข้าใจ ย่อมเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว เป็นมโนภาพที่แน่นอน ชัดเจนและไม่เคลื่อนที่ ในการเคลื่อนที่ซึ่งมีชีวิตของสิ่งของ ความเข้าใจย่อมจะเอนเอียงโค้งไปตามเครื่องหมายแห่งความเป็นจริง หรือสถานะที่เหมือนจริง นี้แสดงให้เห็นการเริ่มต้นและการมาถึง เหล่านี้เกี่ยวกับความคิดของคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ธรรมดา เป็นการยากเกินไปที่มนุษย์จะรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างช่วงนั้น แต่ปรัชญาเป็นความพยายามจะให้หลุคพื้นสถานะของมนุษย์ไป

นักวิทยาศาสตร์ได้กำหนดความตั้งใจของเขาให้อยู่ในมโนภาพเป็นส่วนมาก ซึ่งเขาย่อมแสดงออกซึ่งแนวทางของอชฌัตติกญาณ เมื่อเขาเห็นเรื่องผลที่เหลือ ซึ่งจะเปลี่ยนเป็นสัญลักษณ์มากเท่าใด เขาย่อมให้ลักษณะสัญลักษณ์แก่ทุกสาขาของวิทยาศาสตร์มากขึ้นเท่านั้น ถ้ามีความเชื่อในลักษณะสัญลักษณ์มากเท่าใด ย่อมทำให้วิทยาศาสตร์เป็นสัญลักษณ์มากขึ้นเท่านั้น เขาย่อมค่อยๆ ชี้ให้เห็นความแตกต่างทั้งปวงในวิทยาศาสตร์แห่งกฎเกณฑ์ระหว่างสิ่งที่ป็นธรรมชาติกับสิ่งทำเทียมลอกแบบระหว่างข้อมูลอชฌัตติกญาณที่เกิดขึ้นที่และงานทางการวิเคราะห์ ซึ่งความเข้าใจจะคอยติดตามอยู่รอบๆ อชฌัตติกญาณ ดังนั้นเขาได้

จัดเตรียมแนวทางสำหรับกฎเกณฑ์ที่จะรับรองความสัมพันธ์ของความรู้ทั้งปวงของเรา

แต่อภิปรัชญาได้ทำเช่นเดียวกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน

เป็นไปได้อย่างไร ที่นักปรัชญาสมัยใหม่ผู้ซึ่งได้สร้างวิทยาศาสตร์และอภิปรัชญาขึ้นมาใหม่ ไม่ได้รู้สึกเฉยใจถึงการสืบทอดเนื่องที่เคลื่อนที่ของความเป็นจริง เขาทำอย่างไรจึงละเว้นการให้ตัวเองเข้าไปอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ช่วงระยะเวลารูปธรรม เขาได้ทำประโยชน์ไว้มากกว่าที่เขาจะรู้ตัว ยิ่งกว่านั้น เขาได้ทำไว้มากกว่าที่กล่าวไว้ ถ้าเราพยายามใช้การสืบทอดเนื่องที่เกี่ยวข้องกันมาของอชฌัตติกญาณ ซึ่งทำให้ระบบรวมตัวกัน เราย่อมพบว่าการรวมหรือการแยกกันของเส้นทางต่างๆย่อมมีทิศทางที่กำหนดแน่นอนของความคิด และ ของความรู้สึกอะไรคือความคิดที่แฝงอยู่นี้ เราจะแสดงความรู้สึกออกมาได้อย่างไร ถ้ายืมภาษาของพวกลัทธิเพลโตอีกครั้งหนึ่ง เราย่อมกล่าวว่า การกำจัดคำในความหมายทางจิตวิทยา และการให้ชื่อความคิด แก่ความแน่นอนของความสามารถทางปัญญาที่สามัญ และให้ชื่อวิญญาณ แก่การเสาะหาความกระวนกระวายของชีวิต นี่เป็นกระแสที่มองไม่เห็น ซึ่งจะเป็นสาเหตุให้ปรัชญาสมัยใหม่ที่จัดให้วิญญาณอยู่เหนือความคิด ดังนั้น จึงมีแนวโน้มเป็นวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ หรือไปไกลกว่าวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ในการ

ที่ก้าวหน้าไปในทิศทาง ตรงกันข้ามกับความคิด
โบราณ

แต่อภิปรัชญาเหมือนกับวิทยาศาสตร์ ได้
ผูกพันชีวิตที่ลึกซึ้งของตนในความละเอียดอ่อน
ของสัญลักษณ์ ลืมไปบางครั้งโดยที่ว่า ขณะ
ที่วิทยาศาสตร์ต้องการสัญลักษณ์เพื่อการพัฒนา
ทางการวิเคราะห์ จุดมุ่งหมายที่สำคัญของ
อภิปรัชญาคือต้องละทิ้งสัญลักษณ์เหล่านั้น นี้
ก็เช่นกันที่ความเข้าใจได้ดำเนินงาน ไปในการ
กำหนดแบ่งแยกและสร้างใหม่ เป็นความจริง
ที่เขาคิดตามสิ่งนี้ ภายใต้รูปแบบที่ค่อนข้างแตก
ต่างออกไป โดยไม่ต้องยืนอยู่บนจุดที่เราเสนอ
ให้พิจารณาในที่อื่น นี้ย่อมเป็นการเพียงพอที่
จะกล่าวถึงความเข้าใจซึ่งมีหน้าที่ดำเนินงานเกี่ยว
กับองค์ประกอบที่มั่นคง อาจจะมีมองหาความ
มั่นคงนี้ในความสัมพันธ์หรือในสิ่งต่างๆ เมื่อ
สิ่งนี้เป็นไปได้ในมโนภาพความสัมพันธ์ ย่อม
สิ้นสุดลงที่สัญลักษณ์ทางวิทยาศาสตร์ เมื่อ
เห็นไปได้ในมโนภาพสิ่งของ ย่อมสิ้นสุดลงใน
สัญลักษณ์ทางอภิปรัชญา แต่ในทั้งสองกรณี
การจัดเตรียมมาจากความเข้าใจ ดังนั้นย่อม
เป็นการเต็มใจที่จะเชื่อว่าตนเองเป็นอิสระ แทน
ที่จะถือว่าตนเองมาจากอัจฉลัตติกญาณของความ
ลึกแห่งความเป็นจริง กลับพอใจที่จะเสี่ยงอันตราย
ว่างานของตนทั้งสิ้นนั้นเป็นเพียงการจัดเตรียม
ที่ทำเทียมลอกแบบสัญลักษณ์ ดังนั้นถ้าเรา
ต้องยึดถือสิ่งที่นักอภิปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์

พูด รวมทั้งเนื้อหาการกระทำของเขา เราอาจ
จะเชื่อว่านักอภิปรัชญาได้ซุกซุ่มโม่งลึกลงไปภายใต้
ความเป็นจริง และนักวิทยาศาสตร์ได้สร้าง
สถานที่หุหุระข้างบน แต่กระแสที่ไหลเคลื่อน
ไหวของสิ่งทั้งหลาย ไหลผ่านการสร้างที่ไม่จริง
ทั้งสองนั้น โดยไม่แตะต้องสิ่งใดเลย

วิธีการทำเทียมลอกแบบที่สำคัญอันหนึ่ง
ของพวกนักวิจารณ์ลัทธิค่าน้ำ คือการถือเอา
นักอภิปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ตรงตัวเกินไป
บังคับให้อภิปรัชญา และ วิทยาศาสตร์จำกัอยู่
อย่างเด็ดขาดในการใช้สัญลักษณ์เท่าที่ทั้งสอง
นั้นจะทำได้ ซึ่งย่อมทำให้ต้องหาวิธีแนวทาง
ของตนเองที่จะให้เข้ากันได้ ในขณะที่เข้าใจได้
ยาก เมื่อมองข้ามความผูกพันระหว่างวิทยา
ศาสตร์ และ อภิปรัชญา ใน เรื่อง อัจฉลัตติกญาณ
ทางปัญหาเสียครั้งหนึ่งแล้ว จึงไม่เป็นการยาก
ลำบากที่ค่าน้ำจะแสดงว่า วิทยาศาสตร์เป็นการ
สัมพันธ์โดยสิ้นเชิง ขณะที่อภิปรัชญาเป็นการ
ทำเทียมลอกแบบทั้งสิ้น เมื่อเขาได้พูดเลยไป
ถึงเรื่องความเป็นเสรีของความเข้าใจในทั้งสอง
กรณี และเมื่อเขาได้ตัดทั้งอภิปรัชญาและวิทยา
ศาสตร์ออกจากอัจฉลัตติกญาณทางปัญญาซึ่งเป็น
เสมือน เครื่องถ่วงอยู่ในของทั้งสองอย่าง
นั้น วิทยาศาสตร์และความสัมพันธ์ทั้งหลายจึง
ปรากฏต่อเขาเป็นเพียงเยื่อหุ้มรูปแบบ และอภิ
ปรัชญากับสิ่งของต่างๆเป็นเพียงเยื่อหุ้มของสสาร
เขาควรที่จะประหลาดใจว่า สิ่งแรกปรากฏเป็น

เพียงกรอบที่เก็บไว้กับกรอบอื่นๆ และสิ่งที่สองเป็นเพียงภาพหลอนที่ได้ตามภาพหลอนอื่นๆ

เขาได้โจมตีวิทยาศาสตร์ และ อภิปรัชญาว่า ยังไม่พ้นจากสภาพความงุนงงไม่แน่นอน จิตของเราย่อมมองไม่เห็น ว่า วิทยาศาสตร์เป็นความรู้สัมพัทธ์ทั้งสิ้น และอภิปรัชญาเป็นการคิดพิจารณาที่ว่างเปล่าโดยสิ้นเชิง คุณประหนึ่งว่าการวิจารณ์ของพวกค่านท์ใช้ได้กับอภิปรัชญาและวิทยาศาสตร์ทั้งปวง แม้แต่ในปัจจุบันนี้ที่จริงแล้วใช้ได้กับปรัชญาโบราณมากกว่า และใช้กับรูปแบบซึ่งพวกสมัยใหม่ก็จะเริ่มต้นความคิดของตน และรูปแบบนี้ในตัวเอง มาจากสมัยโบราณเช่นกัน ความคิดนี้ย่อมเป็นไปได้ ในการที่จะต่อต้านอภิปรัชญาซึ่งถือว่าเรามีเพียงระบบที่สมบูรณ์เกี่ยวกับสิ่งของอยู่เพียงระบบเดียว และในการต่อต้านโจมตีวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือว่าเป็นเพียงระบบของความสัมพันธ์ระบบเดียวโดยย่อๆ คือ ย่อมโจมตีวิทยาศาสตร์และอภิปรัชญาที่เสนอตัวเอง ด้วยเค้าโครงที่สามัญของทฤษฎีเพลโต เกี่ยวกับเรื่องความคิด หรือลัทธิกรีกโตๆ ถ้าอภิปรัชญาถือว่าถูกสร้างขึ้นจากมโนภาพที่เป็นของเรา ก่อนที่จะปรากฏเป็นอภิปรัชญา ถ้าประกอบไปด้วยความคิดที่มีอยู่แล้วซึ่งรวบรวมเข้าด้วยกันอย่างลวกๆ ความคิดซึ่งเราใช้ประโยชน์ได้ในแง่ที่เป็นวัตถุดิบที่จะสร้างอาคารขึ้น สรุปแล้วถ้าอภิปรัชญาไม่ได้เป็นสิ่งใด นอกไปจากการแผ่ขยายโดยคงที่ของจิตของ

เรา เป็นการพยายามสร้างใหม่อยู่เสมอ เพื่อจะข้ามพ้นความคิดที่แท้จริงของเรา และอาจจะรวมถึงตรรกวิทยาเบื้องต้นด้วย อภิปรัชญาจึงเห็นได้ชัดเจนว่า เป็นเช่นเดียวกับงานอื่น ๆ ของ การแสดง ความ เข้าใจ เพียง ประการ เดียว ย่อมกลายเป็นสิ่งที่ทำเทียมลอกแบบ และถ้าวิทยาศาสตร์เป็นงานวิเคราะห์ทั้งสิ้น หรือเป็นการแสดงออกทางความหมายของมโนภาพ ถ้าประสบการณ์เป็นเพียงการช่วยให้ “ความคิดที่กระจางทั้งหลาย” ทำให้เป็นจริงขึ้นมา ถ้าแทนที่จะเริ่มต้นจากอชัฒตคติญาณ ที่แตกต่างกัน และ ทวิคุณ ซึ่งมีอยู่ในการเคลื่อนที่โดยเฉพาะของความเป็นจริงแต่ละอย่าง แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ย่อมเป็นคณิตศาสตร์โดยส่วนรวม เป็นระบบของความสัมพันธ์ที่รวมอยู่ภายในและเป็นเพียงระบบเดียว เป็นการผูกมัดความเป็นจริงทั้งปวงให้อยู่ในขอบข่ายที่เตรียมไว้ล่วงหน้า ย่อมเป็นความรู้ที่สัมพัทธ์โดยตรงกับความเข้าใจของมนุษย์ ถ้าเราพิจารณาอย่างละเอียดถึงลา คริตีค เดอ ลา เร ของ ฟีว เราย่อมเห็นว่าสำหรับค่านท์ วิทยาศาสตร์หมายถึง คณิตศาสตร์สากลชนิดนี้ และอภิปรัชญาเป็น เพลโตนิสม์ ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ในความจริงแล้ว ความฝันของคณิตศาสตร์สากลเป็นเพียงการคงอยู่ของลัทธิเพลโต คณิตศาสตร์สากลคือสิ่งทีโลกแห่งความคิดเปลี่ยนสภาพมา เมื่อเราสมมติว่า ความคิด ประกอบด้วยความสัมพันธ์ในกฎ

ไม่ใช่ในสิ่งของอีกต่อไป คำนี้^๒ ได้ทำให้
ความฝันนี้เป็นความจริงขึ้นมา ความฝันซึ่ง
เป็นของนักปรัชญาสมัยใหม่บางคน ยิ่งกว่านี้
เขาเชื่อว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทั้งปวงเป็น
เพียงชิ้นส่วนที่แยกออกมา หรือเป็นแนวทางที่
จะไปยงคณิตศาสตร์สากล ทั้งนี้งานสำคัญ
ของ คริสต์ค คือการแสดงให้เห็นพื้นฐานของ
คณิตศาสตร์นี้ นั่นคือกำหนดว่า ปัญหาคือ
อะไร และอะไรเป็นวัตถุประสงค์ เพื่อที่คณิตศาสตร์ที่
แท้จริงอาจจะรวมเข้าด้วยกัน และถ้าเป็นการ
จำเป็นที่ประสบการณ์ที่เป็นไปได้ทั้งปวง ย่อม
สามารถเข้าไปอยู่ใน โครงร่างของความเข้าใจ
ของเราที่ได้ประกอบกันขึ้นมาแข็งแรงเรียบร้อยแล้ว
แล้ว นั่นเป็นเพราะความเข้าใจของเราในตัว
เราเองแล้วรวบรวมธรรมชาติ (นอกไปเสียจาก
ว่า เราสมมติไว้ว่า ได้สร้างการสอดคล้องกันไว้
แล้ว) และมองเห็นตัวเองในกระจกเงา ทั้งนี้
ความเป็นไปได้ของวิทยาศาสตร์ขึ้นอยู่กับผลของ
ความสัมพันธ์ และความเป็นไปไม่ได้ของ
อภิปรัชญา ย่อมเนื่องมาจากอภิปรัชญาทำอะไร
ไม่ได้ นอกจากลอกแบบภาพหลอนของสิ่งของ
ต่างๆ ที่เป็นงานของการจัดเตรียมทางมโนภาพ
ซึ่งวิทยาศาสตร์นำไปใช้อย่างจริงจัง ในเรื่อง
ความสัมพันธ์ สรุปแล้ว ในคริสต์ศตวรรษที่
สิบแปดด้วยการเสนอว่า ลัทธิเพเลโตยอมเป็นไป

ไม่ได้ ถ้าความคิดเป็นสิ่งของ แต่จะเป็นสิ่ง
ถูกต้องต่อเมื่อ ความคิดเป็นความสัมพันธ์
และเป็นความคิดที่สำเร็จรูปแล้ว ที่ถูกนำลง
มาสู่โลก จากสวรรค์เบื้องบน ด้วยวิธีการเช่น
นี้ เป็นสิ่งที่เพเลโตถือว่า เป็นพื้นฐานสามัญ
เช่นเดียวกับความคิดและธรรมชาติ แต่ส่วน
ทั้งหมดของ ลา คริสต์ค เดอ ลา เร ซอง พิว
มีพื้นฐานอยู่บนสมมติฐานนี้ นั่นคือ ปัญหา
ของเราไม่มีความสามารถอื่นใด นอกไปจาก
การทำให้เป็นความคิดแบบเพเลโต นั่นคือ
ให้ประสบการณ์ที่เป็นไปได้ทั้งสิ้นเข้าอยู่ในแบบ
พิมพ์ที่มีอยู่แล้ว

ปัญหาทั้งหมดขึ้นอยู่กับสิ่งนี้ ถ้าความรู้
ทางวิทยาศาสตร์เป็นเช่นที่คำนี้สมมุติจริงๆ ทั้ง
นั้นย่อมจะมีวิทยาศาสตร์ที่ง่าย ๆ อยู่อันหนึ่ง ซึ่ง
ประกอบขึ้นและกระทำอยู่ในธรรมชาติ ดังเช่น
ที่อริสโตเติลเชื่อ นั่นคือ การค้นพบที่ยิ่งใหญ่
และใช้เพื่อให้ความกระจ่างแจ้งเป็นแห่ง ๆ ไป
บนเส้นแนวทางของตรรกวิทยาที่ขีดไว้เรียบร้อยแล้ว
แล้ว และมีปรากฏอยู่ในสิ่งทั้งหลาย เปรียบ
เสมือนคีนงานฉลอง ที่เราจุดไฟราวที่ระดม
จนแสดงให้เห็นเค้าโครงร่างของอาคารต่างๆ
และถ้าความรู้ทางอภิปรัชญาเป็นเช่นที่คำนี้สม
มุติ ย่อมเป็นการลดการเลือกระหว่างเจตาคติ
สองประการของจิตในเรื่องความเป็นจริง และ

๒ ดูรายละเอียดเรื่องนี้จาก บทความที่น่าสนใจของราด เลสคู-มอทรู “ซูเรเอ็นทวีกัลง ฟอน ค้านท์ เทโอรี
แดร์ นาคูกอสาสีแคท” ใน ฟิโลโซฟิเชอ ชตุเดียม ของ วุนดท์ (ฉบับที่ ๘ ก.ศ. ๑๘๕๔)

ความสัมพันธ์ ก่อนที่จะปรากฏปัญหาสำคัญๆ ทั้งปวง เจตนคติทั้งสองประการนั้นเป็นไปได้พอๆกัน และการแสดงออกย่อมประกอบไปด้วยการเลือกต่างๆ ระหว่างคำทอบสองประการ ซึ่งเป็นการเลือกที่ไม่มีหลักเกณฑ์และไม่จริงจัง ยืน ประกอบขึ้นมาจากสิ่งนิรันดร์ทั้งปวง มีชีวิตอยู่และสลายไปด้วยปฏิญญา แต่ความจริงมีอยู่ว่า วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ไม่ได้เสนอความเป็นสามัญ ซึ่งเป็นเส้นแนวเดียวกัน และอภิปรายสามัญใหม่เช่นกัน ไม่ได้เสนอสิ่งที่ตรงข้าม ซึ่งเป็นความซับซ้อนที่ไม่สามารถลดลงได้

วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ไม่ได้เป็นเพียงหนึ่งหรือเป็นสามัญ เรายอมรับได้ว่าวิทยาศาสตร์นี้ตั้งอยู่บนความคิด ซึ่งเราจะพบว่ากระจำงชัด ในตอนสุดท้าย แต่ความคิดนี้จะค่อยๆ ชัดเจนขึ้นเมื่อถูกนำไปใช้ ความกระจำงชัดขึ้นอยู่กับแสงสว่างหรือความเป็นข้อเท็จจริง และการนำไปใช้ได้ซึ่งมีผลต่อความกระจำงชัดของมโนภาพนั้นหาได้ยากในความลึก มากกว่าที่จะหาจากความแน่นอน ซึ่งได้มาในตอนสุดท้ายจากการนำมาโนภาพไปใช้อย่างมีประโยชน์ ที่จุดกำเนิดมโนภาพจำนวนมากกว่าหนึ่งปรากฏว่าเป็นสิ่งเคลือบแฝง ไม่ชัดเจน ไม่สามารถเข้ากันได้ง่าย ๆ กับมโนภาพที่ยอมรับเขาอยู่ในวิทยาศาสตร์เรียบร้อยแล้ว และมีความใกล้เคียงกับความ เป็นสิ่งไร้สาระ ย่อมหมายความว่าวิทยาศาสตร์ไม่ได้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อยเข้าด้วย

กัน ของมโนภาพที่ถูกต้องกำหนดให้เข้าอยู่ด้วยกันอย่างแน่นอน ความคิดต่างๆ ที่มีประโยชน์และเป็นจริงย่อมมีการติดต่อ ใกล้ชิดกับกระแสแห่งความเป็นจริงทั้งหลาย โดยไม่จำเป็นต้องรวมกันที่จุดเดียว อย่างไรก็ตาม มโนภาพทั้งหลายที่เข้ามาอยู่ด้วยกันสามารถที่จะพยายามปรับตัวเอง ด้วยการลบมุมของแต่ละฝ่ายออก เพื่อที่จะเข้ากันได้โดยดี

อีกประการหนึ่ง อภิปรายสามัญใหม่ไม่ได้สร้างขึ้นมาจากความคิดที่รุนแรงพอที่จะจบลงด้วยลักษณะตรงข้ามที่ทำให้ลดน้อยไม่ได้สิ่งนี้เป็นไปได้ ถ้าไม่มีแนวทางที่จะยอมรับในเวลาเดียวกันและในระดับเดียวกัน ถึงทฤษฎีและปฏิบัติทฤษฎีของปฏิญญา แต่ปรัชญาประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้แน่นอน นั่นคือ โดยความพยายามของอัครคตินิกาย เราได้สอดใส่ตัวเราเข้าไปภายในความจริงรูปธรรมซึ่งใน คริตีคถึงมาจากความเห็น ภายนอกที่ตรงข้ามกันสองความเห็น คือ ทฤษฎี และ ปฏิทฤษฎี เราไม่สามารถสร้างจินตภาพได้ว่า ชาวและคำเข้าไปอยู่ด้วยกันได้อย่างไร ถ้าเราไม่เคยเห็นสีเทา แต่เมื่อเห็นสีเทาครั้งหนึ่งแล้ว เราจะเข้าใจได้อย่างง่ายดายว่า ทำไมจึงสามารถมองเห็นได้จากความเห็นสองประการ นั่นคือจากขาวและจากดำ กฎเกณฑ์ที่มีพื้นฐานที่แน่นอนของอัครคตินิกาย ย่อมหนีออกจากการวิจารณ์พวกลัทธิคานท์ ในข้อที่เป็นการรู้ด้วยปัญญา และกฎ

เกณฑ์เหล่านี้เป็นส่วนทั้งหมดของอภิปราย โดยไม่ได้ให้ความสนใจแก่อภิปรายที่แน่นอน ภายตัวในทฤษฎี พิจารณาแต่สิ่งที่เป็นอยู่ใน นักปรัชญา การแตกแยกออกไประหว่างลัทธิ ถ้าเป็นการพูดในวงกว้างคือ การแตกแยกระหว่างกลุ่มศาสนิกชน ที่อยู่รอบ ๆ ศาสนา ผู้ยิ่งใหญ่จำนวนหนึ่ง เป็นสิ่งที่น่าสะอึกใจยิ่ง แต่นั่นเป็นเครื่องหมายแบ่งแยกระหว่างศาสนาเองหรือไม่ มีบางอย่างที่ครอบคลุมความแตกต่างระหว่างลัทธินี้ สิ่งนั้นเราได้เห็นว่า เป็นสิ่งที่ง่ายและอยู่ในคำจำกัดความได้เหมือนกับเสียง ที่เรารู้สึกได้ว่าลงไปลึกมากน้อยเพียงใด ในความลึกของกันทะเลนั้น แม้ว่าแต่ละครั้งเมื่อขึ้นมาที่พื้นผิวน้ำ ย่อมให้สิ่งที่เห็นสสารต่าง ๆ กันอย่างมาก บนเนื้อหาสาระเช่นนี้เองที่พวกศาสนิกชนกำหนดงานไป และนี่เป็นงานของการวิเคราะห์ ส่วนศาสนานั้น เมื่อเขารวบรวมสร้างกฎทำให้ก้าวหน้าขึ้น และแปลให้ความหมายเป็นความคิดทางนามธรรม เกี่ยวกับสิ่งที่เขาคิดขึ้นมา เขาย่อมอยู่ในฐานะศาสนิกชนของตนเองด้วยแล้ว แต่การกระทำง่าย ๆ ที่เริ่มต้นการวิเคราะห์ และปิดบังตัวเองอยู่เบื้องหลังการวิเคราะห์ กำหนดงานไปด้วยความสามารถที่แตกต่างออกไป จากสิ่งที่วิเคราะห์ได้ ด้วยคำนิยามของตนเอง ความสามารถนี้คือ อัจฉตคติญาณ

สรุปแล้ว เราอาจสังเกตได้ว่าไม่มีอะไร ลึกลับในความสามารถนี้ เราทุกคนมีโอกาสฝึก

ใช้ในวาระหนึ่งวาระใด ตัวอย่าง เช่น ถ้ามีใคร เคยพยายามเขียนเรียงความ ย่อมรู้ว่าเมื่อศึกษา เนื้อหาโดยตลอด รวมสาระต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว ยังต้องการสิ่งอื่นอีกเพื่อจะวางเรียงงานเขียนเรียงความนี้ และนี่เป็นความพยายามที่ยุ่งยากลำบากใจอยู่เสมอ ที่จะให้ตัวเราเข้าไปอยู่โดยตรงในหัวใจของเนื้อหา และพยายามค้นหาให้ลึกที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อให้พบชีพจรการเต้นของหัวใจ เมื่อพบแล้ว เราก็ปล่อยตัวตามสบายได้ หลังจากนั้น ชีพจรอันนี้เมื่อเราได้รับแล้วย่อมเป็นการกระตุ้นให้จิตเข้าสู่แนวทาง ที่จะได้ค้นพบเรื่องราวทั้งหมดขึ้นมาใหม่เรื่องราวที่ได้รวบรวมไว้แล้วและรายละเอียดอื่น ๆ อีกจำนวนพัน จิตย่อมทำให้เรื่องก้าวหน้าไป และวิเคราะห์ตัวเองในความหมายที่แจ่มแจ้งอย่างละเอียดโดยกำหนดไม่ได้ เมื่อเข้าไปลึกเท่าไรย่อมได้ความหมายมากขึ้นเท่านั้น เราไม่สามารถหยุดถึงสิ่งนี้ได้ทั้งหมด และถ้าเราหันหลังกลับมาโดยทันที เพื่อมองหาชีพจรนั้นซึ่งเราอยู่เบื้องหลัง เราจะไม่พบอีก เพราะว่าชีพจรไม่ใช่สิ่งของ แต่เป็นทิศทางของการเคลื่อนที่ และแม้ว่าจะขยายออกไปได้โดยไม่มีกำหนด ยังคงความเป็นสามัญอย่างไม่สิ้นสุด อัจฉตคติญาณทางอภิปรายมีลักษณะเช่นเดียวกันนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องในที่นี้กับการบันทึกการเรียงความที่เป็นอักษร คือผลรวมของการสังเกตและประสบการณ์ที่รวมเข้า

ด้วยกันโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจาก เราไม่ได้รับอรรถกถาจากความเป็นจริง นั่นคือการรับรู้โดยตรงทางปัญญา ค้ำยันที่อยู่ภายในลึกซึ้งที่สุด นอกจากนี้เรายังได้รับความไว้วางใจ เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นมิตรภาพมาเป็นเวลานาน มีการแสดงออกอย่างฉิวเฉียด ไม่ใช่เพียงแต่ปัญหาการรวมตัวกันของข้อเท็จจริงที่เห็นได้ชัดเจนเท่านั้น ข้อเท็จจริงจำนวนมากเหล่านี้ต้องพอกพูนรวมตัวและหลอมตัวเข้าด้วยกัน และในการหลอมตัวนี้ ความคิดทั้งหลายที่รู้มาก่อน ซึ่งไม่สมบูรณ์ทำให้ผู้สังเกตย่อมลงเอยที่จะรวมเข้าในการสังเกตของตน ย่อมจะทำให้แต่ละส่วนย่อยของตัวเป็นกลาง ในกรณีนี้มีแต่เพียงเนื้อหาของข้อเท็จจริงที่รู้แล้วเท่านั้นที่แสดงออกได้ ย่อมจะเป็นเช่นเดียวกันนี้ในกรณีทั้งหลายและเป็นประโยชน์ที่เราใช้แสดงเป็นตัวอย่าง เช่น ในกรณีที่ติดต่อกันโดยตรงระหว่างอัครกถากับอัครกถาเป็นการพยายามครั้งสุดท้ายของอรรถกถาที่ชัดเจน ย่อมเป็นไปได้สำหรับผู้ใดซึ่งไม่สามารถจะรวบรวมและเปรียบเทียบ ซึ่งกันและกันในกลุ่มจำนวนมากของการวิเคราะห์ทางจิต นักปรัชญาสมัยใหม่คือผู้ที่ได้รวบรวมความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทั้งปวงแห่งเวลาของตน และส่วนหนึ่งของความสลับซับซ้อนของอภิปรัชญาในคริสต์ศตวรรษที่ผ่านมา ไม่ได้มีสาเหตุอื่นใดนอกจากความยุ่งยากผิดปกติก่อนนักปรัชญาซึ่งพบในทุกวันนี้ ทำให้การติดต่อกับ

วิทยาศาสตร์แห่งกฎเกณฑ์ กลายเป็นสิ่งที่เกินความสามารถ แต่อรรถกถาทางอภิปรัชญาแม้ว่าจะได้มาจากความรู้ในสสารเท่านั้น ย่อมแตกต่างออกไป ไม่เป็นเพียงแต่การรวบรวมหรือการสังเคราะห์ของความรู้นั้น ความแตกต่างชัดเจน เช่นเดียวกับที่การทำงานของเครื่องยนตร์ ท่างออกไปจากเส้นทางที่เคลื่อนไหวข้ามไป หรือการรุดคืบของลวดสปริงย่อมต่างออกไปจากการเคลื่อนที่ ซึ่งเห็นได้ของลูกตุ้มในความหมายนี้ อภิปรัชญา ไม่มีอะไรเหมือนกับการวางหลักทั่วไปของประสบการณ์ แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงได้รับคำนิยามว่าเป็น ประสบการณ์ที่รวมตัวกัน

สรุปบทความของแบ็กชองได้ว่า วิธีการที่จะมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น มีอยู่ ๒ วิธีที่สำคัญ ๆ คือ การรู้สิ่งนั้นจากภายนอก และการรู้สิ่งนั้นจากภายในสิ่งนั้นเอง การรู้จักสิ่งใดจากภายนอกคือการที่เรามีทัศนคติส่วนตัวเกี่ยวกับสิ่งนั้น และต้องอาศัยสัญลักษณ์คำบรรยายเกี่ยวกับสิ่งนั้น และเราจะรู้จักความเป็นจริงของสิ่งนั้นได้ เท่าที่คำบรรยายเกี่ยวกับสิ่งนั้นจำกัดอยู่ การรู้จักสิ่งใดด้วยวิธีนี้จึงจำกัดอยู่ที่ทัศนคติและสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นการคาดคิดเกี่ยวกับสิ่งนั้นที่สร้างขึ้นไว้ก่อนแล้ว ทำให้เราไม่สามารถรู้จักสิ่งนั้นได้จริงๆ อย่างที่ควรจะเป็นแบ็กชองสนับสนุนให้เราหาความจริงสูงสุดของสิ่งต่าง ๆ จากวิธีการรู้จักสิ่งนั้นจากภายใน นั่นคือ การมี

อรรถกถา หรือการเข้าไปเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับ
สิ่งนั้น ทำให้สามารถรับรู้สิ่งนั้นได้โดยตรง

แนวทางการหาความจริงของแบ็กซอง
เป็นการเริ่มต้นของปรัชญาสมัยใหม่และสมัยปัจ
จุบันซึ่งคำนึงเฉพาะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่
คำนึงถึงสมมุติฐาน หรือทัศนคติเกี่ยวกับสิ่งนั้น

เช่นแนวปรัชญาแบบ phenomenology ซึ่ง
คำนึงเฉพาะความรู้สึกที่เรามีต่อปรากฏการณ์
นั้น โดยไม่นึกถึงพื้นฐานเบื้องหลังปรากฏการณ์

กรณี นาคะเดชะ

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรณานุกรม

Bergson, Henri. "Introduction à la Métaphysique", REVUE DE METAPHYSIQUE
ET DE MORALS. JANUARY, 1903.

Mandelbaum, Gramlich, Anderson, Schneewind, PHILOSOPHIC PROBLEMS.
New York: Macmillan, 1967.

Rogers, Arthur Kenyon. A STUDENT'S HISTORY OF PHILOSOPHY. New York :
Macmillan, 1954

Russell, Bertrand. A HISTORY OF WESTE PHILOSOPHY New York; A Clarion
Book, 1954.

Russell, Bertrand. THE PROBLEMS OF PHILOSOPHY London : Oxford University
Press, 1967.

แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษา ของไทยจากสมัยสุโขทัย จนถึงการเปลี่ยนแปลง การปกครอง๒๔๗๕*

วุฒิชัย มุลศิลป์

แต่เดิมนิเรมมักจะคิดกันว่า การศึกษาของไทยสมัยก่อนไม่มีอะไรน่าสนใจ และเป็นแก่นสาร ทั้งนี้เพราะว่ามักจะไปเปรียบเทียบกับตะวันตก โดยยึดเอาตะวันตกในสมัยใหม่เป็นมาตรฐาน แต่เมื่อพิจารณาให้ต้องแท้แล้ว น่าจะเป็นได้ว่า การศึกษาของเราในสมัยก่อน มีสิ่งที่น่าสนใจ และมีความเจริญอยู่มาก แต่ความเจริญนั้น เรียกได้ว่า เป็นความเจริญ “แบบไทยๆ” หรือถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องยิ่งขึ้นก็คือ “แบบตะวันออก” ทั้งนี้เพราะว่า แนวความคิดพื้นฐานของ ตะวันออกและตะวันตกมีความแตกต่างกันอย่างมาก โดยที่สังคมตะวันตกสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับ “วัตถุ” ในขณะที่สังคมตะวันออกให้ความสำคัญกับ “จิตใจ” บทความนี้จะเป็นการสำรวจอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับแนวความคิดทางการศึกษาของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนกระทั่งถึงการเปลี่ยน

*ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.อารี สัมพนวิ และอาจารย์คุณวรมยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา แห่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ที่ให้ข้อคิดเห็นแก่ผู้เขียนที่เป็นประโยชน์หลายอย่าง และทำให้บทความเรื่องนี้ได้ปรากฏขึ้นมา

แปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ อย่างกว้างๆ เพื่อจะได้เป็นแนวทางการศึกษาค้นคว้าต่อไป

พื้นฐานบางประการที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางการศึกษาของไทย

๑. ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย คนไทยสมัยก่อนและแม้ปัจจุบัน ก็เหมือนกับคนโบราณโดยทั่วไป คือ มีความกลัวและนับถือในปรากฏการณ์แปลกๆ ของธรรมชาติ ในสิ่งที่ลึกลับ ที่คนในสมัยก่อนอธิบายไม่ได้ ในเรื่องไสยศาสตร์ ในสิ่งที่หาได้ยาก สิ่งเหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อ และการศึกษาของไทยมาก เช่น ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ทำให้คนไทยศึกษาเกี่ยวกับศาสตร์ในตำนานนี้ และยกย่องผู้มี “วิชา” “วิชา” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง วิทยาการสมัยใหม่ดังในปัจจุบัน แต่เป็นวิชาเกี่ยวกับ ไสยศาสตร์ นั้นเอง

๒. พุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย หรือ การนับถือผีบางเทวดา (animism) ได้เปลี่ยนไปบ้าง เมื่อพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้าไป น่าจะเป็นได้ว่า คนไทยได้นับถือพุทธศาสนาแบบมหายานตั้งแต่แรกตั้งอาณาจักรอยู่ในทางตอนใต้ของจีนแล้ว* และตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมากระทั่งปัจจุบัน กล่าวได้ว่า พุทธศาสนาได้เป็นสิ่งคู่กันกับการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยตลอด เมื่อคนไทยอพยพลงมาทางใต้ ก็ได้รับนับถือศาสนาพราหมณ์เพิ่มเติม ส่วนพุทธศาสนาก็ได้เปลี่ยนจากมหายานไปเป็นหินยาน ตามที่แพร่หลายในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ลัทธิขงจื้อ (Confucianism) ซึ่งนับถือกันอย่างแพร่หลายในประเทศจีน เวียดนาม เกาหลี และญี่ปุ่น ดูจะมีอิทธิพลน้อยมากต่อวิถีดำเนินชีวิตของคนไทย หรือจะมีแต่เป็นแบบ “แฝงเร้น” อยู่ไม่ได้เด่นชัดเหมือนพุทธศาสนา

ความเชื่อและศาสนาทั้งหลาย คนไทยได้ยอมรับนับถือ ผสมและเคล้ากันโดยไม่มีความรู้สึกตะขิดตะขวงใจ ทั้งยังเข้ากันได้เป็นอย่างดี เราจะได้เห็นคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน ให้การนับถือพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์ เชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์ ตัวอย่างที่ดียิ่งกว่านี้ก็คือ จะเห็นพราหมณ์ทำพิธีทางพราหมณ์ในวัดของทางพุทธศาสนา นี้ดูจะเป็นคุณลักษณะพิเศษของคนไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระยাজักรพรรดิราชานุภาพ ทรงเรียกว่า “ความปราศจากวิหิงสา” (toleration)^๑

๑. พิศาลภพฤทธิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น, *ประวัติพุทธศาสนาในสยาม* พิมพ์ในการพระราชเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิศาลภพฤทธิยากร ๒๕๑๖, หน้า ๕

๒. คำราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, *“ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ” ประวัติศาสตร์และการเมือง* โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๖, หน้า ๖

อิทธิพลของพุทธศาสนา ทำให้คนไทยเกิดค่านิยมขึ้นมา คือ “การบวชเรียน” สำหรับผู้ชายเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี เพื่อการบ่มจิตใจให้เป็น “คนสุก” เพื่อจะเป็นผู้นำของครอบครัวที่ดีต่อไป ขณะเดียวกัน ก่อนที่ชายไทยจะอายุครบการบวชเรียน ผู้ปกครอง หรือพ่อแม่ก็จะให้เด็กของตนไปเป็นศิษย์วัด เพื่อการศึกษาเล่าเรียนหรือการบ่มนิสัย แต่นี่ก็เช่นเดียวกัน เป็นการเน้นจิตใจมากกว่าภาษาหนังสือ หรือวิทยาการตามแบบตะวันตก การบวชเรียน เป็นค่านิยมที่สำคัญมากของคนไทยสมัยก่อนและคนไทยในชนบทปัจจุบัน

พุทธศาสนาสอนให้คน “ทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์” นี้เป็นแก่นคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งได้มีอิทธิพลต่อแนวความนึกคิดของพุทธศาสนิกชนอยู่มาก ทำนองเดียวกัน แนวคำสอนเกี่ยวกับเรื่องกรรม ก็ได้มีอิทธิพลมากเช่นกัน เพราะ

“บุคคลจะเป็นพรหมณ์เพราะชาติก็หามิได้
บุคคลจะเป็นคนนอกวรรณะเพราะชาติก็หามิได้
บุคคลจะเป็นคนนอกวรรณะก็เพราะกรรม
บุคคลจะเป็นพรหมณ์ก็เพราะกรรมของตน”^๓

หรือ “คนทั้งหลายที่ไม่เหมือนกันก็เพราะมีกรรมต่าง ๆ กัน” สมดังที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า... “สัตว์ทั้งหลาย ต่างมีกรรมเป็นของตนเอง สัตว์ทั้งหลาย... เกิดมาจากกรรมของตน และต่างคนต่างมีกรรมปกครองทั้งนั้น กรรมนี้แหละที่เป็นผู้แบ่งสัตว์ให้เป็นต่าง ๆ กัน สูงบ้าง ต่ำบ้าง”^๔

ความเชื่อในเรื่องกรรมของคนไทยโดยทั่วไป ทำให้คนมุ่งทำอะไรเพื่อสิ่งที่ดีกว่าใน “โลกหน้า” ไม่ใช่เพื่อ “โลกนี้”^๕

๓. สภาพแวดล้อม ดินแดนที่คนไทยในอดีตและปัจจุบันตั้งรกรากอยู่ มีความอุดมสมบูรณ์

๓. เดอ แบร์ กับคณะ (บรรณาธิการ) *บ่อเกิดทวีประเพณีอินเดีย ภาค ๑* จำนวนที่ ทองประเสริฐ แปล ราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ ๒๕๑๒ หน้า ๒๖๗

๔. เป็นคำของพระนาคเสน ทูลถวายพระพร พระยามินทรีใน *เล่มเดียวกันกับข้างต้น* หน้า ๒๐๘ และโปรดดู พระศรีวิสุทธิโมลี (ประยุทธ์ ปยุตโต), *วรรณไวชากร : ทศวรรษ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, ๒๕๑๔, หน้า ๕๔-๑๐๐

5. Masaaki Kosaka “The Rebirth of Japan and the Impact of the West” *The New Asia* edited by Guy S. Metraux and Francois Crouzet, (A Mentor Book, 1965.) pp. 392-3.

ด้วยพีชพันธุ์ ธิญาหาร ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นในคำพูดที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ภัยธรรมชาติที่รุนแรงก็ไม่ค่อยจะปรากฏ

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทำให้ไทยเป็นชาติกสิกรรม อากาศที่ร้อน ทำให้ขาดความกระฉับกระเฉง ความอุดมสมบูรณ์ทำให้ไม่ค่อยเกิดความขยันขันแข็ง ความกตริเริ่ม เพราะพอมีพอกินพอใช้อยู่แล้ว การที่ไม่ค่อยจะมีภัยธรรมชาติทำให้ขาดความพร้อม ที่จะเผชิญกับความยากลำบากทั้งหลายที่จะมีขึ้นโดยฉับพลัน ทั้งไม่ได้คิดเตรียมการที่จะแก้ไขภัยพิบัติเหล่านั้นด้วย^๖

๕. พื้นฐานทางสังคม สังคมไทยนั้นคล้ายกับของจีน คือ ยกย่องและนับถือผู้ใหญ่ หรือผู้อาวุโส ดังนั้นคนไทยจึงมักทำตัวเป็นคนแก่ในขณะที่อายุยังน้อย ในขณะที่คนตะวันตก พยายามทำตัวให้เป็นหนุ่มเสมอเมื่อมีอายุมากขึ้น การนับถือผู้ใหญ่ของคนไทยทำให้คำพูด หรือการกระทำของเขาเป็นสิ่งที่ถูกต้องไปหมด และทำให้ผู้น้อยไม่กล้าแสดงออกหรือเสนอความคิดใดๆ ได้ ลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด” เพราะฉะนั้นในสังคมของเรา จึงไม่ค่อยมีนักประดิษฐ์ หรือผู้มีความกตริเริ่มใหม่ๆ ขึ้นมา จะมีเพียงแต่การดำเนินรอยไปตามที่เคยทำกันมาก่อน

พื้นฐานทางสังคมอีกประการหนึ่ง ที่จะส่งผลการศึกษาในสมัยก่อน คือ การนิยมยกย่องผู้มี “ฝีมือ” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการรบ งานศิลปะ งานช่าง แต่ไม่ยกย่องผู้มีความสามารถในภาษาหนังสือ โดยเราเห็นว่า ผู้มีความสามารถในทางภาษาหนังสือนี้เหมาะสำหรับ “งานเสมียน” เท่านั้น แนวความคิดนี้ ตรงข้ามกับของจีนสมัยก่อน โดยคนจีนจะยกย่องนักปราชญ์และยังยกย่องผู้มี “ฝีมือ” โดยเฉพาะในการรบ ดังจะเห็นจากสุภาษิตคนจีนที่ว่า “เหล็กดีไม่ใช่ทำตะปูคนดีไม่ใช่เป็นทหาร” คนจีนเชื่อว่า เมื่อถึงคราวจำเป็น นักปราชญ์สามารถทำหน้าที่ได้ทุกอย่าง เมื่อเป็นเช่นนี้การศึกษาของเราในสมัยก่อนจึงเป็นไปในทางที่สังคมให้การยกย่อง

การรับราชการเป็นค่านิยมอีกอย่างหนึ่งของสังคมไทยสมัยก่อน ซึ่งยังส่งผลมาถึงปัจจุบัน “สิบพ่อค้า ไม่เท่าพระยาเลี้ยง” เป็นคำสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงนี้ได้ดีที่สุด แต่ผู้เขียนก็มีความเห็นว่า ทางไปสู่ตำแหน่งได้ (โดยไม่อาศัยชาติกำเนิด) ก็เป็นผู้มีฝีมือ และ การบวชพระ พระเฒ่าจะเป็นผู้ภิกษาจารย์ แต่ก็เป็นที่นิยมนับถือจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก นี่เป็นข้อสังเกตจากชาว

๖. ทั้งผู้เขียนเห็นด้วยกับที่ผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ แหล่งกำเนิดอารยธรรมของจีน ที่ล้มแม่น้ำเหลืองว่า ภัยพิบัติของแม่น้ำเหลืองซึ่งมีเป็นคราว ๆ ได้เป็นแรงกระตุ้นให้คนอยากจะทำอะไรจะเอาชนะธรรมชาติให้ได้ แต่ถ้ามองแรงจูงใจจะทำให้คนทอดขย Li, Dun J., *The Angless Chinese: A History*, Second Edition, Charles Scribner's Sons, New York, p. 32

ตะวันตก ที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยสมัยก่อน ได้กล่าวไว้ การผ่านการบวชเรียนเป็นทางสำคัญ
อีกทางหนึ่ง ที่ทำให้มีการเลื่อนฐานะทางสังคมของคนแต่โบราณ^๗ แต่การบวชเรียนนั้นก็เกินไป
ตามแบบแผนอันเดียวก่อนสมัยที่พวกมุสลิมจะเข้ามา คือเกี่ยวกับศาสนา จิตใจและงานฝีมือ^๘

แนวความคิดทางการศึกษาของไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงต้นรัชกาลที่ ๕

ตั้งแต่การตั้งอาณาจักรสุโขทัยในครั้งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ กระทั่งต้นพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๕ อันเป็นเวลาประมาณ ๖ ศตวรรษครึ่ง แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของเรา กล่าวได้ว่าเป็น
แบบไทยหรือแบบตะวันออก โดยแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย ยกเว้นในระยะเวลาที่มีการติดต่อกับตะวัน
ตกอย่างมากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. ๒๒๐๐-๒๒๓๑) แต่พอในรัชกาลต่อมา คือ พระ
เพทราชา ไทยก็ได้ปิดประเทศใหม่ จนกระทั่งถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) จึงได้เปิดประเทศใหม่อีกครั้งหนึ่ง แต่ด้วยความระแวงระวังอย่างมาก^๙
วิทยาการของตะวันตกจึงเริ่มเผยแพร่แต่บัดนี้ แต่จะมีอิทธิพลต่อกลุ่มคนในระดับสูง และจำนวน
น้อยก่อน จะมีผลอย่างกว้างขวางต่อในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.
๒๔๑๑-๒๔๕๓) เป็นต้นมา ทั้งนี้ด้วยเหตุผลในหลายทางด้วยกัน ดังจะได้อธิบายต่อไป

ดังเป็นที่ทราบกันดีโดยทั่วไปอยู่แล้วว่า การศึกษาที่เราสมัยก่อนนั้น ยังไม่มีระบบที่
แน่นอน ผู้มีหน้าที่ในการจัด การรับผิดชอบโดยตรงไม่มี ดังนั้นแนวความคิดที่จะกล่าวต่อไปนี้ จึง
เป็นผลของการวิเคราะห์จากหลักฐาน ที่ปรากฏในปัจจุบันเท่านั้น

๑. การศึกษาเพื่อกล่อมเกลাজิตใจ แนวความคิดในเรื่องนี้จะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ
ที่สุดของสังคมไทยและของตะวันออก และได้ปรากฏเด่นชัดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังในศิลาจารึกพ่อ
ขุนรามคำแหงว่า พระองค์ได้ทรงสั่งสอนให้ประชาชนทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรม^{๑๐} ในคำสอนพุทธ
ศาสนาได้กล่าวถึงข้อปฏิบัติสำหรับบิณฑบาตต่อบุตร ข้อ ๑ (ใน ๕) ไว้ว่า ควรส่งเสริมให้บุตร

๗. วัยอาจ, เสวิด เค., "พระสงฆ์เป็นเครื่องยกฐานะในสังคมไทยโบราณ" ศิลปากร ๑๐ (๑):

๔๑-๔๘ พฤษภาคม ๒๕๐๕

8. Basham, A.L., *The Wonder That Was India*, Sidgwick and Jackson, London, 1954. pp. 163-4.

๘. เวลดา, วอลเตอร์ เอฟ., *แผ่นดินพระนั่งเกล้า* นิ้ง ทองโสภิต แปล สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๔ บทที่ ๘

๑๐. *ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาค ๑ จารึกกรุงสุโขทัย* โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๗, หน้า ๑ ด้านที่ ๔

ทำความดี นอกจากนี้ยังจะพบได้ง่ายโดยทั่วไปในวรรณคดีของเรา^{๑๑} การปลุกฝังในค่านี้นี้ ก็โดยการฝากบุตรหลานให้เป็นศิษย์วัด บวชเณรหรือบวชพระ หรือถ้าเป็นผู้หญิงก็อาจฝากฝังไว้ในวัดในวัง กับขุนนางหรือผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือ ให้ช่วยอบรมในจรรยาบรรณ

เพื่อบรรลุดุจประสงค์ การศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับกุลบุตรทั้งหลาย โดยวัดจะเป็นศูนย์กลางที่สำคัญ^{๑๒} นางนพมาศเอง เมื่ออายุได้ ๗ ขวบ พระศรีมหาสมุทรผู้เป็นบิดา นอกจากจะให้เรียน “อักษรสยามพากย์ และอักษรสันสกฤต” แล้ว ยังให้เรียน “พุทธวจนะ.....เรียนคัมภีร์ไตรเภท”^{๑๓}

๒. การศึกษาเพื่อไปประกอบอาชีพ ควบคู่กันไปกับการกล่อมเกลาคจิตใจ เพื่อให้เป็นคนที่มีจิตสุขุมรอบคอบ เพื่อจะได้เป็นผู้นำครอบครัวที่ดีต่อไป กุลบุตรทั้งหลายระหว่างการเดินทางเป็นศิษย์วัด บวชเณรหรือบวชพระ ก็มีการฝึกฝนวิชาชีพควบคู่ไปด้วย ตามที่สนใจ จำเป็น หรือที่สามารถจะฝึกฝนได้ในวัด นอกจากวัดแล้วก็อาจศึกษาได้ในบ้าน หมู่บ้าน หรือสำนักที่มีชื่อกันเฉพาะอย่าง

วิชาชีพที่ศึกษากันมีหลายอย่าง เช่น งานช่างไม้ ช่างโลหะ งานศิลปะ งานปั้น การรักษาตามแบบโบราณด้วยสมุนไพรเป็นต้น แต่น่าเสียดายวิชาพวกนี้มิได้มีการสั่งสอนกันอย่างแพร่หลายจริงจังมักจะปืตกบังและ “หวง” โดยที่กลัวว่า คนอื่นจะล่วงรู้และแข่งขัน จึงทำให้วิชาการไม่ก้าวหน้าและไม่พัฒนา

วิชาการตามแบบเดิมของไทยเรา ที่จริงต้องใช้ความรู้และเทคโนโลยีอย่างสูง ซึ่งจะเห็นได้จากงานเกี่ยวกับการก่อสร้าง สถาปัตยกรรม หรืองานศิลปะ ที่ยังคงค้างมาจนปัจจุบัน เป็นใหญ่ในสมัยอยุธยาของไทยเรา เป็นที่ต้องการของผู้เฒ่ามาก ถึงกับโซกุนอียะยาสุ (Ieyasu) เคยมีสาส์นมาทูลขอต่อพระเจ้าเอกาทศรถ^{๑๔}

ผู้เขียนเองไม่มีความรู้ในด้านการหลอมเหล็ก ตีเหล็ก เพื่อทำเป็นอาวุธหรือเครื่องใช้ แต่ก็เชื่อว่า งานพวกนี้จะทำได้ดีแค่ไหนนั้นต้องใช้คนที่มีความรู้โดยเฉพาะ ไม่ใช่ว่าจะทำได้ดี

๑๑. ซึ่งมักแสดงให้เห็นว่า ธรรม ย่อมชนะอธรรม ความดีย่อมชนะความชั่ว การสอนให้เป็นคนไม่กล้าทำความชั่วเกรงกลัวต่อบาป อาจเปรียบเทียบในรูปของการตกนรก การเกิดเป็นเปรตเป็นคนปากเหม็น เป็นต้น
๑๒. ซึ่งเป็นแบบเดียวกันกับอินเดียสมัยโบราณ ดู Basham, *op. cit.*, pp. 162-5.
๑๓. ศิลปากร, กรม (รวบรวม) *นางนพมาศหรือ ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์* ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๑ หน้า ๑๔
๑๔. สมจัย อนุমানราชธน *การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา* โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๕ หน้า ๔๗

โดยทั่วไป มิฉะนั้นแล้ว มีค คอบ ของอยุธยาในจะมีชื่อเสียงได้ ลองมาดูขุนแผนตีดาบฟ้าพันดู
ว่าเขาต้องทำอะไรบ้าง

“	ท่านวางไว้มหาศัศตราคม
เอาเหล็กยอดพระเจดีย์มหาธาตุ	ยอดปราสาททวารามาประสม
เหล็กขนันผีพรายตายทั้งกลม	เหล็กตรึงโลงตรึงบันลวมสลักเพชร
หอกสัมฤทธิ์กรีชทองแดงพระแสงหัก	เหล็กปะกุกสลักประตูปะทุระเบิด
พร้อมเหล็กเบญจพรรณกัลเม็ด	เหล็กบ้านพร้อมเสร็จทุกสิ่งแท้
เอาเหล็กไหลเหล็กหล่อบ่อพระแสง	เหล็กกำแพงน้ำพิทังเหล็กแร่
ทองคำสัมฤทธิ์นาถอแจ	เงินที่แท้ชาติเหล็กทองแดงดง
เอามาสมุ่คมควบเข้าเป็นแท่ง	เผาให้แดงตีแผ่เข้าผาง
ไว้สามวันซัดเหล็กนั้นเล็กดง	ยังคงแต่พองามตามตำรา
ซัดเหล็กครบเสร็จทั้งเจ็ดครั้ง	
เผาซบสามแคงแทงตะไบ	บักเดียวใจเกลี้ยงปล้นเป็นมันยับ
อานตีมิไค้มีขนแมวพาด	เลื่อมปราศเนื้อเขียวอุ้มหนับ
เลื่อมพรายคล้ายแสงแมลงทับ	ปลั่งปลางามวับจับแสงตะวัน” ^{๑๕}

ผู้เขียนไม่คิดใจเท่าไรกับการเอาเหล็กจากที่ต่างๆ กันมาผสม แต่ที่ติดใจก็คือ การเข้าผาง
สามวัน การซัดเหล็กเจ็ดครั้ง แต่ผู้เขียนก็ไม่มีความรู้ในค่านี้นี้ จึงขอฝากให้ผู้รู้ได้ศึกษาค้นคว้า
และเผยแพร่ต่อไป

๓. การศึกษาเพื่อ “มีวิชา” คงได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า คำว่า “วิชา” ไม่ได้มีความ
หมายว่า การมีความรู้วิทยาการสมัยใหม่ดังปัจจุบัน แต่หมายถึงการมีความรู้โดยเฉพาะทางด้าน
ไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา โหราศาสตร์ หรือการมี “ฝีมือ” ในทางใดทางหนึ่ง การศึกษาวิชา
พวกนี้เป็นไปเพื่อการประกอบอาชีพโดยเฉพาะ หรือเป็นการเสริมการประกอบวิชาชีพก็ได้ และ
สำหรับคน การ “มีวิชา” ดูจะเป็นสิ่งจำเป็นของชายไทยโดยทั่วไปซึ่งจะต้องพยายามชวนชายศึกษา
หาความรู้ไว้ คนที่สามารถศึกษาปฏิบัติได้จะเป็นที่ยกย่อง ยอมรับนับถือกันมาก ทั้งจะเป็นเครื่อง

๑๕. ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๑ กลังวิทยา ๒๕๐๖ หน้า ๓๕๖-๗

ส่งเสริมให้ก้าวสู่ตำแหน่งหน้าที่ทางราชการได้ด้วย นอกจากนี้การ “มีวิชา” ยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชายที่เป็นชายอย่างแท้จริงด้วย

๔. การศึกษาเพื่อความรู้ทางภาษาหนังสือ แนวความคิดในเรื่องนี้สำหรับในสมัยก่อน จะมีความสำคัญเป็นรองแนวความคิดในด้านอื่น ๆ ที่กล่าวมา ด้วยความจำเป็นในชีวิตประจำวัน ในบ้านมีน้อยมาก ทั้งหนังสือตำราที่จะใช้ศึกษาก็มีน้อยด้วย การพิมพ์ยังไม่ดี หนังสือทั้งหลายต้องคัดลอกกันด้วยมือ (นี่จะเป็นเหตุให้มีการกำหนดโทษ ผู้ที่ใช้หนังสือ ดี ตบ คนอื่นมีโทษเหมือน ดี ตบ ด้วยเหล็ก ดังปรากฏในกฎหมายตราสามดวง)

การศึกษาในตำหนักในสมัยก่อน ลาลูแบร์ (La Loubere) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่เข้ามายังราชสำนักของสมเด็จพระนารายณ์ ได้เล่าถึงการศึกษาของไทยไว้ว่า

“เมื่อได้เลี้ยงบุตรมาเติบโตใหญ่ถึงอายุ ๗ หรือ ๘ ขวบแล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรของตนให้ไปอยู่ที่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัดสอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านและนับจำนวนเลขเป็นสำคัญ แต่ไม่มีการสอนพงศาวดาร กฎหมายและศาสตร์อื่น ๆ ด้วย”^{๑๖}

และเซอร์ จอห์น บาวริง (Sir John Bowring) อัครราชทูตอังกฤษ ซึ่งเข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญากับไทยในรัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาทั้งนี้แต่การโกนจุก แล้วเด็กผู้ชายถูกส่งไปอยู่วัด เรียนอ่าน เขียน และคำสอนศาสนากับพระ”^{๑๗}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การศึกษาในตำหนักของไทยสมัยก่อน เป็นการศึกษาในวิชาพื้นฐานคือ อ่าน เขียน และเลข ไม่ได้ศึกษาในวิทยาการแบบใหม่ตามแบบตะวันตกแต่อย่างใด (ยกเว้นในสมัยพระนารายณ์ที่มีการส่งนักเรียนไปเรียนที่ฝรั่งเศสจำนวน ๒๓ คน^{๑๘}) นอกจากนี้ การศึกษาในตำหนัก ยังเป็นไปเพื่อนำไปสู่การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วย ดังนั้นจึงทำให้วิทยาการต่างๆ ของเราในสมัยก่อนไม่ออกเงานไปสู่ความรู้ที่กว้างขวางและลึกซึ้งต่อไป ประกอบกับวิทยาการที่เรามีอยู่ก็ไม่ได้บันทึกไว้ให้แน่นอน แพร่หลาย แต่เป็นการถ่ายทอดโดยการฝึกฝน การปฏิบัติ และในวงจำกัด

๑๖. ลาลูแบร์ จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์ สันต์ ท. โกมลบุตร แปล สำนักพิมพ์ก้าวหน้า ๒๕๑๐, หน้า ๒๖๑-๒๖๒

๑๗. อังโน รองสยามานนท์ กับคณะ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕-๒๕๐๗ องค์การคำคุณุสภา ๒๕๐๗ หน้า ๕

๑๘. วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕ สำนักพิมพ์สมาคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๖, หน้า ๘

การศึกษาทั้งหลายของไทยในสมัยก่อนนั้นทำกันในวัด ในวัง หรือตามบ้าน แต่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีหลักฐานที่แน่นอนว่า มีโรงเรียนตั้งขึ้นด้วย ทั้งของไทยเราเอง และของบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา^{๑๘} แต่น่าเสียดายที่ไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับโรงเรียนเหล่านั้น ในแนวคิดทางการศึกษาก็ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง กระทั่งต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพการณ์ทางการศึกษาเช่นนี้แม้จะมีความเจริญบางอย่างอยู่ในตัว แต่ก็ไม่ได้เป็นลักษณะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่ (modernization) ซึ่งไม่เหมือนกับญี่ปุ่นในสมัยโทกูงาวะ (Tokugawa Period 1603-1867) ที่การศึกษาได้เจริญขึ้นมาก ไม่ว่าในระดับขุนนาง ซามูไร ชนสามัญ หรือพ่อค้า ถึงกับปรากฏว่า ในระยะสิ้นสมัยโทกูงาวะ ชายชาวญี่ปุ่นได้รับการศึกษาสูงถึงประมาณ ๔๕ เปอร์เซ็นต์ และหญิง ๑๕ เปอร์เซ็นต์ นี่เป็นอัตราพอๆ กับยุโรปในสมัยเดียวกัน^{๑๙} สภาพการณ์ของญี่ปุ่นเช่นนี้ ได้เป็นลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อญี่ปุ่นอย่างมากประการหนึ่ง เมื่อญี่ปุ่นพัฒนาประเทศให้ทันสมัย และจัดการศึกษาตามแบบใหม่

แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พ.ศ. ๒๔๓๕

ก. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษา

๑. การคุกคามเอกราชของชาติจากประเทศตะวันตก การคุกคามประเทศเพื่อนบ้านของเรา แม้จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ได้มีมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในสงครามอังกฤษ-พม่า ครั้งที่ 1 (พ.ศ. ๒๓๖๗-๘, ค.ศ. ๑๘๒๔-๖) ตึกตามมาด้วยสงครามซึ่งเป็นผลจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของตะวันออกกับตะวันตก “สงครามฝิ่น” (พ.ศ. ๒๓๘๒-๕) ซึ่งทำให้ไทยต้องหวั่นไหวมาก ถึงกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตรัสไว้เมื่อจวนจะสิ้นรัชกาลว่า “ต่อไปภายหน้า---การศึกสงครามข้างญวน พม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ที่แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ต้อย่าให้เสียทีเขาได้” แล้วพระองค์ได้ตรัสต่อไป

๑๘. แหล่งเดียวกับข้างต้น หน้า ๑-๘

๑๙. Reischauer, Edwin O., *Japan: The Story of a Nation*, Charles E. Tuttle Company, Tokyo, 1970, pp. 102-3 และโปรดดูรายละเอียดใน Herbert Passin, *Society and Education in Japan* Columbia University Press, 1965, chapter 2.

อีกว่า “การงานสิ่งใดของเขาคิดคิด ควรจะเรียนเอาไว้ก็เพื่อให้เอาอย่างเขา แต่อย่านับถือเลื่อมใสไปทีเดียว”^{๒๐}

ภายหลังที่ฝรั่งเศสได้เวียตนามตอนล่าง (Cochin China) แล้วก็ได้ทำการคุกคามดินแดนเขมรซึ่งเป็นประเทศราชของไทย จนกระทั่งทำให้เราต้องเสียเขมร (ยกเว้นพระตะบอง เสียมราฐ) ไปในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ แต่ก่อนหน้านั้น อังกฤษได้เคยคุกคามไทยมาก่อน ในเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับ ทะนันตัน ตรังกานู ถึงกับ ลอร์ด จอห์น เฮย์ (Lord John Hay) ได้นำเรือรบจะขึ้นมาระดมยิงกรุงเทพฯ ๖ ครั้ง แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ได้อย่างงดงาม^{๒๑}

ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามของชาติตะวันตกอย่างหนักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะในเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ซึ่งทำให้ไทยต้องเสียดินแดนทางตะวันออกของแม่น้ำโขง และการคุกคามนี้จะยืดเยื้อต่อมากะทั่ง ๒-๓ ปีสุดท้ายแห่งรัชสมัย การคุกคามของชาติตะวันตกทั้งหลายนี้ ทำให้เห็นความจำเป็นจะต้องปรับปรุงประเทศ^{๒๒} และทางที่จะให้บรรลุดุฏประสงค์ทางหนึ่งก็คือ การจัดการศึกษาเพื่อผลิตบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถแบบใหม่ออกมา

๒. ความต้องการบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย จำต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถตามแบบของตะวันตก ทางแก้ไขเฉพาะหน้าโดยการว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาทำงาน แม้ว่าจะต้องจ้างในราคาแพง และขาดความเข้าใจในสภาพการณ์ที่แท้จริงของประเทศไทยก็ตาม นั่นเป็นสิ่งจำเป็น ทางแก้ไขที่ถาวรและให้ผลดีกว่าก็คือ การผลิตคนของเราเองขึ้นมาภายในประเทศ ปัญหาความต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถตามแบบตะวันตกเป็นปัญหาใหญ่มากในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไม่ว่าจะริเริ่มงานอะไรใหม่ขึ้นมา คำถามที่ตามมาทันทีก็คือมีใครรับดำเนินงานหรือไม่^{๒๓} ดังนั้น ในครั้งหลังของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงให้ความสนพระทัยมาก ในการปรับปรุงและขยายการศึกษาให้แพร่

๒๐. ทิทากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒ องค์การก้ำของกรุงสภา ๒๕๐๔, หน้า ๑๘๗-๑๘๘

๒๑. ดูรายละเอียดใน Moffat, Abbot Low, *Mongkut the King of Siam* Cornell University Press, New York, 1961 pp. 104-112.

๒๒. คำคำกราบบังคมทูลของเจ้านายและข้าราชการ ๑๑ นาย ในปี ร.ศ. ๑๐๓ (พ.ศ. ๒๔๒๗)

๒๓. จรัส กัมพละศิริ (รวบรวม) “พระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเหตุขัดข้อง ๔ ประการ ซึ่งทำให้การท่งปวงไม่สำเร็จได้โดยเร็ว” ศิลปการ ๑๐ (๒) : กรกฎาคม ๒๕๐๕ และ วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕ สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖ หน้า ๖๑-๖๖

หลายออกไปทั่วประเทศ โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นมีมากมาย ทั้งเพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการโดยเฉพาะ เช่น โรงเรียนของกรมแผนที่ โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนไปรษณีย์โทรเลข โรงเรียนข้าราชการพลเรือนเป็นต้น และโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้กุลบุตรกุลธิดาทั้งหลาย มีความรู้ในเรื่องภาษาหนังสือ หรือวิชาที่สนใจ แต่ก่อนน่าจะเสียค่าเล่าเรียนที่ในรัชสมัยดังกล่าว ยังไม่มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแห่งแรกของเราคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กว่าจะมีขึ้นก็ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ นี้เป็นเหตุผลอีกอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ไทยไปไม่ทันญี่ปุ่นในระยะเดียวกัน^{๒๕}

๓. การเผยแพร่ความคิดตามแนวตะวันตก ผู้ที่เผยแพร่แนวความคิดใหม่ ๆ ตามแนวตะวันตกที่สำคัญ คือ พวกหมอสอนศาสนา โดยเฉพาะพวกหมอสอนศาสนาอเมริกัน ซึ่งเริ่มเข้ามาในประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๓๗๑ สมัยรัชกาลที่ ๓ พวกนี้ นอกจากเผยแพร่ศาสนาแล้ว ยังได้ออกหนังสือพิมพ์ ทั้งโรงเรียนสั่งสอนสรรพวิชาการศึกษา^{๒๖} บุคคลที่เด่นมากในจำนวนนี้คือ หมอบรัดเลย์ (Dr. D. Bradley) นอกจากเผยแพร่วิชาการแพทย์สมัยใหม่แล้ว ยังได้ออกหนังสือพิมพ์เผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ด้วย ในปี พ.ศ. ๒๔๐๘ ท่านได้เขียนข่าวการตั้งมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ลงในหนังสือพิมพ์ บางกอก เรคคอร์ด (Bangkok Recorder) พร้อมกับเสนอให้มีการตั้งมหาวิทยาลัยในเมืองไทยด้วย ข้อเขียนของหมอบรัดเลย์ตอนหนึ่งมีว่า “กรุงสยามคุดเลื่อนจากที่ ๆ เคยตั้งอยู่นั้น ไปตั้งใหม่ในประเทศยุโรปแล้ว มีชาวยุโรปมารคนปนอยู่ด้วยกันมาก ได้ตั้งเป็นโมครีเป็นหลายเมืองแล้ว ถ้าไม่ได้เรียนรู้ในภาษาแลศิลปสาตราวิชาการของเขา จะกระทำการงานสิ่งใดด้วย เขาก็ขัดข้องไม่สะดวกเลย จะได้เกิดความอับยศต่างๆ เพราะมีความรู้้อยแลชาวเมืองที่เขาล้อมรอบอยู่นั้น เขารู้ภาษาแลวิชาการมากกว่าตัว ถ้ากระนั้นที่ไหนจะได้ชื่อเสียว่าเป็นเมืองใหญ่ไ้เล่า”^{๒๗} ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๕ หมอสมิท (Samuel John Smith) ก็ได้ประกาศในหนังสือพิมพ์ จดหมายเหตุสยามไสมย ว่าจะเปิด “ยูไนเวอร์ซิตีสยาม” ที่บางกอกแหลม โดย

๒๕. นอกจากพื้นฐานจะต่างกัน คงได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ดันรัชสมัยเมจิ ในระยะเดียวกันกับที่ญี่ปุ่นเริ่มการศึกษาภาคบังคับ มหาวิทยาลัยของญี่ปุ่นหลายแห่งก็ได้จัดตั้งขึ้น และบุคคลที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยเหล่านี้ ได้เป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงประเทศของญี่ปุ่น เราเองคงปฏิเสธไม่ได้ว่า บุคคลที่สำเร็จจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะไม่ใช่กำลังสำคัญของประเทศ

๒๖. แวลส์, เคนเนท อี., *ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย, ๑๘๒๔-๑๙๕๔*, สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ๑๙๕๘.

๒๗. *หนังสือจดหมายเหตุ (The Bangkok Recorder) เล่ม ๑ ๑ มิถุนายน จ.ศ. ๑๒๒๗ (พ.ศ. ๒๔๐๘) หน้า ๓๘*

รับนักเรียนเข้าเรียนวิชาต่างๆ “เพื่อจะเป็นคนมีปัญญาจะได้เป็นผู้หลักผู้ใหญ่เป็นกำลังสำคัญแก่ทางราชการแผ่นดินสืบไป”^{๒๘}

สำหรับแนวความคิดของคนไทย ผู้ที่เรียกร้องให้มีการจัดการศึกษาโดยทั่วไป คือ เทียนวรรณ หรือ ต.ว.ส. วัฒนาโก (พ.ศ. ๒๓๘๕-๒๔๕๘) โดยในปี ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) เทียนวรรณได้เรียกร้องให้ผู้ปกครองส่งเสริมบุตรหลานได้รับการศึกษาตั้งแต่วัยเป็นเด็ก เพื่อ “เมื่อเขามีอายุถึง ๒๐ ปีแล้ว พ่อจะแนะนำในวิทยาการชั้นสูงอันเป็นส่วนทางการของผู้ใหญ่เช่นเป็นผู้พิพากษาและปกครองราชการบ้านเมือง” และเทียนวรรณได้เสนอต่อไปอีกว่า “ถ้าเห็นชอบด้วย เราจึงช่วยกันคิดตั้งโรงเรียนฝึกหัดวิทยา ความสุจริตขึ้นไว้ หากจะเป็นคุณแก่ราชการบ้านเมืองมากนัก”^{๒๙} ที่จริงถ้าเราดูระยะที่เทียนวรรณ เสนอแนวความคิดนี้ คือ พ.ศ. ๒๔๔๗ ก็จะเห็นได้ว่า การศึกษาได้แพร่หลายพอสมควรแล้ว โดยในปีนั้น ทั่วประเทศมีโรงเรียนประมาณ ๕๑๐ โรงเรียน นักเรียนประมาณ ๒๗,๗๘๒ คน^{๓๐} ทั้งทางการก็เร่งรัดกันอยู่ แนวความคิดของเทียนวรรณข้อนี้ จึงอาจเป็นไปได้ว่าให้ราษฎรหรือผู้มีอันจะกินทั้งหลาย ช่วยกันอีกแรงหนึ่งด้วย

๔. การเปลี่ยนแปลงฐานะของคนไทย ฐานะของคนไทยส่วนใหญ่ในสมัยก่อน สำหรับผู้ที่มีศักดิ์ต่ำกว่า ๔๐๐ ถ้าไม่อยู่ในสถานะของการเป็นไพร่หลวงหรือไพร่สม^{๓๑} ก็จะเป็นทาส ตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ ๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลง การปลดปล่อยลูกทาสให้เป็นไท อย่างช้าๆ ขณะเดียวกัน ผู้ที่เป็นไพร่ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นคนสามัญตั้งในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงนี้มีความสำคัญ ทำให้มีแรงงานที่เป็นอิสระเพิ่มขึ้นมาก ขณะเดียวกันก็ทำให้คนทั้งหลายตั้งใจที่ประกอบอาชีพการงานของตนเองมากขึ้นด้วย เพราะผลผลิตที่ได้มาตกเป็นของตนเอง ทั้งหมดแต่ขณะเดียวกัน ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ซึ่งเป็นปีที่มีพระราชดำริจะปลดปล่อยลูกทาส

๒๘. จดหมายเหตุสยามไสมย อ้างโดย ขจร สุขพานิช “จดหมายเหตุสยามไสมยของหมอสุมิต พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๒๘” ก้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย โรงพิมพ์ไทยพานิชยการ ๒๕๐๘ หน้า ๕๕

๒๙. สงข. สุริเชนทร์ เทียนวรรณ พิมพ์ครั้งที่ ๒ สำนักพิมพ์สุริเชนทร์ ๒๕๑๐ หน้า ๑๖-๑๔ และดู ชัยอนันต์ สมุททานิช สรรพนิตของเทียนวรรณ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๑๗

๓๐. Wyatt, David K., *The Beginnings of Modern Education in Thailand 1868-1910*, Doctoral Dissertation, 1966, p. 643 (Microfilm)

๓๑. การแบ่งระหว่างไพร่กับผู้ใดในสมัยก่อนถือเอาศักดิ์นา ๔๐๐ เป็นเกณฑ์ ไพร่หลวงก็คือคนของในหลวง ไพร่สมคือคนของเจ้านายหรือมูลนาย ดู ขจร สุขพานิช “ฐานันดรไพร่” *ประวัติศาสตร์การเมือง* โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๖ หน้า ๖๘-๑๒๐ และ Akin Rabibhadana, *The Organization of Thai Society in The Early Bangkok Period, 1782-1873*

นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงห่วงใยว่า ทำอย่างไรลูกทาสจึงจะไม่หวนกลับไปเป็นทาส ทางแก้ไขประการหนึ่งที่ทรงมองเห็นก็คือ การให้การศึกษา ดังปรากฏในพระราชดำริว่า “ถ้าคนรู้หนังสือแล้ว ชุมนำขุนนางก็อยากจะทำใช้มาก ถึงจะหากินทางจ้างก็ได้ คนที่รู้หนังสือจะเป็นทาสตราครายอยู่น้อยตัว จึงเห็นว่า การหนังสือนี้จะช่วยทาสให้เป็นไทยได้จริง ๆ.....”^{๑๒}

ปัจจัยทั้งหลายที่กล่าวมานี้ ได้เป็นสิ่งที่มียุทธิพล ก่อให้เกิดแรงผลักดันให้ไทยเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ทางการศึกษา ทั้งก่อให้เกิดการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ (Formal) ขึ้นมากด้วย

ข. แนวความคิดใหม่เกี่ยวกับการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางการศึกษา จากแบบตะวันออก ไปเป็นแบบตะวันตก เป็นผลของความพยายามที่จะทำให้ประเทศองรักษาสเอกราชให้รอดพ้นจากการคุกคามของตะวันตก ขณะเดียวกันก็ได้พยายามที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับมวลชนด้วย

๑. การศึกษาเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ แนวความคิดนี้เป็นผลจากปัจจัยในข้อที่ ๑ และ ๒ เพราะในระยะที่ชาติตะวันตกคุกคามไทยอย่างหนักนั้น ก็เป็นระยะเดียวกับที่ไทยได้มีการปรับปรุงประเทศในหลายด้าน เพื่อให้ประเทศทันสมัย มีความเจริญตามแนวตะวันตก สำรวจและทำแผนที่ของประเทศให้แน่นอน ส่งข้าหลวงพิเศษไปปกครองหัวเมืองประเทศราช ซึ่งเคยปกครองอย่างหลวมๆ มาเป็นเวลานานแล้ว การควบคุมนี้เริ่มจากเชียงใหม่ก่อนในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ จากนั้นจึงได้ขยายไปที่อื่น แต่กว่าจะจัดตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาลก็ในเวลาอีก ๒๐ ปีต่อมา คือเมื่อจัดดำเนินการปกครองโดยแบ่งเป็น ๑๒ กระทรวงแล้ว ๒ ปี

ในการปรับปรุงประเทศทั้งหลาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องเผชิญกับปัญหาที่สำคัญมากคือ การขาดแคลนตัวบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ไม่ว่าในระดับใดก็ตาม ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา ที่พระราชทานไปยังพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, ม.ร.ว. เบี้ย มาลากุล) เมื่อเดือนมกราคม ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ว่า “ด้วยความรู้สึกขัดกันย่อมเกิดแก่พวกเราทั้งหลาย ไม่แต่เฉพาะตัวเราเอง บรรดาผู้ที่ต้องมีหน้าที่ราชการสำคัญ ที่ต้องใช้คนมากอย่าง เช่น กรมหมื่นคำรง ซึ่งมีหน้าที่ต้องเปลี่ยนต้องแซมปีละ

๑๒. อังใน วิชัย เสวะมาตย์ การเลิกทาสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานพนธ์รัฐ-
ประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๐๕ หน้า ๑๑๖

หลาย ๆ สิบคน หรือตั้งร้อย กรมหมื่นมัททิว ซึ่งต้องส่งข้าราชการกลับไปประจำหัวเมือง ซึ่งตั้งขึ้นในปีละหลายสิบคนเป็นตัวที่รื้อนรบบเร้า เราอยู่ไม่ได้ซัดในเรื่องที่จะต้องการคนและต้องช่วยกันหาขังกระทรวงอื่น ๆ เช่น กระทรวงยุติธรรม ถ้าจะได้คนที่มีความรู้ในกฎหมายพอประมาณสักร้อยคน ก็จะได้รับตำแหน่งในปีเดียวกันนี้ทั้งสิ้น ไม่เหลือหลง กรมเมืองแลกรมท่า ซึ่งเจ้าของกระทรวงไม่สู้จะเกียกกาย แต่ถ้าถูกติเตียนอันใดเข้าก็ร้องเรื่องคนติดขึ้นมา ไม่บ่วยที่จะกล่าวถึงกระทรวงโยธา คือ พวกก่อสร้างมีความต้องการจนไม่มีอะไรจะพุก จะไปเที่ยวแย่งโฉบฉวยเหมือนคนอื่นก็ได้ เพราะไม่มีความรู้ก็ใช้ไม่ได้... ส่วนกรมที่ใกล้เคียง กล่าวคือ ทหารและกรมวังมหาดเล็กซึ่งน่าจะหาคนง่าย ก็หนาแน่นไปด้วยคนผูกนรา จะใช้การก็ไม่ได้เต็มที่ ผลักไปทางไหนก็ไม่ใคร่จะพัน... ตกลงเป็นใจความว่า ในเมืองเราเวลานี้ไม่ซัดกันอันใดยิ่งกว่าคนการเจริญอันใดจะเป็นไปไม่ได้เร็ว ก็เพราะเรื่องคนนี่อย่างเดียว...”^{๑๓} การกล่าวถึงการขาดแคลนคนยังมีอีกมากแต่ขอเว้นที่จะกล่าวต่อไป ในปัญหาที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงทราบดีและได้พยายามแก้ไขมาแต่ต้นรัชสมัยแล้ว ดังมีปรากฏในประกาศเกี่ยวกับเรื่องโรงเรียน ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๔ ว่า

“บุตรหลานของข้าราชการ ซึ่งยังไม่ได้นำมาทูลเกล้าฯ ถวายนั้นนั้นก็ดี ถ้าสมัครจะเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้นก็ดี ก็จะมาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทย ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับไว้ฝึกหัดเล่าเรียน เพื่อจะให้หนังสือแลคติเลข ขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน จะได้รับพระราชทานฉลองพระเดชพระคุณต่อไป...”^{๑๔}

ต่อมาก็ได้มีการตั้งโรงเรียนขึ้นมาเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ โรงเรียนแห่งแรกคือ โรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก (โรงเรียนสวนกุหลาบ) ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ มุ่งผลิตผู้จะเป็นนายร้อยนายสิบในกรมมหาดเล็ก เมื่อตั้งได้ประมาณหนึ่งปี ผู้คนนิยมมากขึ้น โรงเรียนก็ได้เปลี่ยนวัตถุประสงค์ไปด้วย โดย “โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบจึงเปลี่ยนเป็นโรงเรียนพลเรือน คัดวางแผนฝึกหัดสำหรับที่จะรับราชการเป็นสำคัญ สอนทั้งหนังสือไทยและภาษาอังกฤษด้วย”^{๑๕} โรงเรียนอื่นนอกเหนือจากนี้ คือ โรงเรียนแผนที่ (พ.ศ. ๒๔๒๕) โรงเรียนฝึกหัดครู (พ.ศ.

๑๓. พระราชหัตถเลขา และหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เล่ม ๒ องค์การข้าราชการ-สภา ๒๕๐๖ หน้า ๑๔๕-๖

๑๔. เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองราชสมบัติครบ ๑๐๐ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์ ๒๕๑๑ หน้า ๒

๑๕. คำราชยานุภาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประวัตตังเขปแห่งการศึกษาของประเทศสยาม, ๒๔๖๓ หน้า ๕

๒๔๓๕) โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม (พ.ศ. ๒๔๔๐) โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการ
ฝ่ายพลเรือน (พ.ศ. ๒๔๔๒) เป็นต้น ปรากฏว่าในปีแรกแห่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนต่างๆ สามารถผลิตนักเรียนได้ดังตารางต่อไปนี้

จำนวนนักเรียนโรงเรียนพิเศษใน พ.ศ. ๒๔๕๔

โรงเรียน	จำนวนนักเรียน	จำนวนนักเรียน ที่เรียนจบหลักสูตร แล้วเมื่อสิ้น พ.ศ. ๒๔๕๔	จำนวนนักเรียน ที่ออกจากโรงเรียน ก่อนจบหลักสูตร ใน พ.ศ. ๒๔๕๔	จำนวนนักเรียน ที่เรียนจบหลักสูตร และสอบไล่ได้ใน ๕ ปีที่ล่วงมาแล้ว
ข้าราชการพลเรือน	๑๐๖	๓	๑๔	๕๐
เกษตร	๔๓	๑๒	๑๑	๓๕
กฎหมาย	๑๒๐๘	๒๐	๗	๕๗
ราชวิทยาลัย	๑๔๗	๑๐	๔๗	๔๕
นายร้อยชั้นประถม	๔๓๐	๒๒๓	๒๕	๕๘๑
นายร้อยชั้นมัธยม	๕๕๗	๑๓๗	๒๕	๗๑๕
นายเรือ	๑๔๑	๑๐	๑๖	๕๔
นายช่างกล	๗๒	๕	๕	๒๑
นายร้อยตำรวจ	๕๕	๑๘	๑	๓๘
นายกองตระเวน	๔๐	๑๖	๑๐	๘๓
ไปรษณีย์โทรเลข	๑๒	๗	๒	๗๗
รวม	๒๘๑๕	๔๖๑	๑๖๗	๒๒๐๐

ที่มา : คัดแปลงจาก สมเด็จพระราชดำรัสราชานุญาตและขออนุญาต ประวัติสังเขป...หน้า ๖๒ ก.

จากจำนวนนักเรียนที่สำเร็จหลักสูตรจากโรงเรียนพิเศษในระยะ ๕ ปี ระหว่าง พ.ศ.
๒๔๔๙-๒๔๕๔ จำนวน ๒,๒๐๐ คน นี้ มีที่น่าสังเกตว่า ๑,๕๑๑ คน หรือ ๘๖.๖๗ % เป็น
ทหารหรือตำรวจ ฝ่ายพลเรือนมีเพียง ๑๐๗ คน หรือ ๔.๘๗ % ที่เหลือเป็นอย่างอื่น ๆ เพราะ
ฉะนั้นว่าไปแล้ว เราอาจจะผลิตคนตามความต้องการในประการที่ ๑ นี้ได้น้อย ปัญหาของประเทศ
เทศในสมัยนั้นจึงยังต้องพึ่งพาศาสนิกชนชาวต่างประเทศอยู่มาก

อย่างไรก็ดี เราไม่ควรลืมนักเรียนที่ผลิตจากโรงเรียนสามัญทั้งหลาย เพราะบุคคล
เหล่านี้แม้จะมีความรู้ต่ำ แต่ก็สามารถทำงานบางอย่าง เช่นการเป็นเสมียนได้ และเป็นที่ยกย่อง

มากด้วย จนกระทั่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงเตือนไว้ในเรื่อง “โคลนคิตล้อ” แต่ก็แก้ไม่ค่อยหาย แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ ทั้งประชาชนและทางราชการ เพราะผู้ปกครองทั้งหลายนิยมให้บุตรหลานได้เข้ามหาวิทยาลัย เพื่อจะได้เป็นเจ้าของคน ส่วนทางราชการก็มักจะไต่ถามจากผู้รับผิดชอบในการศึกษาระดับสูงอยู่เสมอว่า รัฐรับนักเรียนที่จบ ม.ศ. ๕ เข้ามหาวิทยาลัยได้เท่าที่ความต้องการของรัฐในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และการที่รัฐกลัวว่าผู้สำเร็จมหาวิทยาลัยจะไม่มั่งานทำ ทำให้ไม่รัฐจึงไม่สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองและนักเรียนทั้งหลายว่า การที่รัฐรับนักศึกษาเข้าเรียนมหาวิทยาลัยมากขึ้น (ถึงกรณีของมหาวิทยาลัยรามคำแหง) ไม่ได้หมายความว่า รัฐจะรับผิดชอบในการหางานให้ด้วย ผู้สำเร็จจากมหาวิทยาลัยทั้งหลายมีหน้าที่จะต้องหางานทำเอง หรือริเริ่มงานใหม่ขึ้นด้วย ผู้เขียนเชื่อว่าถ้าหากทุกคนเข้าใจเช่นนั้น คุณภาพบัณฑิตของเราจะดีขึ้นกว่านี้ ทั้งค่านิยมในปริญญาบัตรก็จะลดลง ทั้งยังจะคำนึงถึงคุณภาพมากขึ้นด้วย

พัฒนาการที่สำคัญสำหรับการผลิตบุคคลออกมารับราชการ คือ การสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๙ แนวความคิดในเรื่องนี้ก็เพื่อจะทำให้บุคคล ออกไปรับราชการยังกระทรวงต่าง ๆ ได้ทั่วถึง ไม่ใช่เฉพาะกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น^{๑๖} และเพื่อให้การศึกษาขยายตัวออกไปให้กว้างขวางไม่ใช่เฉพาะสำหรับผู้ที่จะเล่าเรียนเพื่อรับราชการเท่านั้น^{๑๗} ขณะที่เปิดสอนในขั้นแรกมี คณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์ บุคคลที่สำเร็จจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนี้จะเป็นกำลังสำคัญของประเทศในเวลาต่อมา

๒. การศึกษาเพื่อกล่อมเกลาจิตใจ แนวความคิดในค่านี้นี้ ยังได้รับความสำคัญสืบต่อมา แม้ในสมัยใหม่ เพราะพระพุทธศาสนายังเป็นรากฐานทางค่านี้อธิปไตยของคนไทยอยู่ บุคคลยังต้องอาศัยวัดเป็นที่เล่าเรียน อาศัยพระเป็นครูสอน การที่พระเป็นผู้อบรมสั่งสอน ย่อมจะทำให้มีการกล่อมเกลาจิตใจในค่านี้อธิปไตยได้ดีกว่าปรกติ นอกจากนั้น ยังจะทำให้ความรู้ของ

๑๖. ทั้งนี้ตามพระบรมราชโองการที่ออกมากในวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓) เพื่อยกโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน

๑๗. ประกาศประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโอนไปขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการ ใน จจร สุขพานิช “เบื้องหลังการสถาปนาจุฬาฯ” มหาวิทยาลัย ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๖ หน้า ๑๘๗

พระ เณร ที่สอนมีความรู้แตกฉานมากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อีกทางหนึ่งด้วย

แนวความคิดนี้ จะพบในคำประกาศเรื่อง “จะให้มียาจารย์สอนหนังสือไทยและสอนเลขทุกๆ พระอาราม” ซึ่งประกาศออกมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๑๘”^{๓๘} ดังความตอนหนึ่งว่า “เพื่อจะให้เป็นผู้เป็นประโยชน์แก่กุลบุตร ผู้ที่จะเล่าเรียน.....เพราะหนังสือไทยเป็นประโยชน์ที่จะเล่าเรียนพระไตรปิฎกต่อไป เป็นการเกื้อกูลแก่พระพุทธศาสนาฤ็เป็นคฤหัสถ์ ก็จะได้เป็นกำลังราชการแลในประโยชน์ของผู้ที่มาเรียน....” และ “ด้วยพระราชประสงค์จะให้เป็นผู้เป็นประโยชน์ในพระพุทธศาสนา แลแผ่นดินแลตัวเด็กต่อไป...”

แม้ว่าในการประกาศครั้งนี้จะไม่เป็นผล ซึ่งอาจเนื่องมาจากวิกฤตการณ์ในตอนต้นรัชกาลที่ ๕ โดยเฉพาะวิกฤตการณ์วังหน้า ซึ่งเกิดขึ้นก่อนคำประกาศนี้ประมาณครึ่งปี แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในภายหลัง ก็คงฝังใจในความคิดนี้อยู่ ดังจะปรากฏในพระราชหัตถเลขาไปกราบทูล กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส) เพื่อทรงปรึกษาในเรื่องจัดการศึกษาของไทย ตามแผนการของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, ม.ร.ว. เบี้ย มาลากุล) เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๕๑ ว่า “เรื่องการศึกษาขอให้ทรงคิดให้มากๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย..... การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงแลหัวเมืองจะให้มียากขึ้น ให้มีความวิตกไปว่า เด็กชั้นหลังจะห่างเหินจากศาสนา จนเลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น”^{๓๙}

จากพระราชดำริเช่นนี้ จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอาราธนาให้กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ช่วยรับผิดชอบการศึกษาในหัวเมือง ร่วมกับกระทรวงมหาดไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ และ ๕ ปีต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จึงได้มีการกำหนดหน้าที่ของพระสงฆ์ตั้งแต่ชั้นเจ้าอาวาสขึ้นมาจนถึงระดับสูงสุดไว้ประการหนึ่งว่า ต้องมีหน้าที่บำรุงการศึกษาด้วย^{๔๐}

จึงเห็นได้ว่า การศึกษาของไทยกับวัดนั้นแยกกันไม่ออก และเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการในรัชกาลที่ ๖ ได้เคยตอบข้อสงสัยของเสนาบดีกระทรวงนครบาล เมื่อจะมีการใช้พระราชบัญญัติ

๓๘. เอกสารเรื่องจัดการศึกษา.....หน้า ๕-๑๐
๓๙. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ ๕ แฟ้ม ศ.๒ ตรวจสอบและจัดโครงการศึกษา ๑-๑๒ ร.ศ. ๑๑๑-๑๒๕ เอกสาร ศ ๒/๓ คัดไปนั้นจะเรียกว่า ก.จ.ช.
๔๐. ก.จ.ช. เอกสารรัชกาลที่ ๕ แฟ้ม ศ.๑๖ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๑-๒ ร.ศ. ๑๒๐-๑๒๔ เอกสาร ศ. ๑๖/๑

ประถมศึกษาว่า “การใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา^{๕๑} ไม่เป็นการตัดเด็กออกจากวัด เพราะการศึกษาที่วัดนั้นแยกกันไม่ได้.....”^{๕๒} แม้ในปัจจุบันยังมีโรงเรียนอีกมากที่อาศัยอยู่ในที่ดินของวัด

๓. การศึกษาเพื่อการฝึกฝนอาชีพ แนวความคิดในค่านี้นั้นแม้จะยังไม่เห็นชัดในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่จะมาได้รับการเน้นหนักมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา แต่ไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จนัก

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เมื่อครั้งยังเป็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ อัครราชทูตไทยประจำอังกฤษ ได้ส่ง “ความเห็นที่จะจัดการศึกษาของนักเรียนสยามในประเทศอังกฤษ” เข้ามากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสนอแนะให้มีการขยายการศึกษาภายในประเทศเพื่อเป็นพื้นฐานที่ศิโยกก่อน ก่อนที่จะส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ต่อมาในปีเดียวกันพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ได้ส่ง “ความเห็นที่จะจัดตั้งการศึกษา ศิลปศาสตร์เพื่อการบำรุงทางเลี้ยงชีพของมหาชน” (Industrial School) เข้ามากราบบังคมทูลโดยพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ได้กล่าวว่า “การศึกษานี้คือการศึกษาคณะที่จะสอนให้ประชาราษฎรทั้งหลายอันไม่มีงานและเที่ยวเตร่แว่วรอบไปไม่รู้ทางที่จะทำมาหากินนั้นได้รอบรู้วิธี และทางทำมาหาเลี้ยงชีพ และชักจูงใจให้มีความขยันขันแข็งและหลีกเลี่ยงทางที่หันเหไปในที่ไม่ชอบธรรมและฝึกหัดฝีมือให้ชำนาญในการก่อกองคณนั้นเป็นต้น”^{๕๓} พระยาวิสุทธิฯ ได้กล่าวต่อไปว่าวิชาที่จะฝึกสอนมี ๓ ประเภทคือ

๑. หัตถกรรม ได้แก่ ช่างต่าง ๆ คือ ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างสลัก ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างเหล็กวิลาส ช่างเขียน ช่างวาด ช่างจักรรูป การทำอิฐ การก่อเรือน การปลูกเรือน ช่างทาสี ช่างฟอกหนัง ช่างเย็บหนัง ช่างปิดทอง ช่างตัดเสื้อ

๒. กสิกรรม การเพาะปลูก สอนทำไร่ทำนา ทำสวน สอนในการประสมดินใช้ปุ๋ย และรู้จักการปฏิบัติบำรุงพืชพันธุ์ ไม้

๕๑. พระราชกัตตเลขาทรังสั่งราชการในรัชกาลที่ ๕ และ ๖ กับเรื่องประกอบ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ๒๕๐๑ หน้า ๑๕๓

๕๒. คุรุชณะเยียดใน วุฒิชัย มุลสิปล “ความเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ร.ศ. ๑๑๑” ภารชาขยสาร ๕ (๒): ๓๐-๔๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๔

๕๓. ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษาของมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ครบ ๕๐ ปี แด่วันสิ้นพระชนม์ ๒๕๑๔ หน้า ๕๕๑

๓. กฎหกิจ สอนการเรือน บินผ้าเย็บปักถักร้อย ทำอาหาร การจัดภาษาบ้าน ^{๔๔}

แต่เป็นที่น่าเสียดาย ที่ในสมัยนั้นยังไม่มีใครจะเห็นคุณค่าของวิชาการในก้านนี้ ด้วยความจำเป็นของประเทศในระยะนั้นยังไม่มี ประกอบกับความต้องการรีบด่วนยังเป็นข้าราชการซึ่งยังขาดแคลนเป็นจำนวนมาก ความคิดของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์จึงถูกมองข้ามไป ในรัชสมัยต่อมา จึงได้รับการสนับสนุนให้แพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากการสนับสนุนให้มีการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบเป็นครั้งแรก ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยกระทรวงธรรมการ “เพื่อจะแนะนำชักจูงให้เด็กชายหญิงในปัจจุบันนี้เอาใจใส่ในศิลปการหัตถกรรม ซึ่งเป็นทางเลี้ยงชีพต่าง ๆ เพื่อจะกันให้เด็กทั้งหลายพากันนิยมในการเป็นเสมียนให้น้อยลง” และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสในงานนี้ว่า “ว่าถึงการเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรมเราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กล่าวยืนยันได้ว่า ไม่เป็นการเลวทรามกว่าการเป็นเสมียนหรือเป็นข้าราชการทั้งที่คนเป็นอันมาก ยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย.....” ^{๔๕}

ในปีต่อมา กระทรวงธรรมการ ได้จัดตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้น และได้วางจุดมุ่งหมายของโรงเรียนนี้ว่า

๑. ฝึกหัดครูสำหรับสอนวาดเขียนและการช่างในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
๒. ฝึกหัดหาทาง เลี้ยงชีพที่ดีและเหมาะสมให้แก่ผู้เรียน
๓. บำรุงวิชาศิลปหัตถกรรมให้เจริญขึ้น เพื่อผู้เรียนจะได้นำความรู้ไปประกอบอาชีพ และพัฒนาสินค้าต่าง ๆ ให้มีคุณภาพดี
๔. รักษาและบำรุงหัตถกรรมเก่า ๆ ของไทยมิให้สูญหายไป
๕. ฝึกหัดวิชาก่อสร้าง ซึ่งเมืองไทยกำลังต้องการอย่างยิ่ง ^{๔๖}

โรงเรียนเพาะช่างเปิดสอนในหลายวิชาคือ วิชาช่างแบบก่อสร้าง วิชาวาดเขียน วิชาปั้น วิชาแกะสลัก วิชารูปพรรณและถม วิชาช่างกลึง วิชาจักสาน และวิชาช่างไม้ ในปีเดียวกันนี้ (พ.ศ. ๒๔๕๖) กระทรวงธรรมการยังได้ตั้งโรงเรียนพาณิชยการ เพื่อฝึกให้ราษฎรรู้จักการค้าขายขึ้นที่วัดมหาพฤฒารามและวัดราชบูรณะ ทั้งยังได้ออกประกาศชี้แจงโครงรูปการศึกษาแก่ประชาชน

๔๔. แหล่งเดียวกับข้างต้น หน้า ๕๕๕-๖๐๐

๔๕. อังโน จารวรรณ ไวยเจตน์ การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๗๕ เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๕๕ กรมการฝึกหัดครู ๒๕๑๑ หน้า ๒๕

๔๖. แหล่งเดิม หน้า ๒๕

ทั้งหลายว่า ควรเรียนให้จบชั้นประโยค ไม่ใช่เรียนเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ และกล่าวว่า “ การตัด
กรรมและพาณิชย์การ . . . ถ้าใครรู้จักจริง ทำจริงแล้วก็อาจมีลาภผลและให้เกิดสุขประโยชน์แก่ตนได้
ทั้งสิน.....” ๔๑

๒ ปีต่อมา ได้มีการประกาศใช้ “โครงการจัดการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๕๘” ซึ่งมุ่งจะ
ให้นักเรียนได้เรียนวิชาชีพควบคู่กับการเรียนวิชาสามัญด้วย แต่อย่างไรก็ดี ความนิยมเป็นเสมือน
ยังมีมากในหมู่ผู้เรียนหนังสือ การเรียนวิชาชีพยังไม่เป็นที่นิยมกัน คงจะเห็นได้จากทัศนะของเจ้า
พระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ซึ่งแจ้งไว้ในรายงานการประชุม เมื่อ พ.ศ.
๒๔๖๒ ว่า “บุตรชาวนาจึงทั้งที่นาและแสวงหางานเสมือนทำ” และได้กล่าวต่อไปว่า

“เมื่อฐานะแห่งชาติคือคนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้นแล้ว ย่อมมีกำลังที่จะแข่งขันต่อสู้
กับชาติอื่น ๆ ได้ในทุกวิถีแห่งอาชีพ การกสิกรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของเรา (และ
ยิ่งตกต่ำสมัยนี้ยิ่งสำคัญยิ่งขึ้น เพราะเชื่อกันว่า เสร็จสงครามอาวุธแล้วจะต้องถึง
สงครามอิกอนอมิกส์) ถึงจะแก้ไขและจัดช่วยเหลือทางอื่น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นปานใด
ก็จะเพิกเฉยละเลยการศึกษาทางกสิกรรมเสียไม่ได้ . . .” ๔๒

จากแนวความคิดเช่นนี้ จึงทำให้เกิด “พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช
๒๔๖๔” ขึ้นมาโดยมุ่งจะยกระดับของราษฎรทั้งหลายให้สูงขึ้น ให้คนได้ศึกษาไปถึงระดับที่สมควร
แทนที่จะออกเมื่อเรียนได้เพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ ทั้งจะเรียนวิชาเพื่อให้ชีวิตมีความสมบูรณ์มากขึ้น
ด้วย เมื่อถึงขั้นนี้จึงกล่าวได้ว่า เป็นแนวความคิดการศึกษา เพื่อคุณประโยชน์โดยทั่วไป

๔. การศึกษาเพื่อคุณประโยชน์โดยทั่วไป โดยข้อเท็จจริงแล้ว การศึกษาที่เริ่มจัดสำ
หรับทวยราษฎรทั้งหลาย มาแต่ พ.ศ. ๒๔๒๗ และขยายออกไปอย่างกว้างขวางพอควร ในปี พ.ศ.
๒๔๔๑ เป็นการศึกษาเพื่อคุณประโยชน์โดยทั่วไปด้วย เพราะนักเรียนที่เข้าโรงเรียนทั้งหลาย ทั้งใน
กรุงเทพ ฯ และในมณฑลเทศาภิบาลทั้งหลาย ย่อมไม่สามารถเข้ารับราชการทั้งหมดได้

แนวความคิดทางการศึกษาเพื่อคุณประโยชน์ทั่วไป นี้ จะพบได้ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะปลดปล่อยลูกทาส เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๗ โดยพระองค์หวังว่า การศึกษาจะ
เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้ลูกทาสเป็นไทได้จริง ๆ

๔๑. แหล่งเดิม หน้า ๑๒
๔๒. แหล่งเดิม หน้า ๔๒

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปพระราชทานรางวัลแก่นักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ก็ได้มีพระราชดำรัสไว้ตอนหนึ่งว่า “เมื่อได้กล่าวถึงโรงเรียนนี้จะเป็นการสงเคราะห์แก่ตระกูลเจ้านาย ทั้งนี้เชื่อว่าจะมีตระกูลข้าราชการและราษฎรเสียเมื่อไร.....เจ้านายราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นลงไป ตลอดจนถึงราษฎรที่ต่ำที่สุดจะให้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่า เจ้าขุนนาง ว่าไพร่”^{๔๘} ดังนั้นการศึกษาสำหรับทวยราษฎรจึงได้เริ่มลงมือทำอย่างจริงจังในปีนั้น และจะขยายออกไปมากขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ก็จะเห็นจำนวนนักเรียนเพิ่มจาก ๒,๐๑๔ คนเป็น ๕,๔๒๐ คน และ ๑๐,๑๔๗ คน ในปี พ.ศ. ๒๔๒๘, ๒๔๔๑ และ ๒๔๔๒ ตามลำดับ^{๔๙} แต่กระนั้นการขยายการศึกษาเพื่อทวยราษฎรก็ได้ทำต่อเรื่อยมา จำนวนนักเรียนเองก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ซึ่งเป็นปีที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา มีนักเรียนชายหญิง ถึง ๒๔๑,๕๐๘ คน^{๕๐} และในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย ทางกระทรวงธรรมการสามารถขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปได้ถึง ๘๘.๗๕ เปอร์เซ็นต์^{๕๑}

เมื่อจวนจะสิ้นรัชกาลที่ ๕ ได้มีการร่างประกาศฉบับหนึ่งเกี่ยวกับ “การเล่าเรียนของประเทศสยาม เพื่อชี้แจงเกี่ยวกับความมุ่งหมายของการศึกษา” เนื่องจากมีการเข้าใจผิดกันมากในหมู่ราษฎร ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดของคุณประโยชน์ของการศึกษาได้เป็นอย่างดี ความตอนหนึ่งของร่างประกาศมีว่า

“แท้จริงการเล่าเรียนนี้เป็นเครื่องชักจูงให้เกิดความฉลาด ให้รู้จักประพฤติดี ให้สามารถในศิลปวิชาการหาเลี้ยงชีพ ไม่ว่าวิชาและศิลปวิชาตั้งแต่เป็นครู เป็นแพทย์ ตลอดไปจนถึงเป็นพ่อค้าและเป็นช่าง ย่อมต้องเรียนก่อน จึงจะรู้สำเร็จเป็นอย่างดีได้ ก็คนเกิดมาจำต้องหาเลี้ยงชีพในทางใดทางหนึ่งทุกคนด้วยกันเหตุ ฉะนั้นมรรกที่บิดามารดาเด็กจะให้แก่เด็กอะไร ไม่ดียิ่งกว่าวิชาความรู้ซึ่งจะได้เป็นทุนหนุนคนให้สูงขึ้นให้เป็นที่ตั้งแห่งความประพฤติดี ความสุขและโภคทรัพย์ได้แท้จริง ดียิ่งกว่ามรรกที่ให้เป็นที่ตั้งแห่งทรัพย์ ซึ่งอาจหมดเปลืองและสูญสิ้นไปได้นั้นอีก ความ

๔๘. เอกสารเรื่องจัดการศึกษา.....หน้า ๒๐

๔๙. วุฒิชัย มุทศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕ หน้า ๑๖๕

๕๐. รายงานกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๔๖๔ หน้า ๕

๕๑. รายงานกระทรวงธรรมการ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ หน้า ๑

ประสงค์จำนงหมายในการสั่งสอนฝึกหัดกันนั้น ให้มุ่งต่อผลสำเร็จดังนี้คือ ให้เป็นผู้แสวงหาศิลปวิชาเครื่องอบรมปัญญาความสามารถและความประพฤติที่ประพฤติชอบ ให้ดำรงรักษาวงศ์ตระกูลของตนให้อบอ้อมอารีแก่พี่น้อง ให้มีความกลมเกลียวร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในระหว่างสามภรรยา ให้มีความซื่อตรงต่อกันในระหว่างเพื่อน ให้รู้จักกระหม่อมกระหม่อมเยี่ยมตัว ให้มีเมตตาจิตร์แก่ผู้อื่นทั้งปวง ให้อุกหนุนสาธารณประโยชน์ อันเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งหมด ให้ประพฤติตนตามพระราชกำหนดกฎหมาย เมื่อถึงคราวที่จะต้องช่วยชาติและบ้านเมือง ให้มอบกายสวามิภักดิ์ ด้วยกล้าหาญ และด้วยจงรักภักดี ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้รำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ และมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อยู่ทุกเมื่อ”^{๕๑}

ร่างประกาศนี้ ถ้าจะนำไปเปรียบเทียบกับพระบรมราชวินิจฉัยเรื่องการศึกษา (The Imperial Rescript on Education) ของญี่ปุ่น ซึ่งประกาศมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๒๓^{๕๔} จะเห็นได้ว่าใกล้เคียงกันมาก เป็นไปได้ว่า เราคัดแปลงจากของญี่ปุ่น^{๕๕} แต่ก็ดัดแปลงได้ดีมากมีบรรยากาศเป็นไทย ๆ ทีเดียว แทนที่เสียคำที่ไม่ได้ประกาศออกมา เพราะไปติดการพิจารณาอยู่ที่สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ และสิ้นรัชกาลก่อน ในรัชกาลต่อมา ผู้เขียนไปพบหลักฐานว่า ได้มีการนำขึ้นมาพิจารณาอีก

๕. การศึกษาเพื่อผลทางการเมืองการปกครอง กินแดนหลายแห่งของประเทศไทยประกอบไปด้วยคนต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา ในสมัยที่ตะวันตกคุกคามประเทศการสร้างคามยึดเหนี่ยว การสร้างความพร้อมเพียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การกล่อมเกลาจิตใจราษฎรให้รักประเทศชาติ หรือที่เรียกว่า ชาตินิยม เป็นสิ่งจำเป็น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังไม่มีแนวความคิดเช่นนั้นเกิดขึ้น เพียงแต่ครั้งหนึ่ง กลุ่มเจ้านายและข้าราชการ ๑๑ นาย ได้ร่วมกัน ทำคำกราบบังคมทูลเพื่อขอให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงการปกครอง เมื่อ พ.ศ.

๕๑. ก.จ.ช. เอกสารรัชกาลที่ ๕ แห่ง ศ. ๒ ทรงลงและจัดโครงการศึกษา ๑-๑๒ ร.ศ. ๑๑๑-๑๒๕ เอกสาร ศ.๒/๕

54. Tsunoda, Ryusaku., de Bary, Theodore., and Keene, Donald., *Sources of Japanese Tradition*, pp. 646-647.

๕๕. ที่จริงของญี่ปุ่นก็ดัดแปลงจากจีนอีกต่อหนึ่ง คือ จากพระบรมราชโองการอันศักดิ์สิทธิ์ (The Sacred Edict) ของจักรพรรดิคังซี (K'ang-hsi) ซึ่งประกาศเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๑๑ ดู Fairbank, John K., Reischauer, Edwin O., and Craig, Albert M., *East Asia: The Modern Transformation*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1965, p. 85.

๒๔๒๗ ได้กล่าวว่า เป็นความรับผิดชอบของเขาที่จะต้องกราบบังคมทูล เพราะ “ถ้ามิได้กราบบังคมทูลพระกรุณาตามรู้เห็นแล้ว ก็เป็นการขาดความกตัญญูและน้ำพระพิพัฒน์ ทั้งความรักใคร่ในใต้ละอองธุลีพระบาทและทั้งราชอาณาจักรซึ่งเป็นช่องข้าพระพุทธเจ้าชาวสยามทั่วกันหมด” ^{๕๖}

แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการส่งเสริมในเรื่องชาตินิยมกันมาก การศึกษาเป็นทางหนึ่งที่ใช้เพื่อให้บรรลุผลนี้ จึงจะเห็นได้จากข้อแนะนำของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ต่อสมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานีเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ว่า

“การจัดการปกครองของมณฑลปัตตานี จัดเป็นหลักแน่นแฟ้น ไม่ให้เป็นเขาเป็นเรา ดังคนเขลาเข้าใจ ในบัดนี้จักสำเร็จได้ด้วยการวางหลักการศึกษาให้ดี.....

การจัดการศึกษาสำหรับมณฑลปัตตานี เพื่อให้ประชาชนรู้จักเคารพนับถือประเทศบ้านเมืองของตน และไม่ถือเป็นเขาเป็นเราหรือเพื่อสะดวกแก่การปกครอง จะต้องชี้ความจริงให้เข้าใจว่า...ชาวสยามมีหลายชาติมีหลายภาษาและนับถือศาสนาต่างกัน พระเจ้าแผ่นดินที่ทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ก็ทรงอุปถัมภ์ศาสนา...เช่นให้มีหัวหน้าของสุเหร่า ให้ที่คินบ้านเรือนแก่ศาสนาคริสเตียน อุทิศทุนพระอาราม แสดงว่ารัฐบาลพระเจ้าแผ่นดินก็ดี ไม่นับชาติศาสนา ว่าเป็นเครื่องแยกชาวสยามให้เป็นชาวต่างประเทศไปได้ เพราะอะไรๆ ก็เป็นเจ้าของร่วมกัน...” ^{๕๗}

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ กระทรวงศึกษาธิการก็ได้รับเรื่องขยายการศึกษาภาคบังคับในมณฑลของชายแดนออกไปให้เร็วที่สุด เพราะเป็นเขตที่มีอันตรายจากการคุกคามของตะวันตก ^{๕๘} ดังนั้น จึงปรากฏว่า ในปีแรกที่ใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา จึงมีการขยายศึกษาออกไปทั่วทุกตำบลในมณฑลสุราษฎร์ธานี มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลร้อยเอ็ด มณฑลอุดร ^{๕๙} และในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของรัชกาลที่ ๖ กระทรวง

๕๖. เจ้าชายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชำนาญ ปิ่นทอง พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๒

๕๗. ก.จ.ช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ เลกสาร ศ. ๒/๕ อ้างใน จารุวรรณ ไวยเจตน์ อ้างแล้ว หน้า ๗๗-๗๘

๕๘. แม้นักประวัติศาสตร์จะลงความเห็นร่วมกันว่า ยุคล่าอาณานิคมได้สิ้นสุดลงเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดขึ้นคือเมื่อพ.ศ. ๒๔๕๖ และท.ร.บ. ประถมศึกษาประกาศใช้หลังการเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ เพียง ๑ ปี สำหรับคนสมัยนั้น จะวางใจได้เพียงใด ผู้เขียนเชื่อว่าความระแวงความกลัวยังมีอยู่มาก ...

๕๙. แหล่งเดิมกับข้างต้น หน้า ๖๖

ศึกษาธิการได้ขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในมณฑลชายแดนทั้งหลาย^{๖๐}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การศึกษาได้ใช้เพื่อสร้างความรู้สึกรากฐานชาตินิยม และความผสมกลมกลืน (Assimilation) ด้วยนโยบายประเภทหลังนี้ จะเห็นได้ชัดเจนมาก ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เมื่อกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และนโยบายนี้ใช้กับโรงเรียนจีน เพราะตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๕ มาแล้ว แนวความคิดในการปฏิวัติของ ดร. ซุน ยัต-เซ็น (Dr. Sun Yat-sen) ได้แพร่หลายในหมู่คนจีนโดยทั่วไปรวมทั้งในประเทศไทยเราด้วย กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ส่วนหนึ่งก็ได้แนวความคิดของ ดร. ซุน ยัต-เซ็น และหลังจากที่มีการจัดตั้งพรรคมิวนิสต์จีน ในพ.ศ. ๒๔๐๔ แล้ว ลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ได้เผยแพร่เข้ามาอีก ศูนย์กลางการเผยแพร่แนวความคิดทั้งสองนี้ที่สำคัญอันหนึ่งคือ โรงเรียนจีน

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้ทรงดำเนินนโยบาย แก้ไขปัญหาหนี้ โดยควบคุมโรงเรียนจีนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้พยายามสร้างความผสมกลมกลืนในโรงเรียนจีนและโน้ม้นำความรู้สึกรักชาติของเยาวชนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนจีน การให้นักเรียนเรียนหน้าที่พลเมือง ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ไทย การรวมกิจการลูกเสือจีนเข้ากับลูกเสือไทย การส่งครูไปช่วยเหลือโรงเรียนจีน การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนโรงเรียนจีน เป็นต้น^{๖๑}

ออกจะน่าเสียดายที่การดำเนินนโยบายนี้ สิ้นสุดลงชั่วคราวเวลาอันสั้น เพียงเท่าที่กรมหมื่นพิทยลาภฯ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๗๕ และรัฐบาล หลังจากนั้นได้ใช้นโยบายที่รุนแรงกว่าในการแก้ไขปัญหาคานเงินในประเทศ แต่อย่างไรก็ดี ถ้าเปรียบเทียบประเทศไทยกับประเทศบ้านเพื่อนในเอเชียอาคเนย์ ปัญหาคานเงินในประเทศไทยมีน้อยมาก

แนวความคิดทางการศึกษาของไทยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ออกจะรวบรัดอยู่มาก แต่ก็แสดงให้เห็นว่า เราได้มีแนวความคิดที่แปรเปลี่ยนไปเมื่อคลื่นของตะวันตกได้แผ่ท่วมทันเข้ามาในประเทศไทย และจะแปรเปลี่ยนไปอีกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

๖๐. แหม่งเต๋อว๊กัน หน้า ๗๐

๖๑. ดูรายละเอียดใน ณรงค์ พ่วงพิศ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรและการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับโรงเรียนจีนในประเทศไทย เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ๒๕๑๗